

ภาพหลอน

ของปัญหาประชากร

●
มาห่มู้ด มัมดานี เขียน
ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์
กนกศักดิ์ แก้วเทพ แปล
●

ภาพหลอนของปัญหาประชากร

The Myth of Population Control
Family, Caste, and Class in an Indian Village

Mahmood Mamdani

Monthly Review Press
New York and London

ภาพหลอนของปัญหาประชากร

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์
กนกศักดิ์ แก้วเทพ
ผู้แปล
สงวนลิขสิทธิ์

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

และ

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2524

มัมดानी มَاهْمُود, ค.ศ. 1946-

ภาพหลอนของปัญหาประชากร

1. อินเดีย--ประชากร. 2. คู่มือ--อินเดีย.

HB 3640.ม 6 301.3210954552 เลขประจำหนังสือ 1-0-0003-24

ISBN 974-571-063-6

ประเภทหนังสือ : ตำรา (แปล)

Copyright © 1972 by Mahmood Mamdani

Reprinted by permission of Monthly Review Press

พิมพ์ครั้งที่ : 1

ปีที่พิมพ์ : พุศจิกายน 2524

จำนวนพิมพ์ : 2,000 เล่ม

จำนวนหน้า : 171 หน้า

ผู้จัดพิมพ์ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 7

โทรศัพท์ 424-5768

และ

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาคารอเนกประสงค์

ชั้น 5 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2 ถนนพระจันทร์

กรุงเทพฯ 2 โทรศัพท์ 223-9232

ผู้จัดจำหน่าย : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาคารอเนกประสงค์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ 2

โทรศัพท์ 221-6111 ถึง 9 ต่อศูนย์หนังสือ, 221-0633

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์สารศึกษา ๖๕๓/๔๑ ซอย ๔๑ จรัลสนิทวงศ์

ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา : นางมัทนา อนุพันธ์นันท์

ปก : นิวัติ กองเพียร

บริษัท เจ็ดตะวันออก จำกัด

ราคา : 20 บาท

คำแถลงของมูลนิธิโครงการตำรา

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมมือแรงร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคล ในหมู่ผู้มีความรักในภารกิจบริหารศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เมื่อเริ่มดำเนินงานโครงการตำรา มีฐานะเป็น หน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยก่อนที่จะมีฐานะเป็นมูลนิธิเมื่อต้นปี พ.ศ. 2521 ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือจากทุนทรัพย์จากมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องต้นของมูลนิธิโครงการตำรา ก็คือ ส่งเสริมให้มีหนังสือตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพดี โดยเฉพาะในทางวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้เพราะต่างก็เห็นพ้องกันว่าในระยณะนี้ว่าคุณภาพของหนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าว ยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มขึ้นย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยไปโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจช่วยการสร้างสรรค์ปัญญา ความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยรวม

พร้อมกันนี้มูลนิธิโครงการตำรา ก็มีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่เป็นแหล่งชุมนุมผลงานเขียนของนักวิชาการต่างๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่

ออกไปโดยทั่วถึงทั้งในหมู่ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการตำราฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่งขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้าน การกำหนดนโยบายสร้างตำรา การเขียน การแปล และการใช้ตำรานั้นๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนา ตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของมูลนิธิโครงการตำราฯ คือส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภททั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปลเรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่ง และงานวิจัย ในช่วงแรกๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่นๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำรา มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม—กลั่นกรอง—ตรวจสอบ—และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทย ระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบาย ได้ครบทุกประเภทและมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่าง ๆ ถึง 8 สาขาดังต่อไปนี้ คือ 1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ 2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ 3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ 4) สาขาวิชารัฐศาสตร์ 5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมนุษยศาสตร์ 6) สาขาวิชาปรัชญา 7) สาขาจิตวิทยา 8) สาขาวิชาภาษา และวรรณคดี นอกจากนี้เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่น ๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลปะ ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงาน และยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น “ชุด” ต่อ ซึ่งมีเนื้อหาคาบเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น

“ชุดชีวิตและงาน” ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้ว
บางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะ
ขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้ว่าจะประสบอุปสรรคนานัปการ
โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเรามีใช้กิจการแสวงหาผล
กำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำ
ราในราคาย่อมเยาพอสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำราฯ ยินดีน้อม
รับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่ง
ที่จะให้ทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการ
สนับสนุนแนะนำอยู่ห่างๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือรวบรวมตำรา
สาขาวิชาต่างๆ ให้เราหรือเข้ามาช่วยบริหารงานร่วมกับเรา

เสน่ห์ จามริก

ประธานกรรมการ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

**รายนามคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**

นายเสน่ห์ จามริก	ประธานกรรมการ
นางเพ็ชรี สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายธวัชชัย ยงกิตติกุล	กรรมการ
นางสาวสดชื่น ชัยประสาธน์	กรรมการ
นายสุเทพ สุนทรเมธัส	กรรมการ
นายบรรณิทธิ เศรษฐบุตร์	กรรมการ
นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	กรรมการ
นายวิทยา สุจริตรนารักษ์	กรรมการ
นางอารี สันหลวี	กรรมการ
นางอมรา พงศาพิชญ์	กรรมการ
นายเฉลิม ทองศรีพงศ์	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย
นายบัณฑิต อัครวานิชย์	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย
นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการและเหรัญญิก
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายรังสรรค์ ฐานะพรพันธุ์	กรรมการและผู้จัดการ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
เลขที่ 413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย
กรุงเทพฯ 7 โทรศัพท์. 424-5768.

สารบัญ

บทนำของผู้แปล	(7)
บทนำ	1
บทที่ 1 โครงการศึกษาคานนา	13
บทที่ 2 ประสบการณ์คือการเรียนรู้ : การรับรู้ของโครงการคานนา	20
บทที่ 3 เทคโนโลยีและโครงสร้างสังคม	46
บทที่ 4 ปัญหาประชากรและชนชั้นชาวนา	152
บทที่ 5 ปัญหาประชากรกับบรรณาคู่มือขายบริการ	120
บทที่ 6 ชีวิตครอบครัว	170
บทที่ 7 ชาวบ้านมองการคุมกำเนิดอย่างไร	173

บทนำของผู้แปล

ประมาณต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 โรเบิร์ต มัลทัส ได้วิเคราะห์สถานการณ์ใน
ประเทศอังกฤษ และทำนายว่าภาวะความอดอยากทั่วไปจะเกิดขึ้น คนจะลุกฮือ
สร้างความปั่นป่วนสันคลอนเสถียรภาพของสังคมเชิงเหตุการณ์ปฏิวัติฝรั่งเศสปี
1789 เหตุทั้งนี้ก็เพราะ จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นในอัตราเร็วที่อาหารและ
ทรัพยากร ฉะนั้น หากไม่มีมาตรการลดอัตราการเพิ่มของประชากรให้ต่ำลงได้แล้ว
ความเดือดร้อนปั่นป่วนในสังคมจะเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้

ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์การขยายตัวของทุนนิยมและจักรวรรดินิยมใน
ยุโรป และโดยเฉพาะในอังกฤษในระยะเวลาต่อมา ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าการวิเคราะห์
และคำทำนายของมัลทัสไม่ปรากฏเป็นจริง แม้ประชากรในยุโรปจะได้เพิ่มสูงขึ้น
ในอัตราเร็ว แต่ก็ได้ทะลุเพดานขีดจำกัดการรองรับทางทรัพยากร ปัญหา
ประชากรล้นเกิน (overpopulation) ที่มัลทัสเป็นผู้จุดประกายความคิดมิได้รับความ
สนใจมากนัก หลังปี 1840 ทฤษฎีของเขาจึงเสื่อมสลายกลายฐานะเป็นเพียงประวัติ
ความคิดที่ไม่ได้แปรสู่การปฏิบัติ

ทว่าในปัจจุบัน ประมวลร้อยกว่าปีให้หลัง หนังสือ *ความเรียงว่าด้วยหลักทาง
ประชากร (Essay on the Principle of Population)* ของมัลทัส (ปี 1816) ทฤษฎี
ประชากรของมัลทัสได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่อย่างมีพลัง แนวความคิดเกี่ยวกับ
“ความกดดันของประชากร” และนัยด้านนโยบายการชะลอการเติบโตของจำนวน
ประชากร ได้ถูกเผยแพร่ปรุงแต่งเพิ่มเติมและแปรสู่การปฏิบัติในรูปโครงการคุม
กำเนิดอย่างจริงจัง ทั้งนี้โดยการสนับสนุนอย่างเต็มที่ของสหรัฐอเมริกา (ผ่านองค์

การ เอ ไอ ดี) ธนาคารโลก กองเงินทุนสหประชาชาติเพื่อกิจกรรมทางประชากร (UNFPA-United Nations Fund for Population Activities) สภาประชากร (Population Council) และสมาคมวางแผนครอบครัวระหว่างชาติ (International Planned Parenthood Association) ฯลฯ องค์การเหล่านี้ได้โหมทุ่มเงินมูลค่ามหาศาล เพื่อส่งเสริมการศึกษาวิจัยทางประชากรและกิจกรรมทางประชากรอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกระตุ้นให้ประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายยอมรับและดำเนินนโยบายควบคุมประชากรโดยวิธีการคุมกำเนิด หรือการวางแผนครอบครัว¹

อาจกล่าวได้ว่าหลักการและเหตุผลเบื้องหลังนโยบายวางแผนครอบครัว จัดอยู่ในสำนักทฤษฎี “ประชากรล้นเกิน” ตามแนวน์โอมัลท์สที่สแทบทั้งสิ้น² กล่าวในแง่วิชาการ ความคิดแนวน์โอมัลท์สที่สรองฐานะเป็นทฤษฎีหลัก (paradigm) ได้รับการยอมรับและปฏิบัติอย่างกว้างขวางในหมู่นักประชากรศาสตร์ และนักวิชาการแขนงอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศทุนนิยมตะวันตกและในประเทศโลกที่สาม ส่วนในแวดวงผู้ปฏิบัติงานด้านวางแผนครอบครัว เช่น แพทย์ พยาบาล บุคลากรสาธารณสุข และสมาคมทางประชากรต่าง ๆ ฐานะการครอบงำของแนวน์โอมัลท์สสูงส่งล้นขจรขยาย กระทั่งกลบกล้ายเป็นสังขธรรมที่ไม่ต้องการการพิสูจน์

ในประเทศยากจนด้อยพัฒนา สำนักน์โอมัลท์สที่สแสดงปัญหา “ความกดดันทางประชากร” ในรูปการที่สัมพันธ์กับทรัพยากรอันจำกัด ทำให้มีอัตราส่วนการพึ่งพิง (dependence ratio) สูงในโครงสร้างอายุของประชากรรวม (age structure) ซึ่งหมายถึง ภาระของสังคมในการจัดหาบริการสังคมต่าง ๆ เช่น บริการสาธารณสุข การศึกษา และการแก้ไขปัญหาสังคมอื่น ๆ อีกมก ในเชิงของการพัฒนาความ

¹ รายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมขององค์การเหล่านี้ดูได้จาก *International Journal of Health Services* 3 : 4 1973. Special issue on Population Growth in International Perspective.

² ตัวอย่างงานเขียนแนวน์โอมัลท์สที่สที่แพร่หลายมีดังนี้ : Paul R. Ehrlich and John G. Griessemmer, T.O. *The Population Bomb* (New York: The Hugh Moore Fund, 1954); Ehrlich, P. *The Population Bomb* (New York: Ballantine Books, 1968); Meadows, D.H. et. al. *Limits to Growth* (New York: New American Library, 1972).

ไม่ได้คู่กันระหว่างทรัพยากรกับขนาดประชากร (population-resource imbalance) นี้ย่อมหมายถึงว่า ปัญหาประชากรมีมากขึ้นไปเป็นตัวถ่วงการพัฒนาประเทศ ทำให้ประเทศโลกที่สามยากจนไม่พัฒนา ท่านองว่าลูกมากจะยากจน (ตามสโลแกนของกรวางแผนครอบครัว) เพราะฉะนั้น โดยหลักของเหตุผล การควบคุมขนาดประชากร จึงอาจเป็นยุทธวิธีการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญสำหรับประเทศด้อยพัฒนาได้ เพราะว่า การลดอัตราการเพิ่มของประชากรเท่ากับเป็นการประหยัดทรัพยากรเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจได้มากขึ้น โดยสรุปแล้ว เหตุผลในเชิงทฤษฎีและฐานะความสำคัญอย่างมากของนโยบายคุมกำเนิดเท่าที่เป็นอยู่ในประเทศด้อยพัฒนา ดูเหมือนจะหมายความว่า การควบคุมประชากรมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาค่าความยากจน ความด้อยพัฒนาของประเทศ เท่ากับว่าการคุมกำเนิดอาจทดแทนความพยายามในการพัฒนาเศรษฐกิจโดยตรงได้ ดังนั้นก็เช่นที่อดีตประธานาธิบดีจอห์น เอฟ. เคนเนดีของสหรัฐอเมริกา ได้กล่าวปราศรัยในที่ประชุมสหประชาชาติในปี 1965 เนื่องในโอกาสครบรอบ 20 ปี ของการจัดตั้งองค์การนี้ ความว่า “ขอให้พวกเราได้ประจักษ์ข้อเท็จจริงที่ว่า การลงทุนด้านการควบคุมประชากรเพียง 5 ดอลลาร์ จะมีค่าเทียบเท่า 100 ดอลลาร์ที่ลงทุนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ”³

วิธหลักในการควบคุมประชากร ก็คือ ลดอัตราการเกิด ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงของประชากรในประเทศด้อยพัฒนาอยู่ในขั้นทางผ่าน ซึ่งอัตราตายลดต่ำลงอย่างรวดเร็วในขณะที่อัตราเกิดยังอยู่ในระดับสูงและลดต่ำลงน้อยมาก มาตราการลดอัตราเกิดเท่าที่ปฏิบัติกันอยู่มีพื้นฐานจากทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของประชากร (Theory of Demographic Transition) ซึ่งชี้ว่า การเปลี่ยนแปลงจากขั้นทางผ่านดังกล่าวไปสู่ขั้นอัตราเกิดต่ำและอัตราตายต่ำนั้น จะเป็นไปได้ก็โดยอาศัยเทคโนโลยี

³ อ้างไว้ใน Huakavy, O. "The rationale for international assistance to population programs in the developing world" *International Journal of Health Services*, 3 : 4 1973, pp. 627-632.

การคุมกำเนิดและการปรับพฤติกรรมของประชาชน⁴ หมายความว่า ในระยะแรก ๆ ค่านิยมและวัฒนธรรมแบบเก่ามักต่อต้านการใช้เทคโนโลยีการคุมกำเนิด ดังนั้น จึงต้องมีปฏิบัติการด้านสังคมและจิตวิทยา เพื่อปรับทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชนให้ยอมรับการคุมกำเนิด จะเห็นได้ว่าโครงการปฏิบัติทางการคุมกำเนิด มักจะเน้นการเผยแพร่และกระจายเครื่องมือคุมกำเนิดให้ถึงมือประชาชนอย่างกว้างขวาง อีกทั้งมีการใช้เครื่องมือการศึกษาทางสังคมศาสตร์ เช่น การสำรวจ KAP (สำรวจเกี่ยวกับความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการคุมกำเนิด) ประชากรศึกษา (population education) การวิเคราะห์สายใย การสื่อสารในชุมชน และอื่น ๆ มาศึกษาและดัดแปลงพฤติกรรมของประชาชนให้ยอมรับและปฏิบัติการคุมกำเนิด

ดูเหมือนว่ามาตรการเร่งเร้าให้ประชาชนในประเทศด้อยพัฒนายอมรับการปฏิบัติการคุมกำเนิดดำเนินไปในท่วงทำนองที่ทั้งชักชวน ตอใจ และแกมบังคับ ตัวอย่าง เช่น การให้สิ่งจูงใจทางวัตถุแก่ผู้ทำหมัน เมื่อไม่กี่ปีมานี้ในประเทศอินเดียถึงกับมีการใช้อำนาจกฎหมายบีบบังคับให้สตรีที่มีลูกแล้ว 3 คนต้องทำหมันทีเดียว⁵

ข้อที่ควรสังเกตคือ การรณรงค์เรื่องการคุมกำเนิดในประเทศด้อยพัฒนาอย่างหนักหน่วงนี้สะท้อนให้เห็นความคิดแบบวิศวกรรมสังคม (social engineering) ในการเปลี่ยนแปลงสังคม กล่าวคือ พวกชนชั้นนำ รวมทั้งนักวิชาการ มีความมุ่งมั่นและเชื่อมั่นว่าจะเข้าไปดำเนินการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และพฤติกรรมของประชาชนให้เป็นไปตามแบบที่ตนวางแผน คิดเอาไว้ว่าดี (แต่ฝ่ายเดียว) ได้ เสมือนที่นักวิศวกรออกแบบ ก่อสร้างอาคาร ก่อสร้างวัดถุณั้น

⁴ ดูรายละเอียดจาก Coale, A. "The demographic transition" *The Population Debate: Dimensions and Perspectives*, Vol. 1 (New York : United Nations, 1975, pp. 347-355), และปราโมทย์ ประสาทกุล (แปล) *กลยุทธ์ที่นำสนใจทางประชากรศาสตร์* (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, พ.ศ.2522), น.53-70

⁵ Minkler, M. "Thinking The Unthinkable : the prospect of compulsory sterilization in India" *International Journal of Health Services*, 7 : 1977, pp. 237-248.

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า แนวทฤษฎีประชากรล้นเกินตามแบบนีโอมัลทัส และทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของประชากร ซึ่งเป็นหลักเบื้องหลังของนโยบายควบคุมประชากรนั้น ได้ดำรงฐานะครองใจในวงวิชาการปัจจุบันอยู่อย่างมาก อย่างไรก็ตาม แนวทฤษฎีนี้ก็มีได้ปราศจากการท้าทายเสียทีเดียว นักวิชาการหลาย ๆ ฝ่ายได้มีบทบาทโต้แย้งแนวทฤษฎีนีโอมัลทัสมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างการควบคุมประชากรและการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของประเทศด้อยพัฒนา ปัญหาที่มีอยู่เพียงว่าการโต้แย้งของพวกเขาเหล่านี้ยังมิได้รับการขานต่อ กู้ก้องกังวานไกลมากพอเท่านั้น

ปฏิกิริยาตอบโต้คัดค้านการมองปัญหาประชากรตามแนวของมัลทัสนั้น ในระยะแรกที่สุดมาจากมาร์กซและเอนเกลเป็นสำคัญ เอนเกลได้ชี้ให้เห็นว่า “ภาวะการกีดกันของประชากรมิได้เกิดกับปัจจัยการยังชีพ หากแต่เกิดกับปัจจัยการทำงาน”⁶ อีกนัยหนึ่งก็คือ การที่มัลทัสเสนอว่าประชากรมากเกินไปเพราะทรัพยากรจำกัดนั้นเป็นการไม่ถูกต้อง แท้ที่จริงแล้วเหตุที่ทำให้ดูเหมือนว่าประชากรมากเกินไปได้แก่การที่การผลิตของระบบเศรษฐกิจมิได้สร้างงานให้มากเพียงพอมากกว่า ในความเห็นของมาร์กซและเอนเกล เศรษฐกิจทุนนิยมมีความโน้มเอียงที่จะไม่สร้างงานให้พอเพียงสำหรับประชาชน ทั้งนี้ก็เพราะว่าชนชั้นนายทุนได้รับประโยชน์จากสภาพการว่างงาน หรือกองทัพแรงงานสำรอง (industrial reserve army) ทำให้อำนาจการต่อรองของผู้ใช้แรงงานต่ำ ซึ่งมีผลต่อระดับค่าจ้าง และกระบวนการสะสมทุน ดังนั้นสำหรับนักวิชาการมาร์กซิสแล้ว การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจทุนนิยมจึงเป็นมาตรการทางภววิสัยที่เป็นหลักที่สุดในการผ่อนคลายการกีดกันของจำนวน

⁶ Letter to F.A. Lange, March 29, 1865, in Marx and Engels, *Selected Correspondence* (New York, 1934), p.138 อ้างใน Baran, P. *The Political Economy of Growth* (New York: MR Press, 1957), p.242. ผู้สนใจศึกษาข้อเขียนของมาร์กซ และเอนเกลเกี่ยวกับปัญหาประชากร โปรดอ่านจาก *Marx and Engels on the Population Bomb* edited by R.L. Meek, 2nd. (Berkeley: Ramparts Press, 1971).

ประชากร⁷ เช่นนี้แล้วจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า นักวิชาการมาร์กซิสต์ได้พากันคิดค้นความคิดของสำนักทฤษฎีประชากรสิ้นเกินในประเด็นเกี่ยวกับผลประโยชน์ของการควบคุมกำเนิดต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศด้อยพัฒนาอย่างรุนแรง⁸ ข้อโต้แย้งที่สำคัญก็คือ การพัฒนาเศรษฐกิจมิใช่เป็นผลของการลดอัตราเกิด ตรงกันข้าม การพัฒนาเศรษฐกิจต่างหากที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการเจริญพันธุ์และขนาดประชากร

นักวิชาการแนวทฤษฎีอื่น ๆ ที่มีใช้มาร์กซิสต์ ก็ได้เสนอความคิดเห็นทำนองเดียวกันนี้เช่นกัน จะต่างไปบ้างก็ตรงที่มีได้เน้นตัวโครงสร้างของระบบ กล่าวคือ เห็นว่านโยบายการคุมกำเนิดจะได้ผลก็ต่อเมื่อได้มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การศึกษา การขยายของเมือง (urbanization) และการพัฒนาอุตสาหกรรมให้สูงถึงระดับหนึ่งแล้วเท่านั้น หรืออย่างน้อยโครงการคุมกำเนิดถ้าจะทำกันในประเทศด้อยพัฒนา ก็ควรมีฐานะเป็นเพียงส่วนหนึ่งในความพยายามที่จะพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น การคุมกำเนิดไม่อาจทดแทนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้⁹

⁷ อย่างไรก็ตามก็ดี พวกมาร์กซิสต์เองก็ยอมรับว่า ในระบบสังคมนิยมอาจจำเป็นต้องมีการควบคุมประชากรเพื่อผ่อนคลยมิให้ปัญหาจำนวนประชากรมาฉุดรั้งการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น ในกรณีของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นต้น เช่นนี้มิใช่เป็นการขัดแย้งกับการวิเคราะห์ข้างต้น เพราะในทรรศนะของมาร์กซิสต์ การคุมกำเนิดจะทำได้ และทำได้อย่างมีผลก็ต่อเมื่อได้ดำเนินการแก้ไขเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจแล้ว โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับท่าทีของประเทศสังคมนิยมต่อโครงการคุมกำเนิดจาก Stycos, J.M. *Ideology, Faith, and Family Planning in Latin America* (New York: McGraw-Hill Book, 1971), pp.89-144.

⁸ อ่านเพิ่มเติมจาก Baran, *Ibid* pp.123-148.

⁹ อ่านเพิ่มเติมจาก Revelle, R. "The balance between aid for social and economic development and aid for population control" *International Journal of Health Services*. 3 : 4 1973, pp.667-674; Rich, W. *Smaller Families through Social and Economic Progress*. Overseas Development Council Monograph No 7. (Washington D.C. 1973).

กล่าวในด้านปัจจัยทางสังคม นักสังคมวิทยาคนสำคัญ เช่น กิงสเลย์ เดวิส ก็ได้เคยวิพากษ์วิจารณ์แผนนโยบายการวางแผนครอบครัวว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหาประชากรในประเทศด้อยพัฒนาได้ เขาเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น บทบาทของครอบครัว สถานภาพของสตรี ฯลฯ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อความสำคัญที่พ่อแม่ให้ความสำคัญกับการมีลูก เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากกว่าการบังคับคุมกำเนิดประชากรโดยตรง¹⁰

ระยะหลังในแวดวงนักประชากรศาสตร์และสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง ความไม่พอใจแต่แนวการมองปัญหาแบบนีโอมาลท์สได้พัฒนาไปสู่แนวทางอันใหม่ซึ่งมีชื่อว่า "The social justice theory of demographic transition"¹¹ ทฤษฎีนี้เน้นว่า การเปลี่ยนแปลงทางประชากรและโดยเฉพาะภาวะเจริญพันธุ์ของสตรี ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขทางโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่แวดล้อมบุคคลและคู่สมรส กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ตัวแปรทางโครงสร้าง (structural factors) มีอิทธิพลต่อขนาดครอบครัว ตัวอย่างเช่น การกระจายทรัพยากรระหว่างชนชั้นในสังคมจะมีส่วนกำหนดว่าชนชั้นต่าง ๆ จำเป็นต้องมีครอบครัวขนาดใหญ่หรือเล็ก สมมุติฐานหลักของทฤษฎีมีอยู่ว่า ถ้าโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างกลุ่มคนหรือชนชั้นในด้านภาวะวัตถุดิบปัจจัยแห่งการดำรงชีพแล้ว ชนชั้นที่เสียเปรียบยากจนมักไม่ได้รับการช่วยเหลือช่วยเหลือจากสังคม ดังนั้น การอยู่รอดและความ

¹⁰ Davis, K. "Population policy: will current program succeed?" *Science*: 158, 1967, pp.730-739.

¹¹ ผู้ริเริ่มขนานนามแนวการวิเคราะห์แบบนี้คือ Ilchman, W. "Population Knowledge and Population Policies." pp.13-14. Paper presented at the Annual Meeting of the American Association for the Advancement of Science, Boston, February 1976. โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Ratcliffe, J.W. "Population control versus social reorganization: the emergent paradigm" *International Journal of Health Services*. 8 : 3 1978, pp.559-568; และ Ratcliffe, J. "Social justice and demographic transition: lessons from India's Kerala State" *International Journal of Health Services*. 8 : 1 1978, pp.123-144.

มันคงทางเศรษฐกิจของคนกลุ่มนี้จึงขึ้นอยู่กับการมีครอบครัวขนาดใหญ่ เพราะฉะนั้นในแง่นี้ ครอบครัวใหญ่จึงเป็นปรากฏการณ์ที่มีเหตุผลสอดคล้องความเป็นจริงในด้านแนวทางการลดอัตราเกิดในประเทศด้อยพัฒนา ทฤษฎีนี้เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงของประชากร (demographic transitions) ในประเทศยากจน อาจผ่านไปสู่อัตราเกิดต่ำและอัตราตายต่ำได้โดยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม (เช่น การปฏิรูปที่ดิน ฯลฯ) ให้มีความเป็นธรรมมากขึ้น ตามความหมายนี้ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเดียวโดยปราศจากการกระจายดอกผลความเจริญให้เท่าเทียมกันในสังคม จึงมิใช่เป็นหลักประกันที่แน่นอนเสมอไปว่าอัตราเกิดในประเทศด้อยพัฒนาจะลดต่ำลง

หนังสือ *ภาพหลอนของปัญหาประชากร (The Myth of Population Control)* ของ มาห์มูด มัมดानी มีจุดมุ่งในการวิเคราะห์ความล้มเหลวของโครงการคุมกำเนิดโครงการหนึ่งในประเทศอินเดีย แน่ใจว่านี่เท่ากับเป็นการวิพากษ์แนวทฤษฎีนีโอมาลท์สและนโยบายการคุมกำเนิด การวางแผนครอบครัวที่ปฏิบัติกันอยู่อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน ดูเหมือนว่าการวิเคราะห์ที่เน้นอิทธิพลของโครงสร้างสังคมเศรษฐกิจ ต่อขนาดครอบครัว และผลสรุปที่ว่าการมีลูกมากเป็นความจำเป็นทางภววิสัยในชุมชนชนบท จะสอดคล้องกับแนวทฤษฎี The social justice theory of demographic transition อย่างไรก็ตาม เราไม่อาจทึกทักจัดเอาเองว่า มัมดानी อยู่ในสำนักทฤษฎีนี้ เพราะงานเขียนนี้ได้เผยแพร่ก่อนการพูดถึงแนวทฤษฎีดังกล่าวด้วยซ้ำไป

ผู้แปลมีความเห็นว่า หนังสือ *ภาพหลอนของปัญหาประชากร* นี้มีคุณค่าอย่างมากทั้งในด้านการวิพากษ์แนวความคิดทฤษฎีนีโอมาลท์ส แนวการวิเคราะห์ของผู้เขียนเอง และผลสรุปจากการวิเคราะห์ ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อวงการนักวางแผนครอบครัว นักศึกษา นักประชากรศาสตร์ และนักวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ในด้านการวิพากษ์ทฤษฎีแนวนีโอมาลท์ส นับว่าผู้เขียนได้เผยให้เห็นจุดอ่อนและอคติของนักวิชาการสำนักนี้้อย่างจะแจ้ง พร้อมมูลด้วยรูปธรรมความเป็นจริงที่อุบัติขึ้นในโครงการคุมกำเนิด ในเงื่อนไขความเป็นจริง ที่วงการวิชาการและการวางแผน

แผนครอบครัวของไทยได้ถูกครอบงำด้วยความคิดทฤษฎีประชากรสิ้นเกินมาโดยตลอด¹² จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรมที่เดียว¹³ งานวิพากษ์ นีโอแมลท์สจึงมีความสำคัญ เพราะการปฏิเสธความคิดที่มีฐานะครอบงำอยู่ ไม่ว่าจะสำเร็จหรือไม่ ย่อมหมายถึงกระบวนการแห่งการพัฒนาก้าวหน้าไม่หยุดนิ่ง

กล่าวสำหรับวิธีการวิเคราะห์ หนังสือเล่มนี้ได้สำแดงอำนาจของวิธีการวัตถุนิยม (materialist approach) ในการวิเคราะห์ปัญหาประชากรให้กระจ่าง กล่าวคือขนาดครอบครัวที่เป็นอยู่ย่อมสะท้อนมาจากความเป็นจริงทางภววิสัย คือ สภาพเศรษฐกิจและสังคมของวรรณะและชนชั้นในโครงสร้างใหญ่ของสังคม นับเป็นเรื่องน่าเสียดายที่แนวการวิเคราะห์ปัญหาหลักขณะนี้ยังไม่ใคร่แพร่หลายในวงการณ์วิชาการไทย

ในท้ายที่สุด ข้อสรุปที่ว่าการลดอัตราเพิ่มของประชากรต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมเป็นเงื่อนไขพื้นฐานนั้น แม้จะเป็นข้อสรุปจากเพียงหมู่บ้านเดียวในประเทศอินเดีย ก็น่าจะเป็นข้อคิดสำหรับการวางแผนครอบครัวในประเทศไทยได้มาก หนังสือเล่มนี้มิได้สรุปว่าควรเลิกล้มโครงการคุมกำเนิด ในทางปฏิบัติแล้ว ถ้าเราจะพัฒนาเศรษฐกิจกันอย่างจริงจัง ๆ จัง ๆ เราคงต้องยอมรับว่าจำนวน

¹² ดูตัวอย่างจาก *สังคมศาสตร์ปริทรรศน์* ฉบับการเพิ่มประชากรกับปัญหาความยากจน พฤศจิกายน พ.ศ. 2517

¹³ การศึกษาวิจัยของนักประชากรศาสตร์ไทย และงานวางแผนครอบครัวในประเทศไทยส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากองค์การต่างประเทศ เช่น AID Population Council, UNFPA มูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ และมูลนิธิฟอร์ด ฯลฯ องค์การเหล่านี้มีอุดมการณ์นีโอแมลท์สเหมือนกันหมด และมีข้อบ่งชี้การผลักดันงานส่งเสริมการคุมกำเนิดในประเทศด้อยพัฒนาทั่วโลก มีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า จุดมุ่งหมายของการผลักดันการคุมกำเนิดไม่ใช่เป็นเรื่องความหวังดีต่อประเทศด้อยพัฒนา แต่เป็นการสมคบกันในกลุ่มชนชั้นปกครองของสหรัฐอเมริกา เพื่ออำพรางข้อเท็จจริง การขูดรีด เอารัดเอาเปรียบประเทศด้อยพัฒนาโดยสหรัฐอเมริกา และลดอันตรายทางการเมืองต่อระบบทุนนิยมโลก ซึ่งสืบเนื่องมาจากจำนวนประชาชนที่ยากจนในโลกที่สามได้ทวีเพิ่มมากขึ้นทุกที โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมจาก Mass, E.B. *Population Target: the political economy of population control in Latin America* (Ontario : Charters Publishing Company), 1976.

ประชากร (ที่ไม่ได้สร้างผลผลิต) อาจเป็นข้อจำกัดในระยะสั้น การวางแผนครอบครัว
จึงอาจทำได้ แต่ต้องไม่ลืมว่านโยบายคุมกำเนิดต้องดำเนินควบคู่กับการพัฒนา และ
การพัฒนาที่แท้จริงย่อมหนีไม่พ้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่
ไม่เป็นธรรม

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์

มกราคม 2524

คำขอบทวน ผู้แปลขอขอบทวนอาจารย์ชาย โพธิ์สีดา ที่ได้กรุณาอ่านต้นฉบับแปล
โดยเฉพาะช่วยแก้ไขการแปลคำภาษาอินเดีย และให้คำอธิบายเพิ่มเติม
ข้อบกพร่องใด ๆ ที่เหลืออยู่เป็นความรับผิดชอบของผู้แปลเท่านั้น

บทนำ

ระยะหลัง ๆ นมขูเขียนเกี่ยวกับ “ปัญหาประชากร” กันอย่างมากมาย กล่าวกันว่า “ประชากรล้นเกิน” คือสาเหตุสำคัญแห่งความยากจนของประเทศ “ด้อยพัฒนา” ประชากรล้นเกิน คือ “ความเจ็บป่วย” และการวางแผนครอบครัวก็คือ “การบำบัดรักษา” ขอเขียนต่าง ๆ ตามแนวพวกนีโอมาลท์ที่ ซึ่งรวมถึงหนังสือที่ขายดิบขายดีชื่อ *ระเบิดประชากร* (Population Bomb) ของนายพอล แอร์ลิก (Paul Ehrlich) ได้พัดกระพือความคิดออกไปอย่างกว้างขวาง นายแอร์ลิกกล่าวถึง “คนทงทงรอนทงอับคนหน่งในกรุงเดลลี่” ซึ่งทำให้เขาได้ตระหนักถึงความสำคัญของ “ปัญหาประชากร” ดังนี้

รถแท็กซี่พาเรลคบลานเข้าไปในเมือง ผ่านย่านสลัมแห่งหนึ่ง อันเนืองแน่นไปด้วยผู้คน อุณหภูมิความร้อนสูงมากกว่า 100 องศาฟาเรนไฮท์เห็นจะได้ อากาศคละเคล้าไปด้วยควันและฝุ่นละออง ถนนหนทางคึกคักเต็มไปด้วยผู้คน บ้างก็กำลังกิน กำลังซักผ้า กำลังนอนหลับ ผู้คนกำลังสัญจรไปมา กำลังพดจา กำลังร้องตะโกน บ้างก็กำลังยื่นมือสละนเข้ามาในรถแท็กซี่เพื่อขอเงิน บ้างก็กำลังขยกำลังเหยว บ้างก็ห้อยโหนรถเมล์ และบ้างก็กำลังต้อนฝูงสัตว์ คน คน คน ขณะที่เรลเคลื่อนไปอย่างช้า ๆ ผ่านฝูงคนไปนั้น เสียงแตรรด ฝุ่น เสียงอึกทึก ความร้อน และไฟจากเตาหุงต้ม ช่างทำให้ภาพนั้นเปรียบประดุจขุมรกรที่เคียว นี้เราจะไปถึงโรงแรมหรือเปล่าละ? บอกตรงๆ เราทงสามคนรู้สึกตระหนกตกใจ ตั้งแต่คนนั้นเบนต้นมาเราได้สัมผัสว่าสภาพประชากรล้นเกินนั้นเป็นอย่างไร¹

แต่แท้จริงในคืนฤดูร้อนที่แสนร้อนแฉาบรอตเวย์ในกรุงนิวยอร์ก หรือแฉาบวงเวียนพิกากิลด์ในกรุงลอนดอน แอร์ลิกจะอยู่ที่ท่ามกลางฝูงชนขนาดใหญ่กว่านั้น แต่นั่นไม่ยากจะทำให้เขากล่าวอย่างเป็นห่วงเป็นใยว่า “ประชากรมากเกินไป”

แต่แท้จริง ถ้าเขาจะมีความห่วงใยมากกว่านอกสถกนิต ต้นกล้วยให้น้อยลงสักหน่อย เขาก็จะได้ตระหนักว่าสิ่งที่ทำให้เขาปรวิติทเกี้ยวกับฝูงชนในเดลฮันันมิใช่จำนวนหากแต่เป็น “คุณภาพ” ซึ่งก็คือความยากจนนั่นเอง ท่วงทำนองที่แอร์ลิกพูดถึง “ประชากรล้นเกิน” ข้างต้นเท่ากับเป็นการกล่าวกับประชาชนว่า พวกคุณจนเพราะพวกคุณมีจำนวนมากเกินไป หนังสือเล่มนี้มุ่งจะแสดงให้เห็นผู้อ่านประจักษ์ว่า การที่ประชาชนยากจนนั้นมีสาเหตุเพราะว่าเขามีขนาดครอบครัวที่ใหญ่ ตรงกันข้ามที่เดิยวที่เขาต้องมีครอบครัวใหญ่ก็เพราะเขาอยากจนต่างหาก

ระหว่างคริสต์ทศวรรษที่ 1950 และ 1960 ได้มีการศึกษาเรื่อง การคุมกำเนิดในประเทศด้อยพัฒนากันอย่างมากมาย โดยมีแรงจูงใจมาจากเหตุผลเดียวกันกับข้อปรวิติทของแอร์ลิก การศึกษาเหล่านี้ได้ช่วยยกระดับการรับรู้ของเราต่อฐานะความสำคัญของ “ปัญหาประชากร” แต่ส่วนใหญ่แล้วมันมักมีข้อบกพร่องคล้ายๆ กับข้อเขียนของแอร์ลิกตรงที่มีการตีความข้อเท็จจริงทางสังคมอย่างผิดพลาด ซึ่งก็คือที่สังเกตเห็นว่าครอบครัวขนาดใหญ่เป็นสาเหตุแห่งความยากจน นอกจากนั้นการสรุปผลการศึกษายังเป็นไปอย่างผิดพลาดอีก กล่าวคือมีการสรุปว่า หากอัตราการเกิดลดลงในเขตที่มีโครงการคุมกำเนิดแล้ว ก็ถือได้ว่าการลดลงนี้เป็นผลของโครงการคุมกำเนิด

ในตอนต่อไปเราจะได้ประจักษ์ว่า ข้อสรุปข้างต้นมิได้สอดคล้องกับหลักฐานข้อเท็จจริงแต่อย่างใด ข้อสรุปนี้จะถูกต้องก็ต่อเมื่อมีการพิสูจน์แล้วว่า การลดลงของอัตราการเกิดเป็นผลสืบเนื่องมาจากโครงการโดยตรง มิใช่เป็นเพียงแต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับโครงการโดยบังเอิญเท่านั้น ดังนั้นภาระหน้าที่อันดับแรกของเราจึงเป็นการวิเคราะห์ข้อบกพร่องเกี่ยวกับข้อสรุปที่ผิดพลาดนี้เสียก่อน หลังจากนั้นจะได้มุ่งพิจารณาประเด็นการตีความข้อเท็จจริงทางสังคมอย่าง ไม่ถูกต้องต่อไป

โครงการศึกษาการคุมกำเนิดที่สำคัญโครงการหนึ่งได้แก่โครงการคานนา (The Khanna Study) ซึ่งมีเขตปฏิบัติการอยู่ในหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่งทางตอนเหนือของประเทศอินเดีย ชื่อ มนุปุระ (Manupur) การศึกษานี้เป็นโครงการคุมกำเนิดโครงการแรกที่ใช้ทั้งกลุ่มประชากรควบคุม (control population) และกลุ่มประชากรทดสอบ (test population) และถือว่าโครงการคานนาเป็นหนึ่งในเพียงสามโครงการคุมกำเนิดเท่านั้น ที่ได้ทำการประเมินผลความสำเร็จของโครงการ จากการเปรียบเทียบอัตราเกิดในระหว่างกลุ่มประชากรทดสอบ (มีโครงการคุมกำเนิด) กับกลุ่มประชากรควบคุม (ไม่มีการคุมกำเนิด) (การที่ไม่ใคร่จะมีการศึกษาเปรียบเทียบทำนองนี้ช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความโน้มเอียงของนักวางแผนครอบครัวส่วนใหญ่ที่ชอบทึกทักเอาแต่ต้นมือว่า โครงการคุมกำเนิดต้องประสบความสำเร็จ)

ในหนังสือเล่มนี้เราจะได้พูดถึงโครงการคานนาโดยละเอียด แต่ในขั้นแรกจำต้องกล่าวอย่างย่อ ๆ ถึงโครงการปฏิบัติ ณ สนามด้าน

การคุมกำเนิดอีกสองโครงการที่เหลือเสียก่อน คือโครงการไคยอง (The Kyong Study) และโครงการซิงกูระ (The Singur Study) โครงการไคยองมีเขตปฏิบัติงานอยู่ในประเทศเกาหลีใต้ ระหว่างปี 1962 โดยครอบคลุมประชากรทั้งหมด 9,700 คน ในเจ็ดหมู่บ้าน ส่วนหมู่บ้านอื่น ๆ อีกเจ็ดหมู่บ้านซึ่งมีประชากร 12,000 คน ถูกกำหนดเป็นกลุ่มประชากรควบคุม สองปีให้หลัง อัตราการเกิดในเขตทดสอบลดลงเท่ากับ 13.2 ต่อประชากร 1,000 คน ในระยะเวลาเดียวกันอัตราเกิดในเขตประชากรควบคุมก็ได้ลดลงเช่นกัน คือ ประมาณ 11 ต่อประชากร 1,000 คน² สำหรับอัตราความรวดเร็วของการลดลงก็เป็นเรื่องทราตรสังเกตุ กล่าวคือเมื่อสนับแรกของโครงการ อัตราการลดลงในกลุ่มประชากรทดสอบเท่ากับ 9.7 ต่อ 1,000 คน แต่ในกลุ่มประชากรควบคุมลดลงเพียง 6.8 ต่อ 1,000 คน แนวโน้มนี้เปลี่ยนแปลงทิศทางเป็นตรงข้ามในปีที่สอง อัตราเกิดในกลุ่มทดสอบลดลง 3.5 ต่อ 1,000 คน แต่กลับลดลงถึง 4.2 ต่อ 1,000 คน ในกลุ่มควบคุม เท่านั้นที่พอสรุปได้ว่า โครงการคุมกำเนิดไม่ได้เป็นมูลเหตุทำให้อัตราเกิดลดลง ทั้งนี้โดยไม่ต้องเสียเวลาวิเคราะห์หรือพูดถึงหลักฐานอื่น ๆ ทำนองเดียวกันนี้อีก ซึ่งในรายงานโครงการไคยองมิได้กล่าวไว้เลย การที่อัตราเกิดในกลุ่มประชากรควบคุมได้ลดลงด้วยในขนาดใกล้เคียงกันกับของกลุ่มทดสอบ ย่อมเป็นหลักฐานชัดว่าจะต้องมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยแน่นอน

โครงการซิงกูระเริ่มดำเนินการในเขตรัฐเบงกอลตะวันตกของอินเดียในปี 1957 สภาประชากร (Population Council) อวดอ้างว่าโครงการนี้เป็นความสำเร็จครั้งแรกของความพยายามที่จะลดอัตราการ

เกิดของประชากรโดยใช้มาตรการด้านการศึกษา⁸ เพราะอัตราการเกิดในกลุ่มประชากรทดสอบลดลงมากกว่าในกลุ่มควบคุมเกือบสองเท่าตัว แต่นักวิจัยไม่อาจสรุปได้แน่ชัดว่าเป็นผลงานของโครงการ ตารางที่ 1 เป็นการแสดงการเปลี่ยนแปลงของอัตราการเกิดในกลุ่มทดสอบและกลุ่มควบคุม

ตารางที่ 1⁴

	ปี	จำนวนเกิดต่อประชากร 100 คน	
		เขตควบคุม	เขตทดสอบ
เริ่มโครงการ	1956	45.0	45.2
	1957	46.3	42.0
	1958	45.7	42.0
	1959	45.9	39.2
	1960	46.6	37.6
	1961	42.9	36.9

เห็นได้ชัดว่าระหว่างปี 1956-1957 ซึ่งเป็นช่วงก่อน การเริ่มต้นโครงการ อัตราการเกิดของกลุ่มทดสอบได้ลดลงเท่ากับ 3.2 ต่อ 1,000 คน แต่ตลอดช่วงสี่ปีของโครงการ ขนาดของการลดลงเป็นเพียง 5.1 ต่อ 1,000 คน โดยที่อัตราการเกิดได้ลดต่ำลงแล้วก่อนหน้าจะมีโครงการ ดังนั้นการลดลงต่อไปของอัตราเกิดจึงไม่จำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องกับหรือเป็นผลของโครงการคุมกำเนิดแต่อย่างใด

ส่วนโครงการคุมกำเนิดซึ่งมีขอบเขตการดำเนินการทั่วประเทศ และถือกันว่าเป็นความสำเร็จอย่างมาก ได้แก่โครงการที่ทำกันใน

ไต้หวันและเกาหลีใต้ แต่ละโครงการเหล่านี้ไม่มีกลุ่มประชากรควบคุมเปรียบเทียบ ในไต้หวันการคุมกำเนิดเริ่มในเขตไตจง (Tai Chung) ในปี 1962 และขยายครอบคลุมทั่วประเทศในปี 1964 อย่างไรก็ตาม “ในเขตไตจงและทั่วเกาะไต้หวัน ภาวะเจริญพันธุ์ได้เริ่มลดลงอย่างมากแล้วก่อนหน้าจะมีโครงการคุมกำเนิด ดังจะเห็นได้ว่าระหว่างปี 1959 ถึง 1962 อัตราเกิดรวม*ในเขตไตจงลดลงร้อยละ 12 และอัตราเจริญพันธุ์โดยทั่วไปลดลง** ร้อยละ 9 สำหรับส่วนอื่นๆ ของไต้หวัน อัตราการลดลงอยู่ต่ำกว่าเล็กน้อย”⁵

นี่ก็อีกเช่นกันที่แสดงให้เห็นว่า การลดลงของอัตราเกิดไม่จำเป็นต้องเป็นผลของโครงการคุมกำเนิด ประสบการณ์ในเกาหลีใต้ก็เข้าทำนองเดียวกัน เพราะว่า “ภาวะเจริญพันธุ์ได้ลดลงอย่างมีนัยสำคัญมาแล้ว ก่อนหน้าที่โครงการคุมกำเนิดอันใหญ่โตจะได้เริ่มขึ้น”⁶ จากบทเรียนในไต้หวัน ผู้อำนวยการโครงการคนหนึ่งได้เขียนไว้ดังนี้ “ไม่ว่ามนุษย์จะล่าหลังเพียงใด มนุษย์ก็ยังมีความคิดสมเหตุสมผลที่จะปรับขนาดจำนวนของพวกเขาให้สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ และสภาพแวดล้อมที่เขาต้องพึ่งพิง”⁷

แม้ผลของ “การปฏิบัติงานภาคสนาม” จะยังไม่เป็นที่มั่นใจได้นักก็ตาม แต่บรรดานักทฤษฎีประชากรล้นเกินก็ยังตั้งต้นยึดมั่นต่อ

* อัตราเกิดรวม หรือ crude birth rate หมายถึง จำนวนเด็กที่เกิดในรอบปีต่อประชากรกลางปี 1,000 คน (ผู้แปล)

** อัตราเจริญพันธุ์โดยทั่วไป หรือ General fertility rate หมายถึง จำนวนเด็กที่มีชีวิตต่อหญิงในวัยเจริญพันธุ์อายุ 15-49 ปี (หรือ 15-44 ปี) ในตอนกลางปีจำนวน 1,000 คน (ผู้แปล)

ทัศนคติเชิงผลเลิศ และเชื่อในวิธีการวิเคราะห์ที่นำไปสู่ผลอันนั้น ผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่ง คือนายดัดเลย์ เคิร์ค (Dudley Kirk) เป็นตัวอย่างบุคคลที่สะท้อนลักษณะดังกล่าวได้ดี แม้จะยอมรับความล้มเหลวโดยทั่วไปของโครงการคุมกำเนิดที่ได้ทำมา แต่เขาก็ยังคงตั้งเห็นผลดีของมัน “เพราะจากการสำรวจต่าง ๆ ประชาชนแสดงทัศนคติเห็นดีด้วย แผนการคุมกำเนิดจึงง่ายต่อการปฏิบัติ ง่ายกว่าการปรับปรุงการศึกษา หรือการเสริมธุรกิจ ซึ่งต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและสถาบันทั้งหมด”⁸

ทัศนคติเช่นนี้มีความสำคัญไม่เพียงแต่เป็นการชี้ชัดถึงมูลฐานอันเป็น วิทยาศาสตร์ ของทัศนคติเชิงผลเลิศ ซึ่งก็คือเทคนิคการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง (sample survey) เท่านั้น หากยังเป็นเครื่องสะท้อนมูลเหตุ ทางการเมือง เบื้องหลังของการตั้งผลเลิศอันเดียวกันนี้ด้วย กล่าวคือ ความคิดที่ว่า การวางแผนครอบครัวสามารถนำมาใช้ทดแทนการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างและสถาบันของสังคมทั้งหมด ซึ่งในทัศนคติของนายเคิร์ค การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นเรื่องจำเป็นต่อความก้าวหน้าทางการศึกษาและเสริมธุรกิจ พูดกันตามความจริงแล้ว ทัศนคติเชิงผลเลิศที่ว่า การคุมกำเนิดเป็นไปได้โดยปราศจากการเปลี่ยนแปลงขนมูลฐานในสภาพความเป็นจริงที่ดำรงอยู่นั้น มีฐานะดุจดัง ศาสตร์ราชวรุของฝ่ายอนุรักษนิยมทีเดียว

คราวนี้ลองหันมาพิจารณามูลฐานอันเป็นวิทยาศาสตร์ของการตั้งผลเลิศบ้าง ซึ่งก็คือการสำรวจกลุ่มตัวอย่างที่รู้จักกันในนามของ “การศึกษา เค เอ พี” อันเป็นแบบสำรวจมาตรฐานเกี่ยวกับด้านความรู้ (Knowledge) ความถนัด (Aptitude) และการปฏิบัติ (Practice)

เกี่ยวกับการคุมกำเนิดของประชาชน ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา นักวางแผนประชากรได้ทำการสำรวจ เค เอ พี ในประเทศต่าง ๆ มากมาย กล่าวได้ว่ามันมีอิทธิพลในหมู่นักวางแผนประชากรมากจริง ๆ ดังเช่นผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งกล่าวไว้ว่า “ในบรรดาแผนงานด้านต่าง ๆ ของกิจการที่สำคัญ ๆ ไม่มีแผนใดที่มีการใช้วิธีการสำรวจกลุ่มตัวอย่างเป็นเครื่องมือการวางแผนนโยบายและโครงการมากกว่าในแผนงานวางแผนครอบครัว”⁹

ในหนังสือชื่อ Family Planning and Population Programs: A Review of World Developments เขียนโดยนายเบอร์นาร์ดี เบอเรลสัน (Bernard Berelson) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นรองประธานสภาประชากร มีบทหนึ่งเต็ม ๆ ที่พูดถึงความสำคัญของการสำรวจ เค เอ พี หลังจากได้กล่าวแล้วว่า “แบบสุ่มตัวอย่างนับว่าดี แบบสอบถามใช้การได้ และดีขึ้นเรื่อย ๆ การสัมภาษณ์พอใช้ได้ และการวิเคราะห์ทำได้มากจริง ๆ” เขาก็สรุปอย่างเชื่อมั่นว่า “ปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่ประมาณครึ่งหนึ่งหรือสามในสี่ของกลุ่มประเทศด้อยพัฒนา ไม่ต้องการมีลูกเพิ่มมากขึ้นอีกแล้ว” ยิ่งไปกว่านั้นเขายังบอกเราอีกว่า ทิศนะเช่นนี้อาจส่งผลให้ “อัตราการเกิดในประเทศด้อยพัฒนาทั่วไปลดลงร้อยละ 10 และอัตราการเพิ่มของประชากรลดลงร้อยละหนึ่ง”¹⁰

เมื่อ เค เอ พี มีความสำคัญมากขนาดนี้ เค เอ พี ได้ค้นพบอะไรบ้าง? ที่พบก็คือ “เมื่อใดที่ถูกถาม คู่สามีเมียส่วนใหญ่จะแสดงความเห็นด้วย กับการวางแผนครอบครัว ในหลักการ แสดงความสนใจ ใฝ่เรียนรู้กรรมวิธีควบคุมภาวะเจริญพันธุ์ของตน ตกปาก

รับคำว่า จะจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปแน่ ๆ ถ้ามีเครื่องมือที่เหมาะสม และต้องการให้รัฐบาลปฏิบัติโครงการตามแนวทางนี้”¹¹ แต่ทว่าที่บางคน “แสดงความสนใจ” และเรียนรู้วิธีการคุมภาวะเจริญพันธุ์ของตนนั้นมีความหมายว่าอย่างไร? การหลับหูหลับตายอมรับคำตอบกว้าง ๆ เช่นนั้นโดยไม่สนใจตั้งข้อสงสัยย่อมนำไปสู่การตีความที่ผิดพลาด

ผลการสำรวจ เค เอ พี ถูกใช้เป็นมูลฐานแห่งข้อสรุปของโครงการคานนาในฉบับแรกของการปฏิบัติงานที่ว่า “ชาวบ้านเกือบร้อยละ 90 เห็นดีด้วยกับการคุมกำเนิด”¹² แต่ในบทต่อ ๆ ไป เราจะได้รู้กันว่าหลังจากทำงานไปแล้วหลายปี และประสบกับความล้มเหลวผิดพลาดครั้งแล้วครั้งเล่า คณะผู้วิจัยจึงได้ยอมรับในที่สุดว่า มันมีความแตกต่างกันมากระหว่างจำนวนผู้เห็นดีด้วยกับการคุมกำเนิดในหลักการ กับจำนวนผู้รับเครื่องมือคุมกำเนิดเมื่อหยิบยื่นให้, ระหว่างจำนวน “ผู้รับ” เครื่องมือคุมกำเนิดกับจำนวนผู้ยอมรับว่าได้ “ใช้” เครื่องมือนั้น, และสุดท้าย ระหว่างจำนวนผู้บอกว่าได้ใช้เครื่องมือคุมกำเนิดกับจำนวนผู้ใช้จริง ทำไมเล่าชาวบ้านจึงรับเครื่องมือคุมกำเนิดทั้ง ๆ ที่มิได้ตั้งใจจะใช้มัน? และทำไมเขาจึงบอกว่ากำลังใช้มันอยู่ทั้ง ๆ ที่ความจริงมิได้ใช้? ในบทหลัง ๆ เราจะได้พิจารณาเรื่องนี้โดยพิสดาร กล่าวสั้น ๆ ตอนนี้ได้ว่า “ความสุภาพ” ของชาวบ้านเป็นเหตุผลของหลังพฤติกรรมดังกล่าว ดังเช่นที่ชาวบ้านคนหนึ่งได้อธิบายให้ผู้เขียนฟังว่า “คุณ สักวันหนึ่งคุณจะเข้าใจ บางครั้งการโกหกก็เป็นสิ่งที่ดีเหมือนกัน เพราะคุณจะได้ไม่ต้องทำให้คนเสียหน้าใจ การโกหกไปอย่างนั้นมันไม่ได้เป็นพิษเบียดกับใครหรอก แกรม

ยังเท่ากับได้ช่วยเหลือพวกเขาอีกด้วย”

ความจริงแล้ว เหตุผลทางการเมืองกับเหตุผลแห่งความเป็นวิทยาศาสตร์เป็นสองด้านของเหรียญอันเดียวกัน ด้านหนึ่งปรากฏควบคู่ไปกับอีกด้านหนึ่ง และสัมพันธ์กันแบบคาจุนฟังพาอาศัยกันและกัน ฉะนั้นการมีทัศนะว่า การจำกัดจำนวนประชากรอาจใช้ทดแทนการเปลี่ยนแปลงชั้นมูลฐานของสังคมได้ ก็เท่ากับเป็นการเปิดไฟเขียวให้นักทฤษฎีพิจารณาปัญหาประชากรอย่าง *โดดเดี่ยว เป็นอิสระ* ไม่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคมอื่น ๆ อีกทั้งพิจารณาปัญหา “แรงจูงใจ” ของคนอย่างเป็นเอกเทศ เป็นอิสระจากการดำรงอยู่ทางสังคมของเขา

ลองมาดูตัวอย่างกันก็ได้ นักทฤษฎีประชากรล้นเกินย่ำความสำคัญของการเก็บรวบรวมข้อเท็จจริงที่ปรากฏ (empirical facts) เช่น ร้อยละ 30 ของคู่สามีภรรยา “ที่เข้าเกณฑ์คุมกำเนิด” ปฏิเสธไม่รับการคุมกำเนิด ไม่มีอะไรผิดปรกติในข้อมูลนี้ ปัญหาสำคัญอยู่ที่จะตีความอย่างไร? ถ้าเข้าใจว่านี่คือ “ทัศนคติ” สิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาก็คือที่สภาพอันเป็นจริงทางสังคมอันเป็นบ่อเกิดของทัศนคตินี้ แต่ถ้าไปคิดว่าข้อมูลดังกล่าวเป็น “ข้อเท็จจริง” (facts) ที่ไร้ความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางสังคมอื่น ๆ แล้ว แหล่งที่มาของ “ข้อเท็จจริง” นั้นซึ่งก็คือการดำรงอยู่ทางสังคม ก็จะถูกลบทิ้งไปหมด เห็นแต่ที่ปรากฏในปัจเจกบุคคลแต่ละคนเท่านั้นเอง ผลลัพธ์ก็คือคอยแต่ย่ำความคิดเห็นของปัจเจกชนเหล่านั้น เช่น ที่ทำกันในการสำรวจ เก เอ พี แทนที่จะพยายามทำความเข้าใจความคิดเห็นอย่างสัมพันธ์กับสังคม ส่วนข้อสรุปที่ได้มาก็คือ ขยายบริการเครื่องมอดุม

กำเนิด และให้ “การศึกษา” เกี่ยวกับความสำคัญของการใช้เครื่องมือคอมพิวเตอร์ แทนที่จะแสวงหาเงื่อนไขแวดล้อมอันใหม่ของสังคม ซึ่งก็คือการเปลี่ยนแปลงมูลฐานทางสังคมของการกระทำส่วนบุคคลนั่นเอง

เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าโดยส่วนใหญ่แล้ว วิธีการวิเคราะห์ที่เข้มงวดเป็นตัวกำหนดผลที่จะได้แก่เช่นเดียวกับที่ “ความรู้” เป็นเครื่องมือของการ “รับรู้” ฉะนั้น ถ้าหากเราปรารถนาจะเข้าถึงแก่นแท้ของ “ปัญหาประชากร” ด้วยท่วงทำนองการวิเคราะห์ ซึ่งนอกจากจะทำให้เข้าใจการถึงผลเลิศทางทฤษฎีของนักทฤษฎีประชากรสิ้นเกินแล้วยังได้ข้อสรุปอันมีคัมกับโครงการคุมกำเนิดอีกด้วยละก็ เราจำเป็นต้องใช้วิธีการที่แตกต่างออกไป วิธีการใหม่ต้องมีหลักสำคัญว่า แรงจูงใจของชายและหญิงมีจุดเริ่มต้นจากประสบการณ์ทางสังคมของเขา แรงจูงใจไม่อาจดำรงอยู่ได้ในความว่างเปล่า มันมีรากเหง้าอยู่ในโครงสร้างทางสังคมที่ดำรงอยู่

ในส่วนที่เหลือของหนังสือเล่มนี้ เราจะได้พยายามเสนอทางเลือกใหม่ในการศึกษา “ปัญหาประชากร” โดยมุ่งพิจารณาผลการค้นพบและวิธีการของโครงการคานนา กล่าวคือ ในบทที่หนึ่งเป็นคำอธิบายอย่างละเอียดเกี่ยวกับโครงการนี้ บทที่สองเป็นความพยายามจะทำความเข้าใจต่อทัศนคติการรับรู้ของผู้ร่างและบริหารโครงการ ซึ่งอยู่เบื้องหลังวิธีการทำความเข้าใจต่อปัญหา และข้อสมมุติของเขา บทที่สาม ๆ กล่าวถึงความแท้จริงทางสังคมของชาวบ้านซึ่งตกเป็นเป้าหมายของการศึกษา ประเด็นสำคัญของเราคือ ความล้มเหลวของโครงการคุมกำเนิดมิได้มีสาเหตุจากความล้มเหลวในการปฏิบัติโครงการ แต่

เป็นเพราะความผิดพลาดในการทำความเข้าใจปัญหา โครงการกานนา
ไม่มีทางประสบผลสำเร็จได้ ทั้งนี้เพราะว่าการคุมกำเนิดขัดแย้งกับ
ผลประโยชน์สำคัญของชาวบ้านส่วนใหญ่ ซึ่งการยอมรับจะปฏิบัติ
การคุมกำเนิดมีผลเท่ากับการทำต่อแหลมกับความหายนะทางเศรษฐกิจ
ของพวกเขาโดยเจตนา

บทที่ 1

โครงการศึกษากานนา

“แต่ว่า พวกเขาเป็นคนดีทีเดียวนะคุณ อีกอย่างหนึ่ง ยังเป็นอาคันตุกะจากแดนไกลมาอยู่กับเราที่นี่ อย่างนั้นแล้ว แค่นี้ก็นิดหน่อยแค่นี้ เราจะช่วยเขาไม่ได้เชียวหรือ? แค่นี้รับเอาเขาเมื่อก่อนทำไมก็เมื่อก่อนเขาเท่านั้นเองแหละ ถ้าเราทำไม่ได้ละก็ พระเจ้าเป็นเจ้าของกรรมวาสนาแน่เลย อีกอย่างนะ เขาไม่ได้คิดสวดคำยาเสียด้วย สิ่งที่เขาต้องการก็เพียงแต่ขอให้เรารับยาจากเขาเท่านั้น ผมไม่ต้องเสียอะไรเลย และบางทีอาจได้รับคำขอบคุณจากเขาเสียอีก สำหรับเขาก็คงได้ความดีความชอบบ้างแน่ ๆ”

นี่เป็นคำชี้แจงของ Hakimjee (Hakimjee) ถึงเหตุผลที่ชาวบ้านจำนวนมากมารับยาเมื่อก่อนมาแต่ไม่ได้ใช้มันเลย ใบหน้าของเขาปรากฏรอยยิ้มพร้อมกับอดความขมขื่นของตัวเอง (bidi) เข้าปอดอีกใหญ่ มันเป็นเวลาหกโมงเช้า ทิวบริเวณประตูทางเข้าหมู่บ้าน ชาวนาหลายคนกำลังนั่งชันเข่าฟังหกึมคุยถึงการเปลี่ยนแปลงของกาลสมัย ฝนโปรยลงมาตลอดเมื่อคืนนี้ เพราะฉะนั้นชาวบ้านจะยังไม่ลงมือทำงาน

* หกึม (Hakim) คือหมอแผนโบราณ ซึ่งทำการรักษากันโดยใช้ด้วยการแพทย์แบบอินเดียโบราณ คือ อายurved หรือไม่ก็การแพทย์แผนอาหรับโบราณ (ยูนาณ) หรือทั้งสองอย่าง “jee” (jee) เป็นพยางค์ที่ใช้ต่อท้ายชื่อเพื่อแสดงความรักกันบ้าง

จนกว่าจะถึงเวลาพระอาทิตย์ขึ้นเต็มที่ แต่แล้ววงสนทนาเรื่องนี้ก็มึน
ต้องสะดุดหยุดลง เพราะสภาพบุรุษชาวเมืองวัยสูงอายุผู้มึนฐานะทาง
สังคมสูงคนหนึ่งซึ่งเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านเป็นเวลาหลายเดือนแล้วได้
ปรากฏตัวขึ้น

“ไซ้ ไซ้ พุดถูกแล้ว เราจะปล่อยให้ท่านตุงจากแดนไกลกลับ
ออกไปโดยรู้สึกว่เราไม่มีน้ำใจได้อย่างไรกัน” ชาวบ้านจำนวนมาก
พากันพยักหน้าเห็นด้วย

เด็กหนุ่มคนหนึ่งขมแบ่น และกล่าวติดตลกว่ “ไม่ต้องเป็นห่วง
หรือกลัว ถ้าลุงมียามืดก็เอามาให้เราได้เลย เราเป็นคนใจกว้างมาก
นะจะบอกให้” เขาถูกกล่าวเตือนว่อย่าทะเล้ง เพราะนั่นเป็นเรื่องของ
ผู้ใหญ่ เดียวจะทำให้เสียเกียรติภูมิของหมู่บ้านมนุ้ประเล่ย์เปล่า ๆ

ไกลออกไปจากมนุ้ประรวร่อยกว่ากิโลเมตร คือเมืองหลวงใหม่
อันเจิดจ้าตระการตาของรัฐบาล ซึ่งสร้างมาได้ประมาณสิบปีแล้ว
แต่ยังมีควมทันสมัยอยู่มาก ณ ที่ทำการใหม่ของรัฐบาล ดร. โซ
ฮาน ลิงห์ ผู้เป็นหนึ่งในผู้ช่วยผู้อำนวยการภาคนงานสนามสองคนของ
โครงการคานนา กำลังแสดงที่ส่นะของตนต่อควมล้มเหลวในการ
เผยแพร่มাত্রการคุมกำเนิดในเขตชนบทของรัฐบาล “รูมย์ ชาว
บ้านยังโง่ ส่งทพวกนต้องการก่อนอื่นใดก็คือการศึกษา”¹

ย้อนกลับมว่ทขณะสาธารณสุขศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด
สำนักงานเป็นตกระพว่ทำด้วยเหล็กและกระจก สูง 14 ชั้น ตั้งตระ
หง่านในเขตใจกลางเมืองบอสตัน ณ ที่นั้ บรรดาผู้อำนวยการโครง
การคานนาก็กำลังแสวงหาสาเหตุแห่งควมล้มเหลวอันเดียวกัน และ
ได้บันทึกไว้ว่ “ที่ส่นะต่อคุณค่าของคนและชีวิตมนุษย์ของชาวตะ

วันตกแตกต่างกันของชาวชนบทบ้านเขา ท่านผู้อ่านบางท่านอาจมีความรู้สึกว่าการที่ประชากรเพิ่มมากขึ้นทำให้เกิดปัญหามากมายอย่างเห็นได้ชัด แต่ชาวบ้านมิได้เห็นเช่นนั้นเสมอไป”^๒

โครงการศึกษาคานนาซึ่งมีชื่อตามชื่ออำเภออันเป็นที่ตั้งของศูนย์ปฏิบัติงานภาคสนามของโครงการ นับเป็นการศึกษาภาคสนามทางการคุมกำเนิดขนาดใหญ่ครั้งแรกที่ทำในประเทศอินเดีย โดยมีเขตปฏิบัติการในหมู่บ้านทดสอบเจ็ดหมู่บ้าน ครอบคลุมประชากรทั้งหมด 8,000 คน ใช้เวลาปฏิบัติการทั้งหมดถึงหกปี และเสียค่าใช้จ่ายทั้งหมดประมาณ 20 ล้านบาท แต่ทั้งหมดนี้ต้องคว้านาเหลวโดยสิ้นเชิง

เมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1953 คณะสาธารณสุขศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดได้ตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับ “ปัญหาประชากร” โดยเสนอประเด็นสำคัญว่า ความก้าวหน้าทางวิทยาการด้านสาธารณสุขส่งผลให้อัตราตายใน “ประเทศด้อยพัฒนา” ลดต่ำลงอย่างมาก ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องน่ายินดี แต่ทว่าในอีกด้านหนึ่ง ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ทำให้เกิดปัญหาใหม่ที่สำคัญขึ้นอีก นั่นคือ ประชากรกำลังเพิ่มขึ้นในอัตราสูงอย่างชนิดที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน บทความยังได้กล่าวเตือนอีกว่า “ถ้าหากอัตราการเพิ่มของประชากรในส่วนต่าง ๆ ของโลกยังคงเป็นไปตามแนวโน้มปัจจุบัน อีกไม่เกิน 10 ปี ข้างหน้า มหันตภัยอันเนื่องมาแต่ภาวะความอดอยากอย่างรุนแรงจะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และความบั่นบือนวุ่นวายย่อมบังเกิดขึ้น” ฉะนั้น “มหันตภัย” ที่กำลังรุกเข้าประชิดตัวนั้นจึงเป็น “เรื่องคอขาดบาดตายมากพอที่จะทำให้ฐานะความสำคัญของมันเทียบเท่ากับกาฬโรคระบาด

ครั้งใหญ่ ๆ ในอดีตทีเดียว^๖

และแล้วบรรดาผู้ก่อการจากสำนักชาร์วาร์ดจึงดำเนินการเสนอให้จัดการศึกษาภาคสนามระยะยาวเกี่ยวกับประชากร โดยมีเป้าหมายจะศึกษาหาวิธีการควบคุมและแก้ไขปัญหาประชากร ซึ่งอาจนำไปใช้ปฏิบัติได้ในสภาพภาคหน้า ขั้นตอนแรกคือ เลือกลักษณะที่เหมาะสมสำหรับใช้ศึกษา รัฐบั้นจาบแห่งประเทศอินเดีย ซึ่งถือกันว่าเป็นเขตที่มีปัญหาความกดดันทางประชากรอย่างหนักหน่วงถูกคัดเลือกเป็นพิเศษ จากการศึกษาคั้งแรกสุด พบว่าในรัฐบั้นจาบมีประชากรหนาแน่นกว่าระดับเฉลี่ยทั่วประเทศถึงร้อยละ 20 อำเภอลูเชียนา (Ludhiana) ซึ่งตกเป็นเขตเป้าหมายการศึกษา มีประชากรหนาแน่นที่สุดในรัฐ กล่าวคือหนาแน่นกว่าทั้งประเทศถึงร้อยละ 75 นอกจากนี้รายงานการศึกษานี้ยังได้ชี้ให้เห็นว่า แม้จะมีความหนาแน่นของประชากรสูง อัตราเกิดในรัฐบั้นจาบก็ยังอยู่ในระดับเดียวกับอัตราเฉลี่ยทั่วประเทศอินเดีย คือ 40 ต่อ 1000⁴ *

ปรากฏว่ามีผู้แสดงความเห็นด้วยและรับสนับสนุนโครงการนี้กันอย่างมากมาย ที่สำคัญคือมูลนิธิร็อกคิเฟลเลอร์และรัฐบาลอินเดีย ซึ่งเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในด้านการศึกษาภาคสนามตั้งแต่ปี 1954 ถึง 1960 และการศึกษาติดตามผลในระหว่างฤดูร้อนของปี 1969 เงินอุดหนุนนี้มีได้เหมาะจ่ายทั้งหมดทีเดียว แต่จ่ายเป็นเงินงวดตามขั้นตอนความลำ

* การศึกษานายงานว่า ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ยทั่วประเทศอินเดียเท่ากับ 108 คน ต่อตารางกิโลเมตร ในปี 1951 ในรัฐบั้นจาบ เป็น 130 คนต่อตารางกิโลเมตร และในอำเภอลูเชียนา มีมากกว่า 192 คน ต่อตารางกิโลเมตร

เรื่องในการดำเนินโครงการ การศึกษาถูกแบ่งออกเป็นหลายขั้นตอนด้วยกัน โดยที่แต่ละขั้นเป็นเงื่อนไขกำหนดการทำงานในขั้นต่อไป หากขั้นใดขั้นหนึ่งไม่ประสบความสำเร็จ ทำให้ไม่สมควรจะปฏิบัติขั้นต่อไป โครงการศึกษาก็จะต้องสิ้นสุดลง ทั้งนี้โดยมีคณะกรรมการที่ปรึกษา ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนของมูลนิธิร็อกกเฟลเลอร์ และสมาชิกระดับผู้นำของวงการแพทย์และวิทยาศาสตร์ของอินเดีย เป็นกรรมการทำหน้าที่บริหารให้เป็นไปตามข้อกำหนดนี้ และจัดทำรายงานความก้าวหน้าของโครงการเสนอต่อผู้ให้ทุนรายสำคัญ

จุดมุ่งหมายของการศึกษานี้มีสามประการ คือ

1. เพื่อตรวจสอบว่า วิธีการคุมกำเนิดที่ยอมรับกันโดยทั่วไปจะมีประสิทธิผลเพียงไรในการลดจำนวนประชากรเมื่อนำมาใช้กับประชากรทั้งหมดของชุมชนชนบทในเขตประชากรหนาแน่น

2. เพื่อวัดผลของโครงการวางแผนครอบครัวที่ใช้ปฏิบัติกับสมาชิกทั้งหมดของชุมชนชนบท ทั้งนี้โดยดูจากจำนวนเกิดและจำนวนตายของประชากรนั้น ๆ

3. เพื่อตรวจสอบผลของการควบคุมประชากรต่อภาวะสุขภาพและฐานะทางสังคม⁵

เดิมทีเดียวโครงการศึกษาแบ่งออกเป็นสี่ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นศึกษาสำรวจ	มิถุนายน 1954 ถึง มีนาคม 1955
2. ขั้นศึกษาทดลอง	เมษายน 1955 ถึง มีนาคม 1956
3. ขั้นการศึกษาจริง	เมษายน 1956 ถึง เมษายน 1960
4. ขั้นศึกษาติดตามผล	ฤดูร้อน ปี 1969

ต่อมาภายหลังได้มีการเพิ่มอีกขั้นตอนหนึ่งเข้ามาคือ การศึกษาสำรวจ

๕.๔ ครึ่งที่สอง*

จะเห็นได้ว่าการศึกษาระดับชั้นตอนแรก คือ การศึกษาดำรวจครึ่ง
ที่หนึ่งและสอง และการศึกษาทดลอง มีจุดมุ่งหมายจะทดสอบดู
ว่าประชากรซึ่งอยู่ในเขตการศึกษาของโครงการยอมรับการคุมกำเนิด
(acceptability of contraception) มากน้อยเพียงไร ชั้นการศึกษา
จริงจะเริ่มได้ก็ต่อเมื่อได้พิสูจน์แล้วว่าประชาชนเห็นดีด้วยกับการคุม
กำเนิดอย่างมากในกรณีท่อนมัตให้ดำเนินการได้ ชั้นการศึกษาจริง
ซึ่งกินเวลานานสิบห้านปีจะมีเป้าหมายสำคัญเพื่อลดอัตราเกิดของประชากร
ในเขตของการศึกษาให้ได้

* การศึกษาดำรวจขั้นต้นก็เพื่อกำหนด “การยอมรับ” ของประชาชน
ต่อการคุมกำเนิดและวิธีการคุมกำเนิดต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะว่าถ้าหากประชาชน
ไม่ยอมรับเสียแล้ว การศึกษาขั้นต่อไปก็จะไม่เกิดประโยชน์ (Exploratory
Investigation I, p.5) แต่เมื่อการศึกษาดำรวจขั้นต้นสิ้นสุดลง ได้มีการรายงาน
ต่อคณะกรรมการที่ปรึกษาว่า “เนื่องจากการศึกษาดำรวจทั้งหมดใช้เวลา
เพียงสามเดือน ซึ่งสั้นเกินกว่าจะกำหนดลงไปได้อย่างแน่ชัดว่าประชาชน
ยอมรับการคุมกำเนิดเพียงไร” ดังนั้น “จึงจำเป็นต้องขยายเวลาของการ
ศึกษาดำรวจออกไป เพื่อให้ได้ข้อสรุปอันเชื่อถือได้เกี่ยวกับระดับการยอมรับ
การคุมกำเนิดของประชาชน” (Explanatory Investigation II, PP.
2-3) นั่นเองคือเหตุผลที่จำเป็นต้องมีการศึกษาดำรวจครึ่งที่สองซึ่งกินเวลา
หนึ่งปีเต็ม การศึกษาดำรวจครึ่งที่สองนี้ได้เริ่มทำพร้อมกันไปกับชั้นการศึกษา
ทดลอง แต่ทำกันในคนละหมู่บ้านในเขตอำเภออุทัยธานี จุดมุ่งหมายของ
การศึกษาดำรวจคือ “เพื่อให้แน่ใจว่าประชาชนในเขตศึกษายอมรับการคุม
กำเนิด และสามารถกำหนดระดับการยอมรับได้อย่างแน่นอน วัดประสิทธิ
ผลของกรรมวิธีคุมกำเนิดอย่างง่าย ๆ ในระยะหนึ่งปี และแสดงเหตุผลสนับสนุน
การลงมือปฏิบัติตามชั้นการศึกษาจริงสิบ” (Pilot Study P. SI)

ชั้นการศึกษาจริงได้เริ่มดำเนินการในเดือนเมษายน 1956 และเสร็จสิ้นในเดือนเมษายน 1960 ถึง 1969 จึงมีการศึกษาติดตามผลในเขตเดียวกันเพื่อดูว่าผลของโครงการคุมกำเนิดยังคงดำรงอยู่หรือไม่ ซึ่งหมายถึงผลโดยส่วนรวมทั้งหมดของการศึกษา

จากการศึกษาติดตามผล ปรากฏว่าโครงการคุมกำเนิดประสบกับความล้มเหลว แม้ว่าอัตราการเกิดในกลุ่มประชากรที่ศึกษาจะลดลงจาก 40 ต่อ 1,000 คน ในปี 1957 ซึ่งเป็นบทเริ่มต้นของการศึกษาจริงมาเป็น 35 ต่อ 1,000 คน ในปี 1968⁷ แต่ก็ไม่อาจพิสูจน์ได้ว่าการลดลงนี้เป็นผลเนื่องมาจากโครงการคุมกำเนิด เพราะการลดลงได้ปรากฏขึ้นทั้งในกลุ่มประชากรทดสอบและประชากรควบคุม แท้จริงแล้วการลดลงเกิดขึ้นเพราะคนแต่งงานช้าลงต่างหาก ในปี 1956 อายุเฉลี่ยที่ผู้หญิงแต่งงานมีครอบครัวครั้งแรกคือ 17.5 ปี แต่เปลี่ยนเป็นมากกว่า 20 ปี ในปี 1969⁸ ผู้อำนวยการโครงการศึกษาคานนาได้กล่าวไว้ว่า

“ดูเหมือนว่าผลสำเร็จอันใหญ่ของโครงการวางแผนครอบครัวก็คือการกระตุ้นให้คู่สามีภรรยา จำนวนร้อยละ 25 ถึง 50 ซึ่งได้ปฏิบัติ^๙ การคุมกำเนิดอยู่ก่อนแล้ว เปลี่ยนมาใช้วิธีการที่ทันสมัย ง่ายต่อการใช้และได้ผลเต็มที่ แต่การเปลี่ยนแปลงอย่างมากทางด้านอายุการแต่งงานของผู้หญิง มีฐานะความสำคัญเหนือกว่า”^{๑๐}

เราจะได้พิสูจน์ให้ประจักษ์กันในภายหลังว่า อายุแต่งงานของสตรีที่เพิ่มสูงขึ้น เป็นผลการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตการศึกษา แต่ตอนนั้นเราต้องมาดูก่อนว่า ผู้อำนวยการโครงการและผู้ปฏิบัติงานในโครงการศึกษานี้มีความเข้าใจเกี่ยวกับ “ปัญหาประชากร” ในเขตคานนาอย่างไร

บทที่ 2

ประสบการณ์ก่อการเรียนรู้ การรับรู้ของโครงการกานนา

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า เงินสนับสนุนที่ให้แก่โครงการกานนานั้น มีเงื่อนไขอยู่ที่ความสำเร็จของการศึกษาแต่ละขั้นตอน ต่อเมื่อปรากฏว่าประชาชนให้การต้อนรับ โครงการกุ่มกำเนิดในชั้นการศึกษาสำรวจ และการศึกษาทดลองเท่านั้น ชั้นการศึกษาจริงจึงจะเริ่มต้นได้ ทั้งนี้ โดยมีคณะกรรมการที่ปรึกษาเป็นผู้พิจารณาตัดสินใจ อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการ ฯ ต้องอาศัยสถิติข้อมูลที่จัดทำให้โดยผู้อำนวยการโครงการเป็นพื้นฐานสำหรับทำความเข้าใจเกี่ยวกับผลของโครงการกุ่มกำเนิด ดังนั้น การประเมินผลของคณะกรรมการ ฯ จะทำได้ถูกต้องก็ต่อเมื่อได้รับข้อมูลที่เป็นจริงและปราศจากความลำเอียง เป็นไปได้อย่างมากว่าลักษณะความลำเอียงทางการรับรู้ของผู้อำนวยความสะดวกมีผลเสมออยู่ในสถิติข้อมูลที่เขาจัดทำให้กับคณะกรรมการฯ หลักฐานการวิเคราะห์ตัวเลขสถิติตามที่แสดงไว้ในภาคผนวกของหนังสือเล่มนี้ยืนยันว่า ข้อสงสัยดังกล่าวปรากฏเป็นจริง บรรดาผู้อำนวยการโครงการประสบความสำเร็จในการใช้ตัวเลขข้อมูลสร้างกำแพงแห่งความเชื่อมั่นล้อมรอบคณะกรรมการที่ปรึกษาและตัวของเขาเอง ด้วยเหตุนี้การประเมินความสำเร็จของโครงการในระหว่างการดำเนินการจึงได้ผลสูงเกินจริง และเมื่อโครงการสิ้นสุดลงแล้วก็ยังปรากฏ

ว่าการประเมินความล้มเหลวไว้มาก ภายใต้งบเงินปีที่คณะกรรมการ
การที่ปรึกษาต้องพึ่งพาข้อมูลจากบรรดาผู้อำนวยการสำหรับเบนพ
ฐานในการพิจารณาชะตาการทำงานของผู้บริหาร โครงการซึ่งก็
เป็นบุคคลกลุ่มเดียวกัน บทบาทของคณะกรรมการฯ จึงมีฐานะไม่
ต่างจากส่วนเกินอันหาค่ามิได้แต่อย่างใด

ประโยชน์ของข้อมูลสถิติที่โครงการรวบรวมไว้ ก็เพื่อดูว่ามีชาว
บ้านที่โครงการเข้าไปติดต่อกับสักกี่คน ทรัพยากรที่รับเครื่องมื่อคุมกำเนิดไว้ใช้
แรกทีเดียว การศึกษาที่ทักเอาอย่างง่าย ๆ ว่า “การรับ (accept)
เครื่องมื่อคุมกำเนิดมีค่าเท่ากับการใช้ (use) เครื่องมื่อคุมกำเนิด” ความ
เชื่อนี้ไม่ปรากฏเป็นจริง ผู้อำนวยการฝ่ายงานสนามได้พูดอธิบายแก่
คณะผู้วิจัยของเขาความว่า “การเปรียบเทียบ ‘การรับ’ กับ ‘การใช้’
ชี้ให้เห็นว่า การอาศัยข้อมูล ‘จำนวนคนรับ’ อาจทำให้ได้ภาพที่
สูงกว่าความเป็นจริงถึงเท่าตัว” เอกสารนี้ยังแสดงความวิตกกังว่าตัว
เลขอัตราการใช้อาจไม่เป็นจริงทั้งหมด กล่าวคือ “มันมิได้ถูกต้อง
ร้อยเปอร์เซ็นต์ อย่างมากแค่ประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ เท่านั้น”¹ ถ้า
หากไม่ระมัดระวังแล้ว ตัวเลขอัตราการใช้อาจชักนำไปไขว้เขวได้
ในขอบบ่แรกของการศึกษาจริง (เมษายน 1956 ถึง มีนาคม 1957)
พบว่าร้อยละ 39 ของสตรีในวัยเจริญพันธุ์ ได้เคยใช้ยาเม็ดคุมกำเนิด
แต่มีเพียงร้อยละ 8 เท่านั้น ที่ใช้อย่างสม่ำเสมออย่างน้อยสเดือนหรือ
มากกว่านั้น²

แม้ว่าจะได้มีการเปิดเผยข้อเท็จจริงดังกล่าว ในช่วงหลังของการ
ศึกษาจริงก็ตาม ผู้อำนวยการโครงการก็ยังไม่สามารถยึดกุมข้อแตก
ต่างระหว่างสิ่งที่ชาวบ้านบอกว่าเขาทำ กับสิ่งที่เขาทำจริง ๆ ได้ ผล

สุดท้ายจึงเห็นว่าความแตกต่างระหว่าง “การรับ” กับ “การใช้” ได้สะท้อนภาพที่เป็นจริงออกมาในรูปความล้มเหลวของโครงการคุมกำเนิด

ยิ่งกว่านั้น ผู้อำนวยการโครงการยังไม่เข้าใจอีกว่า ทำไมชาวบ้านจึงไม่ยินดีที่จะพูดด้วยปากของตัวเองว่า แท้จริงแล้วในทางปฏิบัติมันเป็นอย่างไรงันแน่ ดังนั้นจึงตกเป็นหน้าที่ของเราที่ต้องแสดงผลเบื้องหลังพฤติกรรมนี้

ชาวบ้านที่ได้รับหรือยอมรับว่ามีได้ใช้เครื่องมือคุมกำเนิดถูกถือว่าเป็น “ผู้ชัดเจน”^๕ เจ้าหน้าที่จะไปเยี่ยมผู้ชัดเจนทุกๆ รายอย่างน้อยเดือนละครั้ง หรือมากกว่านั้นถ้าต้องการและมีเวลาพอ ปรกติแล้วเจ้าหน้าที่จะใช้เวลาประมาณ 30 ถึง 45 นาที พูดซักชวนให้ผู้เห็นข้อดีของการใช้เครื่องมือคุมกำเนิด ถ้าหากผู้เห็นตกลง “รับ” และตกลงปากรับคำว่าจะใช้แล้ว เจ้าหน้าที่ก็จะไปหาเขาเดือนละสองครั้งเท่านั้น เพื่อมอบเครื่องมือคุมกำเนิดและเก็บข้อมูล คราวนี้การเยี่ยมเยียนแต่ละครั้งใช้เวลาเฉลี่ยประมาณ 15 นาที จากสภาพการณ์เช่นนี้ย่อมเห็นได้ชัดว่า มันเป็นการดีสำหรับทุกฝ่ายที่ชาวบ้านจะประกาศว่าตนเป็น “ผู้ใช้” หรือ “ผู้รับ” มากกว่าเป็น “ผู้ชัดเจน”

“ผู้รับ” รายหนึ่งคือ อาสา สิงห์ (Asa Singh) ซึ่งแต่ก่อนเป็นคนงานเกษตรกรรม แต่เดี๋ยวนี้เป็นยามเฝ้าโรงเรียนมัธยมประจำหมู่บ้าน ข้าพเจ้าได้สอบถามว่าเขาใช้ยาเม็ดหรือไม่ เขาตอบว่า

“ใช้ครับ ใช้แน่ ๆ เลย คุณไปหาดูชื่อของผมได้ในหนังสือของพวกเขา ระยะเวลาแรกๆ ผมไม่ได้รับยาเม็ดมาหรอก แต่พวกเขาก็ได้ช่วยอธิบายให้ผมฟังถึงคุณประโยชน์นานๆ กับการของการใช้ยาเม็ดนั้น

คุณกรุ่นเห็นว่าพวกเราชาวบ้านไม่รู้หนังสือ แต่หลังจากนั้น ตั้งแต่ปี 1957 ถึง 1960 ผมรับยาสมาเสมอมาก แทบไม่เคยพลาดเลย”

“เขาเขียนไว้ในสมุดอย่างนั้นหรือ” ข้าพเจ้าถามต่อ

“ครับ เขาเขียนไว้อย่างนั้น” เขาตอบ

ทว่า อาสา สิ่งที่มีลูกชายคนหนึ่งซึ่งเกิดราวปลายปี 1958 หรือไม่กี่ต้นปี 1959 เมื่อข้าพเจ้าไปพบเขากลับเป็นครั้งที่สาม ก็ได้เอ่ยถึงข้อข้องใจอันนี้ และบอกแก่เขาตรง ๆ ว่าข้าพเจ้าไม่ยอมเชื่อว่าภรรยาของเขาได้กินยาเม็ดคุมกำเนิดมาตลอด ทั้งนี้เพราะหล่อนได้ให้กำเนิดลูกผู้ชายคนหนึ่งในเวลาเดียวกัน อาสาแสดงอาการกรุ่นคิด สายตาเหม่อลอยไปทางอื่น เอนวชเกาท์หนวด และในที่สุดก็หันมาทางข้าพเจ้า พร้อมกับตอบว่า “คุณ สักวันหนึ่งคุณจะเข้าใจ บางครั้งการโกหกก็เป็นสิ่งที่เหมือนกัน เพราะคุณจะได้ไม่ต้องทำให้คนเสียหน้าใจ โกหกไปอย่างนั้นมันไม่ได้เป็นพิษเป็นภัยกับใครหรอก แลผมยังเท่ากับได้ช่วยเหลือพวกเขาอีกด้วย”

“หมายความว่า คุณไม่ได้ใช้ยาเม็ดคุมกำเนิดใช่ไหม”

“ถูกต้อง ผมไม่ได้ใช้ มีอีกหลายคนทีเดียวที่ทำเหมือนผม”

วันรุ่งขึ้น อาสา สิ่ง พากันไปยังบ้านเพื่อนคนหนึ่งของเขา เราเข้าไปในเรือน นั่งลงที่พื้น พูดคุยกัน และจับน้ำชาไปด้วย เมื่อสายตาของข้าพเจ้าปรับตัวเข้ากับแสงสลัวภายในบ้านได้แล้ว จึงได้เห็นกล่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าและขวดจำนวนหนึ่งวางซ้อน ๆ กันอย่างมีศิลปะ ณ ที่มุมห้อง นับว่าเป็นเครื่องตกแต่งห้องได้ดีอย่างหนึ่งทีเดียว เคียงคู่ไปกับปฏิทินรูปทิวเขา ดาราหนัง และผู้นำประเทศ ชาวบ้านคนนี้ได้้นำเครื่องมือคุมกำเนิดมาดัดแปลงเป็นศิลปกรรมชั้นย่อย ๆ

อาสา สิ่งที กล่าวกับข้าพเจ้าว่า “พวกเราส่วนใหญ่เอาเข้าไปทั้ง แต่ น้องชายคนนั้นชอบใช้ทุกอย่างให้เป็นประโยชน์”

คณะผู้วิจัยโครงการคานนาใช้เวลาปฏิบัติงานในหมู่บ้านนุประ ถึง 5 ปี สำหรับวิชาการศึกษาทดลองและการศึกษาจริงนั้น นับเป็น 5 ปีแห่งการตลาดแบบเคาะประตูและการโฆษณาอย่างบ้าคลั่ง จะแตกต่างกับการโฆษณาสินค้าทั่ว ๆ ไปก็ตรงที่สินค้าแจกให้ฟรี ๆ

คณะผู้วิจัยมีหน้าที่อยู่สองประการ คือหนึ่ง โฆษณาวีรคุมกำเนิด และใช้เหตุผลหว่านล้อมให้ประชาชนยอมใช้มัน และสอง ประเมินความสำเร็จของการโฆษณา โดยดูจากอัตราการใช้ (acceptance rate) เครื่องมื่อคุมกำเนิด และในระยะหลังดูจากอัตราการใช้ (use rate) ความขัดแย้งระหว่างเกณฑ์สองอันนี้ ปรากฏค่อนข้างเด่นชัดมากขึ้น โดยหน้าที่ของพนักงานสนามแล้ว เขาก็มีแนวโน้มจะประเมินผลการทำงานของตนสูงเกินความเป็นจริง ดร. โซฮาน สิงห์ (Dr. Sohan Singh) ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายงานภาคสนามได้กล่าววิจารณ์ว่า “พนักงานสนามเข้าใจว่าการที่คนยอมรับเครื่องมื่อคุมกำเนิดหมายถึงความสำเร็จ ถ้ามีใครสักคนหนึ่งรับ เราก็จะโลดเต้นด้วยความยินดีว่า ‘ยอมรับอีกรายแล้ว?’ มีคนเคยพูดว่า บนหน้าผากของเรามากำว่าคุมกำเนิดสักเอาไว้”⁴

ในบรรดาพนักงานสนามที่ข้าพเจ้าได้พูดคุยด้วย มีข้อยกเว้นอยู่คนหนึ่งที่มีได้เป็นเช่นที่กล่าว คือ บันตา สิงห์ไร (Banta Singh Rai) เขากล่าวว่า “ผมทำให้ชาวบ้านไว้นใจเชื่อใจ และไม่เคยเข้มพรายให้เขาเข้าใจว่า ผมจักพอใจถ้าเขาบอกรับเครื่องมื่อคุมกำเนิด ผมไม่สนใจว่าอัตราบอกรับจะเพิ่มขึ้นหรือไม่ แต่ต้องการรู้ข้อเท็จจริง

มากกว่า แต่คุณรู้มั๊ยว่าเกิดอะไรขึ้น? อัตราการบอกรับในหมู่บ้าน
มานกี (Manki) อยู่ในระดับต่ำที่สุด”⁵ แต่แล้ว บันทึกลับสิ่งใด ก็
ถูกไล่ออกกลางคัน เขาบอกว่าสาเหตุก็คือ “ผลงานของเขาไม่ดี”

แน่นอนว่าคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการชี้แนะชาวบ้านอย่างมาก นาง
รานะ (Rana) ซึ่งเป็นหนึ่งในพนักงานสองคนที่ได้อยู่ทำงานจน
ตลอดโครงการ กล่าวรำลึกถึงสิ่งที่หลอนเรียกว่า “การเริ่มต้นอย่าง
ไร้เดียงสา” ไว้ดังนี้ “แรกเริ่มทีเดียว ทุก ๆ คนเห็นพ้องกับคณะ
ผู้วิจัย และกล่าวว่าชาวบ้านเหล่านั้นมีปัญหามหาประชากร”⁶

ดร. จอห์น กอร์ดอน (Dr. John Gordon) ซึ่งเป็นผู้อำนวยการ
โครงการฝ่ายฮาร์วาร์ดได้บันทึกไว้เมื่อไปเยี่ยมหมู่บ้านครั้งแรกในปี
1953 ว่า “ในที่สุดผู้ใหญ่บ้านก็เข้าร่วมกับเรา เขาเป็นชาวนา
ธรรมดา ๆ คนหนึ่ง แต่มีลักษณะดีเป็นที่ประทับใจพวกเรา เขาได้
เรียกคนยามเฝ้าหมู่บ้าน มาให้พวกเราคุยด้วย คุณเทย์เลอร์ได้ข้อมูล
มากมายเกี่ยวกับหมู่บ้านจากการสนทนานี้ ดูเหมือนว่านั่นมีปัญหามหา
ประชากรจริง ๆ”⁷ ดังนั้น ในรายงานประจำปีแรกของโครงการ (*The
First Annual Report*) จึงได้ปรากฏข้อเขียนว่า “ชาวบ้านจำนวน
จากสองในสาม ซึ่งร่วมมือให้ข้อมูล (20 จาก 31 คน) เห็นว่าขนาด
ครอบครัวในอุดมคติมีลูกชายสองและลูกหญิงหนึ่ง”⁸ ในทำนองเดียวกัน
รายงานผลการศึกษาลำวางชิ้นแรกประกาศว่า “เกือบร้อยละ 90
ของชาวบ้าน เห็นด้วยกับการคุมกำเนิด”⁹

แม้คณะผู้วิจัยจะมีความลำเอียงเสนอแต่ข้อคิดเห็นด้านบวกต่อผู้
อำนวยการโครงการ แต่ในหลาย ๆ โอกาสรายงานผลในทางลบก็ถูก

เสนอต่อผู้อำนวยการบ้างเหมือนกัน ทว่าผู้อำนวยการมักทำที่ไม่เชื่อ
ถือรายงานทำนองนี้

ครั้งแรกทีเดียว, ผู้อำนวยการโครงการและคณะผู้วิจัยมีความเห็น
ว่า การที่ชาวบ้าน “บอกรับ” ยาเม็ดคุมกำเนิดมีค่าเท่ากับเป็น “การใช้”
ยาเม็ดนั้น แต่ตามข้อเท็จจริงปรากฏว่าชาวบ้านจำนวนมากที่รับ
เอายาไปนั้น มิใช่เพราะจะ “ใช้” แต่เจตนาจะสร้างความพอใจให้กับ
พนักงานสนามที่เขารู้จักต่างหาก ในไม่ช้าคณะผู้วิจัยก็เริ่มยึดกุมข้อ
เท็จจริงนี้ได้ ลาโหริ ราม (Lahori Ram) ซึ่งเป็นคนหนึ่งพนักงาน
สนามสองคนในชั้นการศึกษาทดลอง เขียนไว้ในรายงานประจำ
สัปดาห์ เดือนมิถุนายน 1955 ว่า “บางที่เขารู้สึกว่าลูกหลอก” เมื่อ
ชาวบ้านบอกรับยาคุมกำเนิด¹⁰ ดร. โซฮาน สิงห์ ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้
อำนวยการงานสนามกล่าวว่า ตั้งแต่ต้นปี 1958 ผู้วิจัยทั้งคณะได้รู้แล้ว
ว่าคนที่รับยาคุมกำเนิดนั้นมิได้ใช้มันเสมอไป¹¹ แต่ทว่าผู้อำนวยการ
โครงการจะยอมรับข้อแตกต่างระหว่างการรับและการใช้ ก็ตกถึงใน
ราวเดือนธันวาคม 1957 นับแล้วเป็นเวลาสองปีครึ่ง ตั้งแต่รายงาน
ฉบับแรกออกมาเผยแพร่¹² แน่นอนที่สุด, นี้เท่ากับเป็นแรงกระตุ้น
ความเอนเอียงในการเสนอข้อมูลสร้างความพอใจแก่เจ้านายของเขา
ที่คณะผู้วิจัยอยู่เบงกอลเดิมแล้วออกแรงหนึ่ง

ในที่สุด เมื่อโครงการยอมรับว่าการบอกรับยาคุมกำเนิดแตกต่าง
จากการใช้ยา การสื่อสารทำความเข้าใจกันภายในโครงการการศึกษา
คานนาจึงเป็นเอกภาพมากขึ้น สมาชิกคณะผู้วิจัยทั้งหมดและผู้อำนวยการ
โครงการต่างมีความเชื่อเหมือน ๆ กันว่า ความเข้าใจอันผิดพลาด
ในเบื้องต้น เกี่ยวกับพฤติกรรมของชาวบ้านนั้น บัดนี้ได้รับการแก้ไข

แล้ว อย่างไรก็ตามมีหลักฐานปรากฏชัดว่า แท้ที่จริงแล้วความเข้าใจผิดดังกล่าวมิได้รับการแก้ไขทั้งหมด หลังจากเดือนธันวาคม 1957 ข้อมูลที่ใช้คำนวณอัตราการใช้ ยังคงได้มาจากการถามชาวบ้านแต่อย่างเดียว ดังนั้นคำตอบที่ได้จึงมีลักษณะเป็น “ปฏิกริยากับคำถาม” โนม์เอียงต่อการตอบรับสูงเพราะเหตุจูงใจต่าง ๆ ทางจิตวิทยาอันสลับซับซ้อน การที่โครงการคานนาประสบความสำเร็จล้มเหลวในที่สุดย่อมแสดงว่า อัตราการใช้ที่คำนวณมาต้องสูงเกินความเป็นจริงมากที่สุดทีเดียว

อย่างไรก็ตามผู้อำนวยการโครงการ (และคณะผู้วิจัย) ยังคงเชื่อว่า “คนส่วนใหญ่ต้องการมีครอบครัวขนาดเล็ก”¹³ แท้ที่จริงแล้วช่องว่างในความคิดระหว่างคณะผู้วิจัยกับผู้ดำเนินการเท่านั้นที่ถูกขจัดไป แต่ช่องว่างอันสำคัญระหว่างความเข้าใจของคนเหล่านี้กับความเป็นจริงในหมู่บ้านยังคงดำรงอยู่

เป็นไปได้อย่างไรกันที่ผู้อำนวยการและคณะผู้วิจัยจะยังคงยึดมั่นในความเชื่อเช่นนั้น ในเมื่ออัตราการใช้ซึ่งคำนวณด้วยวิธีการข้างต้นได้ลดลงไปเรื่อย ๆ อีกทั้งในบรรดาผู้ใช้เครื่องมือกำเนิดกัมมีการตั้งครรภ์กันมากผิดปกติ¹⁴ คำตอบก็คือ ผู้อำนวยการโครงการอธิบายว่าเป็นเพียงปรากฏการณ์ในระยะสั้น^{15*} แลมยังบอกอีกว่าขั้นการศึกษาติดตามผลจะปรากฏผลสำเร็จคุ้มค่าความพยายามที่ได้ทุ่มเทลงไป ทว่าข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติเดินสวนทางกันกับการเล็งผลเลิศนี้โดยสิ้นเชิง

* บทสรุปในหน้า 3 ของรายงานคณะวิจัย (ดูเชิงอรรถที่ 15) กล่าวว่า “บางทีปัจจัยเรื่องเวลาที่เขาเข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วยมาก ซึ่งเราไม่ควรมองข้ามหรือละเลยเสีย”

ความแตกต่างทางสถิติระหว่างการรับกับการใช้จริง ซึ่งดูเหมือนกับเป็นปัญหาทางเทคนิคกันจริงๆ แล้วมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการลำเอียงของคณะผู้วิจัยและผู้อำนวยการโครงการทีเดียว ถ้าได้รู้ว่ คณะผู้วิจัยและผู้อำนวยการมีความเห็นและดำเนินการแก้ไขปัญหที่ เขาประสบในระหว่างการศึกษาอย่างไรบ้าง ก็จะช่วยให้เห็นสถานการณ์บรรเทาอันเนื่องได้ชัด

เป็นที่ตระหนักกันดีตั้งแต่เมื่อเริ่มโครงการแล้วว่า โครงการกานนาเป็นการปฏิบัติงานในระบบวัฒนธรรมอกระบบหนึ่ง เรื่องที่พวกเขาห่วงเกรงกันมากที่สุดก็คือ ความเข้าใจและความคิดอาจผิดพลาดได้เพราะผลของ "ความลำเอียงทางวัฒนธรรม"¹⁶ ดังนั้น จึงได้มีการเสนอมาตรการต่าง ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหานี้

มาตรการอันแรกสุดก็คือ พยายามให้คณะผู้วิจัยประกอบด้วยชาวอินเดียมากที่สุดเท่าที่เป็นได้ ดร. คาร์ล เทย์เลอร์ (Dr. Carl Taylor) ชาวอเมริกันซึ่งเติบโตขึ้นมาในอินเดีย แต่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด และในปี 1953 ได้เป็นอาจารย์ประจำคณะแพทยศาสตร์ของมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในรัฐบั้นจาบ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการโครงการฝ่ายอินเดีย ทั้งนี้โดยมีศูนย์ปฏิบัติงานอยู่ที่เมืองลูธเยนา ในรัฐบั้นจาบ ส่วนผู้อำนวยการงานสนาม ซึ่งมีความรับผิดชอบหลักในด้านการปฏิบัติการจริงของโครงการได้แก่ ดร.จอห์น ไวอัน (Dr. John Wyon) ซึ่งเคยทำงานเป็นแพทย์มิชชันนารีในอินเดียมาเป็นเวลา เกือบ ๕๐ ปี ผู้ช่วยผู้อำนวยการงานสนาม และพนักงานวิจัยทั้งหมดเป็นชาวอินเดีย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบั้นจาบ บุคคลคนเดียวที่ไม่เคยทำงานในอินเดียมาก่อนคือ ดร. จอห์น กอร์ดอน ซึ่งเป็นผู้จัดการ

อย่างไรก็ตาม งานของเขาเป็นงานบริหารเสียมากกว่า โดยมีศูนย์การทำงานที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ดร. กอร์ดอนใช้เวลาส่วนใหญ่ของเขาอยู่ที่นั่น

มาตรการประการที่สอง คือการศึกษาในรายละเอียดถึงความเชื่อของชาวบ้านเกี่ยวกับกายวิภาคและการทำงานของระบบเจริญพันธุ์¹⁷ รวมถึงศึกษาชีวิตครอบครัว ที่สันทัดเด็กและเพศศึกษา จุดมุ่งหมายก็เพื่อให้แน่ใจได้มากที่สุดว่าจักไม่มีการฝ่าฝืนข้อห้ามทางวัฒนธรรมของประชาชน

ความจริงแล้วข้อบกพร่องของโครงการมิได้เกิดขึ้นเพราะความเข้าใจผิดพลาดทาง “วัฒนธรรม” ดังที่หวั่นเกรงกันในช่วงแรก ๆ ของการศึกษาแต่อย่างใด แท้ที่จริงข้อบกพร่องมีบ่อเกิดมาจากลักษณะการรับรู้ปัญหาของผู้อำนวยการในชั้นมูลฐานมากกว่า สำหรับเขาเหล่านี้ ประชากรมากเกินไปเปรียบได้ดังตัวเชื้อโรค ตามที่กล่าวไว้ในหนังสือ *โครงการคานนา** (The Khanna Study) นั้น ดร. กอร์ดอนเป็นผู้ริเริ่มการ “ประยุกต์หลักวิธีทางระบาดวิทยา มาใช้อธิบายเชื้อโรคหลาย ๆ ชนิดที่มีผลร้ายแรง แต่มิได้เป็นเชื้อโรคติดต่อ... เขาเชื่อว่ากรรมวิธี และกระบวนการทางระบาดวิทยาสามารถนำมาใช้ประยุกต์ให้เป็นประโยชน์ในการอธิบายว่า บั๊จจัยทางสังคมและ

* หนังสือเล่มนี้เขียนโดยจอห์น บี. วยอน กับจอห์น กอร์ดอน ตีพิมพ์หลังจากการศึกษาติดตามผลในปี 1969 โดยใช้ชื่อว่า *The Khanna Study Population Problems in the Rural Punjab* (Cambridge : Harvard University Press, 1971)

ชีวภาพมีอิทธิพลต่อการเกิดและการขยับถิ่นอย่างไร ในทำนองเดียวกันกับการใช้ระบาดวิทยาไปวิเคราะห์สาเหตุของโรคและความตาย”

ในการศึกษาภาวะประชากรล้นเกิน จำต้องใช้เทคนิคของนักระบาดวิทยามาวิเคราะห์ เพราะ “ประโยชน์ของวิธีการนี้ได้พิสูจน์มาแล้วหลายครั้งหลายหน”¹⁹

แผนการวิเคราะห์ในปี 1953 กล่าวว่า

ภาวะประชากรล้นเกินเป็นเสมือนความป่วยไข้ของสังคม ซึ่งทำให้เกิดการสูญเสียทางร่างกาย สติปัญญา และจิตใจ เฉกเช่นเดียวกับโรคร้ายแรงต่าง ๆ เช่น คุชชาราต วัณโรค มะเร็ง ปัญหาประชากรในประเทศอินเดียมีความรุนแรงมากพอ ๆ กับโรคร้ายขาด... การวางแผนครอบครัวไม่มีผลทันตา และสร้างควมนิยมได้รวดเร็วเหมือนเช่นเพนนิซิลิน... ตามปรกติแล้วแรงจูงใจสำคัญที่นำไปสู่การวางแผนครอบครัวก็คือ การได้ตระหนักว่าสภาพการมีลูกมากเกินไปนั้นเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขเร่งด่วน เหมือนกับว่าวัณโรคและซิฟิลิสเป็นสิ่งที่ต้องรักษาให้หาย... อย่างไรก็ตามสำหรับความคิด และความรู้นั้นฐานเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาประชากรล้นแล้ว โลกปัจจุบันในปี 1953 มีฐานะไม่ได้ดีกว่าในสมัยปลายศตวรรษที่ 19 ที่บรรดานักวิทยาศาสตร์การแพทย์ตกอยู่ในสภาพมืดมนในการแสวงหาสาเหตุของโรคหลาย ๆ ชนิด ที่ปัจจุบันนี้สามารถควบคุมได้แล้ว²⁰

จากการให้สัมภาษณ์เมื่อเดือนตุลาคม 1970 ดร. กอร์ดอนได้อธิบายแนวความคิดนี้เพิ่มเติม และเปรียบเทียบปัญหาประชากรล้นเกินว่าเหมือนกับ “โรคส่วนตัว” เช่น ซิฟิลิสหรือโรคพิษสุราเรื้อรัง²¹ การ

ไปถึงโรค “ส่วนตัว” น่าจะมีนัยว่าเป็นโรคที่คนไข้ไม่รู้ หรือไม่
 ปรารถนาที่จะรู้ว่าเขาป่วย ทว่าโครงการศึกษาไม่เคยยอมรับนัยยะเช่น
 นี้ แรกทีเดียวปรากฏผลของการศึกษาว่า “ชาวบ้านมีทัศนคติต่อ
 โครงการและเห็นความจำเป็นของการคุมกำเนิด”²² แม้ในภายหลัง
 จะเกิดปัญหาข้อยกเว้นก็ตาม แต่สมมุติฐานว่า “แม้ชาวบ้านธรรม
 ดาก็ยังตระหนักในปัญหาประชากร” ก็ยังถูกทวนไว้เหนือ ปลอดภัย
 จากการถูกวิพากษ์วิจารณ์อยู่เสมอมา ในหนังสือ *โครงการคานนา*
 กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า ความกดดันด้านประชากร ถ้ามีมากเกินไป
 ย่อมเป็นโรคร้ายทางสังคม และ “โครงการคุมกำเนิด” ก็คือ “วิธี
 เชี่ยวชาญรักษา”²³ ทัศนคติที่ว่าภาวะประชากรล้นเกินคือเชื้อโรค
 เองแหละที่ทำให้การวิเคราะห์มีความผิดพลาดและได้ข้อสรุปที่ไม่
 ตรงกับความเป็นจริง

ตั้งแต่ปี 1954 เป็นต้นมา บรรดาผู้อำนวยการโครงการก็ “เข้า
 สู่นาม” ณ ที่ความคิดของเขาต้องถูกทดสอบกับความเป็นจริง แต่
 ที่สุดก็พ่ายแพ้ จนต้องปรับความคิดให้สอดคล้องกับความเป็นจริง
 ปรากฏว่าอัตราการรับเครื่องมื่อคุมกำเนิดได้เริ่มลดลงตั้งแต่ ปี 1957
 ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น ? ตามรายงานกล่าวว่าเหตุที่อัตราการรับลดลง
 นี้ก็เพราะ “ในปีแรกพนักงานสนาม ยังไม่มีใครมีประสบการณ์”²⁴
 แต่นักไม่อาจอธิบายได้ว่า ทำไมอัตราการรับจึงลดต่ำลงอีกหลังจากที่
 คณะผู้วิจัยมีประสบการณ์มากขึ้นแล้ว ในรายงานความก้าวหน้าของ
 โครงการปี 1957 (*Progress Report*) ที่เสนอต่อคณะกรรมการที่
 ปรีกษามีความพยายามอย่างมากที่จะหาเหตุผลมาอธิบายปรากฏการณ์
 และขณะเดียวกันก็มีความเตือนมิให้เล็งผลเลิศเกินความเป็นจริง

ในอนาคตอันใกล้ สำหรับสาเหตุที่อัตราการรับเครื่องมือนำเนิดลดลงในหมู่บ้านตัวอย่างมนูปุระ ภายหลังจากที่โครงการผ่านพ้นไปได้สองปีแล้วนั้น* รายงานความก้าวหน้า กล่าวอ้างว่า “ดูเหมือนว่าพฤติกรรมของชาวบ้านมีบ่อเกิดจากแรงกระตุ้นโดยทั่ว ๆ ไปของมนุษย์ที่มักจะกระตือรือร้นในตอนแรก ๆ แต่ต่อมาความสนใจก็ลดต่ำลง... คาดได้ว่าการให้การศึกษาด้านสาธารณสุข และการให้เห็นตัวอย่างครอบครัวที่ประสบความสำเร็จจากการคุมกำเนิดในชุมชน คงช่วยทำให้อัตราการรับเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ”²⁵

ทว่าปัญหาข้อขัดข้องนั้นหาได้มีลักษณะชั่วคราว นอกจากนั้นข้อความที่กล่าวไว้ในรายงานความก้าวหน้า ข้างต้นก็ไม่อาจเป็นนอร์ธธาบายที่มีเหตุผลเพียงพอสำหรับพฤติกรรมของประชาชนแต่อย่างใดไม่เมื่อชาวบ้านยังคงมีท่าทีไม่ยินดียรับโครงการคุมกำเนิด ความปริวิตกจึงได้เริ่มถูกคามบুদ্ধลระดับสูงในคณะผู้วิจัยมากขึ้น ปลายปี 1957 ได้มีข้อเสนอเข้ามามากมาย โดยต่างก็มีจุดประสงค์ที่จะยุติสภาพไม่ยินดียรับของชาวบ้าน กระทั่งถึงขั้นที่การศึกษาจริงใกล้สิ้นสุดลงแล้ว บรรดาผู้อำนวยการโครงการทั้งหลายก็ยังมีได้ตั้งข้อสงสัยในสมมุติฐานใหญ่ที่ว่า “ชาวบ้านยอมรับว่าพวกเขามีปัญหาประชากร” แต่เมื่อต้องเผชิญกับความเป็นจริงที่ค่อนข้างตอติง ผู้อำนวยการโครงการจึงหันไปใช้วิธีเล่นดิน เล่นภาษาอันเต็มไปด้วยเล่ห์กระเทือนแทน โดยหมายจะรักษาทัศนคติเชิงผลเลิศของตนเองไว้ รายงานฉบับหนึ่ง

* หลังจากโครงการทดลองทำไปได้หนึ่งปี มนูปุระร่วมกับอีกหกหมู่บ้าน (รวมเป็นเจ็ดหมู่บ้าน) ถูกเลือกเป็นเขตประชากรทดสอบของชั้นปฏิบัติงานจริงของโครงการ ซึ่งกินเวลาสิบเต็ม

กล่าวว่า “สัปดาห์แห่งการดำเนินโครงการศึกษาประชากรลูเรียนา โดยการร่วมมือระหว่างประเทศอินเดียและมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้นำไปสู่ข้อสรุปว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการมีครอบครัวขนาดเล็ก แต่ขาดแรงกระตุ้นให้ใช้วิธีการคุมกำเนิดอันน่าเบื่อหน่าย ให้เกิดผล”²⁶ นั่นเท่ากับเป็นการกล่าวว่าชาวบ้านมีแรงจูงใจ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ไม่มีแรงจูงใจ ความเชื่อดังกล่าวของผู้อำนวยความสะดวกได้ถูกตั้งข้อสงสัยเข้าไปอย่างสำคัญขอในความคิดของคณะกรรมการที่ปรึกษาด้วยเหมือนกัน “คณะกรรมการเห็นพ้องต้องกันว่า จากข้อมูลที่เสนอมายังไม่สมควรจะด่วนสรุปแบบสิ้นหวังเกินไป เชื่อแนได้เลยว่าชาวบ้านเหล่านั้นต้องการจำกัดขนาดครอบครัวของเขา ปัญหาสำคัญก็คือเขาพร้อมจะยอมรับความยากลำบากแค่ไหนในการบรรลุเป้าหมายนี้”

อย่างไรก็ตาม ในท้ายที่สุดตัวผู้อำนวยความสะดวกโครงการเองก็ได้ตระหนักว่า การอ้าง “ธรรมชาติของมนุษย์” ไม่อาจเป็นคำอธิบายที่เพียงพอและน่าพอใจสำหรับการทอดทิ้งการรับผิดชอบดังกล่าว ดังนั้นตัวผู้ช่วยผู้อำนวยความสะดวกงานสนาม คือ ดร. โซฮาน สิงห์ จึงตัดสินใจเข้าไปอยู่ประจำในหมู่บ้านโกตตะลา (Kotla) เป็นเวลาหนึ่งปี โดยหมายจะศึกษาให้เข้าใจปัจจัยต่าง ๆ ที่จูงใจชาวบ้านให้ใช้หรือไม่ใช้เครื่องมือคุมกำเนิด คณะผู้อำนวยความสะดวกได้รายงานว่า “การสำรวจโดยตรงถึงเหตุผลของคู่สามีภรรยาที่มีได้ปฏิบัติตามการคุมกำเนิดครั้งนสะท้อนให้เห็นความรู้ลึกของชาวบ้านที่สับสนไปด้วยความสงสัยและความหวาดกลัว”²⁸ ดังนั้นคณะผู้ทำงานจึงถูกขอร้องให้ปรับปรุงรูปแบบและเนื้อหาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกับชาวบ้านโดยให้เหตุผลว่า แท้ที่ผ่านมาชาวบ้านไม่ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาประชากรของเขา

เพียงพอที่จะสร้างความเชื่อมั่น มันเป็นความจำเป็นที่จะต้องคุมกำเนิดอย่างเร่งด่วน ยิ่งไปกว่านั้น การเผยแพร่ข้อมูลเหล่านี้ยังมีได้ใช้โยงโยการสื่อสารทางสังคมที่มีประสิทธิภาพที่สุดอีกด้วย

การวิเคราะห์ เช่นนี้มุ่งนำสนใจที่สุด อยู่ตรงที่มัน ได้เปิดโปงลักษณะลัทธิชนชั้นนำของนักวิศวกรสังคม (social engineer) ที่คิดว่า “ถ้าเพียงแต่ประชาชนจะได้รับข้อมูลที่ถูกต้องเท่านั้น เขาก็จะเชื่อมั่น และถ้าได้มีการติดต่อกับผู้นำ และทำให้ผู้นำเห็นด้วยได้แล้ว ผู้นำนั้นก็จะสามารถใช้อิทธิพลของเขาทำการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของประชาชน” สมมุติฐานที่อยู่เบื้องหลังทำที่เช่นนี้ก็คือ ภายใต้สภาพแวดล้อมและข้อจำกัดที่มีอยู่ พฤติกรรมของประชาชนย่อมเป็นไปอย่างไรเหตุผล ดังนั้นจึงต้องได้รับการดัดแปลงด้วย “การศึกษา” และถ้า “การศึกษา” นั้นล้มเหลว มันก็เป็นเพราะมิได้ใช้ “เทคนิค” ที่ถูกต้องเท่านั้น ว่ากันตามความจริงแล้วคณะผู้อำนวยการโครงการกำลังพูดว่า สิ่งที่เป็นปัญหาพื้นฐานมิได้อยู่ที่โครงการคานา แต่อยู่ที่สภาพการรับรู้ สภาพแวดล้อมของชาวบ้านต่างหาก

ฉะนั้น ผู้อำนวยการงานสนามจึงเสนอให้ “จัดตั้งหน่วยทดลองขึ้นทำหน้าที่ให้ความรู้ข้อเท็จจริงทางประชากรแก่ชาวบ้าน”²⁹ มีการรวบรวมข้อมูลทางประชากรของโลก ประชากรของประเทศอินเดีย รัฐบาลอินเดีย อัมเบดการ์เขียนว่า ตำบลซัมรالا (Samrala) และของหมู่บ้านต่าง ๆ ข้อมูลเหล่านี้จะได้นำมาใช้ประกอบการให้การศึกษแก่ชาวบ้าน ทว่าในความเป็นจริง ข้อเสนอดังกล่าวมิได้นำมาปฏิบัติเลย เพราะตามที่ได้ประมาณการเอาไว้ การดำเนินงานตามข้อเสนอจะต้องใช้เงินก้อนแรกถึง 320,000 บาท และใช้เวลายาวนานเกินกว่าที่

คณะผู้ทำงานจะรับได้

ข้อเสนอประการที่สองเกี่ยวข้องกับรูปแบบการสื่อสารคือ ให้จัดทำ “แผนที่ขยาย ฯ” แสดงโยงใยการสื่อสารความคิดและทัศนคติในหมู่บ้าน³⁰ เพื่อดูว่าใครเป็นผู้มีอิทธิพลทางความคิดต่อชาวบ้าน อาศัยอำนาจและการยอมรับของชาวบ้านที่มีต่อบุคคลนั้นไปเป็นประโยชน์ในการจูงใจชาวบ้านให้เห็นความจำเป็นของการคุมกำเนิด ในทางปฏิบัติ โครงการกานนาได้ว่าจ้างนักมานุษยวิทยาท่านหนึ่งมาทำหน้าที่เสาะหา “ผู้นำชาวบ้าน” และศึกษาความคิดของชาวบ้าน³¹

ข้อเสนอทั้งสองประการข้างต้นมิใช่ของใหม่แต่อย่างใดเลย แต่แรกทีเดียว คณะผู้ทำงานวิจัยก็ได้รับการฝกอบรมทางประชากรศึกษา เพื่อดูงานสร้างความเชอกับชาวบ้าน ข้อแตกต่างมีอยู่อย่างเดี๋ยวลือแทนที่จะเป็น “ประชากรศึกษา” ข้อเสนอใหม่ใช้คำว่า “สาธารณสุขศึกษา” นอกจากนั้นในปี 1955 การศึกษาสำรวจครั้งที่หนึ่งก็ได้เรียกร้องให้มีการค้นหา “ผู้นำทางความคิดที่แท้จริงของหมู่บ้าน” และกำหนด “ผู้นำกลุ่ม” รายงานการศึกษาสำรวจกล่าวว่า “จากงานที่ได้ทำมาแล้วจะเห็นได้ว่า ก่อนจะเริ่มปฏิบัติงานจริงๆ เราได้ใช้เวลาสำหรับเยี่ยมเยียนพูดคุยกับผู้นำเหล่านั้นอย่างมาก”³² นับเป็นเรื่องในปี 1955 มาบัดนี้ข้อเสนออันเดิมได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่หลังจากที่การปฏิบัติงานตาม โครงการ ได้ ประสบกับความล้มเหลว มาแล้วถึงสามปี คราวนี้ก็อีกเช่นกัน มันไม่อาจกู้ความสำเร็จให้ทบโครงการคุมกำเนิดได้

ในที่สุดจุดมุ่งหมายของโครงการศึกษากานนาก็ค่อย ๆ เปลี่ยนไป

ราวกลางปี 1958 ผู้อำนวยการโครงการตกอยู่ในสภาพจำยอมถึงขนาดต้องบอกกับคณะผู้ทำงานว่างานหลักของโครงการระหว่างหนึ่งปีครึ่งข้างหน้า คือ

1. อธิบายว่าชาวบ้านปฏิบัติอะไรและไม่ปฏิบัติอะไรในการวางแผนครอบครัว โดยละเอียดและถูกต้องมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
2. ค้นหาสาเหตุที่ชาวบ้านปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติเช่นนั้น³³

จะเห็นได้ว่านี่ไม่มีลักษณะเป็น “โครงการที่เน้นการปฏิบัติ” (action program) ที่มีจุดมุ่งหมายจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนอีกต่อไป หากแต่เป็นเพียงการวิเคราะห์และอธิบายพฤติกรรมที่เป็นอยู่ มาบัดนี้งานการวิเคราะห์และอธิบายซึ่งน่าจะทำได้สำเร็จมาตั้งแต่เริ่มแรกกลับกลายเป็นงานปัจจุบันของโครงการซึ่งประสบความสำเร็จความล้มเหลวขณะดำเนินการมาได้เพียงครึ่งทาง

นี่เองที่เป็นเหตุผลอันจะแจ้งว่าทำไมในหนังสือ *โครงการคานา* จึงมิได้มีการเอ่ยถึงงานสองปีสุดท้ายของโครงการคุมกำเนิด นอกจากที่ได้อ้างถึงอย่างกระต่อนกระแท่นไว้ครึ่งหนึ่งในภาคผนวกเท่านั้นเอง เนื้อหาที่ถูกบรรจุเข้าแทนที่กลับเป็นความพยายามจะให้ผู้อ่านรู้ถึง “ปัญหาการสื่อสาร”³⁴ ความจำเป็นที่ต้องมีข้อมูลทางประชากรที่ “ถูกต้อง” และการเผยแพร่ข้อมูลไปในสังคมโดยใช้สายใยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด อีกทั้งยังมีอรรถาธิบายเชิงสังคมวิทยาเกี่ยวกับพฤติกรรมของชาวบ้านอีกสองข้อ ซึ่งอีกนัยหนึ่งก็คือคำอธิบายสำหรับความล้มเหลวของโครงการคุมกำเนิดนั่นเอง

อรรถาธิบายข้อแรกกล่าวไว้ว่า สาเหตุแห่งความล้มเหลวของโครงการคุมกำเนิดก็คือ “ผลทางจิตวิทยา เนื่องจากว่าพ่อแม่จาก

ทุกวาระมักจะคาดกันว่าโดยทั่วไปแล้วลูก ๆ ที่เกิดมาจะเสียชีวิตหลายคน” ดังนั้นหากถ้าประสบการณ์ดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากแล้วก็จะมิผลทำให้พ่อแม่อีกจำนวนหลาย ๆ คู่หันมาควบคุมขนาดของครอบครัวด้วยความเต็มใจ³⁵

ความที่กล่าวข้างต้นนี้มีใช้ความคิดใหม่แต่อย่างใด ความจริงแล้วในปี 1953 รายงานที่เสนอต่อคณะกรรมการที่ปรึกษาที่ได้รับชื่อว่า “อัตราการของทารกซึ่งอยู่ในระดับสูงช่วยกระตุ้นภาวะเจริญพันธุ์โดยตรง”³⁶ โดยทั่วไปแล้วคำอธิบายเช่นนี้ก็มักจะพอเป็นที่ยอมรับกันได้ แต่คำอธิบายเช่นนี้แตกต่างจากทฤษฎีที่ผู้อำนวยการโครงการได้เคยเสนอไว้ในหนังสือ*โครงการคานนา*ว่า พ่อแม่จะมีปฏิกิริยาตอบสนองโดยตรงต่ออัตราการตายของเด็กและทารกที่ลดลง เท่ากับทฤษฎีของผู้อำนวยการโครงการขัดแย้งกับการวิเคราะห์ทางประชากรอันเป็นพื้นฐานของเหตุแห่งการสร้างโครงการคานนาโดยตรงทีเดียว ย้อนกลับไปในปี 1953 บรรดาผู้อำนวยการโครงการได้แสดงผลที่จำเป็นต้องมีโครงการคุมกำเนิดในเขตคานนา ซึ่งมีอัตราการของทารกในระดับสูงไว้ว่า “มาตรการทางสาธารณสุขสมัยใหม่ส่งผลกระทบต่อขนาดของประชากรเพราะทำให้อัตราการตายลดลง”³⁷ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การแพทย์สมัยใหม่ช่วยทำให้อัตราการตายลดลง แต่อัตราการเกิดมิได้ต่ำลงตามไปด้วย อันทำให้เกิดปัญหาประชากรรายงานนี้ได้อย่างถึงปรากฏการณ์ตัวอย่างทำนองนี้ในหลาย ๆ ประเทศ เช่นในประเทศตุรกีอัตราการตายได้ลดลง และในประเทศเกียอานา อัตราการตายของทารกก็ได้ลดลงอย่างมาก แต่ในทั้งสองประเทศอัตราเกิดกลับมิได้ลดลง ประเทศอินเดียในคริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบก็เช่นเช่น

กล่าวคืออัตราตายลดลงเร็วกว่าอัตราเกิดอย่างมาก สรุปประเด็นได้ว่า
 ขณะที่อัตราตายลดลง ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตาม หรืออัตราตายของ
 ทารกก็ตาม อัตราเกิดไม่จำเป็นต้องลดลงควบคู่กันไปด้วย ดังนั้น
 จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ผู้อำนวยการโครงการกำลังทำอยู่ในปี 1971 ก็คือ
 รอฟินคำอธิบายซึ่งเขาได้คาดการณ์มันไปเรียบร้อยแล้วในปี 1953 ให้
 กลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาใหม่

ยิ่งกว่านั้น สมมุติฐานว่าด้วยผลของอัตราตายของทารกดังกล่าว
 ยังที่กักเอาไว้ว่าชาวบ้านในเขตคานนาประมาณอัตราตายของทารกไว้
 สูงเกินไป ฉะนั้นชาวบ้านจึงมีลูกที่อยู่รอดมากเกินจำนวนที่เขาต้อง
 ภารกิจ ซึ่งเท่ากับเป็นการสนับสนุนข้อสมมุติหลักของโครงการที่ว่า
 ชาวบ้านตระหนักว่าพวกเขามีปัญหาประชากรได้อย่างเหมาะสม

ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่าการที่ประชาชนจำนวนมากในเขตคานนามีลูก
 มากนั้น มิใช่เพราะเขาประมาณอัตราตายของทารกไว้สูงเกินไป แต่
 เพราะเขาต้องการครอบครัวขนาดใหญ่ต่างหาก ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น
 ก็คือ เขาต้องการลูกเพราะลูกคือความจำเป็นสำหรับเขา

อรรถาธิบายเชิงสังคมวิทยาข้อที่สองสำหรับความล้มเหลวของ
 โครงการคุมกำเนิดเป็นของนักมานุษยวิทยาสังคม ชื่อ ดร. เกอทรูด
 วูดรuff (Dr. Gertrude Woodruff) ซึ่งได้รับจ้างทำงานให้กับโครงการ
 คานนา ดร. วูดรuff ต้องการแสดงให้เห็นว่าการย้ายออกสุทธิของ
 ประชาชนทำให้อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรในท้องถิ่นอยู่ในระดับ
 ต่ำ³⁸ ทั้งนี้โดยใช้สถิติประชากรในเขตคานนาปี 1957 เป็นหลักฐาน
 สนับสนุนดังนี้

อัตราการตาย	17 ต่อ 1,000 คน
อัตราการเพิ่มตามธรรมชาติ	21 ต่อ 1,000 คน
การย้ายออกสุทธิ	11 ต่อ 1,000 คน
อัตราเพิ่มสุทธิของประชากร	10 ต่อ 1,000 คน

ตามตัวเลขนี้ให้เห็นอย่างแจ่มชัดว่า ชาวบ้านกำลังจัดการแก้ “ปัญหาประชากร” ของเขาอยู่แล้วด้วยการย้ายถิ่นออกจากคานาเป็นส่วนใหญ่³⁹ ตามข้อมูลทีโครงการรวบรวมมาได้ ร้อยละ 25 ของครัวเรือนทั้งหมดในหมู่บ้านหารายได้พิเศษนอกเหนือจากรายได้ประจำของเขาด้วยการส่งลูกชายออกนอกหมู่บ้านไปทำงานหาเงินช่วยพ่อแม่⁴⁰ จริงๆ แล้วบางครอบครัวถึงกับส่งเสี้ยลูกชายคนหนึ่งให้ได้เรียนหนังสือเพียงเพื่อในอนาคตลูกชายคนนั้นจะได้อพยพไปทำงานนอกหมู่บ้านหาเงินช่วยครอบครัว แต่ทว่าหากชาวบ้านกำลังแก้ปัญหา “ประชากร” ด้วยวิธีย้ายออกเป็นหลักจริงแล้ว ย่อมหมายความว่าชาวบ้านได้ค้นพบวิธีแก้ปัญหาเมื่อเกิดปัญหาจนแล้ว และถ้าเป็นเช่นนั้นจริงๆ ชาวบ้านก็น่าจะตอบสนองต่อข้อเสนอการคุมกำเนิดด้วยดี เพราะนั่นเท่ากับเป็นการป้องกันมิให้เกิดปัญหาประชากรขึ้น แต่พฤติกรรมของชาวบ้านหาได้เป็นไปตามที่คิดนี้ไม่ แท้ที่จริงชาวบ้านกำลังแก้ปัญหาความยากจนของเขาด้วยการมีครอบครัวใหญ่ ชาวบ้านส่วนมากต้องอาศัยแรงงานของลูกๆ ในการทำงานในหมู่บ้าน และกว่าหนึ่งในสี่ของครอบครัวทั้งหมดใช้วิธีส่งลูกออกไปทำงานข้างนอกเพื่อเพิ่มพูนรายได้ของครัวเรือน ด้วยเหตุผลเท่านั้นที่จะสามารถอธิบายได้ว่าทำไมชาวบ้านจึงไม่มีปฏิริยาสนองตอบการคุมกำเนิด

นอกจากนี้แล้วสถานการณ์ด้านการอพยพออกก็กำลังเปลี่ยนแปลง

ไปตามเศรษฐกิจของหมู่บ้าน ซึ่งขยายตัวมีประสิทธิภาพการผลิตสูงขึ้น เพราะมีการใช้เครื่องจักรเข้าช่วยในกระบวนการผลิตทางการเกษตร บางส่วน การอพยพออกสุทธิได้ลดลงจาก 11 ต่อ 1,000 คน (ปี 1959) มาเป็น 5.5 ต่อ 1,000 คน (ปี 1969) บรรดาลูกชายซึ่งแต่ก่อนเคยออกไปทำงานนอกบ้านก็ต้องเดินทางกลับ เพราะภาระงานที่บ้านมีมากขึ้นทำให้แรงงานของเขากลายเป็นส่วนจำเป็น ในปี 1969 แรงงานช่วยความสำคัญต่อครอบครัวเหมือน ๆ กันกับในปี 1959 จะต่างกันก็ตรงที่ว่าในกรณีหลังเป็นไปโดยการอพยพออก ส่วนในกรณีแรกไม่ต้องอพยพออก แต่ทั้งสองกรณีเขาก็หาเงินได้และเป็นส่วนจำเป็นสำหรับครอบครัว

ปรากฏการณ์การอพยพออกของชาวบ้านในหมู่บ้านต่างๆ ในเขตคานานานั้นเป็นตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคม หาใช่ตัวแปรทางประชากรไม่ ถ้าจะยึดกุมความสำคัญของการย้ายถิ่นให้ได้ เราก็จะต้องไม่ศึกษาเพียงแค่อัตติตัวเลข แต่ต้องศึกษาให้ลึกซึ้งกว่านั้นเพื่อที่จะสามารถกำหนดลงไปได้อย่างชัดเจนว่า ชนชั้นทางสังคมชนชั้นใดที่มีความโน้มเอียงสูงต่อการปฏิบัติเช่นนั้น ต่อไปเราจะได้กล่าวถึงเรื่องนอก

การจำกัดการกล่าวถึงโครงการคุมกำเนิดโดยพูดเฉพาะผลการปฏิบัติงานของโครงการอย่างรวบรัด ไม่อาจจะปกปิดความล้มเหลวของโครงการคุมกำเนิดได้ ที่แน่ ๆ ก็คือโครงการต้องคว้านาเหลวไม่สามารถลดอัตราการเกิด แต่ที่ว่าความล้มเหลวนั้นแทบจะไม่ถูกกล่าวถึงในหนังสือโครงการคานานาเลย หนังสือโครงการคานานาได้ใช้ความพยายามอย่างขะมัดจะกลบเกลื่อนความล้มเหลวนั้น โดยการ

เปลี่ยนแปลงเป้าหมายของ โครงการศึกษาคานนาให้สอดคล้องกับผล
การปฏิบัติงานของโครงการเลขที่เดียว

ท่านผู้อ่านคงจำกันได้ว่า เป้าหมายของโครงการตามที่กำหนดไว้
ในปี 1954 มีลักษณะกว้างขวางเต็มเงื่อนไข คือ

1. เพื่อตรวจสอบว่า วิธีการคุมกำเนิดจะมีประสิทธิผลเพียงไร
ในการลดจำนวนประชากร เมื่อนำมาใช้กับประชากรทั้งหมดของ
ชุมชนชนบทในเขตประชากรหนาแน่น

2. เพื่อวัดผลของโครงการวางแผนครอบครัวที่เสนอให้สมาชิก
ชุมชนปฏิบัติ โดยดูจากจำนวนเกิดและตายของชุมชนนั้น

3. เพื่อวัดผลกระทบของการจำกัดจำนวนประชากรต่อระดับสุข
ภาพอนามัย และสถานภาพทางสังคมของประชาชน⁴¹

การศึกษาสำรวจและการศึกษาตัวอย่างซึ่งกินเวลานานสองปีมี
จุดมุ่งหมายเพื่อให้สามารถกำหนดลงไปให้ได้ว่าชาวบ้านยอมรับการ
คุมกำเนิดเพียงไร⁴² และได้มีการระบุไว้อย่างชัดเจนว่า “ถ้าหากผล
การศึกษาปรากฏออกมาไม่ดี ก็ไม่สมควรจะดำเนินการโครงการต่อ
ไป”⁴³ นั่นเป็นเงื่อนไขควบคุมการบริหารโครงการ ถ้าหากผลของการ
ศึกษาสองขั้นนั้นเป็นไปได้ในทางลบ เราก็ไม่อาจพูดได้ว่าโครงการคานนา
ประสบความสำเร็จ เพราะในขั้นนั้นโดยเนื้อแท้แล้วเป็นเพียงการค้น
คว้าวิจัยทางประชากรเท่านั้นเอง

อย่างไรก็ตาม เมื่อการศึกษาจริงได้เริ่มต้นดำเนินการในปี 1956
จุดมุ่งหมายของโครงการก็ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ตอนนั้นแนว
ทางของโครงการมิใช่เป็นการศึกษาค้นคว้าอีกต่อไป หากแต่เป็นเรื่อง
การปฏิบัติการ แผนงานการศึกษา (Plan of the Study) ซึ่งได้ส่ง

ไปพร้อมกับคำขอรับเงินอุดหนุนโครงการจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ และรัฐบาลอินเดียในปี 1953 ก็ได้ระบุแนวทางดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน โดยการสมมุติว่า การศึกษาขั้นสำรวจและขั้นทดลองให้ผลสนับสนุนการดำเนินงานขั้นต่อไป แผนงานการศึกษา ได้กล่าวเกี่ยวกับงานขั้นต่อไปนี้ไว้ว่า

การทดลองปฏิบัติจกมีความสำเร็จสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อสามารถพิสูจน์ให้เห็นได้ว่า หลังจากเสร็จสิ้นการสำรวจมาตรการคุมกำเนิดที่โครงการได้นำเข้าไปเผยแพร่ในหมู่บ้านส่งผลให้อัตราเจริญพันธุ์ของสตรีในหมู่บ้านลดลงอย่างมาก อีกทั้งภายในหมู่บ้านทดสอบยังต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสุขภาพอนามัยและสถานะทางสังคมอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับในหมู่บ้านควบคุม⁴⁴

คำชี้แจงโครงการ (Statement of the Project) ที่เสนอต่อแหล่งเงินทุนทั้งสอง ให้รายละเอียดของแนวทางนี้เพิ่มเติมว่า “ข้อสรุปจากการศึกษาจักเป็นพื้นฐานสำหรับการบริหารโครงการควบคุมประชากรในระดับจังหวัดหรือในระดับชาติ”⁴⁵ แต่ทว่าในปี 1971 หนังสือโครงการคานนาฉบับแรกกล่าวว่า “โครงการคานนามีเป้าหมายพื้นฐานสองประการ ประการแรก เป็นการศึกษาด้านการเปลี่ยนแปลงของประชากร และปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงขนาดของประชากร และประการที่สอง เพื่อประเมินผลโครงการคุมกำเนิดที่ได้จัดขึ้น”⁴⁶ นอกจากนั้นคำนำของหนังสือยังกล่าวว่า “หนังสือเล่มนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาด้านการเปลี่ยนแปลงของประชากรในเขตชนบทของประเทศอินเดีย ซึ่งใช้เวลาศึกษาลงแปดปีเต็ม...”⁴⁷

หนังสือระบุว่าโครงการคานนาเป็นการศึกษาค้นคว้าทางประชา

กร ทว่าแท้จริงแล้วมันเป็นโครงการคุมกำเนิดต่างหาก

ระหว่างปี 1954 ถึง 1971 เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจุดมุ่งหมายของโครงการแล้ว รายละเอียดหลาย ๆ อย่างก็ถูกเปลี่ยนไปมากมาย โดยชาติแต่แล้วมันก็เป็นกรเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับการปฏิบัติใน ส่วนที่ผู้อำนวยการคิดว่าตนได้ประสบความสำเร็จนั่นเอง มาบัดนี้การ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประชากรและอิทธิพลต่าง ๆ ที่มีผลต่อการ เปลี่ยนแปลงขนาดประชากร กลับกลายเป็นเป้าหมายพื้นฐานของ โครงการ ทั้งๆที่มันมิได้เป็นแม่แต่หนึ่งในเป้าหมายสามประการที่ได้ แดลงไว้ในปี 1953 หรือในเป้าหมายสองประการที่กำหนดไว้สำหรับกร ศึกษาจริงเลย สำหรับส่วนที่ผู้อำนวยการต้องประสบกับความล้มเหลว นั้นก็ถูกลดฐานะมาเป็นเป้าหมายรอง นอกจากนั้นเป้าหมายข้อที่สาม ในปี 1954 (และเป็นหนึ่งในเป้าหมายสองประการของกรศึกษาจริง) คือ การวัดผลกระทบของการควบคุมประชากรต่อสุขภาพอนามัยและ สถานภาพทางสังคม ก็ถูกละเลยไม่กล่าวถึงเลยในปี 1971 แน่ละ ก็ เมื่อโครงการคานาไม่ประสบผลสำเร็จในการควบคุมประชากร ผล ที่ตามมาก็คือไม่มั่งงอนใจซึ่งเบ็ดให้วัดผลกระทบนั้นได้ ในที่สุดแล้ว คำชี้แจงโครงการที่เขียนขึ้นในปี 1954 จึงเป็นเพียงตัวหนังสือที่ช่วย เตือนความจำให้ระลึกถึงความล้มเหลวในปี 1971 เฉกเช่นที่การคุม กำเนิดถูกลดฐานะเป็นเป้าหมายรอง และเป้าหมายอันดับสามถูกลบ ออกไปจากความทรงจำโดยสิ้นเชิง

อคติทางการรับรู้ของโครงการหาใช้อคติทางวัฒนธรรมหรืออคติ ทางชนชาติตามที่ผู้อำนวยการหัวนักรงว่าจะเป็นอุปสรรคที่สำคัญที่สุดต่อการปฏิบัติงานสนามให้ได้ผลสำเร็จตั้งแต่บัดนี้ อคติทางการรับรู้

ของเขาเหล่านี้ นอกจากจะมีลักษณะเฉพาะเจาะจงแล้ว ยังมีลักษณะแตกต่างจากที่ผู้อำนวยการคาดไว้โดยสิ้นเชิง

ในช่วงที่การปฏิบัติงานของโครงการดำเนินไปอย่างเต็มกำลังนี้ พนักงานสนามม็อยู่ด้วยกันทั้งหมด 20 คน ข้าพเจ้าได้มีโอกาสสัมภาษณ์พวกเขา 11 คนด้วยกัน โดยถามความคิดของแต่ละคนว่าทำไมชาวบ้านจึงไม่ยอมรับโครงการคุมกำเนิด ทุกคนให้เหตุผลมากกว่าหนึ่งข้อ แต่มีข้อข้อหนึ่งที่เด่นมากกว่าเพื่อน กล่าวคือ พนักงาน ๙ จาก 11 คน ตอบว่าเป็นเพราะชาวบ้านไร้การศึกษา หรือไม่มีโอกาสต่อการคุมกำเนิด หรือไม่ก็ยังไม่เข้าใจว่า “การศึกษาขั้นพื้นฐาน” หรือ “ความรู้เกี่ยวกับประชากร” มูลเหตุที่มาของคำตอบเช่นนี้ซึ่งบางทีก็ปรากฏออกมาอย่างเด่นชัดก็คือ ความคิดที่ว่าชาวบ้านทำไปด้วยความเขลาเบาปัญญา ดร. เปรม วีระ กุลาทิ (Dr. Prem Vir Ghulati) ซึ่งเป็นหัวหน้ากลุ่มพนักงานสนามฝ่ายชาย ให้คำตอบซึ่งอาจถือเป็นตัวแทนของความคิดดังกล่าวไว้ดังนี้คือ “การศึกษาคือคำตอบ และภาวะไร้การศึกษาคือความชั่วร้าย ผมเฝ้าแต่บอกกับหัวหน้าของผมว่า ปัญหาประชากรของอินเดียจะแก้ไขได้ก็โดยการให้การศึกษาระดับขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนทั้งหมด”⁴⁸

สุดท้าย การรับรู้ของผู้บริหารก็มีได้แตกต่างกับของคณะผู้ปฏิบัติงาน นอกจากนั้นชาวอเมริกันกับชาวอินเดียซึ่งทำงานให้กับโครงการคานนาก็หาได้มีการรับรู้ที่แตกต่างกันไม่ นอกจากพนักงานสนามสองคนที่กล่าวแล้ว ก็ไม่มีผู้ใดสักที่ จะยอมรับด้วยความเต็มใจว่าพฤติกรรมของชาวบ้านคานนาเป็นพฤติกรรมที่มีเหตุผล

ด้วยกริ่งเกรงว่าจะปฏิบัติงานไปโดยมีอคติทางวัฒนธรรม โครงการ

การกานนาจึงได้กระทำการผลิตลาดแบบแก้ผิดที่ กล่าวคือออกไป
กำหนดว่าพนักงานสนามทุกคนต้องเป็นชาวบ้านจบ และที่ปรึกษาชาว
อเมริกันก็ต้องเป็นผู้มีความคุ้นเคยกับประเทศอินเดียอย่างมาก ทว่า
แม่พนักงานสนามจะเป็นชาวบ้านจบเหมือน ๆ กับชาวบ้านในหมู่บ้าน
เขาแต่ละคนก็ล้วนเป็นชาวเมืองชนชั้นกลางที่การศึกษาและมีวัฒน-
ธรรมกฎหมู่ที่เหมือน ๆ กับบรรดาผู้อำนวยกา สิ่งที่ทำให้โครงการมี
ปัญหาหาใช่เป็นอคติทางชนชาติ (ตะวันตก กับ อินเดีย) หากแต่
เป็นอคติทางชนชั้น อคตินี้ครอบงำทั้งคณะผู้ปฏิบัติงานและผู้อำนวย
การ ทั้งนี้โดยปราศจากข้อแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา หรือ "วัฒน-
ธรรม"

บทที่ 3

เทคโนโลยีและโครงสร้างสังคม

สมาชิกผู้ทำงานในโครงการคานนามักพากันสรุปว่า สาเหตุที่ชาวบ้านไม่รับเทคโนโลยีทางการคุมกำเนิดนั้นก็เพราะชาวบ้านโง่เขลาดังนั้นจึงจำเป็นต้องให้การศึกษาวางใจโดยวางใจอย่างหนึ่งแก่ชาวบ้าน นัยว่าความโง่เขลานั้นจักเป็นอุปสรรคขัดขวางมิให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี* ทุกรูปแบบในหมู่ประชากรที่ศึกษา ทว่าเหตุการณ์ที่แท้จริงในหมู่บ้านมนูปุระ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ศึกษาแห่งหนึ่งมิได้เป็นเช่นนั้น ความจริงแล้วในระหว่างศตวรรษปัจจุบัน ชีวิตในหมู่บ้านมนูปุระได้เปลี่ยนแปลงไปมากเพราะมีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างกว้างขวาง จังหวะก้าวของการเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างช้า ๆ ในระหว่างครึ่งแรกของศตวรรษ เริ่มเข้าที่ในทศวรรษ

*ในที่นี้เป็นการพิจารณาการยอมรับเทคโนโลยีโดยกว้าง ๆ มิได้หมายถึงการยอมรับเทคนิคซึ่งมีลักษณะเฉพาะเจาะจง เป็นที่ยอมรับกันว่าในกรณีของเทคโนโลยีทางเศรษฐกิจนั้น การต่อต้านไม่ยอมรับเทคนิคใดเทคนิคหนึ่งอาจแตกต่างกันในกรณีของเทคโนโลยีส่วนบุคคล (เช่นการคุมกำเนิด) อย่างไรก็ดีตามเมื่อกล่าวถึงเทคโนโลยีซึ่งแตกต่างกับเทคนิค เราอาจเทียบเทคโนโลยีทางเศรษฐกิจกับเทคโนโลยีส่วนบุคคลได้ ประเด็นสำคัญคือ ประชาชนจะยอมรับเทคโนโลยีแบบหนึ่ง ๆ ก็ต่อเมื่อเขาได้รับประโยชน์จากเทคโนโลยีนั้น ๆ

ที่หาสับ และเป็นไปอย่างรวดเร็วเป็นพิเศษในทศวรรษที่หกสิบ ประวัติศาสตร์จึงหวั่นว่าการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีได้ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้นมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคมของหมู่บ้าน ภายใต้เงื่อนไขทางสังคมบางเงื่อนไขเท่านั้น ประชาชนจึงจะสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้น นั่นคือประชาชนจะยอมรับเทคโนโลยีนั้น ๆ ก็ต่อเมื่อมันเป็นประโยชน์สำหรับเขา ในบทนี้เรายังได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับมูลฐานทางสังคมของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างเป็นประวัติศาสตร์

การที่อังกฤษเข้าปกครองรัฐบิณจาบ* มีผลกระทบต่อขบวนการทำให้สถานการณ์ทั่วไปเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาชนชั้นนายทุนเงินกู้ ก่อนหน้านั้นแม้คนจะมีหนี้สิน แต่พวกนายทุนเงินกู้ก็ทำมีอำนาจไม่^๑ ทั้งนี้เพราะประการแรกทีเดียว ที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์รวมของชาวนาในหมู่บ้าน เมื่อไม่มีกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล ภาวะการแปลกแยก (alienator) จากที่ดินก็ไม่เกิดขึ้น ประการที่สอง

* รัฐบิณจาบอยู่ทางทิศเหนือของอินเดีย ภายหลังจากที่ได้รับอิสรภาพ รัฐบิณจาบตกเป็นของอินเดียและปากีสถานคนละครั้ง แต่ปัจจุบันมีฐานะเป็นรัฐหนึ่งของอินเดีย โดยมีพรมแดนด้านตะวันตกติดต่อกับปากีสถาน ทิศเหนือติดกับเทือกเขาหิมาลัยและแคชเมียร์ และทิศใต้จรดทะเลทรายราชสถาน พื้นที่ในบิณจาบเป็นที่ราบสูงอันอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคาอันยิ่งใหญ่ ซึ่งเริ่มต้นจากเทือกเขาฮินดูกูชในอัฟกานิสถาน จนถึงเขตเทือกเขาในรัฐอัสสัมทางพรมแดนประเทศพม่า โครงการคานานาอุปถัมภ์ในอำเภอลูเรียนาในเขตตอนกลางของรัฐบิณจาบ

รัฐเป็นผู้กอบโกยส่วนเกินทางการเกษตรเกือบทั้งหมด เหลือเพียงเศษเงินเล็กน้อยให้นายทุนเงินกู้ขูดรีดเท่านั้น และประการสุดท้าย นายทุนเงินกู้ยังไม่มีผู้ให้ความช่วยเหลือจากภายนอกมากนัก โดยเฉพาะกลไกของรัฐก็มิได้ยึดต่อการพิทักษ์อภิสิทธิ์ของพวกเขา

อังกฤษได้เข้าปกครองรัฐบ้นจาบโดยสมบูรณ์และมั่นคงในปี 1849 งานสำคัญชิ้นแรกสุดของรัฐบาลอาณานิคมก็คือ ออกกฎหมายสถาปนากรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลเหนือที่ดิน มาบังคับชาวนาถลายมาเป็นเจ้าของ หรือเจ้ากรรมสิทธิ์ผืนดินที่เขาทำการเพาะปลูก ซึ่งนำไปสู่การสืบทอดมรดกที่ดิน และปัญหาการแตกที่ดินเป็นผืนเล็กผืนน้อยในที่สุด

นอกจากนี้รัฐบาลอาณานิคมยังได้เรียกเก็บภาษีที่ดินซึ่งรู้จักกันในนามว่า “ระบบภาษีที่ดิน” อีกด้วย รัฐส่งการให้พนักงานภาษีเรียกเก็บร้อยละ 33 ของผลผลิตทั้งหมดที่ชาวนาผลิตได้ตลอดปีเป็นค่าภาษี ต่อมาอัตราภาษีได้ลดลงมาเหลือร้อยละ 25 และท้ายสุดเป็นร้อยละ 17 ตามหลักการ รัฐเป็นผู้ประเมินค่าภาษีที่เรียกเก็บจากทั้งหมดในบ้านในช่วงเวลามากกว่าหนึ่งปี แต่ในทางปฏิบัติ ผู้ใหญ่บ้านหรือตัวแทนของหมู่บ้านเป็นผู้เก็บ และประเมินภาษีที่ชาวนาแต่ละคนจะต้องจ่าย² สำหรับชาวนาแล้ว มูลค่าภาษีมักมีผลกระทบต่อเขาน้อยกว่าลักษณะตายตัวของภาษี ไม่ว่าจะการเพาะปลูกจะได้ผลหรือไม่ ฝนตกเพียงพหรือเกิดความแห้งแล้ง ชาวนาก็ต้องเสียภาษีเป็นเงินจำนวนที่แน่นอนสองครั้งต่อปี³ ในสภาวะที่ชาวนามักที่ดินทำกินแต่น้อย ภาวะฝนแล้งแม้เพียงเล็กน้อยก็สามารถจะผลักดันชาวนาให้ล้มลงในปลักแห่งหนี้สินได้ ไม่เพียงแต่เท่านั้น ชาวนายังต้องจ่ายค่าภาษีเป็นเงินสด การที่จะ

เปลี่ยนข้าวเป็นเงินได้ ชาวนาที่ต้องขายข้าวแก่พ่อค้า ซึ่งก็เป็นคน
เดียวกับนายทุนเงินกู้นั่นเอง

ฐานะของนายทุนเงินกู้ยังมีความมั่นคงขึ้นไปอีก ภายใต้ระบบ
กฎหมายของรัฐบาลอาณานิคม โดยที่กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ยอมรับ
สิทธิตามสัญญาของเจ้าหนี้เหนือลูกหนี้ มันจึงให้ประโยชน์แก่เจ้าหนี้
ผู้มีการศึกษามากกว่าลูกหนี้ผู้ไร้การศึกษา นอกจากกฎหมายเกี่ยวกับ
สัญญาง่าย ๆ เช่น การกู้ยืม การเช่า และการจำนอง ก็มีความสลับ
ซับซ้อนเป็นอันมาก ถึงขนาดที่นิด ๆ หน่อย ๆ ก็ต้องอาศัยคำแนะนำ
ของทนายที่ปรึกษากฎหมายอาชีพ* ด้วยเหตุนี้ชีวิตของชาวนาจึงตกอยู่ใน
กำมือของนายทุนเงินกู้ พ่อค้าเมล็ดพืช และนักเขียนฎีกาคำร้อง ซึ่ง
ตามปกติแล้วจะเป็นบุคคลคนเดียว สำหรับในมนูปุระนั้น บุคคลซึ่งทำ
หน้าที่ดังกล่าวคือพราหมณ์**

* ตัวอย่างเช่น ถ้าชาวบ้านคนหนึ่งพบว่าทางเดินเข้าหน้าของเขาถูกปิด
กฎหมายทางสัญจร ปี 1882 กำหนดให้เขาฟ้องผู้เป็นเจ้าของที่ดินส่วนนั้นให้
เปิดทางสัญจร ซึ่งมีอยู่แล้วตามบรรพท 4 และ 5 ของกฎหมายทางสัญจร แต่
สิทธิในการฟ้องร้องดังกล่าวจะต้องถูกถ่ายทอดให้ชาวบ้านผู้นั้นด้วยภาษา
อังกฤษเท่านั้น จะแปลเป็นภาษาอื่นใดไม่ได้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะแปลเป็นลายลักษณ์
อักษรหรือไม่ก็ตาม

** ในระบอบวรรณะที่เป็นประเพณีปฏิบัติกัน การแบ่งงานกันทำทางสังคม
ตามหลักของคัมภีร์พระเวท ถือว่าพวกพราหมณ์เป็นวรรณะนักบวชและอักษร
เลข อย่างไรก็ตามในอาณานิคมมนูปุระ ฐานะทางสังคมของพราหมณ์เป็นผล
สืบเนื่องมาจากการมีอำนาจรอบำงทางศาสนาและเศรษฐกิจ

การปกครองของอังกฤษมีผลกระทบที่สำคัญสองประการต่อสังคมมनुปุระ กล่าวคือ แม้อินเดียในสมัยก่อนเป็นอาณานิคมจะมีใช้สวรรค์ก็ตาม แต่คนส่วนใหญ่ก็มีฐานะไม่แตกต่างกันมากนัก แต่เพราะนโยบายส่งเสริมระบบกรรมสิทธิ์เหนือที่ดิน การซื้อขายที่ดิน และตลาดซื้อขายแรงงานของรัฐบาลอาณานิคมเองแหละ ความไม่เท่าเทียมกันจึงได้พัฒนาขึ้นในหมู่บ้านมनुปุระ และระบบอาณานิคมอีกเช่นกันที่เป็นเสาเสมือนอำนาจการครอบงำของเหล่าพราหมณ์ นายทุนเงินกู้ กล่าวได้ว่าอำนาจของนายทุนเงินกู้ในหมู่บ้านมีความมั่นคงแข็งแรงเป็นอย่างยิ่ง เมื่อเกิดภาวะอดอยากระหว่างปี 1860-1861 และปี 1869 อีกทงวัวควายก็ล้มตายไปเป็นอันมาก การออกเงินกู้ก็ค่อย ๆ กลายเป็นอาชีพสร้างความร่ำรวยมากที่สุดในรัฐบันจาบ* สำนะโนประชากรของรัฐบันจาบในปี 1868 ระบุว่า ทวทงรัฐบันจาบมีนายธนาคารและนายทุนเงินกู้ทั้งหมด 53,263 คน และเพิ่มสูงขึ้นเป็น 193,890 คนในปี 1911 หรือคิดเป็นอัตราส่วน 1 ต่อประชากรร้อยคน**

*ในปี 1917-18 ร้อยละ 1 ของประชากรบันจาบทั้งหมดเป็นนายทุนเงินกู้ ขณะที่ร้อยละ 30.04 ประกอบอาชีพค้าขาย รับราชการ และทำงานเชิงอุตสาหกรรม ทว่าพวกนายทุนเงินกู้จ่ายภาษีถึง 740,000 รูปี จากภาษีที่เก็บได้ทั้งหมด 3.7 ล้านรูปี แต่จากจำนวนรายได้ทั้งหมด 75 ล้านรูปี เป็นรายได้ของกลุ่มนายทุนเงินกู้ 35 ล้านรูปี (ดู Calvert p. 129-130.)

**ทว่าประเทศอินเดียยกเว้นบันจาบ อัตราส่วนของนายทุนเงินกู้ต่อประชากรทั้งหมดมีค่าเท่ากับ 1 ต่อ 367 แม้ว่าจำนวนประชากรในรัฐบันจาบจะเป็นเพียงเศษหนึ่งส่วนสิบเอ็ดของประชากรอินเดียทั้งหมด แต่ในปี 1911 หนึ่งในสี่ของนายเงินทั้งหมดในอินเดียมีที่อยู่อาศัยและทำงานในรัฐบันจาบ (สำหรับสถิติอื่น ๆ ดู Calvert p. 129-130.)

พูดอย่างสั้น ๆ ก็คือ ชาวบันจาบ ไม่ว่าจะ เป็นชาวเมืองหรือชาวชนบท ต่างก็ตกอยู่ใต้อำนาจการครอบงำของเหล่านายทุนเงินกู้ทั้งสิ้น

สิ่งสำคัญที่พึงสังวรระลึกคือ นายทุนเงินกู้ไม่ประสงค์จะเข้าครอบครองที่ดิน เพราะกรรมสิทธิ์ที่ดินให้กำไรน้อย ในฐานะ “ผู้ซื้อมา” เขาได้ที่ดินมาเท่านั้น แต่ในฐานะผู้รับจ้างของที่ดิน เขาจึงได้ทั้งที่ดิน และตัวผู้เช่าเจ้าของ ซึ่งขยันทำงานและหมดหนทางจะदनรน^{5*}

ในรัฐบันจาบ ผู้นำที่ดินของตนไปจ้างอ้อมไว้ฐานะเป็นผู้เช่าเจ้าของ (owner-tenant) แต่มีฐานะทางการเป็นเพียงผู้เช่า อำนาจของนายทุนเงินกู้มีเพียงไรดูได้จากตัวเลขต่อไปนี้ ในระยะปี 1875-76 ร้อยละ 44 ของที่ดินเพาะปลูกทั้งหมดในเขตชนบทบันจาบเป็นที่ทำกินของ

* ในทันจำเป็นต้องกล่าวข้าง ข้อเท็จจริงบางประการ ประการแรก ก็ดังที่กาลเวิร์ทได้กล่าวไว้ว่า “ส่วนใหญ่ของผู้จ้างอ้อมมีฐานะอย่าง เป็นทางการคือ เป็นผู้เช่าซึ่งทำการเพาะปลูกภายใต้อาณัติของผู้รั้งจ้างอ้อม นั่นคือ เป็นผู้เช่าเจ้าของ ประการที่สอง ที่ดินที่ได้ขายขาดทั้งหมดมีขนาดประมาณ กึ่งหนึ่งของที่ดินจ้างอ้อม” ปี 1871 “ในครุทาสปุระ ร้อยละ 66.5 ของการจ้างอ้อมทั้งหมดทำกับนายทุนเงินกู้ แต่จากที่นาที่ขายทั้งหมด มีเพียงร้อยละ 37 ที่ขายให้กับนายทุนเงินกู้” นี่ก็เป็นหลักฐานอีกอย่างหนึ่งที่ชี้ว่า นายทุนเงินกู้กระหายจะเอาผลผลิตของที่ดินโดยไม่ยอมรับฐานะการเป็นเจ้าของที่ดิน และประการสุดท้าย “การจ้างอ้อมที่ดินส่วนใหญ่เกิดขึ้นในอำเภอที่มีความเจริญ โดยส่วนใหญ่จ้างอ้อมกับนายทุนเงินกู้ และที่ดินที่ทำการจ้างอ้อมกันนั้นเป็นที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุดและประโยชน์จะตกกับนายทุนเงินกู้ แต่การขายที่ดินมักเกิดขึ้นในอำเภอที่ยากจน โดยที่เกษตรกรด้วยตนเองเป็นผู้ได้ประโยชน์จากการซื้อมา (Calvert, p. 126) อำเภอที่เขียนจัดเข้าอยู่ในประเภทแรก ชวาณาส่วนใหญ่ในอำเภอที่จ้างอ้อมของเขาไว้กับนายทุนเงินกู้ ถือเป็น ผู้เช่าเจ้าของนั่นเอง

ชวานาซึ่งมีฐานะเป็นผู้เช่าถึงปี 1918-19 ตัวเลขเพิ่มขึ้นสูงเป็นร้อย
ละ 51

ชวานาในมณฑลปุระมิได้เป็นข้อยกเว้นสำหรับปรากฏการณ์ความ
โน้มเอียงนี้ จากการประมาณการระดับหมู่บ้าน ภายหลังสงครามโลก
ครั้งที่หนึ่ง ชวานาซึ่งมีทนาทำกินเองจำนวนมากว่าครั้งต้องจำนอง
ที่ดินบางส่วนไว้กับนายทุนเงินกู้ และยังมีชวานาอีกพวกหนึ่งที่มีฐานะ
ต่ำลงไปอีก ได้แก่พวกชวานารับจ้างผู้ไรที่ดิน รวมกันแล้วชวานาสอง
ประเภทนี้มีประมาณร้อยละ 75 ของประชากรทั้งหมดในมณฑลปุระ พวก
เขาถูกรอปรงำโดยพวกพราหมณ์นายทุนเงินกู้ ซึ่งเป็นกลุ่มชนกาฬาก
ที่มีประโยชน์น้อยมากต่อการผลิตของเศรษฐกิจหมู่บ้าน

ไม่ต้องสงสัยเลยว่าภายใต้สภาวะการณ์เช่นนี้ ชวานาและโดย
เฉพาะอย่างยิ่งพวกผู้เช่าเจ้าของ ซึ่งเป็นผู้เพาะปลูกส่วนใหญ่ไม่มีใคร
จะมีแรงจูงใจในการปรับปรุงวิธีการเกษตรและยกระดับผลิตภาพของ
ที่ดิน เมื่อราคาผลิตผลทางการเกษตรสูงขึ้น อำนาจของนายทุนเงินกู้
ก็เพิ่มขึ้นตาม โดยที่ค่าเช่าที่ดินแบบเงินสดจะค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นค่า
เช่าในรูปผลผลิต ถ้าหากชวานาจักปรับปรุงวิธีการทำนาและเพิ่มผลิต
ภาพของเขา นายทุนเงินกู้ก็จะเรียกร้องเอาผลิตผลส่วนของตนมาก
ขึ้น ดังเช่นที่นายคาลเวิร์ท (Calvert) ซึ่งเป็นนายทะเบียนของ
ชุมนุมสหกรณ์ในบันจาบในปี 1920 เขียนไว้ว่า

เกษตรกรผู้เช่าเหล่านี้โดยทั่วไปมักไม่มีใครจะใส่ใจเตรียมทนา
เพื่อการเพาะปลูก เขาจะไถนาน้อยครั้งลง ใช้ปุ๋ยเพิ่มความ
สมบูรณ์ของที่ดินแต่น้อย และไม่มีใครใช้เครื่องมือเครื่องมือในการ
ผลิตเมื่อเปรียบเทียบกับชวานาที่เป็นเจ้าของที่ดินเอง ชนิดของพืช

ผลที่เขาทำการเพาะปลูกมักไม่มีใครมีราคา โดยเฉพาะจะหลีกเลี่ยงชนิดที่ต้องการลงทุนในที่ดิน การปรับปรุงผืนดินมีน้อยหรือไม่มีเลย วัชพืชรากที่ไ้ใช้ก็เบนชนิดที่มีความสามารถต่ำ เขาหลีกเลี่ยงไม่ปลูกพืชผลยืนต้นและไม่สนใจดูแลรักษาต้นไม้^๕

การเกษตรในสังคมเช่นนี้ต้องตกอยู่ใต้อิทธิพลการผันแปรของธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา เพียงฝนตกมากเกินไปหรือน้อยเกินไป แดดจ้าหรืออ่อนเกินไป ก็มากพอที่จะปล้กขบวนการลงสู่ปล้กหน่สนล้กตงทุกที การเก็บเกี่ยวด้าล่าช้าเกินไปนิดเดีวก็ม้ผลทำนองเดียวกัน สำหรับบุคคลภายนอกแล้ว การที่ชาวบ้านปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเช่นนี้ดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่ขัดกับหลักเหตุผลมาก เพราะเท่ากับเป็นการบงทอนผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน ทว่าที่จริงแล้วเกษตรกรในมนูปุระเป็นคนที่เหตุผลมากที่สุด ไม่ว่าเทคโนโลยีทางการเกษตรแบบใดจะให้ผลประโยชน์เพียงใดในทางทฤษฎี เขาย่อมตระหนักแก่ใจดีว่า ผลประโยชน์ที่จะได้ย่อมตกเป็นของนายทุนเงินกู้มิใช่ของผู้ลงแรงเพาะปลูก อีกทั้งข้อเท็จจริงก็ยืนยันว่า การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีบางอย่างอย่างมากในมนูปุระในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษให้ประโยชน์แต่ฝ่ายเดียวกับเหล่าพราหมณ์ผู้ปกครองในช่วงทศวรรษที่สิบและสามสิบ เครื่องมือเครื่องใช้ใหม่ ๆ เช่น วิทยุ เครื่องสูบน้ำแบบใช้มือ นาฬิกาข้อมือ และจักรยาน เริ่มเข้ามาแพร่หลายในมนูปุระ แต่การเป็นเจ้าของเครื่องมือเครื่องใช้เหล่านี้จำกัดอยู่เฉพาะในตระกูลพราหมณ์สามตระกูลใหญ่ ๆ เท่านั้น ที่สำคัญก็คือ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นเป็นร่องเฉพาะการบริโภค มิใช่การผลิต หรือเกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรมแต่อย่างใด

อย่างมากก็เป็นเพียงความฟุ่มเฟือยในสังคมมนุษย์เท่านั้น

เทคโนโลยีทางการเกษตรเปลี่ยนแปลงไปเพียงเล็กน้อยเท่านั้นในตอนต้นศตวรรษ ชาวนายังคงไถนาด้วยเครื่องมือง่าย ๆ เป็นเวลานานที่เดี๋ยวกว่าที่ล้อเกวียนที่ทำด้วยไม้ได้เปลี่ยนเป็นแบบที่ทำด้วยเหล็ก นานที่เดี๋ยวกว่าที่คันไถที่ทำด้วยไม้จะกลายเป็นเพียงความทรงจำในอดีต ในที่สุดเครื่องมือการเกษตรที่ทำด้วยไม้ก็เปลี่ยนมาเป็นเหล็กหมด ยกเว้นคราดที่ใช้เกรดผิวดิน การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดได้แก่การส่งน้ำเข้ามา มีการใช้กังหันวิดน้ำแบบเปอร์เซียแทนการใช้ถังน้ำหนังสัตว์แบบเก่า ซึ่งทำให้สามารถได้น้ำในปริมาณที่มากพอและสม่ำเสมอ กังหันวิดน้ำแบบเปอร์เซียนี้มีแขนทำด้วยไม้และมีเชือกผูกให้อูฐดึงโดยอยู่ในความดูแลของเด็ก ยามเมื่อไม่มีอูฐให้ใช้ซึ่งปรกติก็เป็นเช่นนั้น เด็ก ๆ หลายคนก็ต้องช่วยกันออกแรงแทน ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าเทคโนโลยีนี้ก็ยังคงใช้แรงงานคนหรือแรงงานสัตว์เป็นหลักแหล่งพลังงานอยู่ อย่างไรก็ตามกังหันวิดน้ำแบบเปอร์เซียมีใช้กันในที่นาจำนวนน้อยเท่านั้น (แม้ในปี 1955 ซึ่งเป็นที่โครงการคานาได้เริ่มต้นขึ้นในมนุษย์ กังหันเปอร์เซียมีใช้กันในที่นาจำนวนเพียงร้อยละ 25 ของที่นาทั้งหมดในหมู่บ้าน) และเครื่องจักรแบบทันสมัยก็ยังมีได้แพร่หลายเข้ามาในมนุษย์เลย

ชาวานาส่วนน้อยซึ่งมีกังหันเปอร์เซียไว้ในครอบครองมักเป็นกสิกรที่ยังไม่ได้เอาที่ดินของตนไปจำนองไว้กับนายทุนเงินกู้ แม้เมื่อเงินทุนอาจหาได้จากแหล่งภายนอก มันก็ไม่มีประโยชน์แต่ประการ

ใดสำหรับชาวนาที่เป็นผู้เช่าจะกุมมาใช้ลงทุนในที่นา* เพราะตราบใด
 ที่ผู้ผลิตคือชาวนายังอยู่ในฐานะเป็นรอนายทุนเงินกู้ และตราบ
 ใดที่นายทุนเงินกู้เป็นผู้เก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากผลผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น
 ตราบนั้นระบบก็จะยังคงตอรรันต่อการรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ อยู่ ถ้าหาก
 จะให้มีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีทางด้านการผลิตแล้ว จำเป็นอย่าง
 ยิงที่ชนชั้นผู้ผลิตจะต้องได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากการบีบ
 คั้นของพวกกษัตริย์นายทุนเงินกู้ ระบบเศรษฐกิจไม่อาจมีลักษณะ
 คล่องตัวในการพัฒนาได้ถ้าปราศจากชนชั้นผู้ทำการผลิตที่เอาการเอา
 งานและกระตือรือร้นต่อการเปลี่ยนแปลง

ในระหว่างสองทศวรรษที่ผ่านมา ฐานะของเหล่าผู้ปกครองตระกูล
 ราชนิกุลได้เสื่อมถอยลงอย่างช้า ๆ การสิ้นสะเทือนเกิดขึ้นครั้ง

* เริ่มที่เดยวในปี 1813 ในเขตที่อังกฤษได้เข้าทำการปกครองเรียบร้อยแล้ว
 แล้ว รัฐบาลอาณานิคมได้เสนอจะออกเงินลงทุนล่วงหน้าให้แก่ชาวนา เพื่อช่วย
 ให้ชาวนาไม่จำเป็นต้องอาศัยนายเงินในหมู่บ้าน ต่อมานโยบายนี้ได้ถูกนำมา
 ใช้ในรัฐบันจาบด้วย แต่ประสบความสำเร็จเพราะชาวนาคือเป็นลูกหนี้ของ
 นายเงินอยู่เต็มตัวแล้ว และตามคำให้การของพันโทวีจี เดวีย์ ซึ่งเป็นหัวหน้า
 หน่วยประจำกรุงเคล็ดต่อคณะกรรมการความอดอยากปี 1878-79 กล่าวว่า
 กสิกรมักยึดมั่นในความรุ่มรวยของหนึ่งทว่า เขาจักต้องจ่ายค่าเช่านาสูงชันถ้าเขาทำ
 การขุดบ่อน้ำ หรือกระทำการใด ๆ ที่มีผลเป็นการเพิ่มผลผลิตภาพขง ที่ดิน
 ความรุ่มรวยที่ตนเองที่เป็นแรงต่อต้านความต้องการของชาวนาที่จะเสียเงินลงทุนใน
 การปรับปรุงที่ดินอย่างเห็นยวแน่นอน (จาก Punjab Report in Reply to the
 Enquiries Issued by the Famine Commission, 2 (1878-79), p. 592.
 Quoted in Chhabara, pp. 177-178)

แรกในปี 1937 เมื่อรัฐบาลบับจาบออกกฎหมายยกเลิกหนี้สินทั้งปวงซึ่งได้
 เสียดอกเบี้ยมาแล้วอย่างน้อยสองเท่าของเงินต้น* (จากคำบอกเล่า
 ของหลานชายของนายทุนเงินกู้ที่ร่ำรวยที่สุดในมณฑลยูนนานกล่าวว่า “เงิน
 ส่วนใหญ่ที่สุดที่ออกให้ชาวนากู้ทำกันในสมัยก่อน และเงินที่เราได้
 รับผิดชอบต่อหนี้แล้วทั้งหมดมีค่าอย่างน้อยเท่ากับสามเท่าของเงินต้น”⁷)
 กฎหมายนี้มีผลเป็นการยกเลิกหนี้สินส่วนใหญ่ในมณฑลยูนนาน แต่ก็ไม่มีอาจ
 เขาถึงแก่นแท้ของปัญหาได้ เพราะผลผลิตที่เก็บเกี่ยว ถ้าเกิดเสียหาย
 แม้แต่ครั้งเดียว ก็มากพอที่จะผลักดันให้ชาวนาที่ถือครองที่ดินขนาดเล็ก
 ลงสู่ปลูกแห่งหนี้สินอีก** และพวกพราหมณ์ยังคงเป็นผู้ออกเงินกู้
 แต่ผู้เดียวในมณฑลยูนนาน

ในเดือนกรกฎาคม 1949 รัฐบาลบับจาบได้จัดตั้งชุมนุมสหกรณ์
 (Cooperative Society) ขึ้นในมณฑลยูนนาน โดยเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ
 ปฏิรูปทั่วทั้งรัฐ ชุมชนสหกรณ์มีจุดมุ่งหมายให้เงินกู้แก่ชาวนาในอัตรา
 ดอกเบี้ยต่ำกว่าร้อยละ 9.5 เมื่อเทียบกับที่นายทุนเงินกู้ที่เรียกเก็บใน
 อัตราร้อยละ 20-30 อย่างไรก็ตาม ชุมชนสหกรณ์ถอนนโยบายให้เงินกู้
 “ที่สะอาด” คือให้กับชาวนาที่ไม่มีหนี้สินอยู่ก่อนหน้านั้น ซึ่งน้อยคน
 นกที่สมควรสมบัติอันนี้ ดังนั้นแม้ปรากฏการณ์การจัดตั้งสหกรณ์จะทำ
 ให้แหล่งเงินทุนมีลักษณะแข่งขันมากขึ้น แต่ชาวนาส่วนใหญ่ก็ยังมิได้
 รับประโยชน์จากสภาพการณ์

* กฎหมายนี้ได้ประกาศใช้ระหว่างที่ระบอบสังคมนิยมต่อต้านอังกฤษ ขึ้นสูง
 สุด ชื่อเรียกร้องของชาวนาผู้เข้าในรัฐบาลบับจาบได้เป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหว
 ไหวนด้วย

** คบพท 4 เกือบครึ่งหนึ่งของชาวนาในมณฑลยูนนานถือครองที่ดินขนาดเล็ก

ปี 1960 อำเภอสุพรรณบุรีได้รับเลือกให้เป็นอำเภอตัวอย่างของอินเดียที่จะได้มีการนำโครงการเร่งรัดพัฒนาการเกษตร (Intensive Agricultural Development Program) เข้าไปปฏิบัติ โครงการนี้ดำเนินงานสัมพันธ์กับชุมนุมสหกรณ์ และมีหน่วยงานที่เป็นแกนอยู่สองหน่วยคือ ชุมชนุมนุประดม (Primary Society) และธนาคารที่ดิน (Land Mortgage Bank) ชุมชนุมนุประดมมีฐานะสำคัญกว่าธนาคารที่ดิน และถือได้ว่าเป็นหน่วยงานที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญมาก ชุมชนุมนุประดมให้เงินกู้แก่ชาวนาคนใดก็ได้ที่เป็นสมาชิก เงินใช้การเข้าเป็นสมาชิกมีสองประการคือ จะต้องถือครองที่ดินของตนเอง และได้จ่ายเงินค่านำรุงต่าง ๆ แล้ว ถ้าสมาชิกตลอดชีพคิดเป็นเงิน 111 รูปี ถึงปี 1970 ร้อยละ 98 ของชาวนาทั้งหมดเป็นสมาชิกชุมชนุมนุประดม สำหรับเงินกู้จากโครงการเร่งรัดพัฒนาการเกษตรมีเงื่อนไขว่า จะต้องนำไปใช้เฉพาะการซื้อเครื่องสูบน้ำ ปุ๋ยเคมี เมล็ดพันธุ์ข้าว และชำระหนี้เก่าเท่านั้น*

ส่วนธนาคารที่ดินใหญ่ในวงเงินสูงถึง 30,000 รูปี สำหรับซื้อรถแทรกเตอร์ เครื่องสูบน้ำ หรือใช้ไถ่ถอนที่ดินคืน ถ้าสมาชิกตลอดชีพเท่ากับ 105 รูปี แต่เปิดให้สำหรับผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินเท่านั้น ธนาคารมีสมาชิกเป็นชาวนา 50 คน (ประมาณร้อยละ 30 ของชาวนาทั้งหมด) เงินกุกำหนดจ่ายคืนภายในระยะ 5-10 ปี โดยคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 9 ต่อปี ผู้ที่จะกู้ได้ต้องมีที่ดินค้ำประกัน ส่วนดอกเบี้ยเรียกเก็บจากผลผลิตผลประจำปีของที่ดินนั้น ๆ

* สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับโครงการเร่งรัดพัฒนาการเกษตร ผู้เขียนได้มาจากเลขานุการของชุมชนุมนุประดม

นับได้ว่าโครงการเร่งรัดพัฒนาการเกษตรมีบทบาทสำคัญมากในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมของมนุษย์ ชาวนาอาจถูกเงินไปใช้ในการชำระหนี้สิน หรือไม่ก็นำไปปรับปรุงการผลิต โดยที่ชุมนุมสหกรณ์มีฐานะเป็นแหล่งเงินทุนที่แยกเป็นอิสระจากพวกพราหมณ์นายเงิน ชุมชุมสหกรณ์จึงประสบความสำเร็จ สามารถกีดกร่อนฐานทางภววัตถุของบรรดาพราหมณ์ขุนนางลงได้ มาบัดนี้พวกชาวนาผู้ต้มที่ดินของตนเองจำนวนทั้งหมดประมาณร้อยละ 60 ของประชากรมีฐานะเป็นกลุ่มชาวนาที่มีพลังของชุมนุมสหกรณ์* การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมเช่นนี้ย่อมมีผลต่อสภาพการใช้เทคโนโลยีอย่างแน่นอน

ทว่ายังมีอุปสรรคสำคัญอันหนึ่งที่กีดขวางความสำเร็จของโครงการเร่งรัดพัฒนาการเกษตรในมนุษย์ นั่นคือ ขนาดการถือครองโดยทั่วไปมีขนาดเล็ก เนื่องจากทำนาโดยเฉลี่ยมีขนาดเพียง 15 ไร่ การใช้เครื่องจักรเครื่องกลในการผลิตจึงไม่อาจมีผลต่อการเพิ่มผลิตภาพของที่ดินในระดับสูงพอคุ้มกับค่าใช้จ่ายในการนี้ ดังนั้นแม้ว่าจะได้มีการนำเอาเทคโนโลยีทางการเกษตรแบบใหม่ๆ เข้ามาใช้ตั้งแต่ทศวรรษที่ห้าสิบแล้วก็ตาม ความแพร่หลายก็ยังน้อยอยู่ จนกระทั่งอกติบปีต่อมาจึงขยายวงมากขึ้น

ในปี 1967 ปัญหาข้ออุปสรรคดังกล่าวได้รับการแก้ไขไปบ้างบางส่วนโดยการนำพันธุ์ข้าวสายชนิดใหม่ชื่อ “กัลยาณี” (หมายถึงความอุดมสมบูรณ์) ซึ่งทำให้ผลผลิตข้าวสายเพิ่มขึ้นเป็นสามเท่าตัว

* ภายในชนชั้นนี้ก็ยังประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน ซึ่งเราจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

มาเพาะปลูก ในปีแรกที่มีการนำเมล็ดพันธุ์ข้าวสาธิตชนิดนี้ออกขาย ในตลาด ปรากฏว่าราคาเพียงกิโลกรัมละ 1 รูปี* แต่จากคำบอกเล่าของชาวนา ในปีรุ่งขึ้นราคาได้เพิ่มขึ้นเป็นกิโลกรัมละเกือบ 100 รูปี แม้กระนั้นก็ตามปริมาณที่ดินปลูกข้าวสาธิตได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 22 ในปี 1960-61 มาเป็นร้อยละ 60 ในปี 1969-70⁸

ความสำคัญของพันธุ์ข้าวชนิดใหม่อยู่ตรงที่ช่วยเพิ่มผลผลิตภาพของที่ดิน อันรวมถึงที่ดินขนาดเล็กด้วย ผลในที่สุดก็คือ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีที่ใช้ในการเกษตรอย่างกว้างขวาง เครื่องสูบน้ำได้เข้าแทนที่กังหันเปอร์เซียและบ่อปมน้ำอย่างรวดเร็ว มูลค่าเงินที่ชุมชนประมธสามารถให้ได้สูงสุดคือ 4000 รูปี ซึ่งก็เท่ากับราคาของเครื่องสูบน้ำ ปรากฏว่าถึงปี 1970 ร้อยละ 70 ของชาวนาทั้งหมดได้ขอเงินกู้จำนวนนเพื่อซื้อเครื่องสูบน้ำ

ด้วยเหตุนี้เองจึงปรากฏว่าชาวนานับไม่นิยมใช้น้ำจากบ่อที่มีอยู่แล้ว เป็นน้ำดื่มมาใช้ยกต่อไป แทบทุกครอบครัวได้เริ่มมีเครื่องปมน้ำด้วยมือไว้ใช้ภายในครัวเรือนของตนเอง นอกจากนั้นการใช้ปุ๋ยเคมีก็มีปริมาณสูงมากขึ้น อาจกล่าวได้ว่าเมื่อถึงปี 1970 ชาวนาทุกคนใช้ปุ๋ยเคมี ถึงตอนนั้นการใช้ปุ๋ยมูลสัตว์มีฐานะเป็นส่วนเสริมเท่านั้น ชาวนาซึ่งแต่ก่อนแต่ไรเคยใช้แต่มีดตัดฟางให้ควายกิน มาปัจจุบันนี้ได้หันมาลงทุนซื้อเครื่องจักรตัดฟางแทน เพราะมีผลช่วยประหยัดเวลาและแรงงานคน

* จนถึงปี 1967 อัตราแลกเปลี่ยนทางการคือ 1.00 เหรียญอเมริกันเท่ากับ 4.75 รูปี ในปี 1967 รัฐบาลนางกานธีประกาศลดค่าเงินรูปี จากเดิมเป็น 1 เหรียญอเมริกัน เท่ากับ 7.50 รูปี

ในปี 1964 หมู่บ้านเริ่มมีไฟฟ้าใช้ ถึงตอนนั้นเครื่องสูบน้ำและเครื่องตัดฟางได้หันมาใช้พลังงานจากมอเตอร์ไฟฟ้าแทน ในปี 1970 มีเครื่องสูบน้ำจำนวน 127 เครื่องที่เดินเครื่องด้วยน้ำมัน จากจำนวนนี้มี 35 รายที่ใช้มอเตอร์ไฟฟ้าด้วย ชาวนาที่มีวัวควายอยู่ในความครอบครองเป็นจำนวนมาก (ปรกติ หมายถึงมากกว่าหกตัว) ซึ่งมีจำนวนถึงร้อยละ 33 ของชาวนาทั้งหมดต่างก็มีเครื่องตัดฟางไฟฟ้าใช้

การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีการเกษตรอย่างสำคัญดังกล่าวข้างต้นในสังคมชนบทได้ก่อให้เกิดผลสะท้อนอันกว้างขวาง การเกษตรกลายเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะเป็น "วิทยาศาสตร์" มากขึ้นทุกที เช่น ปุ๋ยต้องใส่ในจำนวนพอเหมาะพอดีตามระยะเวลาที่แน่นอน ปริมาณน้ำในนาต้องได้รับการควบคุมกันอย่างเคร่งครัด เครื่องมอเตอร์ไฟฟ้าหรือเครื่องสูบน้ำจากบ่อ และเครื่องตัดฟางให้ผลผลิตในปริมาณที่แน่นอนต่อหน่วยระยะเวลา และก็เสียค่าใช้จ่ายในจำนวนที่แน่นอนด้วย บริเวณแถบใกล้เมืองคานนาได้กลายมาเป็นตลาดที่ชาวานำข้าวสาลีมาขาย และซอหาส่งของที่จำเป็น ที่นารานรวงเบ็ดและเบ็ดเป็นเวลา สิ่งเหล่านี้ทั้งหมดสะท้อนให้เห็นฐานะความสำคัญของเวลา เพราะว่าเวลาก็คือเงิน ฉะนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าในทศวรรษที่หกสิบ มีการใช้นาฬิกาข้อมือในหมู่ชนชั้นชาวนาเพิ่มขึ้นอย่างมาก ขณะที่ในทศวรรษที่สี่สิบและสามสิบ มีพราหมณ์เพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่มีนาฬิกาข้อมือใช้

นอกจากนี้ทัศนคติต่อโลกภายนอกก็ได้เปลี่ยนไปเช่นกัน มาบัดนี้โลกภายนอกเป็นแหล่งของความเจริญก้าวหน้าใหม่ๆ ตัวอย่าง

เช่นในปี 1969 และ 1970 ผลผลิตข้าวได้ตกต่ำลงเล็กน้อย ซึ่งถ้าความพิบัตินี้เกิดขึ้นในปี 1950 มันก็จะถูกมองว่าเป็นเพราะพระเจ้าพิโรธ และทางแก้คือการสวดมนต์ภาวนาและเซ่นสรวง แม้ในปี 1970 จะยังมีการสวดมนต์ภาวนาอยู่ แต่มันไม่ได้มีความสำคัญมากนัก การเปลี่ยนแปลงอย่างถึงแก่นก็คือ ความเชื่อที่ด้อยกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบันว่าปัญหาสามารถแก้ไขได้โดยมนุษย์ด้วยวิธีการทาง “วิทยาศาสตร์” ดังที่ชาวนาผู้หนึ่งกล่าวกับข้าพเจ้าว่า

“ผมฟังวิทยุ เขาบอกว่าดินมีข้อบกพร่องบางอย่างทางด้านธาตุเกลือ แต่ก็ได้เตือนมิให้ดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดลงไปจนกว่าการทดลองที่มหาวิทยาลัยเกษตร (ที่ลูเรียนา) จะได้ผลสมบูรณ์ คุณเห็นมั๊ยว่าเขายังไม่มั่นใจอะไรเลย แต่ทันทีที่วิทยุบอกอะไรลงไปอย่างแน่นอนและให้ทำได้ ผมก็จะเอาปุ๋ยผสมซึ่งออกไซค์ดและธาตุเหล็กจากชุมนุมสหกรณ์ไปโปรยใส่ดินทันที”

ยิ่งไปกว่านั้น การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการเกษตรยังหมายถึงการติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีด้านการคมนาคมด้วย ในมณฑลปุระ การเปลี่ยนแปลงปรากฏในรูปที่มีการใช้รถจักรยานและวิทยุอย่างแพร่หลายในหมู่เกษตรกร และพ่อค้า ในปี 1970 เกือบร้อยละ 75 ของครัวเรือนทั้งหมดในมณฑลปุระมีรถจักรยานอย่างน้อยบ้านละหนึ่งคัน และเกือบร้อยละ 24 มีวิทยุอย่างน้อยหนึ่งเครื่องในบ้าน

ท้ายที่สุด เทคโนโลยี “แผนใหม่” ยังได้แพร่หลายไปครอบคลุมภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่มีใช้เกษตรกรรวมอีกด้วย แต่มีแวดวงจำกัด

แค่เพียงกิจกรรมส่วนที่อยู่ภายใต้การควบคุมของชาวนาที่ร่ำรวยเท่านั้น เพราะฉะนั้นในแง่ภาคอื่น ๆ จึงพลอยได้รับประโยชน์จากฐานะที่ดีขึ้นของชาวร่ำรวยด้วยเหมือนกัน เช่นในปี 1950 ได้มีการจัดตั้งโรงงานทำแป้งซึ่งใช้เครื่องจักรดีเซล ต่อมาในปี 1964 โรงงานนี้ได้ใช้เครื่องจักรไฟฟ้าแทนเครื่องดีเซล ส่วนโรงงานทำแป้งอีกโรงงานหนึ่งที่ตั้งขึ้น ในปี 1966 ก็ใช้เครื่องจักรไฟฟ้าเช่นกัน นอกจากนี้จักรเย็บผ้าก็เริ่มมีใช้กันในครอบครัวเกษตรกรบางครอบครัวแล้ว

ผลผลิตของเทคโนโลยีซึ่งสร้างผลสะท้อนน้อยที่สุดในมณฑลบุรีระก็คือสินค้าจำพวกของฟุ่มเฟือยและกิ่งฟุ่มเฟือย กล่าวคือมีเพียงหกครัวเรือนด้วยกัน (ร้อยละ 1.8) ที่มีเตารีดไฟฟ้าใช้ และอีก 30 ครัวเรือน (ร้อยละ 9) ที่ใช้เตารีดถ่านหิน ครัวเรือนเหล่านี้เป็นพวกชาวร่ำรวย ซึ่งหัวหน้าครอบครัวต้องเดินทางติดต่อการงานกับเมืองเล็ก ๆ ที่อยู่ใกล้ ๆ บ่อย ๆ เขาเป็นผู้ที่ถูกสังคมคาดหวังให้ใหม่หรือใหม่ก็ต้องการมีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่สูงระดับหนึ่ง ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว เครื่องใช้เหล่านี้จึงมีใช้ของฟุ่มเฟือย เช่น ครัวและเสมียนถูกคาดหวังให้ใส่เสื้อผ้าที่รัดเรียบรอยไปทำงาน ชาวร่ำรวยและคหบดีที่ต้องเข้าไปทำธุรกิจในเมืองจึงมีความนบอบน้อมนับถือหากไม่ลอกเลียนแบบชีวิตคนในเมือง เป็นต้น รูปแบบของเทคโนโลยีที่แพร่หลายน้อยที่สุดก็คือ พัดลมแบบติดเพดานหรือแบบตั้งโต๊ะ นับเป็นสิ่งฟุ่มเฟือยจริง ๆ มีเพียง 26 ครัวเรือน (ร้อยละ 8) เท่านั้นที่ขุยไม้ได้ว่ามีพัดลมใช้ พวกนี้เป็นชาวนาที่ร่ำรวยที่สุด เป็นนายทุนชนบทที่กำลังก่อตัว ซึ่งเป็นประจักษ์พยานยืนยันความสำเร็จของโครงการ

เร่งรัดพัฒนาชนบทได้เป็นอย่างดี*

เมื่อได้ทำลายสภาพที่ต้องพึ่งพิงพวกพราหมณ์ทางวัตถุแล้ว ชาวนา (จัท)** ก็หาได้หยุดยั้งแค่เพียงประโยชน์เฉพาะหน้าจากการใช้เทคโนโลยีใหม่ทางการผลิตและการบริโภคเท่านั้นไม่ แต่ยังมี มุ่งแสวงหาอิสรภาพทางชีวิตสังคมในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับผลประโยชน์ทางวัตถุอีกด้วย रामสวารूप (Ramswaroop) ซึ่งเป็นพราหมณ์วัยห้า

* สหกรรมชาวนาแห่งจริงของหนังกอ การจัดตั้งชุมนุมสหกรณ์ในปี 1949 นั้น เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปในขอบเขตทั่วประเทศ แต่โครงการเร่งรัดพัฒนาการเกษตรซึ่งจัดตั้งขึ้นในปี 1960 มีเขตปฏิบัติงานจำกัดอยู่เพียงอำเภอ ตัวอย่างเจ็ดแห่งเท่านั้น กล่าวได้ว่า ในปี 1960 โครงสร้างทางสังคมของ มนุประเทศแตกต่างกับเขตชนบทอินเดียทั่วไปอย่างมาก ซึ่งความสัมพันธ์ทาง สังคมยังเป็นแบบกึ่งศักดินาโดยพื้นฐานที่เรื่องที่ดินทำกินมักเป็นปัญหาสำคัญ (หนังสือที่พูดถึงลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมในเขตชนบทอินเดียไว้อย่าง สั้น ๆ แต่ดีเลิศ ก็คือ Charles Bettelheim, *India Independent*, New York: Monthly Review Press, 1968, pp. 177-200, 215-220) ถึงแม้ว่าโครงการเร่งรัดพัฒนาการเกษตรจะได้ขยายเขตปฏิบัติการไปครอบคลุมเขตชนบทอื่น ๆ ในอินเดีย และชาวนาสามารถกู้ยืมเงินได้โดยเสียดอก เบี้ยต่ำก็ตาม ชาวนาผู้เช่าก็ยังคงขาดแรงจูงใจในการปรับปรุงเทคนิคการผลิต อยู่ดี เพราะผลประโยชน์เป็นตัวเงินยังคงตกเป็นของพวกเจ้าที่ดิน มิใช่ของ ชาวนาผู้เช่า ภายใต้สภาวะการณ์เช่นนั้น การยกระดับเทคโนโลยีการเกษตรจะ เป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง โดยเฉพาะในด้านกรรมสิทธิ์ที่ ดินเสียก่อน เงินไขนเทำกับการปฏิวัติสังคมนั่นเอง

** จัท (Jat) เป็นวรรณะหนึ่งในระบบวรรณะของอินเดีย ผู้ที่สังกัดวรรณะ นี้ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรหรือชาวนา (ผู้แปล)

สิบกว่าปี กล่าววิจารณ์การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในมนูปุระว่า “แต่ก่อนมีพราหมณ์เท่านั้นที่สามารถประกอบพิธีทางศาสนา พวกจั๊กไม่กล้าแม้แต่ขยับเขยื้อนคันไถจนกว่าพราหมณ์จะได้ทำพิธีกรรมบางอย่างเสียก่อน ตอนนั้นเราได้รับการยกย่องและเป็นที่ต้องการ แต่มาบัดนี้พวกจั๊กพูดว่าเขามีใช้ชาวฮินดู และไม่เชื่อในพิธีกรรมของเรา”

ต่อเมื่อเป็น อิศระ หลุดพ้นจากการครอบงำทางวัตถุของพวกพราหมณ์แล้ว มันจึงเป็นไปได้ที่พวกชวานาวรรณะจักจะประกาศความเป็นอิสระในด้านความเชื่อทางศาสนาของตน การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานทางภววัตถุของความสัมพันธ์ทางสังคมย่อมส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมในด้านอื่น ๆ อย่างสอดคล้องกันด้วย

บทที่ 4

ปัญหาประชากร และชนชั้นชาวนา

ภายหลังจากที่อินเดียได้เอกราชกลับคืนมาในปี 1946 มีโครงการสำคัญสองโครงการในมโนปุระ โครงการทั้งสองมีความมุ่งหมายจะบรรเทาสภาพความยากจน และกำจัดสภาพพื้นฐานสองข้อ ซึ่งถือกันว่าเป็นสาเหตุแห่งความล้มเหลวของการพัฒนาทางวัตถุในเขตชนบทอินเดีย โครงการแรก ที่พูดถึงไว้แล้วในบทก่อนมีจุดประสงค์จะแก้ปัญหาคารขาดแคลนทุน ส่วนโครงการที่สองมุ่งแก้ไขปัญหา “ประชากรล้นเกิน” โดยมีโครงการคานนาเป็นแกนการปฏิบัติงาน โครงการนี้ประสบความสำเร็จมาแล้ว* ต่อไปเราจะได้อธิบายถึงสาเหตุแห่งความล้มเหลวให้เป็นที่เข้าใจกัน ซึ่งจะทำได้ก็โดยอาศัยความรู้เกี่ยวกับ

* หลังจากทีโครงการคานนาได้เสร็จสิ้นลงในปี 1960 รัฐบาลอินเดียได้จัดตั้งคณะกรรมการกุ่มกำเนิดแห่งหนึ่งขึ้นในหมู่บ้านต่างๆ ที่เป็นเขตการศึกษาของโครงการคานนาในปี 1963 จากผลการวิเคราะห์ขั้นสุดท้าย โดยหนังสือ *โครงการคานนา* ในปี 1969 ปรากฏว่าการทำงานของคณะนี้ประสบความสำเร็จพอสมควรเช่นกัน “นอกเหนือจากสามภรรยาบางคู่ที่ได้ใช้วิธีการคุมกำเนิดแบบใหม่ๆ อันใดอันหนึ่งแล้ว โดยส่วนรวมการคุมกำเนิดในปี 1969 อยู่ในระดับใกล้เคียงกันกับในปี 1959... ข้อมูลที่เก็บมาได้แสดงให้เห็นโดยชัดเจนว่าความเชื่อมั่นต่อประโยชน์ของการมีลูกน้อย แทบไม่ได้เพิ่มขึ้นเลย” (*The Khanna Study*, pp. 297-298)

ระบบวรรณะและชนชั้นเท่านั้น ในบทนี้จะเป็นการอภิปรายเกี่ยวกับชนชั้นชาวานาต่าง ๆ เราจะพยายามทำความเข้าใจถึงเงื่อนงำทางวัตถุแห่งการดำรงอยู่ของชนชั้น ความสำคัญของขนาดกำลังแรงงานของชนชั้น และอิทธิพลของปัจจัยทั้งสองข้างต้นต่อขนาดของครอบครัวชาวานา

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว หมู่บ้านในป่าจามมีลักษณะเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองเสียส่วนใหญ่ เศรษฐกิจของหมู่บ้านขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์จากผืนดิน ประชากรส่วนใหญ่ทำงานการเกษตรในฐานะเป็นชาวานาที่เป็นเจ้าของที่ดิน ชาวานาที่เป็นผู้เช่าเจ้าของ หรือไม่มีก็รับจ้าง แต่มีจำนวนไม่น้อยทีเดียวที่มีอาชีพทางด้านบริการ เช่น ช่างเหล็ก ช่างไม้ คนหาบน้ำ ฯลฯ

ในการที่ใครจะทำงานอาชีพใดนั้นได้ถูกกำหนดไว้แล้วตั้งแต่เกิด เพราะระบบวรรณะได้กำหนดอาชีพของบุคคลด้วย เด็กที่เกิดมาในวรรณะหนึ่งก็ต้องสืบทอดอาชีพของวรรณะนั้น ชั่ววรรณะที่แตกต่างกันก็คือชื่อของอาชีพที่แตกต่างกันนั่นเอง มนุษย์ยังคงสืบทอดระบบวรรณะดังกล่าว สมาชิกทุกคนในชุมชนหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติซิกข์ (Sikh) ฮินดู หรือมุสลิม จะต้องสังกัดวรรณะหนึ่งวรรณะใดโดยเฉพาะทั้งสิ้น โดยนัยนี้ระบบวรรณะจึงเป็นสถาบันเก่าแก่ของอินเดีย กล่าวคือ เป็นสถาบันที่มีลักษณะทั่วไป มิได้จำกัดแต่เพียงสังคมชาวฮินดูเท่านั้น*

*ระบบวรรณะ มักเป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นระบบการแบ่งระดับชนทางสังคมแบบฮินดูตามที่ปรากฏในมนุสมฤติ (Manusmriti) ซึ่งเห็นว่าสังคมประกอบด้วยวรรณะใหญ่ ๆ คือพราหมณ์ กษัตริย์ เวศย์ ศูทรและจัณฑาล หรือพวก

การแบ่งระดับชั้นทางสังคมภายในหมู่บ้าน เป็นไปตามวรรณะ โดยที่วรรณะหนึ่ง ๆ มีสถานภาพเฉพาะของตน มีการแบ่งแยกเป็น วรรณะสูง และวรรณะต่ำ พร้อมกับรายละเอียดอื่น ๆ ที่ใช้แบ่งแยก ความสูงต่ำระหว่างวรรณะ ชีวิต การแต่งงาน และมีตราบภาพ อุปนิสัย ภายใตกรอบของวรรณะ อาชีพ รายได้ และสถานภาพ ต่างสัมพันธ์ ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ความสัมพันธ์ภายในวรรณะหนึ่ง ๆ ยังเป็นสิ่ง กำหนดสถานที่อยู่อาศัย การใช้ภาษา แบบแผนเครื่องแต่งตัว เสื้อผ้า ตลอดจนเครื่องประดับ ดังนั้นการสังกัดวรรณะก็คือการประพฤติ ปฏิบัติตามวิถีทางที่เป็นมาแต่เดิมนั่นเอง ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่าง วรรณะก็ต้องเป็นไปตามรูปแบบที่สังคมยอมรับ ซึ่งถือเอากฎว่าด้วยความ เป็นมลทิน และความบริสุทธิ์เป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญ บุคคล แต่ละคนได้รับการพร่ำสอน และถูกคาดหวังให้อ่อนน้อมยอมสยบ ให้ผู้ที่วรรณะสูงกว่า โลกของวรรณะก็คือโลกแห่งความไม่เท่าเทียม กันที่สังคมสร้างขึ้น

โครงการคานนาดำเนินอยู่ในเจ็ดหมู่บ้านในเขตอำเภอลูเรียนา ของรัฐบิณจาบ เมืองศูนย์กลางของคานนา มีประชากรประมาณ นอกวรรณะ นับตั้งแต่หนังสือของนักมานุษยวิทยา ซี. เอ็ม. เอ็น. ศรีนิวาส (M.N. Srinivas) *Caste in Modern India*. (Bombay: Asia Publishing House, 1962 pp. 63-69) ได้ตีพิมพ์ออกมา นักมานุษยวิทยาส่วนมากจึงได้ พากันยอมรับว่า “ชาติ” (Jati) (ภาษาสันสกฤตแปลว่า ผู้กำเนิดมา) ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการแต่งงานในพวกของตนเองจำนวนหนึ่ง ๆ เป็นรูปธรรมของ ระบบวรรณะในระดับหมู่บ้าน อีกทั้งยังเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมอินเดีย ดังนั้น “ชาติ” จึงเป็นนิยามที่แท้จริงของวรรณะ สำหรับหนังสือเล่มนี้ คำว่า “วรรณะ” และ “ชาติ” เป็นคำที่ใช้แทนกันได้

20,000 คน ตั้งอยู่บนถนนสายใหญ่ที่เชื่อมระหว่างลูเซียนากับเคลย์ และอยู่ห่างจากลูเซียนาไปราว 35 กิโลเมตร จากเมืองคานนา ถ้าจะไปมนูปุระ จะต้องขึ้นรถเพิ่ม*ไปทางเหนือบนถนนที่ใช้ตลอดอีก 3.5 กิโลเมตร ถึงที่นั่นแล้วยังเหลือทางอีก 3.5 กิโลเมตร ซึ่งรถยนต์เข้าไม่ได้ ถ้าไม่มีรถจักรยาน ก็ต้องเดินไปบนถนนเล็ก ๆ ที่เต็มไปด้วยฝุ่น ระหว่างฤดูมรสุม คือ กรกฎาคมและสิงหาคม ถนนสายนี้จะเปลี่ยนสภาพเป็นปลักโคลนไปหมด รถมอเตอร์ไซด์ การคมนาคมต้องใช้การเดินเท้าแต่เพียงอย่างเดียว

บ้านเรือนในมนูปุระตั้งอยู่รวม ๆ กันตรงใจกลางหมู่บ้าน บ้านของพวกวรรณะสูงมักเป็นสองชั้น และที่สร้างด้วยอิฐตากแห้ง หรืออิฐเผาที่เพิ่มขนละเอียด ๆ ทั้งหมดเรียงรายข้างถนนแคบ ๆ ที่ปูด้วยหินปูพื้นขนาดใหญ่ ซึ่งบัญญัติ** เป็นผู้ออกเงินค่าก่อสร้าง ส่วนพวกวรรณะต่ำอาศัยอยู่ในบ้านเตี้ย ๆ ก่อด้วยดิน เรียงรายตลอดถนนดินอันเก่าคร่ำคร่า และในระหว่างฤดูฝนถนนดินนี้ก็จะถูกประดับประดาด้วยหลุม โคลนดิน เต็มไปหมด รอบ ๆ เขตใจกลางหมู่บ้านเป็นทุ่งนา อันเป็นสถานที่ทำงานของชาวบ้านส่วนใหญ่ ดังนั้นมนูปุระจึง

*เพิ่มพู่ คือรถยนต์แท็กซี่ รูปร่างคล้ายรถตรวจการขนาดกลางที่เปิดหลังรถได้ โดยปรกติรถชนิดนี้คนใดอย่างปลอดภัยเพียงหกคน แต่รถเพิ่มพู่จากคานนาปรกติบรรทุกผู้โดยสารระหว่าง 12-14 คน ความไม่สะดวกสบายและอันตรายจากการเดินทางด้วยรถแบบนี้เป็นสิ่งที่แลกเปลี่ยนกับค่าโดยสารราคาถูก

**บัญญัติ (Punchayat) คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน ประกอบด้วยสมาชิกห้าคนที่ได้มาจากการเลือกตั้งของชาวบ้าน

ประกอบด้วยวงกลมสองชั้น ชั้นในแบนที่อยู่อาศัย ชั้นนอกเป็นทเพาะ
ปลูก

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนประชากรของมनुปุระ แยกรายละเอียด
ตามวรรณะและลักษณะอาชีพตามประเพณี เป็นไปได้ว่าตารางที่ 2 นี้
อาจมิได้สะท้อนลักษณะอาชีพของคนทั้งหมดในมनुปุระในปัจจุบัน
เพราะว่าคนงานซึ่งอพยพเข้ามาเป็นครั้งคราวตามฤดูกาลจากอุดร
ประเทศ (รัฐที่อยู่ทางเหนือของเดลี) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโสด มิได้ถูก
นับรวมไว้ในทันที

ชาวนาเจ้าที่ดิน

ตามหลักประเพณีที่ปฏิบัติกันมา ถือว่าพวกวรรณะจัท (Jat) เป็น
กสิกร จัทเป็นประชากรส่วนใหญ่ประมาณเกือบร้อยละ 60 ของประ-
ชากรทั้งหมด และโดยทั่วไปปัจจุบันนี้ก็ยังคงทำงานอาชีพดั้งเดิมของ
พวกเขาอยู่ กสิกรทั้งหมดในมनुปุระสังกัดวรรณะจัทที่ไม่ใช่มีเพียงคน
เดียวเท่านั้น ตารางที่ 3 แสดงรายละเอียดด้านอาชีพของชาววรรณะ
จัทเหล่านี้

จะเห็นได้ว่าพวกจัทเกือบร้อยละ 95 มีที่นาเป็นของตนเอง เพราะ
ฉะนั้นต่อไปเราจะได้อ้างถึงพวกจัทในฐานะที่เป็นชาวนาเจ้าของที่ดิน

ดังที่กล่าวแล้วว่า จุดมุ่งหมายของเราในที่นี้ก็คือ ศึกษาเงื่อนไข
ทางวัตถุแห่งการดำรงอยู่ของชาวนา และเจาะลึกลงไปว่าสภาพดัง
กล่าวมีอิทธิพลต่อขนาดครอบครัวของเขาหรือไม่อย่างไร แต่นั่นมิได้
หมายความว่า โครงการกานนาได้ละเลยผลประโยชน์ด้านวัตถุของ
ชาวนา หรืออิทธิพลของภววัตถุต่อพฤติกรรมของชาวนาทั้งหมดเสีย
ทีเดียว เมื่อแรกเริ่มผู้อำนวยการโครงการก็ได้กล่าวให้เหตุผลว่าชาวนา

ประชากรและวรรณะในมณฑลปุระ*

วรรณะ	อาชีพตามประเพณี	อัตราร้อยละของประชากรทั้งหมด	จำนวนทั้งหมด	จำนวนและอัตรา ร้อยละของ ประชากร
เกษตรกร				
จัท (Jats) (เจ้าของที่ดินวรรณะสูง)	ชาวนา		1,122	59.5
อชุตะ (Achutas) (นอกวรรณะหรือจัณฑาล)			445	23.6
ชมาร์ (Chamar)	คนทำหนังสือตัว	(218—11.6%)		
มัชบี (Majbi)	คนทำความสะอาด	(45—2.4%)		
จูลาฮา (Julaha)	คนทอผ้า	(182—9.6%)		
วรรณะที่ทำงานบริการ				
วรรณะสูง				
พราหมณ์ (Brahmin)	พระ, หมอแผนโบราณ นายเงิน ฯลฯ	(81—4.3%)	101	5.4
ขัตริย์, โสনারี (Khatri, Sonar)	กิจการร้านค้า, ช่างทอง	(20—1.1%)		
วรรณะต่ำ				
โลฮาร์—ทาร์คาน (Lohar - Tarkhan)	ช่างเหล็ก, ช่างไม้	(90—4.8%)	218	11.6
ไน (Nai)	ช่างตัดผม	(13—0.7%)		
มาราสี (Marasi)	คนตีกลอง	(16—0.8%)		

วรรณะ	อาชีพตามประเพณี	อัตราร้อยละของประชากรทั้งหมด	จำนวนทั้งหมด	จำนวนและอัตราร้อยละของประชากร
กุชชารี (Gujjar)	คนเลี้ยงสัตว์	(1—0.1%)	—	—
กัชมิรี (Kashmiri)	คนมัดของ	(1—0.1%)		
ฉีวารี (Jheevar)	คนหาบน้ำ	(53—2.8%)		
ทุรสี (Darzi)	ช่างตัดเสื้อผ้า	(30—1.6%)		
กุมาร์หรือกุมภาร์ (Ghumar)	ช่างปั้นหม้อ, ช่างก่อสร้าง	(14—0.7%)		
		รวม	1,886	100.1

* สรุปรายได้มาจากการสำรวจของผู้เขียนในหมู่ประระหว่างตุลาคมนปี 1970 ในกรณีของครอบครัวทั้งหมด ได้ทำการสัมภาษณ์เพิ่ม 134 ครอบครัวจากจำนวนทั้งหมด 152 ครอบครัว (88.2%) จำนวน 134 ครอบครัวนี้มีลูกทั้งหมด 990 คน ในกรณีของชนเผ่าเผ่าชนวรรณะทั้งหมดในหมู่ประ ผู้เขียนได้ใช้ตัวอย่างขนาดร้อยละ 88.2% นี้เป็นฐานสำหรับรับหาจำนวนประชากรทั้งหมด

ตารางที่ 3
อาชีพของชาวยุทธจักร

ภาคเศรษฐกิจ	อาชีพ	จำนวน	อัตราร้อยละ
เกษตรกรรม	ชาวนา	260	94.9
เกษตรกรรม	ชาวนารับจ้าง	1	
		261	
พาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรม	ขับแท็กซี่และเป็นเจ้าของรถ-	2	1.8
	แท็กซี่เอง เจ้าของและดำเนิน-	3	
	กิจการโรงงานทำแป้ง	5	
ภาคบริการที่ใช้แรงงานมีฝีมือ	ครู	6	

	เสมียนชุมชนสหกรณ์	2	
		8	2.9
ภาคบริการที่ใช้แรงงานไร้ฝีมือ	นักการภารโรงในโรงเรียน	1	
		275	100.0
คนว่างงาน	มีการศึกษา*		
คนว่างงาน	มีการศึกษา*	3	
	อื่น ๆ	—	
ไม่ประกอบกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจ	พระ	2	
	เกษียณอายุหรือพิการ	25	
	นักศึกษา	8	
		37	

* คำว่า "มีการศึกษา" หมายถึงผู้ที่สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยม และอย่างน้อยได้ศึกษาระดับอุดมศึกษามาบ้าง ส่วน "อื่น ๆ" หมายถึงผู้ที่มีการศึกษาต่ำกว่าชั้นมัธยม

สนใจจะจำกัดจำนวนลูกกลง เพราะกลัวปัญหาที่ดินกระจัดกระจาย
 เนื่องจากมรดกที่นาที่ตกทอดกันมามีขนาดเล็กลงเรื่อย ๆ ก็เลยทำให้
 กิดไปว่าชาวนาจะสนใจชะลอกระบวนการนี้ให้ช้าลงโดยการวางแผน
 จำกัดขนาดของครอบครัว นอกจากนี้สถานการณ์ยังได้เปลี่ยนไป
 อย่างมากตั้งแต่ประกาศใช้พระราชบัญญัติหลักปฏิบัติของชาวฮินดู
 (Hindu Code Bill) ในปี 1956 ก่อนหน้านั้นลูกชายเท่านั้นที่มรดกสืบทอด
 มรดกที่ดิน แต่เนื่องจากกฎหมายฉบับนี้กำหนดให้ลูกผู้หญิงและลูก
 ผู้ชายมีสิทธิ์เท่าเทียมกัน เพราะฉะนั้นจึงทำให้กระบวนการการ
 กระจัดกระจายที่ดินหรือการแยกที่ดินเป็นไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น

โดยทั่วไปภาวะการกระจัดกระจายของที่ดินประกอบด้วยปัญหาสองข้อ
 ที่มีลักษณะเฉพาะตัวและแตกต่างกัน ปัญหาแรกเกิดเนื่องจากการ
 แบ่งปันที่ดินถือครองทั้งหมดของชาวนาให้เป็นมรดกทรัพย์สินแก่ลูกๆ
 ของเขา ปัญหาที่สองเกิดจากข้อเท็จจริงที่ว่า ชาวนามนุษย์เริ่มต้น
 ด้วยการมีที่นาที่แตกแยกกระจัดกระจายเสียแล้ว ตัวอย่าง เช่น เมื่อ
 ชาวนาคนหนึ่งเป็นเจ้าของที่นา 30 ไร่ ที่ดินนี้เกือบไม่มีลักษณะเป็น
 ผืนเดียวกัน ขนาดการถือครอง 30 ไร่ มักจะถูกแยกเป็นขนาด
 การถือครองย่อย 15 ไร่ 10 ไร่ และ 5 ไร่ แต่ละผืนอยู่ห่างจาก
 หมู่บ้านต่างกันและมีผลผลิตต่างกัน เมื่อเกิดมีการแบ่งปันที่นา 30 ไร่
 ระหว่างลูกสี่คน ที่นาทั้งสามแห่งจะถูกแบ่งออกเป็นสี่ส่วนเท่า ๆ กัน
 และแจกจ่ายให้กับทายาทแต่ละคน คนหนึ่งได้รับ 7.5 ไร่ แต่เป็น
 ที่นาสามผืนที่แตกต่างกัน ผืนหนึ่งขนาด 3.75 ไร่ ผืนที่สองขนาด
 2.5 ไร่ และผืนสุดท้าย 1.25 ไร่ เหตุผลเบื้องหลังของหลักปฏิบัติ

เช่น นมอยู่ประการเดียวเท่านั้น คือความยุติธรรม* เหตุเพราะผืนนาแต่ละผืนแตกต่างกันในด้านผลผลิตภาพ ซึ่งหมายถึงมูลค่าของที่ดินผืนนั้น ๆ ด้วย ฉะนั้นจึงเป็นการยุติธรรมที่ทายาทจะได้ส่วนแบ่งเท่า ๆ กันในทีนาแต่ละผืน

รัฐบาลบับจาบพยายามแก้ไขปัญหานี้มาหลายครั้งหลายคราแล้ว โดยได้ดำเนินนโยบายจัดรูปที่ดิน (land consolidation) เป็นครั้งคราว เพื่อให้ชาวนาแต่ละคนมีทีนาเป็นผืนเดียวกันขนาดเท่าที่นาเล็กๆ สองหรือสามผืนรวมกัน ระหว่างทศวรรษที่ 60 ในหมู่บ้านที่เป็นเขตปฏิบัติงานของโครงการคานนา ก็ได้มีการจัดรูปที่ดินเกิดขึ้นหลายครั้ง อย่างไรก็ตาม รัฐบาลก็ไม่อาจแก้ไขปัญหาค่าแบ่งที่ดินอันเนื่องมาจากระบบการสืบทอดมรดกได้ ลูกชายคนหนึ่งอาจเป็นเจ้าของทีนาผืนเดียวกันตลอด แต่ขนาดทีนาที่ลูกคนนครอบครองเล็กกว่าสมัยพ่อแม่ ทงนเพราะทีนาส่วนที่เหลือของพ่อตกเป็นมรดกของพี่หรือน้องคนอื่น ๆ

ดังนั้นจึงถูกต้องทีเดียวที่โครงการคานนาเสนอข้อคิดเห็นว่า ปัญหาสำคัญที่เผชิญหน้าชาวนาในรัฐบับจาบและโดยเฉพาะในมณฑลปุระก็คือ ภาวะการกระจัดกระจายของที่ดิน ทว่าแก่นั้นจะเป็นปัญหาสำคัญแต่มันมิได้เป็นปัญหาเดียว หรือเป็นปัญหาพื้นฐานที่ชาวนาต้องประสบ เพราะถ้าหากวิเคราะห์โดยคำนึงถึงหน่วยครอบครัวแต่ละหน่วยโดยส่วนรวมและชนรุ่นปัจจุบันขณะนั้นแล้ว ก็ก็จะเห็นได้ว่ามีอีกส่วนหนึ่งของภาพ ซึ่งทำให้ปัญหาที่ดินกระจัดกระจายมีความสำคัญเป็นรองลงไป

*ยังเป็นความจริงอีกว่า การมีทีนาแยกย่อยออกเป็นหลายผืนซึ่งมีผลผลิตภาพแตกต่างกันนั้น ช่วยประกันความไม่แน่นอนของสภาพธรรมชาติได้

แม้ว่าหน่วยครอบครัวแบบขยายในหมู่บ้านจะแตกตัวออกไปมากขึ้นทุกทีก็ตาม แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ครอบครัวของชาวนาจะยังคงอยู่รวมกันในฐานะหน่วยเศรษฐกิจ อย่างน้อยตราบเท่าที่ตัวผู้เป็นพ่อยังมีชีวิตอยู่ ลูกชายจะไม่จากครัวเรือนของพ่อไป ทั้งนี้เพราะฐานะทางวัตถุอันเดียวของชีวิตชาวนาก็คือกรรมที่ดิน และนั่นจะเป็นไปได้ก็โดยที่ได้รับทอดเป็นมรดกจากพ่อ* ดังนั้นชาวนาก็สามารถคาดหวังได้อย่างถูกต้องเป็นจริงว่า ที่ดินที่เป็นมรดกตกทอดมาถึงเขาบวกกับส่วนที่ได้จากการขอเพิ่มเติมจะยังคงอยู่อย่างเดิมในชั่วชีวิตของเขา ปัญหาที่ดินกระจัดกระจายเป็นปัญหาของชนรุ่นต่อไป เป็นปัญหาของอนาคต แท้จริงแล้วปัญหาใหญ่ที่สุดที่เผชิญหน้าชาวนาได้แก่ปัญหาการดำรงชีพ หรือการใช้ประโยชน์จากที่ดินในชั่วชีวิตของเขา คือทำอะไรจึงจะให้คุ้มต้นทุนการผลิตในปัจจุบัน ปัญหาปัจจุบันคือปัญหาต้นทุนการผลิต ไม่ใช่ปัญหาที่ดินกระจัดกระจาย

ถ้าจะให้รู้ถึงเงื่อนไขทางวัตถุที่มีผลสะท้อนต่อชาวนาในระยะจำเป็นหมู่บ้านอย่างลึกซึ้งแล้ว เราจำเป็นต้องขุดคุ้ยข้อเท็จจริงที่ว่า แม้ในระยะจำเป็นจะเป็นระยะที่สำคัญที่สุด แต่ภายในระยะจำเป็นเองก็ยังมี ความแตกต่างกันอย่างสำคัญ ความแตกต่างนี้เป็นผลจากการที่ครอบครัวที่มีขนาดที่ดินในครอบครองแตกต่างกันออกไป จากการสำรวจพบว่า มีสามกลุ่มที่แตกต่างกัน คือ กลุ่มที่มีขนาดถือครองเล็ก (0-12.5 ไร่) ขนาดถือครองปานกลาง (15-40 ไร่) และที่มีขนาดการถือครองขนาดใหญ่ (42.5 ไร่ หรือมากกว่า) ปัญหาที่ดินแตกกระจัดกระจาย

* มีข้อยกเว้นประการเดียว คือในกรณีของลูกชายที่มีการศึกษาสูง ทำงานทำนอกเขตหมู่บ้าน หรือจากไปเป็นทหารหรือตำรวจ

และปัญหาต้นทุนการผลิตมีความสำคัญต่อกลุ่มทั้งสามนมนาน้อยต่าง
กัน ปัญหาที่ดินกระจุกกระจายมีความสำคัญต่อครอบครัวที่ถือครอง
ที่ดินขนาดใหญ่มากกว่าขนาดเล็ก แต่การผลักดันเป็นตรงกันข้ามใน
กรณีของต้นทุนการผลิต

ชาวนาที่ถือครองที่ดินขนาดเล็ก ตกเป็นเหยื่อเป็นๆของกระบวนการ
การกระจุกกระจายที่ดินโดยแท้ ในฐานะทางกวัดต้อนของพวกเขาอยู่
ห่างจากความหายนะเพียงไม่กี่ช่วงตัวเท่านั้น เนื่องจากที่นาของเขามี
ขนาดเล็ก การบรรลุเป้าหมายในปัจจุบันซึ่งก็คือการลดต้นทุนการผลิต
ให้ต่ำที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้จึงมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด ในสภาพ
ที่รายได้มีอยู่น้อยมาก เขาจึงหลีกเลี่ยงการว่าจ้างผู้อื่นมาช่วยทำงาน
หากขึ้นจ้างแม่แต่คนเดียวละก็ มันก็คงหมายถึงความล้มจม ชีวิต
ชาวนาเหล่านี้จะอยู่รอดได้ก็โดยต้องอาศัยครอบครัวเป็นหลักกำลัง
แรงงาน ถ้าเขาคิดต้องการความก้าวหน้า ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวนาทุกๆ คน
ในสภาพแห่งความไม่แน่นอนจะต้องคิด ก็จะต้องเพิ่มกำลังแรงงาน
ในครอบครัว ซึ่งหมายถึง เพิ่มทรัพยากรของเขา ชาวนาทุกคนใน
กลุ่มที่ถูกสัมภาษณ์ต่างก็แสดงความหวังว่า ด้วยขนาดครอบครัว
ที่ใหญ่พอควร และโดยเฉพาะถ้าลูก ๆ อยู่ในวัยไล่เลี่ยกันละก็ ลูก
บางคนจะได้ไม่ต้องอยู่ทำงานที่บ้าน แต่ออกไปหางานทำข้างนอก
จะได้มีเงินเก็บ และบางทีนั้นอาจหมายถึงการซื้อที่ดินเพิ่มเติม ที่ดิน
ซึ่งทำการเพาะปลูกได้โดยอาศัยกำลังคนที่อยู่ในครอบครัว

ความหวังนี้ได้เป็นหมันเสียทั้งหมดทีเดียว เพราะอันที่จริงแล้ว
ในหมู่บ้านก็มีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จโดยใช้วิธีการดังกล่าว
ตัวอย่างอันหนึ่งได้แก่ กรณีนายไมฮาน สิงห์ (Mihan Singh) พ่อของ

ตารางที่ 4

กรรมสิทธิ์ที่ดิน ของครอบครัววรรณะจัท ในหมู่บ้านประ

สภาพการถือครอง	ขนาดการถือครอง	จำนวนครอบครัวชาวนา		ขนาดการถือครองโดยเฉลี่ย (ไร่)	ร้อยละของที่ดินในหมู่บ้านที่ถือครอง
		จำนวน	ร้อยละ %		
เล็ก	(0—12.5)	49	37.4	9.25	14.8
ปานกลาง	(15—40)	68	51.9	25.0	55.5
ใหญ่	42.5 หรือมากกว่า	14	10.7	39.15	29.7
รวม		131	100.0		100.0

สถิติในตารางที่ 4 ได้มาจากข้อมูลการสัมภาษณ์ครอบครัววรรณะจัท ซึ่งมีที่ดินในครอบครัว 121 ครอบครัว เราอาจถือได้ว่าตัวเลขนี้เป็นสภาพของชุมชนชาวจัททั้งหมด(ดูข้อความในตารางที่ 2) การเปรียบเทียบข้อมูลนี้กับสถิติด้านการถือครองที่ดินในช่วงหลายสิบปีที่ได้อาจสรุปปัญหาของหมู่บ้าน พบว่าสถิติของสมมติภูมิมีข้อผิดพลาดอันหนึ่ง กล่าวคือให้ภาพขนาดการถือครองที่ดินเล็กกว่าที่เป็นจริง ทั้งนี้เพราะชาวนารายเมื่อรู้ว่าจะมีการปฏิรูปที่ดินจึงได้ใช้ข้อมูลเท็จป้อนหรือสมาชิกในครอบครัวเป็นเจ้าของที่ดินบางส่วนของเขา นี่เป็นเหตุผลที่ผู้เขียนใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แทนข้อมูลของสมมติภูมิหมู่บ้าน

เขามาทำนา 30 ไร่ เนื่องจากแกอยู่ตัวคนเดียว และลูก ๆ ก็ยังเล็ก
เกินกว่าจะช่วยทำนา การจะทำนาขนาด 30 ไร่ ให้ได้จึงหมายถึงค่า
ใช้จ่ายที่สูงมากเกินไป ดังนั้นแกจึงได้ขายที่นาบางส่วนเสีย ส่วนตัว
เองก็ทำงานจิป่าละหาเลี้ยงครอบครัวไป ถึงตอนพ่อตาย ที่นาจำนวน
20 ไร่ ได้ถูกขายไปเสียแล้ว เหลือเพียง 10 ไร่ ไว้สำหรับไมฮาน สิ่ง
และพี่ชายน้องชายของเขาก็ค้าคน ครอบครัวสิ่งที่ตกลงใจจะอยู่
ร่วมกันต่อไป เพราะการแบ่งที่ดินย่อมหมายถึงถัวแบ่งที่แต่ละคน
ได้มีขนาดเล็กเกินไป ไม่คุ้มค่าการเพาะปลูก ดังนั้นพี่น้องทั้งหกคน
จึงร่วมทำนาในที่ดิน 10 ไร่ และยังได้ขอเช่าที่นาจากผู้อื่นมาทำเพิ่ม
ขึ้นมาที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้* เมื่อมีรายได้พวกเขาก็นำไปซื้อที่ดิน
เพิ่ม อีกหลายบดอมาขนาดที่นาที่พวกเขาถือครองก็ได้เพิ่มขึ้นเป็น
62.5 ไร่

กล่าวในด้านความต้องการแรงงานแล้ว ชาวนาที่มที่ดินน้อยที่สุด
เป็นผู้ที่มีความต้องการแรงงานต่อที่ดินหนึ่งไร่มากที่สุด พวกเขาเป็น
ชาวนามักไม่มเครื่องสูบน้ำหรือเครื่องจักรตัดฟาง ดังนั้นก้เช่นที่
ชาวนาอีกคนหนึ่งกล่าวถึง ไมฮาน สิ่ง และพี่น้องของเขาว่า
“เรื่องอะไรจะต้องเสียเงิน 2,500 ไร่ จ้างคน ๆ หนึ่งมาทำงาน ทำไม
ไม่มีลูกชายสักคนล่ะ?... แทนที่จะทำให้เกิดปัญหาที่ดินแตกกระจัด
กระจาย การมีลูกชายเพิ่มมากขึ้นจะช่วยเพิ่มที่ดินของท่าน” นับเป็น
ความรู้สึกรของชาวนาส่วนใหญ่ในมनुปุระ ยกเว้นพวกชาวนาที่ถือครอง
ที่ดินขนาดใหญ่ สำหรับชาวนามที่มที่ดินถือครองขนาดกลางนั้น ถึงแม้

*ในมनुปุระ มีระบบการเช่าที่นาที่เรียกว่า บาไต (Baṭi) ชาวนาที่เช่า
นาจากผู้อื่นเป็นเวลาหนึ่งปี จะต้องจ่ายค่าใช้จายในการผลิตสำหรับบนน และ
เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็ต้องแบ่งผลผลิตให้กับเจ้าของที่ดินไปอีตราครั้งต่อครั้ง

จะมีความเป็นห่วงว่าลูก ๆ ของตนจะได้รับแผ่นดินขนาดเล็กเป็นมรดก และกลายเป็นชาวนาจนไป แต่ก็ยังยืนยันว่าทางออกที่มีอยู่ทางเดียวคือต้องมีบุตรให้มากพอที่จะมาช่วยทำงานและชอที่ดินเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะแม้ข้อเท็จจริงจะปรากฏว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เพิ่มขี้นจะทำให้ได้ผลผลิตจากการทำนาสูงขึ้น และรายได้เพิ่มขึ้นเป็นสัดส่วนกับการเพิ่มผลผลิตการเกษตรและราคาของผลผลิตก็ตาม แต่ต้นทุนการผลิตในระยะเดียวกันก็ได้เพิ่มสูงขึ้นเช่นกัน เช่น เครื่องจักรต้องซื้อมาด้วยเงินกู้จากชุมชนสหกรณ์ ซึ่งหมายถึงได้เงินต้นที่ชาวนาต้องจ่ายคืน การเดินเครื่องจักรและการซ่อมแซมต้องใช้เงิน อีกทั้งค่าแรงงานก็ได้เพิ่มสูงขึ้นหลังจกที่มีการเร่งรัดพัฒนาการเกษตร* และความต้องการแรงงานก็ยังอยู่ในระดับสูงแม้จะมีเครื่องสูบน้ำและเครื่องจักรตัดฟางใช้แล้วก็ตาม นอกจากนี้แล้วการเกษตรแบบใช้เครื่องจักรกลจะได้ผลเต็มทุกต่อเมื่อชาวนามีรถแทรกเตอร์ใช้ แต่นั่นก็ยอมหมายถึงค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นมาก เพราะฉะนั้นในท้ายที่สุดแล้ว ชาวนาเหล่านี้จึงมีทางเลือกแค่เพียงระหว่างปีศาจรายสองตัว โดยเลือกเอาตัวที่ร้ายน้อยกว่า กล่าวคือจะเอาการแตกกระจัดกระจายของที่ดิน หรือต้นทุนการผลิตที่สูง จักคนหนึ่งพบกับข้าพเจ้าถึงปัญหาทางเลือกอันน่าหายนะนั้น

“ผมไม่มีเครื่องจักรใช้** แน่ละผมรู้สึกกังวลถึงปัญหาที่ดิน

*ในต้นหมายถึงอัตราค่าจ้างที่เป็นตัวเงินได้เพิ่มขึ้น สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับการเพิ่มขึ้นในอัตราค่าจ้างที่แท้จริง, ดูหน้า 56

**หมายความว่าไม่มีรถแทรกเตอร์ ในหมู่บ้านชื่อว่ารออแทรกเตอร์เป็นเครื่องจักร แต่เครื่องสูบน้ำ ไม่ใช่

แต่กัรจัดกระจาย แต่ก่อนจะพะวงถึงว่ที่ดินของผมจะถูกแบ่งซอย
 ย่อยในวันพรุ่งนี้ ผมต้องวิตกว่าทำอย่างไรจะดำรงชีพจากที่ดินในวัน
 นี้ได้เสียก่อน คุณลองคิดดูซิ คนที่ไม่มีลูก ไม่มีพี่น้องไว้คอยช่วย
 ทำนา ก็จะต้องเอาที่นาของตนให้ผู้อื่นขงมีครอบครัวใหญ่เข้าไป ถ้า
 ไม่มีลูกชายแล้วก็ไม่สามารทำกินจากผ่นดิน ยิ่งคุณมีลูกชายมาก
 ก็ยิ่งลดความจำเป็นในการจ้างแรงงาน แล้วคุณจะทำเงินได้มากขึ้น
 ถ้าผมมีลูกมากพอ บางทีเราจะได้ขอที่ดินเพิ่มขง และแล้วเรื่องที่ดิน
 แดกกระจัดกระจายก็จะไม่เป็นปัญหาเลย”

ในมนุปุระมีจั้ท 18 คนที่ได้เอาที่นาของตนบางส่วนหรือทั้งหมด
 ให้ผู้อื่นเข้าไป ในหมู่พวกเขาไม่มีใครเลยที่มีลูกชายที่โตแล้วมากกว่า
 หนึ่งคน ดาบารา สิงห์ (Dabara Singh) เป็นหนึ่งในจำนวน 18 คนนี้
 เขามีที่ดิน 5 ไร่ มีลูกสี่คน เป็นหญิงสองคน อายุ 15 และ 13 ปี
 เป็นชายสองคน อายุ 8 และ 6 ปี ภรรยาของเขาตายไปแล้ว ที่ดิน
 ทั้งหมดของดาบารา สิงห์ ได้ให้ผู้อื่นเข้าไปเพาะปลูก โดยเรียกค่าเช่า
 เท่ากับกึ่งหนึ่งของผลิตผลที่ได้ เขากล่าวให้เหตุผลว่า

“ผมไม่มีคนช่วยเลย ลูกชายก็ยังไม่มีสักคนที่โตพอจะช่วยทำนา
 ผมทำคนเดียวไม่ไหวหรอก เอาที่นาให้คนอื่นเข้ายังมีผลกำไรมากกว่า
 จะจ้างคนมาช่วยทำงาน ผมจะเอาที่ดินคืนมาทำเองก็ต่อเมื่อลูกชาย
 โตพอสมควรที่จะมาช่วยกันทำนาได้”

ว่ากันตามจริงแล้ว การกระทำของ ดาบารา สิงห์ เป็นสิ่งปรกติ
 ธรรมดาในมนุปุระ ทั้งหมดนี้จากกะ สิงห์ ก็ได้เคยปฏิบัติมาแล้ว
 เหมือนกัน และเดี๋ยวนเขาบอกว่า “เขามีความสุข” ในปี 1940
 จ้ากกะ สิงห์ มีที่ดินอยู่ 10 ไร่ เขาเป็นชายโสด ที่ไม่มีใครมีสมบัติติด
 ตัวนัก ก็เพราะไอ้ความจนนี้แหละ เขาจึงยังไม่ได้แต่งงานมีครอบครัว

เพราะไม่มีชวานาคคนไหนจะยอมยกลูกสาวให้กับคนจน* จ้ากกะ สิ่ง
 รู้ว่าไม่มีประโยชน์อะไรที่จะยึดอาชีพทำนาในสภาพการณ์เช่นนั้น แต่
 แทนที่เขาจะขายที่ดิน เขากลับตัดสินใจให้คนอื่นเช่าเป็นรายปี
 เพื่อเก็บเงินรายได้เอาไว้สำหรับอนาคตที่เขาจะได้แต่งงาน มีลูกชาย
 สักจำนวนหนึ่ง เอาที่ดินของเขากลับไปคืน และเบนชวานา “ตามที่เขา
 ควรจะเป็น” แต่ขณะเขาตัดสินใจย้ายไปอยู่ที่เลลปุระ (Lailpur)
 ทำงานเป็นคนรับใช้อยู่ที่นั่น เขาทำงานเก็บเงินอยู่ถึงห้าปีเต็ม จนถึง
 ในปี 1947 จึงกลับคืนมายังมณูปุระพร้อมกับเงินที่เก็บหอมอมริบไว้
 แล้วจึงได้แต่งงานกับหญิงคนหนึ่งในหมู่บ้านใกล้เคียง ๑ ภรรยาได้ให้กำ-
 เนิบบุตรชายสองคน และหญิงหนึ่งคนแก่จ้ากกะ สิ่ง แต่นับว่า
 โชคร้าย เพราะหลังจากนั้นก็ไม่มีลูกอีกเลย แต่แล้วเขาก็จากมณูปุระ
 อีกครั้งหนึ่ง ไปทำงานเป็นคนขับรถแทรกเตอร์ โดยทิ้งเมียและลูก
 ไว้เบื้องหลัง จ้ากกะ สิ่ง กลับมาที่มณูปุระอีกในปี 1958 ถึงตอนนั้น
 เขาออมเงินจากค่าเช่านาได้มากขึ้น อีกทั้งลูกชายของเขาก็ไปรับจ้าง
 ทำงานตัดหญ้าและเลี้ยงสัตว์ให้กับชวานาคคนอื่นได้เงินพอเป็นค่าอา-
 หารและค่าเสื้อผ้าของตัวเอง บัดนี้ลูกชายสองคนอายุได้ 17 และ 15
 ปีแล้ว เมื่อถึงสมัย จ้ากกะ สิ่ง จึงได้ขอที่ดินให้เขาไปคืน และ
 จัดหาซื้อเครื่องมือการเกษตรพร้อมกับวัวรูปร่างดีมาคู่หนึ่งด้วยเงินที่
 เขาออมไว้ นอกจากนั้นเขายังทำงานพิเศษเป็นภารโรงอยู่ที่โรงเรียน

* เนื่องจากอัตราตายของเพศหญิงอยู่ในระดับสูงมากในเขตการศึกษาของ
 โครงการคานนา สัดส่วนของประชากรชายจึงสูงกว่าประชากรหญิง ดังนั้น
 “เกือบร้อยละ 20 ของชายฉกรรจ์อายุมากกว่า 25 ปี จึงยังโสด เพราะไม่มี
 ผู้หญิงให้แต่งงานด้วย” (จาก *The Khanna Study*, p. 202) โดยส่วนใหญ่
 ผู้ยังมีได้แต่งงานมักเป็นคนจน

มัธยมในหมู่บ้านอีกด้วย ปัจจุบันเขาช่วยลูกชายทำงานในตอนเช้า
 ตรี ตอนบ่าย และเย็นในช่วงฤดูการไถ หว่าน และเก็บเกี่ยว เมื่อถึง
 ฤดูร้อนของปี 1966 เขาและลูกชายสองคน ทำนาถึง 15 ไร่ โดยที่
 อีก 5 ไร่ นั้นเช่ามาจากคนอื่น จากกะ สี่หี โทษโชคชะตาที่ไม่บังดาล
 ให้เขามีลูกมากกว่านี้ เพราะว่าถ้ามีลูกมาก เขาก็จะสามารถเช่าที่
 ทำนาได้มากเพิ่มขึ้น เขากล่าวว่าปัจจุบันเขาและลูกชาย “ทำงาน
 หนักเหมือนลา” อยู่แล้ว

ที่ดินในหมู่บ้านมีราคาค่อนข้างแพง ระหว่างฤดูร้อนของปี 1970
 ที่ดินที่ถูกที่สุดในหมู่บ้านมีราคาประมาณ 1,450 ไร่ต่อไร่ โครงการ
 คานนาได้รายงานไว้ในปี 1969 ว่า “ที่ดินที่อุดมสมบูรณ์เยี่ยมยอด
 ซึ่งตั้งอยู่ในเขตที่เหมาะสมมีราคาซื้อขายกันถึง 8,000 ไร่ต่อไร่” และ
 ยังได้อ้างว่า ราคาที่ดินในปี 1960 อยู่ในระดับ 400 ไร่ต่อไร่ โดย
 ประมาณเท่านั้น¹ ตลาดการค้าขายที่ดินมีชีวิตชีวาทุก ๆ ปี
 ระหว่างปี 1969 ถึง 1970 มีชาวนาสคนขายที่ดินของเขาแล้วย้ายไป
 อยู่ที่อยู่ต่างประเทศ ซึ่งที่ดินมีราคาถูก ประมาณ 320 ไร่ต่อไร่เท่านั้น
 เอง จากกะ สี่หี และชาวนาอื่น ๆ ที่มีสภาพใกล้เคียงกันต่างสนใจ
 ทางออกนั้นเป็นอย่างมาก นั่นคือขายที่ดินของเขาในหมู่บ้านตามราคา
 ตลาด แล้วย้ายไปอยู่ต่างประเทศ ซึ่งเขาจะได้ที่ดินขนาดเล็กอย่างน้อย
 เท่ากับสองเท่าของที่อยู่เดิม อย่างไรก็ตามไม่ใช่เป็นเพราะ “ความ
 กดดันทางประชากร” แต่เป็นสาเหตุตรงกันข้ามทีเดียว นั่นคือในการ
 ย้ายถิ่นฐานไปทำนาที่อื่นนั้น ชาวนาจำเป็นต้องมีเงินสะสมและขนาด
 กำลังแรงงานจำนวนหนึ่ง ซึ่งหมายถึงครอบครัวที่มีขนาดใหญ่เพียงพอ
 เพื่อประกันให้ได้ว่าเขาจะเลี้ยงตัวเองได้ ทว่านั่นเป็นสิ่งที่ จากกะ สี่หี

ขาด เขาเคยพูดว่า “ในการทำนานี้คุณไม่มีทางได้เงินถ้าไม่มีลูกชายไว้คอยช่วยคุณ”

ยังมีสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชาวนาที่ยากจนในมนูปุระเห็นว่าการโยกย้ายออกเป็นทางเลือกที่น่าทำ กล่าวคือระหว่างทศวรรษที่แล้ว ภาวะความไม่เท่าเทียมกันทางกรรมสิทธิ์ในที่ดินมีสภาพยิ่งเลวร้ายลงอีก ปรากฏว่าชนบทได้ก่อตัวขึ้นอย่างเด่นชัด ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มชนชั้นนายทุนกับชาวนาเจ้าของที่ดินทั้งหมดที่เหลือเป็นสิ่งได้เห็นได้ชัดเจนนที่สุด สำหรับในกลุ่มชนชั้นชาวนาระดับกลางพวกเขาที่ถูกผลักดันลงสู่ฐานะผู้ถือครองที่ดินขนาดเล็กลงทุกที ขณะเดียวกัน ที่ดินของผู้ถือครองขนาดเล็กจำนวนมากก็ยังอยู่ในสภาพอดอยาก ความอุดมสมบูรณ์ ให้ผลตอบแทนที่ไม่คุ้ม ถ้าเป็นไปได้พวกเขาเหล่านั้นต้องการให้ลูกชายของตนเลิกอาชีพทำนา แล้วหันไปเป็นกรรมกรในเมืองหรือไม่ก็ในชนบท แต่พวกเขาทำอย่างนั้นไม่ได้ เพราะนั่นเป็นการขัดกับข้อห้ามของระบบวรรณะ ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นหลักประกันให้เขาแยกแตกต่างและมีฐานะเหนือพวกจัณฑาลชาวนารับจ้าง แต่มาบัดนี้ข้อห้ามอันกลับทำให้พวกเขาเสียประโยชน์ ใครๆ ก็อาจสังเกตเห็นได้โดยง่าย ๆ ว่า ชาวนาเจ้าของที่ดินขนาดเล็กไม่พอใจข้อห้ามทางวรรณะดังกล่าว แต่ก็ไม่ทำอะไรไม่ได้ เพราะจำนวนชาวนาที่ไม่พอใจยังมีอยู่น้อย และอีกทั้งระบบวรรณะก็ยังคงเป็นผลประโยชน์ของผู้ทรงอิทธิพลในมนูปุระ ชาวนาที่มีครอบครัวใหญ่และมีเงินออมบ้างก็พยายามขายที่ดินของตนและย้ายออกไปจากหมู่บ้านที่เหลือตกอยู่ในภาวะขมขื่น สิ้นหวัง มีความคิดต่อต้านประเพณีระบบวรรณะ และเปิดใจรับทางเลือกที่รุนแรงในการแก้ไขปัญหา

กรณีของ กุรเดฟ สิงห์ (Gurdev Singh) เป็นกรณีพิเศษทำให้เห็นปัญหาชาวนาที่ถือครองที่ดินขนาดปานกลางในมณฑลปัญจาบได้ก่อนข้างดี นอกจากนี้ยังเป็นกรณีที่ควรสนใจเป็นพิเศษ เพราะ กุรเดฟ สิงห์ มักได้รับการกล่าวขานว่าเป็น “ชาวนาตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ”

เมื่อ กุรเดฟ สิงห์ ครบกำหนดเกษียณอายุราชการทหารในปี 1966 เขาอ่อนล้ากลับคืนมายังมณฑลปัญจาบด้วยความมุ่งมั่นจะก่อสร้างตัวอึกครึ่งหนึ่งในฐานะเป็นชาวนา เขาเรียกที่นาจำนวน 14 ไร่ซึ่งได้ให้เช่าไปตอนต้นบของทศวรรษเมื่อเป็นทหารกลับคืนมา และยังได้นำเงินออมของเขาที่ได้สะสมไว้ตอนเป็นทหารและจากค่าเช่าที่ดินที่เขาได้รับทั้งหมดเป็นจำนวนถึง 10,000 รูปี ไปซื้อที่ดินเพิ่มอีก 14 ไร่ นอกจากนั้นแล้วการที่เขาอายุได้ 55 และครบเกษียณอายุ จึงได้สิทธิรับบำนาญทางทหารอีกเดือนละ 250 รูปี ซึ่งทำให้รายได้ของเขาเพิ่มขึ้นอีกประมาณ 3,000 รูปีต่อปี

ร้อยเอกรกุรเดฟ สิงห์ เป็นคนที่ผิดแผกไปจากคนอื่นในมณฑลปัญจาบมากที่สุด เขาเป็นเจ้าของที่นา 28 ไร่ และยังเป็นทหารเกษียณอายุศร้อยเอกที่ได้เงินบำนาญถึง 3,000 รูปีต่อปี มีชาวนาในมณฑลปัญจาบเพียง 17 คนเท่านั้นที่ได้รับเงินทดแทนในรูปแบบต่าง ๆ จากทางราชการทหาร ด้วยคุณสมบัติสองประการนั้นเองที่ทำให้ กุรเดฟ สิงห์ สามารถซื้อเครื่องสูบน้ำและเครื่องจักรตัดฟางที่เดินเครื่องด้วยไฟฟ้าทั้งสองอย่างได้ ทงนโดยมิต้องขอกู้เงินจากชุมนุมสหกรณ์ ถ้า กุรเดฟ สิงห์ เป็นชาวนาที่มรายได้น้อยเหมือนชาวนาอื่น ๆ เกือบร้อยละ 75 ในมณฑลปัญจาบแล้ว ก็คงเป็นที่แน่นอนว่ากิจการเกษตรที่ใหญ่โตขนาดนั้นต้องสร้างปัญหาทางการเงินแก่เขาอย่างใหญ่หลวงทีเดียว

รายได้ทั้งหมดต่อปีของ กุรเดพ สิงห์ สามารถแยกแยะเป็นราย
การได้ดังนี้

รายได้ในปี 1969-70
(หน่วยรูปี)

รายได้จากการเกษตร	
ข้าวสาลี	8,625
ข้าวโพด	1,250
ฝ้าย	665
ถั่วลิสง	660
เมล็ดน้ำมันพืช	500
	<u>11,700</u>
บ้านอาณูทหาร	<u>3,000</u>
	<u><u>14,700</u></u>

อย่างไรก็ตาม กุรเดพ สิงห์ ก็มีข้อเสียเปรียบเหมือนกัน กล่าวคือภรรยาของเขาเป็นหมันชั้นสอง* บุตรสาวคนเดียวของเขาได้แต่งงานไปแล้ว ลูกชายคนที่สอง (อายุ 19 ปี) ไปเป็นทหาร** ลูกชายคนโต (อายุ 21 ปี) อยู่ช่วยเขาทำนา เห็นได้ชัด ๆ ว่า ชายสองคน

*เป็นหมันชั้นสอง “หมายความว่า ผู้หญิงไม่สามารถมีลูกได้อีกหลังจากได้มีลูกมาแล้วจำนวนหนึ่ง”

**ชาวบ้านสนใจอาชีพเป็นทหารมาก เพราะเมื่อปลดเกษียณแล้วจะได้รับเงินบำนาญมากและสม่ำเสมอ แต่เนื่องจากว่าไม่น้อยรายทีมีเงินใจเหมาะสมที่จะให้ลูกชายไม่ต้องรับภารกิจการทำนาของครอบครัว จึงมีเพียงไม่กี่รายที่โตเป็นทหาร

ไม่สามารถทำขนาด 28 ไร่ได้แน่ ๆ ดังนั้นกรุงเทพ สิงห์ จึงต้องจ้างชวานาคคนหนึ่งมาช่วยทำงานตลอดปี โดยแบ่งผลผลิตที่ได้เป็นค่าตอบแทน นอกจากนั้นในแต่ละปียังต้องจ้างคนงานอื่น ๆ มาช่วยงานต่าง ๆ อีก คือ จ้างคนงานอีกสองคนเป็นเวลาหนึ่งเดือนในระหว่างฤดูการไถ ตอนตอนหญ้าใช้คนงานห้าคนๆ ละ 10 วัน ระหว่างการเก็บเกี่ยวข้าวสาลีต้องจ้างคนงานห้าคนเป็นเวลา 14 วัน และอีกหนึ่งคนเป็นเวลา 5 วันสำหรับเก็บเกี่ยวข้าวโพด รวมทั้งหมดแล้วต้องจ้างแรงงานเป็นจำนวนถึง 540 วันการทำงาน

กรุงเทพ สิงห์ ยังได้ปลูกถั่วเลนทิล หัวหอม มะเขือยาว มะเขือเทศ ขิง และพริกไทยไว้สำหรับบริโภคภายในครอบครัวอีกด้วย และยังได้แบ่งที่ดินส่วนหนึ่งใช้ปลูกหญ้าให้ควายและวัวกิน เนื่องจากผลผลิตเหล่านี้ใช้สำหรับการบริโภคของครอบครัว เราจึงมิได้นำรวมเข้าไว้ในงบประมาณครอบครัวของเขา

เราสามารถคิดคำนวณต้นทุนที่ กรุงเทพ สิงห์ ต้องจ่ายโดยแบ่งเป็นสามรายการ คือ ค่าเครื่องมือกับค่าใช้จ่ายประจำ ค่าแรงงาน และค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือน ค่าใช้จ่ายสองรายการแรกเมื่อนำรวมกันเข้าแล้วก็จะเป็นตัวต้นทุนการผลิตทั้งหมดของเขา ดังนี้

1. ต้นทุนการผลิต

ก. ค่าเครื่องมือและรายจ่ายดำเนินการ

ปุ๋ยเคมี	2,200	รูปี
ไฟฟ้าและน้ำมันสำหรับเครื่องสูบน้ำ*	700	,,
ค่าซ่อมเครื่องยนต์	300	,,

*ไฟฟ้าในเขตชนบทของบ้านจามมักมีลักษณะดับดับเปิด ดังนั้นจึงทำให้ชวานาคต้องเดินเครื่องสูบน้ำด้วยน้ำมัน ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายสูงกว่าไฟฟ้า

ข้าวเปลือก เกลือ และน้ำมันดินสด	
สำหรับควาย 2 ตัวและวัวอีกคู่หนึ่ง	1,000 ๖
ค่าซ่อมจักรยาน	50 ๖
ค่าซ่อมเกวียน	450 ๖
ภาษีที่ดิน	55 ๖
ค่าทะเบียนปืนและทะเบียนจักรยาน	23 ๖
รวม	4,778 ๖
ข. ค่าแรงงาน	
ค่าจ้าง	3,585 ๖
ค่าอาหาร*	660 ๖
รวม	4,245 ๖
2. ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน	
อาหาร	2,640 ๖
เสื้อผ้า	500 ๖
ทะเบียนวิทยุ	15 ๖
ค่ารักษาพยาบาล	175 ๖
ค่าไฟฟ้าในบ้าน	60 ๖
รวม	3,390 ๖
รวมรายจ่ายทั้งหมด	12,413 ๖
งบประมาณครอบครัวของ กุรเดพ สิงห์	
รายได้ทั้งหมด	14,700 ๖
รายจ่ายทั้งหมด	12,413 ๖
เงินออม	2,287 ๖

* ต้องเลี้ยงอาหารคนงานตลอดวันทำงาน มื้ออาหารมอเช้า มื้อเที่ยง มื้อเย็น และอาหารว่างก่อนมอเที่ยง ตอนบ่าย และนาคาตอนกลางคืน

มีข้อนำสังเกตหลายข้อที่น่าจะกล่าวถึงคือ ตัวเลขที่แสดงให้เห็น
 ในทศนิยมงบประมาณขณตา* กล่าวคือ รัยจ่ายที่แสดงล้วนแต่เป็น
 รัยจ่ายที่จำเป็น และไม่อาจลดน้อยกว่านี้ได้เลย ถึงแม้ในกรณีชววนา
 ผู้นักตาม รัยจ่ายก็ไม่มทางต่ำกว่านี้ ถ้าชววนาผู้นนมครอบครั
 ขนาดเดียวกันกับของ กุรเดพ สิงห์ ค่อมมี พ่อ แม่ ลูกชาย สะโก
 และลูกสาว

ประเด็นสำคัญที่สุดก็คือข้อเท็จจริงที่ว่าถ้า กุรเดพ สิงห์ ไม่ได้
 เงินบำนาญจากราชการทหารแล้ว รัยได้รวมของเขาก็จะเหลือเพียง
 11,700 รูบ ซึ่งไม่พอกับรัยจ่ายขณตาจำนวน 12,413 รูบ ทเปนเช่น

*งบประมาณขณตาไม่ได้นับรวมรัยจ่ายบางอย่างที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรง
 กับการผลิต รัยจ่ายประเภทที่สำคัญที่สุดได้แก่ ค่าของกานัล ใน
 มนุประนเนนเบนธรรมเนยมทฎาตพนองจักแลกเปลี่ยนของกานัลซึ่งกันและกัน
 ในโอกาสพิเศษทางสังคมและศาสนา ข้อปฏิบัตินี้มิได้จำกัดอยู่เพียงเครือญาติ
 ในหมู่บ้านเดียวกันเท่านั้น แต่รวมถึงญาติที่อยู่ในหมู่บ้านอื่นด้วย สิงทกวร
 สังเกตออกอย่างหนึ่งคือ ธรรมเนยมดังกล่าวลอปฎิบัติกันเฉพาะภายในวระณะ
 เท่านั้น ซึ่งเท่ากับเป็นการเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใน
 วระณะนั้นๆ ประการที่สอง งบประมาณมิได้นับรวมรัยจ่ายเพื่อการบันเทิง
 เอาไว้ด้วย ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นรัยจ่ายค่าซอสุรา ในบั้นจบการทำเล้า
 กินเองเป็นสังผลิตภพพมา และนานๆ ครั้งก็มตำรวจจากในเมืองเข้ามาตรวจ
 กันชวบ้านและจับกุมผู้กระทำความผิด แต่โดยทั่วไปแล้วครอบครัวิทาจจน
 ก็ยังทำเล้าเดือนกินกันเองอยู่ โดยเฉลี่ยแล้ว กุรเดพ สิงห์ ซอเหล้าเดือนละ
 ๕ ชววด ไว้กินเองหรือเลี้ยงเพื่อนฝูง เขากล่าวว่าการต้อนรับขับสู้ในฐานะเจ้า
 บ้านต้องเสียค่าใช้จ่าย แต่โดยมรยาทแล้วเพื่อน ๆ ของเขาก็ต้องเลี้ยงตอบ
 แทนในทำนองเดียวกัน

ก็เพราะค่าแรงงาน 4,245 รูปีในสูงผิดปกติ ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว
 กุรเดฟ สิ่งที่มีทางออกทางเดียวเท่านั้น คือให้เข้าทนายเพิ่ม ตัวเขา
 เองถึงกับกล่าวว่า ถ้าหากเขามีบุตรชายมากกว่านี้ ต้นทุนแรงงานก็จะ
 ลดลงอย่างมาก ขณะที่รายจ่ายในครัวเรือนเพิ่มขึ้นเล็กน้อยเท่านั้น
 ดังนั้นจะเห็นได้ว่าค่าแรงงานเป็นต้นทุนการผลิตส่วนเดียวที่แปรผัน ซึ่ง
 จะลดลงได้ก็โดยการมีครอบครัวขนาดใหญ่เท่านั้น ชาวนาทุกคนรู้ว่า
 ต้นทุนค่าใช้จ่ายของลูกต่อคนจะลดต่ำลงถ้ายังมีลูกมากขึ้น แต่ประ-
 โยชนที่ได้จะเพิ่มสูงขึ้นตามจำนวนลูก กุรเดฟ ถึงที่สุดความหวัง
 ไว้ว่าในไม่ช้าลูกชายคนที่สองของเขาจะได้แต่งงาน แล้วลูกสะใภ้
 ทั้งสองคนก็มักจะให้หลานชายให้เขาจำนวนมาก เพื่อว่าในอนาคตอัน
 ใกล้เขาจะได้มีเงินออมสะสมจำนวนเพียงพอที่จะซื้อที่ดินมากขึ้น ใน
 หมู่จำกัดด้วยกันเองมีคำกล่าวที่ว่า

ปามีได้มีต้นไม้มต้นเดียวฉันใจ

จัทก็มีได้มีลูกชายคนเดียวฉันใจ

ชาวনারায়ในมนูปุระ ซึ่งคือพวกทมิฬขนาดอย่างน้อย 43 ไร่
 มีอยู่ทั้งหมดด้วยกัน 14 คน (ร้อยละ 10.7) สำหรับชาวนาเหล่านี้
 ปัญหาทางเลือกอันน่าหยาบหยันระหว่างการแจกกระจายที่ดิน
 กับต้นทุนการผลิตได้รับการแก้ไขด้วยดี ขนาดถือครองที่ดินโดยเฉลี่ย
 ของชาวนากลุ่มนี้เท่ากับ 39.5 ไร่ เฉพาะครอบครัวเหล่านี้เท่านั้นที่มี
 ขนาดที่พอเพียงแก่ความจำเป็น ที่ดินขนาดใหญ่ มีรายได้และความ
 สามารถในการจ่ายคืนหนี้สินสูงพอที่จะกู้เงินจากธนาคารที่ดินของ

รัฐบาลในมูลค่ามากพอสำหรับซอร์คแทรกเตอร์ ซึ่งจะเป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตทางการเกษตรมาเป็นแบบที่ใช้เครื่องจักรกลได้อย่างเต็มที่ ปรากฏว่า ร้อยละ 35.7 (5 จาก 14 คน) ของชาวนาทรายทั้งหมด มีรถแทรกเตอร์ ซึ่งขณะที่ชาวนาอื่น ๆ เพียงร้อยละ 2.8 เท่านั้นที่มีรถแทรกเตอร์ (มีข้อสังเกตที่สำคัญคือ ชาวนาสองจากสามคนไม่มีแหล่งรายได้จากภายนอก คนหนึ่งมีลูกชายทำงานในเมือง อีกคนหนึ่งใช้รถแทรกเตอร์ในถิ่นนาของเขาไม่เต็มเวลา เพราะได้ให้ชาวนาอื่นสองคนเช่ารถไป

ผลของการแปรเกษตรกรรมให้เป็นแบบใช้เครื่องจักรกลอย่างสมบูรณ์แบบนี้ ในเบื้องต้นทีเดียวทำให้ความต้องการแรงงานลดน้อยลงอย่างมาก แต่ในขณะเดียวกันผลผลิตภาพของแรงงานก็เพิ่มสูงขึ้นด้วย ยกตัวอย่างเช่น ถ้ามีรถแทรกเตอร์หนึ่งคัน และเครื่องมือเครื่องมือที่จำเป็นอื่น ๆ แล้ว คนเพียงสามคนเท่านั้น คือ ชาวนาหนึ่งคน ลูกชายของเขา และชาวนารับจ้างอีกหนึ่งคน ก็สามารถทำนา 125 ไร่ได้ ในกรณีที่ปราศจากรถแทรกเตอร์ ที่นาขนาดเดียวกัน

* รถแทรกเตอร์ขนาดเล็กที่สุด เป็นของรัสเซีย ยี่ห้อ ดัทช์ 14 ใช้กำลัง 14 แรงม้า มีราคาที่กำหนดกันเป็นทางการเท่ากับ 9,000 รูปี แต่จะหาซื้อกันได้ก็ในตลาดมืดเท่านั้น ด้วยราคา 13,000 รูปี ระหว่างฤดูร้อนปี 1970 ไม่มีรถแทรกเตอร์ขายแม้ในตลาดมืด ดังนั้นชาวนาจึงต้องลงเอยด้วยการซื้อเครื่องขนาดใหญ่มากกว่าที่ใช้แล้ว (37 แรงม้า) ในตลาดมืดด้วยราคา 25,000 รูปี ชาวนารายหลายคนต้องการซอร์คแทรกเตอร์ แต่ก็ต้องเผชิญกับปัญหาทางเลกก่อนแล้ววียน

ต้องใช้คนอย่างน้อย 14 คนทำงานตลอดปี และในฤดูหว่าน ปราบ
วัชพืช และเก็บเกี่ยวต้องใช้คนไม่น้อยกว่า 20 คน

อย่างไรก็ตามเราไม่ควรจะทึกทักเอาง่าย ๆ ว่า ครอบครัวยุคใหม่
แทรกเตอร์ใช้จะต้องมีขนาดเล็กกว่าครอบครัวยุคก่อน ๆ ในมุมมองนี้ ถึง
แม้ชาวนาที่มีความต้องการด้านแรงงานน้อยลงอย่างมาก เพราะมี
เครื่องจักรใช้ จะให้ความสำคัญมากต่อปัญหาที่ดินแตกกระจัดกระจาย
ในอนาคต และผลกระทบของมันต่ออนาคตของลูกชายก็ตาม แต่เขา
ก็ยังคงมีลูกมากอยู่ดี ทั้งนี้ด้วยเหตุสองประการ คือเขาอยู่ในเงื่อนไถ
แวดล้อมทางสังคมที่โดยทั่วไปแล้วมองว่าลูกคือทรัพย์สิน เป็นสังคมที่
ชนชอบการมีลูกมาก* นอกจากนี้การแปรเกษตรกรรมไปเป็นแบบ
ใช้เครื่องจักรเพียงเกิดขึ้นในชนรุ่นนี้เท่านั้น ผลกระทบของมันต่อการ
จำกัดขนาดครอบครัวยังจะยังไม่ปรากฏจนกว่าจะถึงชนรุ่นต่อไปเป็น
อย่างน้อย เพราะฉะนั้นจึงมักเป็นความจริงว่า บรรดาบุตรชายของ
ชาวนาที่ใช้เครื่องจักรในการเกษตรที่เพิ่งแต่งงานใหม่ ๆ มักเป็นกลุ่ม
จำกัดเห็นดีเห็นงามกับที่คณะกรรมการวางแผนครอบครัว ซึ่งใช้กรรมวิธี
ทันสมัยมากที่สุด

อุปสรรคสำคัญข้อหนึ่งที่คอยขัดขวางมิให้ชาวนาอื่น ๆ นอกเหนือ
จากชาวนารวยมีโอกาสทำการเกษตรแบบใช้เครื่องจักรก็คือ นอกจาก
ปัญหาการขาดแคลนเงินทุนและรถแทรกเตอร์แล้ว ชาวนาอื่น ๆ ยัง
ตกอยู่ในภาวะอันขัดแย้งที่ใหญ่ยิ่ง ซึ่งจะไม่ทางหลีกเลี่ยงได้เลย ถ้า

* ภาวะเงื่อนไถแวดล้อมทางสังคมจะได้กล่าวถึงอย่างละเอียดในบทที่ 8

ปราศจากเสียซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง การมีรถแทรกเตอร์ไว้ในครอบครอง ไม่อาจเป็นทางเลือกที่มีผลดีทางเศรษฐกิจได้เลย ตราบใดที่ชาวนายังไม่มีที่ดินขนาดใหญ่เพียงพอ (ประมาณ ๑7.5 ไร่ ตามความเห็นของตัวเอง) แต่ทว่าชาวนาในมณฑลกว่าร้อยละ 85 ขาดคุณสมบัติดังกล่าว หากการเกษตรจะแปรมาใช้เครื่องจักรกลมากขึ้น ซึ่งทำให้ผลิตภาพสูงขึ้น และครอบครัวขาดเด็กสามารถตัดสินใจเลือกอย่าง “มีเหตุผล” แล้ว ก็จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงแบบแผนกรรมสิทธิ์ที่ดินในมณฑลประ เองนี้ในขั้นสุดท้ายที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ก็คือการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคมเท่านั้น

ชาวนารับจ้าง

ตามหลักธรรมเนียมปฏิบัติในมณฑลประ ระบบวรรณะเท่านั้นที่กำหนดการแบ่งสรรแรงงานในหมู่บ้าน เด็กเกิดวรรณะใดวรรณะนั้นก็จะมีชะตาชีวิตงานที่เด็กจะทำเมื่อโตขึ้น การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเป็นไปตามระบบแลกเปลี่ยนโดยตรงที่คุ้นเคยกันอยู่ และแม้ในเรื่องนี้ ข้อกำหนดทางวรรณะก็เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยในรูปแบบของระบบจัชmani (Jajmani system) ซึ่งกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างจัชแมน (Jajman) กือนายหรือนายจ้างซึ่งสังกัดวรรณะสูงกับจัช

ทำงานให้กับเขา คือ คามิน (Kamin) หรือพวกบ่าวจากวรรณะต่ำ*

ภายใต้ระบบจัจมานิ พวกมัชบี (Majbi) (คนทำความสะอาด) ทำความสะอาดบ้านให้กับนายของเขา เขาสัตว์ที่ตายแล้ว (พวกที่อายุน้อยกว่าหกเดือน) ไปเผา และรวบรวมมูลสัตว์ไว้ใช้ทำปุ๋ยหรือเชื้อเพลิง นอกจากนี้เมื่อใดที่ชาวนาต้องการคนช่วย เช่น ระหว่างฤดูเก็บเกี่ยว พวกมัชบีก็ต้องทำงานในนาด้วย พวกจมารี (Chama) (คนทำหนังสือตัว) หรือซานจิ (Sanji) เป็นชาวนารับจ้างตลอดปีโดยได้รับค่าจ้างตอบแทนเป็นผลผลิต และทำหน้าที่ดูแลสัตว์ของชาวนา

* พวกจัจแมนมาจากวรรณะชาวนาเจ้าที่ดิน ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดในหมู่บ้าน ขณะที่พวกคามินมาจากทั้งวรรณะที่ทำงานบริการ (เช่นช่างตัดผม ช่างเหล็ก พระ) และวรรณะกสิกรไร้ที่ดิน (พวกจัจนาล) ช่างตัดผม ช่างเหล็ก รวมถึงพวกพระที่คอยให้บริการที่จำเป็นสำหรับพวกวรรณะสูงที่เป็นเจ้าที่ดิน ในขอบเขตทั่วประเทศอินเดีย ฐานะของพราหมณ์อยู่ที่ยอดสูงสุดของปิรามิดวรรณะก็แต่เพียงในทางทฤษฎีเท่านั้น ในทางความเป็นจริง ฐานะทางสังคมของพวกพราหมณ์จะสูงก็ต่อเมื่อใดเป็นเจ้าที่ดินส่วนที่คดสูงของหมู่บ้านด้วย หากไม่แล้วฐานะของพราหมณ์โดยปกติก็เป็นเพียงพระที่คอยรับใช้วรรณะเจ้าที่ดินหรือวรรณะพ่อค้า แล้วแต่ว่าวรรณะใดจะมีอำนาจเหนือกว่า ทั้งนี้เพราะการประกอบพิธีการต่าง ๆ นั้น ถึงแม้จะนำมาซึ่งเกียรติยศของพราหมณ์ แต่ได้ปราศจากอำนาจทางวัตถุยกย่องแล้ว สถานภาพพราหมณ์ที่ตกต่ำแล้ววรรณะของเขาก็ไม่มีความหมายทางสังคม ที่สำคัญแต่อย่างใด ตัวอย่างเช่นในกรณีของหมู่บ้านมนูปุระ สมัยก่อนหน้าทอณานิกมอังกฤษจะเข้ามาสร้างเงื่อนไขทางสังคมอันนำไปสู่ฐานะครอบงำของพวกพราหมณ์นายทุนเงินกู้ยืม พวกพราหมณ์ต้องได้รับการอุปถัมภ์โดยพวกจัจวรรณะสูงซึ่งเป็นเจ้าที่ดิน

กับช่วยกำจัดสัตว์ที่ตายแล้ว (พวกที่อายุมากกว่าหกเดือน) ครอบครัวยุคก่อนเอาเนื้อจากซากศพสัตว์เป็นอาหาร และเอาหนังสัตว์มาฟอกขายให้กับพ่อค้าในเมืองคานา ทั้งพวกจมารและมัชบิจะพร้อมทำงานเมื่อใดก็ได้ถ้าพวกเขาจำเป็นต้องการให้ทำ พวกเขาเป็นพวกต่ำที่สุดของวรรณะต่ำคือ จัณฑาล ระหว่างฤดูเก็บเกี่ยวคนเหล่านี้มีส่วนช่วยเก็บเกี่ยว โดยที่ในแต่ละวันได้รับข้าวจำนวนหนึ่งเป็นส่งตอบแทน ปริมาณที่จ่ายตอบแทนเป็นแค่เพียงระดับพอยังชีพเท่านั้นเอง หาได้มีส่วนสัมพันธ์กับปริมาณงานที่ทำไม่

สภาพการดำรงชีพทางวัตถุของเหล่าจัณฑาลสัมพันธ์กันกับฐานะทางสังคมอันต่ำต้อยของเขาอย่างแน่นอน พวกเขาเป็น “ตัวช่วย” ในบางโอกาสการแต่งงานหรือแม่แต่การได้เห็นคนพวกนั้นก็เป็นสิ่งต้องหลีกเลี่ยง ถ้าหากคนจากวรรณะสูงถูกจัณฑาลแต่งงานหรือเข้า เขาจะถือว่าแปดเปื้อนมลทิน ต้องทำพิธีชำระล้างตัวหลาย ๆ ครั้งเหล่าจัณฑาลทั้งหมดมีเขตที่อยู่อาศัยแยกออกมาจากวรรณะอื่นโดยเฉพาะ เพื่อจะได้ไม่ฝืนข้อห้ามทางวรรณะ*

ระบบจันมานิสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมที่มีแรงงานราคาถูกอยู่มากมาย ระดับเทคโนโลยีต่ำ เศรษฐกิจอยู่ในสภาพชะงักงัน และไม่มีการเคลื่อนขนทางสังคม ภายใต้ระบบนี้เหล่าจัณฑาลไม่มีทางเลือก

* จักคนหนึ่งได้อธิบายให้ผู้อื่นฟังว่า โยมมูปุระ ลมบักจะพัดจากทิศตะวันออกไปสู่ตะวันตก หรือบางครั้งจากทิศเหนือไปสู่ใต้ น้อยครั้งนักที่ลมพัดจากตะวันตกสู่ตะวันออก เพราะฉะนั้นจัณฑาลจึงอาศัยอยู่ทางตะวันตกของหมู่บ้านส่วนใหญ่ในบั้นจาย เพราะนั่นจักช่วยป้องกันมิให้พวกจัณฑาลทำอากาศเสีย ก่อนจะพัดมาถึงเขาพวกวรรณะสูง

อื่น นอกจากจะทำงานให้กับพวกวรรณะสูงกว่าเพื่อแลกกับสิ่งตอบแทนเล็กน้อย คืออาหารประจำวันและเสื้อผ้าสองชุดตลอดปี อย่างไรก็ตามปรากฏต่อมาในภายหลังว่า ความเสื่อมถอยของพวกพราหมณ์ อภิสิทธิ์ชน และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีในการเกษตร ทำให้ความต้องการแรงงานกสิกรรมเปลี่ยนไปอย่างมาก ซึ่งมีผลสะท้อนต่อระบบจัมมานิในที่สุด

ความสัมพันธ์ระหว่างการแปรเกษตรกรรมเป็นแบบใช้เครื่องจักรกับความจำเป็นในการใช้แรงงานมีลักษณะไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องเข้าใจขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการนี้ ขณะที่การทำงานของกังหันเปอร์เซียต้องอาศัยทั้งแรงงานคนและแรงงานสัตว์ แต่เครื่องสูบน้ำต้องการคนเพียงคนเดียวคอยเฝ้าดูแลในระยะเวลาสั้น ๆ การนำเครื่องจักรตัดฟางเข้ามาใช้ก็มีผลเป็นการลดความต้องการแรงงานประเภทหนึ่งเหมือนกัน อย่างไรก็ตามผลกระทบด้านอื่น ๆ ของเทคโนโลยีการเกษตรใหม่ๆ กลับทำให้เกิดความต้องการแรงงานมากกว่าเดิม เช่น เครื่องสูบน้ำได้ทำให้การชลประทานขยายตัวรวดเร็วอย่างเห็นเป็นตอน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่นำไปสู่การเกษตรแบบเป็น "วิทยาศาสตร์" ซึ่งมีการใช้ปัจจัยแปรผันมากยิ่งขึ้น ในทำนองเดียวกัน การนำปุ๋ยเคมีและข้าวพันธุ์ กัลยาณมาใช้ก็มีผลคล้ายคลึงกัน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การแปรการเกษตรบางส่วนเป็นแบบใช้เครื่องจักรกลจึงเท่ากับเป็นการเร่งการผลิต เพิ่มพูนผลิตผล และปริมาณงาน กระบวนการนี้ดำเนินไปอย่างเข้มข้นมากยิ่งขึ้น เมื่อเนื้อดินจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ถูกใช้ไปในการเพาะปลูกข้าวสาลี

เพราะฉะนั้นผลรวมทั้งหมดของการแปรการเกษตรบางส่วนเป็นแบบใช้เครื่องจักรกลจึงเท่ากับเป็นการยกระดับอุปสงค์ที่มีต่อแรงงานให้สูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด แม้ว่าความต้องการแรงงานส่วนใหญ่่มักจะมีลักษณะเป็นบางฤดูกาล โดยเฉพาะตอนปราบวัชพืช หว่าน และ เก็บเกี่ยว ซึ่งกินเวลาประมาณครึ่งปีเท่านั้น

การแปรการเกษตรเป็นแบบใช้เครื่องจักรกลอย่างสมบูรณ์แบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำรถแทรกเตอร์เข้ามาใช้ เริ่มจะมีผลย้อนทิศทางด้านกล่าวของกระบวนการข้างต้นนี้ แต่เนื่องจากกรรมสิทธิ์ในรถแทรกเตอร์จำกัดแหวดวงอยู่ในหมู่ชาวนาเพียงแปดคนเท่านั้นเอง (ร้อยละ 2 ของชาวนาท้งหมด) ผลกระทบของมันจึงมีน้อยมาก

ในส่วนรวมแล้ว การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ห้าสิบ มีผลต่อการยกระดับอุปสงค์ที่มีต่อแรงงานกลไกกรรมเป็นอย่างมาก อีกทั้งอุปสงค์ที่เพิ่มขึ้นยังมีผลต่อเนื่องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการว่าจ้างงานและโครงสร้างของค่าจ้างอีกด้วยเนื่องจากการทำนาได้ผลดีมากขึ้น รัฐบาลสนับสนุนให้ข้าวเปลือกมีราคาดี และความต้องการแรงงานที่มีลักษณะไม่สม่ำเสมอระหว่างปีมีอยู่มาก ปัจจุบันชาวนาจึงพอใจจะว่าจ้างแรงงานโดยให้ค่าจ้างเป็นรายวันหรือไม่ก็รายปี มากกว่าจะตอบแทนด้วยการแบ่งผลผลิตบางส่วนให้ ในทางตรงกันข้ามสำหรับชาวนารับจ้าง เมื่อคำนึงถึงผลผลิตและราคาที่เพิ่มสูงขึ้นแล้ว ย่อมปรารถนาค่าจ้างในรูปของสิ่งของ นั่นคือส่วนของผลผลิตที่เขาเก็บเกี่ยวได้มากกว่าในรูปเป็นตัวเงิน

ในช่วงสิบปีที่ผ่านมา ค่าจ้างรายวันเป็นตัวเงินได้เพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าจาก ๕ 50 รูปี ในปี 1960 มาเป็น 4.00 - 6.00 รูปี ในปี

1970 แต่ทงนค่าจ้างในฤดูหว่าน ปรายวัชพืช และเก็บเกี่ยวจะ
 จ่ายไม่เท่ากัน อัตราค่าจ้างทงบโดยปรกติตลประมาณ 1,500 ร๒ป
 สำหรับอาหารการกินนายจ้างเบนนจ๒ดทาให้คนงานทงหมดท๒กมอ ไม
 ว่าจะเป็นคนงานประเภทแบ่งผลผลิตหรือประเภทรับค่าจ้างเบนนเงินก็
 ตาม อย๒างไรก็ดีระดับราคาสินค๒าก็ได้ล๒บตัวสูงขนเช๒นกัน ตาม
 รายงานการศึกษาของโครงการคานนากล๒วว่า ราคาข้าวสาล๒และ
 ข้าวต๒ลได้เพิ่มสูงม๒กกว๒าหน๒งเท่าตัวในระหว๒างปี 1960 ถึง 1969 ข๒
 ท๒ควรจ๒ดจำก๒คือ ข้าวสาล๒เป็นทงพ๒ชผลหลักและเบนนอาหารส๒คัญใน
 หม๒บ้านมน๒ปุระ นอกจ๒กนนั้น ข้าวโพด ฝ๒าย และถั่วล๒งก็ม๒ราคา
 สูงขนด้วย แต่ไม๒มากนัก² เม๒เบนนเช๒นนี้ก็หมายค๒วว่า ค่าจ้าง
 แท้จ๒ริงจ๒กปี 1960 ถึง 1970 อาจจ๒อยู่ในระดับคงท๒หรือถ๒เพิ่ม
 ข๒นก็ค๒งน๒ดเด๒ยวท๒านน สำหรับพว๒กข๒านจ๒ (Sanji) ซึ่งเบนนคนงาน
 ส๒วนใหญ่ในมน๒ปุระ ฐานะของพว๒กเขาเปล๒ยนเปล๒งม๒กเป็นพิเศษ
 ในอดีตพว๒กเขาได้รับค่าต๒บแทนจ๒นวนแน๒นอนตามท๒เคยถ๒ปฏิบัติ
 กัน ทงนโดยไม๒ค๒นงถึงปร๒มาณงานท๒ทำ แต่บ๒จ๒บุ๒นค่าต๒บแทนท๒
 พว๒กเขาได้รับม๒มีความส๒มพันธ์อย๒างแน๒ชัดก๒งานท๒ทำ (เช๒น ของ
 ต๒บแทนท๒เขาได้รับมิใช่ข้าวสองกระป๒องต่อหน๒งวันเหม๒ือนอย๒างเดิม
 แต่เท่าก๒กับอัตราส่วนร้อยละของผลผลิตท๒เก็บเกี่ยวได้) พ๒ดสั้น ๆ ก็
 คือ แร๒งงานในมน๒ปุระก๒าล๒งกล๒ยเป็นสินค๒าม๒กขนท๒ทุกท๒ ความ
 ส๒มพันธ์ของการท๒งานแบบน๒ยก๒บ๒ว่าก๒าล๒งส๒ลายตัว เบ๒ดทา๒งให้
 ความส๒มพันธ์ของการท๒งานแบบท๒นนิย๒มเข๒าแทนท๒

แม๒ช๒ว๒นาจะนิย๒มว่าจ๒งแร๒งงานค่าจ๒งม๒กขนเร๒อย ๆ แต่
 เนิ๒งจ๒กภาวะการข๒าดแคล๒นแร๒งงานในบางฤดูกล๒ดทา๒ให้คนงานการ-
 เกษต๒รม๒ีอ๒นาจต่อร๒องค๒อนข๒างสูง ระบบแร๒งจ๒นค่าจ๒งจ๒มิได้ข๒ยาย

ขอบเขตไปกว้างขวางเท่าที่ควร ในกรณีการว่าจ้างแบบแบ่งผลผลิต
ชวานามักนิยมวิธีแบ่งผลผลิตแบบเป็นฤดูกาล ทั้งนี้เพื่อให้ส่วนแบ่ง
ผลิตผลสัมพันธ์โดยตรงกับปริมาณงานที่ทำเฉพาะระยะเวลาหนึ่ง ๆ
เช่น ชวานา อาจทำสัญญาว่าจ้างคนงานการเกษตรที่ครอบครัวมา
เก็บเกี่ยวที่นาบางส่วน โดยให้ค่าตอบแทนคิดเป็นผลผลิตประมาณ
 $1/25$ ของที่เก็บเกี่ยวได้ และท้ายสุดในกรณีที่มีการว่าจ้างพวกซานจิ
ตลอดปี ชวานานายจ้างก็จะหักค่าปุ๋ยเคมีจากส่วนแบ่งผลผลิตของ
ซานจิตัวๆ ส่วนแบ่งผลผลิตที่ซานจิแต่ละคนได้รับจะเป็นเท่าไรก็ขึ้น
อยู่กับว่ามีกรว่าจ้างซานจิกี่คน แต่ตามปรกติก็ตกอยู่ราว $1/10$ ถึง
 $1/16$ ของผลผลิตประจำปี

ผลกระทบด้านหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงด้านแรงงานต่าง ๆ
เหล่านี้ก็คือ อิทธิพลของระบบจัมมานี้ได้เสื่อมถอยลงอย่างมาก ไม่
เพียงแต่จำนวนผู้ทำงานภายใต้ระบบนี้จะลดน้อยลงเท่านั้น อำนาจ
ของระบบในการกำหนดเวลาทำงานของคนงานก็ลดลงอย่างมากด้วย
ตามหลักประเพณีแล้ว ระบบจัมมานี้มีอำนาจกำหนดเวลาการทำงาน
ของสมาชิกวรรณะต่ำทั้งหมดในหมู่บ้าน ปัจจุบันนี้มเพียงร้อยละ 30
ของจิตฑาลทั้งหมดในหมู่บ้านที่อยู่ใต้อาณาเขตของจัมแมน และ
งานที่ทำกับจัมแมนของแต่ละคนก็มีน้อยมาก แค่เพียงสามวันต่อปี
เท่านั้น*

* ปัจจุบันได้มีการกำหนดงานและค่าตอบแทนเอาไว้ดังนี้ ในวันหนึ่งพวก
คามินจะทำงานจนสัตว์ที่ตายแล้วไปทิ้ง หรือไม่กี่จัดการซ่อมแซมทรัพย์สิน
ของเจ้าของที่ซำรดเสียหายเพราะพายุฝน ในระหว่างปีถ้าจำเป็นต้องใช้แรง
งานประเภทนี้เพิ่มอีกหนึ่งวัน ชวานาต้องจ่ายเงินตอบแทนแก่คามิน ส่วนอีก
สองวันที่เหลือกำหนดไว้สำหรับงานในท้องถิ่น วันหนึ่งใช้สำหรับปราบวัชพืช

ถึงแม้ว่าฐานะทางวัตถุและทางกฎหมายของพวกจันฑาลจะดีขึ้นบ้าง อีกทั้งปัจจุบันพวกจมารีและพวกมัมซิปก็ไม่จำเป็นต้องจงจำตัวเองไว้กับอาชีพตามประเพณีวรรณะอีกต่อไปแล้วก็ตาม “หริชน” (ชื่อใหม่ของ จันฑาล)* ก็ยังคงเป็นชนชั้นต่ำสุดอยู่นั่นเอง ตารางที่ 5 ชี้ชัดว่าการรับจ้างทำนายนับเป็นอาชีพหลักของพวกจมารีในทุกวันนี้

ส่วนพวกมัมซิป (คนทำความสะอาด) ก็ได้เริ่มตั้งจากอาชีพดั้งเดิมของตน คือการเก็บมูลสัตว์ไปทำปุ๋ยอินทรีย์และเชื้อเพลิง หนีไปเป็นส่วนหนึ่งของกำลังแรงงานในไร่นา แม้ว่าชาวนาทั้งหมดในหมู่บ้านในช่วงฤดูปลูกข้าวสาลี และอีกวันหนึ่งก็ทำงานลักษณะเดียวกันแต่เป็นในฤดูปลูกข้าวโพด ผลตอบแทนแรงงานนั้นคือ ข้าวสาลี 20 กิโลกรัม และข้าวโพด 20 กิโลกรัม นอกจากนี้ยังได้รับของกำนัลเล็กๆ น้อย ๆ จากจัมแมนในโอกาสพิเศษ เช่น พิธีแต่งงานและพิธีหมั้น หรือในกรณีได้บุตรชายอีกด้วย มูลค่าของกำนัลมักเท่ากับสองรูปี

* เดิมรู้จักกันในนามว่า “จันฑาล” (ผู้ไม่ควรถัดต้อง) แต่ปัจจุบันพวกจมารีและมีวมชื่อเรียกว่า “หริชน” (แปลว่าดิग्พระเจ้า “หริ” คือพระหริ เป็นชื่อหนึ่งของพระนารายณ์) ซึ่งมหาตมะคานธีเป็นคนแรกก็นำมาใช้และมีผลบังคับตามกฎหมาย แต่พวกจันฑาลเกือบทั้งหมดไม่พอใจที่ถูกเรียกเช่นนั้น เพราะมันสื่อความหมายลัทธิฟ้อปกครองลูก การเปลี่ยนแปลงตัวบทกฎหมายก็ผลกระทบต่อฐานะของจมารีและมัมซิปอย่างเป็นทางการเช่นกัน กฎหมายระบุให้หนึ่งในคณะกรรมการหมู่บ้านจำนวนห้าคนต้องเป็นจันฑาล ในหมู่บ้านประชาธิปไตยคณะกรรมการหมู่บ้านอีกสองคนที่เหลือมักเป็นพวกจัฑซึ่งทำให้คณะกรรมการหมู่บ้านมีฐานะเป็นเครื่องมือนิติภัยผลประโยชน์ของชาวนาเจ้าที่ดินเท่านั้น

ตารางที่ 5
อาชีพของบรรณารักษ์*

ภาคเศรษฐกิจ	อาชีพ	ยอดรวม	เปอร์เซ็นต์
เกษตรกรรม	เพาะปลูกเอง	2	
	ชานฉี่ หรือแรงงานรับจ้างเป็นปี	50	
	รับจ้างรายวัน	24	
	คนต้อนสัตว์หรือค้าขายสัตว์	14	
	ลูกทำงานเลี้ยงสัตว์	13	
		103	92.0
พานิชย์	กิจการร้านค้า	2	1.8
บริการมีฝีมือ	ครู	1	0.9

ภาคเศรษฐกิจ	อาชีพ	ยอดรวม	เปอร์เซ็นต์
บริการไร้ฝีมือ	กนงานนอกลูกเกษตรกรรม	4	5.3
	กนรับใช้	1	
	กนขาม (ของโรเรียน)	1	
		6	
ยอดรวม		112	100.0

* การแบ่งอาชีพที่แท้จริงแล้วได้นับรวมของทั้งวรรณะจมารีและลูกาสาคัวย (ตาม
 ระเบียบพวกแรกเป็นคินทำหน้งสัตว์ และพวกหลังเป็นคนทอผ้า) แม้กระทั่งก่อนหน้าจะมีการ
 เปลี่ยนแปลงในมนูปุระ พวกลูกาสานและจมารีมักทำงานประเภทเดียวกัน และปัจจุบันนี้ไม่
 อาจหาความแตกต่างในงานของวรรณะทั้งสองนี้ได้ ประเด็นเพิ่มเติมต่อไปนี้ควรต้องสังเกต
 ไว้ เดิมทีคำว่าชานจิงใช้เรียกคนงานที่ทำงานรับจ้างทั้งปีโดยได้รับค่าตอบแทนเป็นผลผลิต
 นัตในปัจจุบันใช้เรียกคนงานที่ได้รับค่าจ้างรายปีเป็นส่วนตัว ซึ่งส่วนใหญ่ในปัจจุบันก็ได้แก่
 พวกชานจิงนั่นเอง รายการ "บริการไร้ฝีมือ" ไม่ได้นับรวมเสมียน (สองคน) ช่างกล (สองคน)
 และพนักงานส่งกรมสงเคราะห์ (หนึ่งคน) ซึ่งได้ย้ายออกไปจากหมู่บ้าน แต่พ่อแม่และครอบครัว
 ของเขายังอยู่ในมนูปุระ รายการย่อย "คนงานนอกลูกเกษตรกรรม" ไม่นับรวมคนงาน
 ผู้หนึ่ง ซึ่งทำงานและอาศัยอยู่นอกหมู่บ้าน แม้ว่าจะครอบครัวของเขาจะยังคงอาศัยอยู่ในมนูปุระ
 สามคนแรกในสี่คน ตามที่ได้ระบุไว้ (สองคนเป็นคนงานไร้ฝีมือ) ที่พักอาศัยในหมู่บ้านแต่
 เดินทางไปทำงานที่คานนาทุกวัน ส่วนคนที่สี่ทำงานในโรงงานซึ่งตั้งในมนูปุระ

ปุระจะใช้ปุ๋ยเคมี แต่ส่วนใหญ่ก็ยังใช้ปุ๋ยอินทรีย์เป็นส่วนเสริมอยู่ โดยให้ลูก ๆ ของเขาช่วยเก็บมูลสัตว์ทุกเช้า ส่วนพวกมัชบี ชาวนามักว่าจ้างให้ทำงานอื่นมากกว่า

เมื่อเราได้รู้แล้วว่าปัจจุบันพวกจันฑาลประกอบขึ้นเป็นแกนสำคัญของกำลังแรงงานการเกษตรในมณฑลปุระ จึงเป็นการง่ายที่จะเข้าใจว่า ทำไมการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงมีผลเป็นการตอกย้ำค่านิยมเกี่ยวกับครอบครัวขนาดใหญ่ในหมู่คนงานกสิกรรม ประการแรกก็คือ ระบบการแบ่งผลผลิต (crop-sharing) ที่ทั้งครอบครัวทำสัญญาเช่ารับงานเพาะปลูกในที่ดินผืนหนึ่งนั้น มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงแก่นในส่วนประกอบของกำลังแรงงาน และทัศนคติต่อเด็กผู้หญิง มาบัดนี้ภรรยาทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับสามี และเด็กหญิงก็ทำงานเทียบเท่ากับพี่ชายหรือน้องชายเช่นกัน ซึ่งครอบครัวมีคนช่วยมากเท่าไรก็ยังสามารถขอรับจ้างทำงานเพาะปลูกในจำนวนที่ดินที่เพิ่มมากขึ้นได้เท่านั้น การมีผู้หญิงเข้าร่วมในกำลังแรงงานการเกษตรมีความหมายว่า บรรดาครอบครัววรรณะต่ำมิได้เห็นว่าควรให้กำเนิดเด็กหญิงเป็นโซคร้ายดังเช่นเคยเป็นมา กระนั้นก็คือความไม่พึงพอใจต่อการมีลูกหญิงก็ยังคงมีอยู่ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้เพราะผู้หญิงต้องแต่งงานออกเรือนในตอนที่บ้านพ่อแม่ยังมีวัยอันเหมาะสมแก่การทำงานที่สุด

ตารางที่ ๖
อาชีพของมัชฌิ

ภาคเศรษฐกิจ	อาชีพ	ผลรวม	ร้อยละ
เกษตรกรรม	เก็บผลสัตว์	14	66.7
	ขานฉหรือแรงงานค่าจ้างรายปี	6	28.6
		7	4.8
	ลูกทำหนาทเลี้ยงสัตว์	21	<u>100.1</u>
กิจกรรมที่ไม่ใช่เชิงเศรษฐกิจ	ปลดเกษียณและพิการ (ผู้กินบ้านาณูทางทหาร)	1	

ปัจจัยอันที่สองที่ส่งเสริมให้มีความนิยมต่อครอบครัวขนาดใหญ่ก็คือการก่อกำเนิดและคลคลายเป็นปกแผ่นของระบบแรงงานค่าจ้าง แม้ในกรณีทคนงานได้รับค่าจ้างเป็นผลผลิต ขนาดค่าจ้างก็ยังมีส่วนสัมพันธ์อย่างแน่นอนกับปริมาณงานที่ทำ จัณทาลไม่ต้องถูกผูกติดอยู่กับนาย (จ้ชแมน) ของเขาตลอดชั่วชีวิตโดยทำงานสารพัดเพื่องเพื่อประทังชีวิตอีกต่อไป แต่กลายมาเป็นคนงานการเกษตรหรือชาวนา รับจ้าง ที่ทำงานให้กับนายจ้างตามเวลาที่กำหนด และตามค่าจ้างที่ตกลงกันได้ ทว่าตามระบบใหม่นี้ เขาจักต้องผจญกับภาวะการขั่นลงของตลาดแรงงานด้วยตัวเอง ลักษณะการว่าจ้างตามฤดูกาลเริ่มปรากฏชัดเจนและมีความสำคัญต่อรายได้ของคนงานมากขึ้นเรื่อยๆ ระหว่างฤดูเก็บเกี่ยว ฤดูกำจัดวัชพืช และฤดูหว่านพืช งานมีอยู่ชุกมาก แต่ก็ยังมีลักษณะพึ่งแรงงานคนเป็นส่วนใหญ่เช่นเดิม ดังนั้นในมุมมองนี้ ปัญหาการขาดแคลนแรงงานจึงมีอยู่เพียงเฉพาะในบางฤดู-

กาลเท่านั้น ซึ่งกินเวลามากกว่าครึ่งปีเล็กน้อย หรือออกครึ่งปีการว่างงานจะมีสูง กล่าวโดยส่วนรวมแล้วแรงงานการเกษตรในมณฑลปัฐระยังทำงานไม่เต็มที่

อย่างไรก็ตามนี้มิได้หมายความว่าพวกชาวนารับจ้างไม่สนใจที่จะเพิ่มขนาดกำลังแรงงานในครอบครัวของเขา ข้อเท็จจริงเป็นตรงกันข้ามทีเดียว トラบเท่าที่การผลิตทางการเกษตรยังใช้เทคโนโลยีที่ล้าหลังแล้ว ความต้องการแรงงานของครอบครัวก็จะแปรผันไปตามฤดูกาลอยู่ดี ไม่ว่าครอบครัวของเขาจะมีขนาดเพียงไร ฉะนั้นถ้ายังครอบครัวมีขนาดใหญ่ รายได้ที่หามาระหว่างฤดูงานก็จะยิ่งมาก ซึ่งหมายถึงเงินออมที่อาจเก็บได้มากขึ้นเพื่อใช้ในเวลานอกฤดูงานต่อไป

ภาวะการทำงานตามฤดูกาลยังมีผลอีกอย่างหนึ่งคือ ในระหว่างฤดูที่มีการจ้างงานต่ำ ชาวนารับจ้างจะมุ่งหน้าไปเขตเมืองค้าขายในคานนาเพื่อแสวงหางานทำชั่วคราว แต่ส่วนน้อยเท่านั้นที่โชคดีหางานทำได้ทั้งนเพราะตลาดแรงงานในคานนาเป็นแบบตลอดปี มีงานชั่วคราวน้อยมาก ผลก็คือพวกเขาจำนวนหนึ่ง (จำนวนน้อยมากในปัจจุบันประมาณร้อยละ 4-5 แต่โน้มเอียงจะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต) ตัดสินใจผลจากอาชีพทำนาอย่างถาวร หนีไปหางานทำในคานนาแทนปัญหาที่มีอยู่ว่า ในมณฑลปัฐระ แม้งานตามฤดูกาลก็ยังเอาแน่นอนไม่ได้มากนัก เพราะฉะนั้นคนงานจึงมักตกอยู่ภายใต้อำนาจของนายจ้างจะมีก็เพียงแต่ครอบครัวใหญ่เท่านั้นที่มทุนทรัพย์พอที่จะเสี่ยงส่งคนในครอบครัวไปแสวงโชคหางานทำในคานนาได้

สำหรับคนที่ออกแรงอยู่ในท้องถิ่นนั้น วันทั้งวันก็มีแต่ทำงานตามปกติจะหาเวลาพักผ่อนหรือทำงานธุระส่วนตัวได้บ้างก็ในช่วงว่าง

ระหว่างกิจต่าง ๆ กันที่ต้องทำเท่านั้น ในด้านนี้ชาวนาเจ้าที่ดินกับ
คนงานรับจ้างไม่มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด ทั้งสองฝ่ายทำงานใน
สนามอันเดียวกันและมักร่วมกันทำกิจอันเดียวกัน เฉพาะในช่วง
เช้าและตอนค่ำซึ่งเป็นเวลาดูแลควายเท่านั้นที่ทำงานแยกกัน เมื่อ
ฟ้าที่เขาสวมใส่ระหว่างการทำงานก็เหมือนกัน ไม่สามารถจำแนก
ความแตกต่างได้ และก็กินอาหารที่เมียชาวนาเป็นผู้ทำเหมือนกัน

ในหมู่บ้านมนูปุระ ชีวิตประจำวันเริ่มขึ้นตั้งแต่เช้ามืดราวตีสี่
สิ่งแรกที่ต้องทำคือให้อาหารและน้ำแก่สัตว์ (วัว ควาย) ในช่วงที่
วัวกำลังเคี้ยวหญ้า ชาวนาก็ต้องรับจัดการธุระส่วนตัวที่จำเป็นเสียก่อน
ซึ่งเริ่มด้วยการไปทุ่งปล่อยทุกข์ หักกิ่งต้นสะเดาแขก* (Daton tree)
มาใช้แปรงพื้น และดมน้ำชาสักถ้วยหนึ่ง

เมื่อวัวถูกนำเข้าเทียมเกวียนในตอนเช้าราวตีห้า บุรุษทั้งหลายก็
พร้อมที่จะเดินทางไปทำงาน งานดำเนินไปเรื่อยจนถึงหนึ่งทุ่ม จะ
หยุดบ้างก็เป็นเพียงครึ่งคราวเพื่อ “เติมเชื้อเพลิง” (ตามที่ชาวนา
ชอบพูดกัน) นั่นคืออาหารเช้า (ประมาณ 15 นาที ตอน 10.00 น.)
อาหารกลางวัน (12.00 - 13.00 น.) และเวลาน้ำชา (16.00 -
16.15 น.) ถ้าวันไหนอากาศร้อนมาก เวลาหยุดพักอาหารกลางวันก็
กินเวลาสองชั่วโมง แทนที่จะเป็นหนึ่งชั่วโมง ตามปกติลูกชายของ

* เป็นกรรมวิธีการแปรงพื้นที่คนสมัยโบราณใช้กันมานานนับสิบๆ ศตวรรษ
แล้ว ในกรณีของชาวอินเดีย เขาจะเลือกเอากิ่งที่ยังไม่แก่นักของต้นสะเดา
แหลมมาเคี้ยวจนแตกเป็นขุย แล้วจึงฉุพื้นให้สะอาด นับว่าจะทำให้ไม่มกดิน
ปาก (ผู้แปล)

ชวานาจะนำอาหารมาส่งให้ถึงที่ แต่ถ้าจำเป็นก็อาจเป็นลูกสาว* ทั้งนี้เพราะที่นาอยู่ไกลจากบ้านมาก บางครั้งมากกว่าสองกิโลเมตรด้วยซ้ำ เพราะฉะนั้นจึงเป็นการเสียเวลาอันมีค่าอย่างยิ่งที่จะกลับบ้านไปกินข้าว

เมื่อเริ่มจะพลบค่ำ (ในช่วงฤดูร้อนมักเป็นเวลาหนึ่งทุ่ม) ว่าจะถูกนำเข้าเยี่ยมชมนอกกรงหนึ่ง แล้วทุกคนก็จะเดินทางกลับบ้าน ในระหว่างฤดูหว่านและฤดูเก็บเกี่ยว เวลาทำงานอาจล่วงเลยไปถึงสี่ทุ่ม เมื่อถึงบ้านก็ต้องดูแลสัตว์ต่อ หากชวานามีลูกชายตัวเล็ก ๆ หนึ่งก็จะถูกตัดเตรียมไว้ให้แล้ว แต่ถ้าไม่มีเขาก็ต้องว่าจ้างใครสักคนหนึ่งให้ทำงานนี้ สิ่งที่เหลือให้ชวานาทำก็คือเตรียมหญ้า ให้อาหาร และทำความสะอาดสัตว์

ภารกิจประจำวันของชวานาสั้นสุดราว ๆ 20.45 น. หลังจากนั้นจึงล้างมือเตรียมกินอาหารค่ำประมาณสามทุ่ม โดยที่ภรรยาของเขาเป็นผู้จัดหาและให้บริการแก่คนทั้งหมด ซึ่งรวมทั้งคนงานด้วย ตามปรกติอาหารก็เป็นโรตี่ที่ทำด้วยข้าวสาลีหรือข้าวโพด แล้วแต่ว่าจะเป็นฤดูการไหน และยังมีอาหารผักอีกอย่างหนึ่งที่ได้มาจากสวนครัวในบริเวณบ้าน ระหว่างอาหารก็เปิดวิทยุฟังเพลงยอดนิยมกัน แต่

* ทั่วว่า “ถ้าจำเป็นก็อาจเป็นลูกสาว” นี้ก็เนื่องจากการแบ่งงานตามเพศในหมู่บ้าน งานของผู้หญิงอยู่ในบ้าน ส่วนงานของผู้ชายอยู่ข้างนอก การเก็บผู้หญิงไว้ภายในบ้านจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับสถานภาพทางสังคมด้วย ดังนั้นลูกผู้หญิงจะเอาอาหารไปให้ถึงที่นาที่ต่อเมื่อหล่อนไม่มีพี่ชายหรือน้องชายเท่านั้น หรือถ้ามีแต่อาชุนหรือเมอพี่ชายหรือน้องชายไม่ว่าจะแนกอยู่ใน “กรณีจำเป็น” เท่านั้น

บางครั้งในรอบสัปดาห์ก็จะฟังรายการพิเศษเกี่ยวกับเทคนิคการเกษตรใหม่ ๆ แต่ถ้ามักเล่านิทานผีป่าคดีในกลุ่ม (ชาวบ้านบ่นกันว่าคิดปล้ำกำลังตายไปพร้อม ๆ กับการมีวิทย์ฟัง) ก็จะมีรายการบันเทิงกันเล็กน้อยในตอนเย็น นิทานที่เล่าก็เช่น เรื่องเกี่ยวกับ “ความกล้าหาญของบุรุษ” และ “ลมดวงของสตรี” เรื่องซู้สาวระหว่างกษัตริย์กับสตรีในราชสำนัก และนิยายว่าด้วย “ดินแดนทองสุดของฟ้า” ซึ่งล้วนแต่ชวนให้ฝันหวานก่อนที่ความวุ่นจะเข้าครอบงำร่างกายที่อ่อนเพลีย ตกราวตอนสี่ทุ่ม คนทั้งหมดในบ้านก็เข้านอน

ระหว่างช่วงการเก็บเกี่ยวในฤดูหนาว กิจวัตรประจำวันอาจเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ผู้ชายมักจะสร้างกระท่อมซึ่งทำด้วยหญ้าในเขตทุ่งนาและนอนค้างคืนที่นั่น ช่วงนี้เดินไปได้ที่จะจับผักผ่อนเล็กน้อย เพราะฝนดินที่เก็บเกี่ยวแล้วในตอนกลางวันจะต้องรอรดน้ำในตอนกลางคืน

ส่วนภรรยาของชาวนานี้ หล่อนต้องแบกรับภาระงานหนักยิ่งกว่าชาวนาเสียอีก เพราะต้องจัดแจงเตรียมหุงหาอาหาร (เช้า กลางวัน และเย็น) และจัดน้ำชา (เช้าตรู่ บ่าย และตอนดึก) อาหารต้องเตรียมเพื่อสามีและลูก ๆ และในกรณีที่มีลูกน้อยคนก็ต้องเตรียมเผื่อคนงานที่จ้างมาด้วย การหุงหาอาหารเป็นงานที่หนักมาก ต้องเอาแป้งผสมกับน้ำแล้วนวดให้ได้ที แล้วจึงนำไปทำโรต ซึ่งปรกติแล้วคน ๆ หนึ่งกินหกชิ้นต่อมื้อ ต้องรดนมวัวสองครึ่งต่อวัน

ก๊อตตอนเช้าและตอนเย็น และแถมยังต้องล้างถ้วยจานชามหลังอาหาร
ทุกมื้ออีกด้วย

นมที่รดได้จะนำไปทำนมโยเกิร์ตไว้ดื่มตอนเช้าและเหลือทำเนย
ตอนเย็น

นอกจากนี้ยังมีงานอื่น ๆ อีก เช่น ต้องตามเก็บมูลสัตว์แล้วนำมา
มาหมกไว้ในหลุมเพื่อรอให้แห้ง (พวกมันขี้จะเก็บมูลสัตว์จากใน
บริเวณทุ่งนาเท่านั้น ไม่เก็บจากบริเวณรอบ ๆ บ้าน) เจ้าหล่อนจะ
ต้องก่อไฟซึ่งใช้ก้อนมูลสัตว์ตากแห้งเป็นเชื้อเพลิงไว้เพื่ออุ่นแกงกะ-
หรี่ด้วย ขณะที่ทำครัวอยู่ หล่อนก็ต้องหันไปทำงานอื่น ๆ ควบคู่ไป
ด้วย นอกจากนั้นหล่อนยังต้องตัดฟืนนำมาเก็บไว้ในบ้าน ในกรณีที่
สามีต้องออกไปทำงานที่ท้องนาตอนกลางวัน หล่อนก็ต้องทำหน้าที่
ให้น้ำให้หญ้าควายแทน เสื้อผ้าก็ต้องซักทุกวัน ซึ่งแต่ละชิ้นสกปรก
มากจากการทำงาน การซักให้สะอาดแช่น้ำสบู่อุ่นแล้วเอาไม้ตีสื่อผ้าให้
ความสกปรกออก ซึ่งกินทั้งเวลาและกำลัง อีกทั้งยังต้องดูแลลูก ๆ
จัดหาอาหารและอาบน้ำให้ ท่ามกลางงานสารพัดอย่างดังกล่าว เจ้า
หล่อนยังต้องหาเวลาเอาอาหารเข้าท้องตัวเองอีก

ภารกิจของภรรยาชาวนารับจ้างก็คล้าย ๆ กัน แต่ทงนมขอ
แตกต่างที่สำคัญคือ หล่อนเพียงแต่หาอาหารให้สำหรับเด็ก คนชรา
และผู้หญิงในครัวเรือนเท่านั้น เพราะสมาชิกชายเมื่อออกไปทำงาน
ก็ได้รับการเลี้ยงดูโดยภรรยาชาวนานายจ้างอยู่แล้ว

อรรถาธิบายที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น มีข้อยกเว้นสำหรับชาวนา
ที่ร่ำรวยที่สุดห้ารายในหมู่บ้าน ชาวนาพวกนี้ใช้เวลาทำงานบริหาร
มากขึ้น และลดการใช้แรงงานในท้องทุ่งลงเรื่อย ๆ เขากำลังแปร
สภาพเป็นเจ้าของที่ดินและทุ่งคราบชาวนา ภรรยาของชาวนากลุ่มนี้ราย
หนึ่งถึงกับมีเด็กผู้หญิงจันทาลคนหนึ่งไว้ช่วยงานในบ้าน

ลูก ๆ ของชาวนานั้นก็สามารถช่วยงานได้มากตั้งแต่อายุน้อย
ลูกชายหรือลูกสาว จะหาหญ้าและนำมาเลี้ยงวัวก่อนไปโรงเรียนตอน
แปดโมงเช้า และถ้าจำเป็นยังอาจช่วยทำงานในนาตอนบ่าย และ
เลี้ยงควายในตอนเย็นอีก อันที่จริงแล้วอาจกล่าวได้ว่า หน้าที่การ
เลี้ยงดูวัวควายสามารถมอบให้ลูก ๆ ทำได้หมด ซึ่งเท่ากับช่วยลด
ภาระของผู้ใหญ่ลงได้บ้าง

หากภรรยาของชาวนาไม่มีลูกในวัยเด็กแล้ว ย่อมหมายถึงภาระ
อันลำบากสุดที่หล่อนจะทนทานได้ หล่อนจะต้องเดินไปทุ่งนาเพื่อ
ส่งอาหารสองมือ และนำซาอกมือหนึ่งทุก ๆ วัน และนั่นหมายถึง
ภารกิจที่ต้องเดินไปกลับ บวกกับที่ต้องรอให้คนงานกินเสร็จ แล้ว
จึงนำภาชนะกลับมาล้างทำความสะอาดเพื่อเตรียมไว้ใช้กับมือต่อไป
ทั้งหมดนี้จะกินเวลานานถึงสี่ชั่วโมง เนื่องจากผู้หญิงมักถูกสังคม
คาดหวังอย่างมากให้รับบทบาทเป็นแม่แต่อย่างเดียว จึงมิได้เรียนรู้
แม้แต่การขับขี่ยานพาหนะเพื่อช่วยประหยัดเวลาการเดินทาง

จริงอยู่ครอบครัวชาวนามักอยากได้ลูกชายมากกว่าลูกสาว แต่ก็
เป็นจริงอีกเหมือนกันว่าหลังจากมีลูกชายสักสองคนแล้ว เขาก็ยินดี

จะมีลูกสาวเพิ่มขึ้นสักสองคน เพื่อเอาไว้เป็นกำลังแรงงานเพิ่มเติมในครอบครัว ชาวไร่รู้ว่าเมื่อสิ้นเขาเสียแล้ว ลักษณะครอบครัวขยายก็อาจแตกแยกย่อยกันไป และอีกสิ่งหนึ่งก็คือว่าเขาอาจจะต้องจ้างคนอย่างน้อยสองคน มาช่วยทำงานเป็นเวลามากกว่าหกเดือนในหนึ่งปี และจักต้องจัดหาอาหารเพื่อสำหรับคนเหล่านั้นด้วย ถ้าหากไม่มีบุตรสาวหรือสะใภ้คอยให้ความช่วยเหลือแล้ว ภาระการหุงหาอาหารสำหรับคนมาก ๆ และงานบ้านอื่น ๆ มักจะหนักเกินกำลังของตัวภรรยาของชาวนา สภาพเช่นนี้อาจจะส่งผลให้ภรรยาและสามีทะเลาะเป็นปากเป็นเสียงอย่างหนักได้ การมีบุตรสาวแม้เพียงสักคนเดียวในครอบครัวก็จะช่วยแบ่งเบาภาระของภรรยา และเมื่อถึงเวลาที่ลูกสาวจะแต่งงานออกเรือน มันก็เป็นจังหวะเวลาเดียวกันกับที่บรรดาลูกชายจะแต่งงานหาสะใภ้มาช่วยทำงานแทนได้

ในหมู่ครอบครัวจันทาลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการกำลังแรงงานการเกษตรนั้น นอกจากบุตรชายและบุตรสาวที่มีอายุพอสมควรจะมีบทบาทในการช่วยเพิ่มรายได้ของครอบครัวอย่างสำคัญแล้ว เด็กเล็กก็เป็นอีกแรงหนึ่งเหมือนกัน เด็กบางคนทำงานให้กับชาวนาพอได้อาหารประจำวัน และเสื้อผ้าสองชุดในหนึ่งปี ลักษณะการว่าจ้างงานตามฤดูกาลไม่มีผลกระทบต่อแรงงานเด็ก ทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่แล้วเด็ก ๆ ใ้รับว่าจ้างให้เลี้ยงควาย หรือไม่ก็ทำงานบ้าน นอกจากจะทำงานให้ชาวนาแล้วเด็ก ๆ ยังช่วยเลี้ยงควายที่บ้าน ในครอบครัวจันทาล การดูแลควายเปลี่ยวมักจะเป็นความรับผิดชอบของเด็กเล็ก ครอบครัวจันทาลจำนวนมากเป็นเจ้าของวัวควายด้วย โดยเฉพาะครอบครัวที่ บินชาวนารับจ้าง

ตารางที่ 7

การเป็นเจ้าของวัวควายในหมู่จังหวัดและจังหวัด

วาระ	จำนวนครัวเรือนทั้งหมด	ครัวเรือนที่มีวัวควายอย่างน้อย 1 ตัว	ร้อยละ
จังหวัด	143*	140	97.9
จังหวัด	61	54	88.5

ในหมู่ครอบครัวร่วมชีพ ซึ่งมีได้เป็นส่วนหนึ่งของกำลังแรงงาน กสิกรรม แต่มีอาชีพเก็บมูลสัตว์ไปทำปุ๋ยอื่น ผู้หญิงและเด็กโตก็ได้ทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายมานานแล้ว และเด็กเล็กก็ต้องทำหน้าทดูแลน้อง ๆ ที่บ้าน

การใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกล การได้ติดต่อสัมพันธ์กับโลกแห่งการค้าขายมากขึ้น การนำระบบเครดิตสมัยใหม่เข้ามาใช้ (โดยผ่านชุมนุมสหกรณ์) และการยอมรับว่าเกษตรกรรมแบบเป็นวิทยาศาสตร์อาจหมายถึงความมั่งคั่งทางโภชนาการ สิ่งทั้งหมดนี้ทำให้ชาวนาได้ตระหนักมากขึ้นเรื่อยๆ การอ่านออกเขียนได้และการศึกษาระดับมัธยมนั้นไม่เพียงแต่จะมีประโยชน์ หากแต่ยังเป็นสิ่งจำเป็นอีกด้วย “หนทางใหม่” นี้จะมีประโยชน์ต่อชาวนาก็ต่อเมื่อเขาได้เรียนรู้ที่จะใช้เทคนิคของมัน ซึ่งนั่นก็คือการศึกษา อย่างน้อยที่สุดก็ต้องให้ลูกชายสักคนหนึ่งเรียนจนจบชั้นมัธยม ชาวนาคณหนึ่งพูดให้ข้าพเจ้าฟังว่า “เราก็ต้องให้ลูก ๆ ของเรามาการศึกษาอย่างพอ

* ร้อยละ 88.2 ของขนาดตัวอย่าง ดูเชิงอรรถของตารางที่ 2

เพียง เพื่อว่าพวกพราหมณ์จะได้ไม่โกงเราเหมือนอย่างที่เคย ถ้า
 ลูก ๆ ของเราขาดการศึกษาแล้ว เขาก็จะลอยกลับไปใช้วิธีการเก่าๆ
 ที่เคยใช้กับที่ดินของเราในอดีต”

จะเห็นได้จากตารางที่ 8 ว่า การศึกษามีความสำคัญต่อเด็กชาย
 มากกว่าเด็กหญิงมากนัก แต่เนื่องจากผลของแรงกดดันด้านตรงข้าม
 เด็กหญิงจำนวนหนึ่งจึงได้เรียนต่อจนถึงระดับมัธยม แม้ว่าเด็กหญิง
 เมื่อโตเป็นสาวแล้วจะต้องแต่งงาน ออกจากหมู่บ้านไปสู่ครอบครัว
 ของเธอเองก็ตาม (ผู้คนมักพูดกันว่าลูกสาวมิได้เป็นของพ่อแม่ แต่
 เกิดมาและได้รับการเลี้ยงดูเพื่อให้กับ “ครอบครัวอื่น ๆ”) การศึกษา
 ของเด็กหญิงก็ยังเป็นเรื่องจำเป็นในระดับหนึ่ง เพราะสตรีที่มีการ
 ศึกษาเกินขั้นที่ต้องการของชายที่มีการศึกษาด้วย ยังผู้หญิงที่มีการ
 ศึกษาสูงเท่าไร ค่าสินสอดทองหมั้นที่สามีในอนาคตจะเรียกร้องจาก
 เธอก็น้อยลงเท่านั้น นอกจากนี้การศึกษาระดับมัธยมสำหรับทั้งเด็ก
 ชายและเด็กหญิง ยังมีคุณค่าอื่นๆ ในทางปฏิบัติอีก เช่น นอกเหนือไป
 จากการเรียนรู้วิชาทั่วไป วิชาความรู้ที่โรงเรียนยังสอนให้เด็ก
 ผู้หญิงรู้จักการก้มบงประมาณของครอบครัว ส่วนเด็กชายก็ต้อง
 ศึกษาเทคนิคทางการเกษตรใหม่ๆ โดยส่วนรวมแล้วนักเรียนใช้เวลา
 เพียงหกชั่วโมงต่อวันเท่านั้นในโรงเรียน เวลาที่เหลือเด็ก ๆ ก็จะช่วย
 ปฏิบัติภารกิจประจำวันของครอบครัว

ข้อควรสังเกตข้อหนึ่งที่สำคัญก็คือ ผู้หญิงวรรณะจั๊ไม่ว่าจะเป็น
 พวกที่ได้เรียนต่อถึงระดับมัธยมหรือไม่ก็ตาม ส่วนใหญ่จะแต่งงานช้า
 ลง นี้เพราะเหตุสองประการ แรกทีเดียวคือการที่กระบวนการผลิต
 ทางการเกษตรมีลักษณะประหยัดการใช้ที่ดินมากขึ้น (intensification

ตารางที่ 8
การศึกษาของเด็กวรรณะจัท

โรงเรียนชั้นประถม (ระดับ 1—5)				โรงเรียนชั้นมัธยม (ระดับ 6—10)		
เพศ	จำนวนทั้งหมด ในวัยเข้าเรียน	จำนวนทั้งหมด ที่ได้เข้า ร.ร.	ร้อยละ	จำนวนทั้งหมด ในวัยเข้าเรียน	จำนวนทั้งหมด ที่ได้เข้า ร.ร.	ร้อยละ
เด็กชาย	90	78	86.7	67	42	62.7
เด็กหญิง	69	58	84.1	55	16	29.1
รวม	159	136	85.5	122	58	47.5

of agriculture) ทำให้ปริมาณงานเพิ่มมากขึ้น งานในถิ่นไม่ใช่หมายถึงงานในท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังรวมถึงงานบ้านด้วย ยิ่งยึดอายุแต่งงานไกลออกไปเท่าใด หล่อนก็จะได้มีเวลาช่วยเหลือครอบครัวได้นานขึ้นเท่านั้น เหตุผลประการที่สองก็คือ ขณะที่ลูกผู้หญิงยังอยู่กับพ่อแม่ หล่อนก็อาจได้ทำงานเก็บเงินไว้สำหรับค่าสินสอดทองหมั้น เช่น บันท้าย ทอผ้า และตัดเย็บเสื้อผ้าไปขายในเมือง การเดินทางติดต่อกับเมืองคานานามความสะดวกมากขึ้น นอกจากนั้นก็ยังอาจใช้ผลิตผลเหล่านี้บางส่วนเป็นค่าสินสอดทองหมั้นได้อีก

ลูกของพวกจันฑาลเข้าโรงเรียนฟรี แต่ลูกของพวกวรรณะอื่นต้องเสียเงิน ปัญญาต์เป็นผู้บริหารโรงเรียน และรัฐเป็นผู้จ่ายค่าเล่าเรียนสำหรับเด็กจันฑาลให้แก่โรงเรียน ในทางทฤษฎีแล้ว การศึกษาระดับประถมเป็นการศึกษาภาคบังคับสำหรับเด็กทุกคน แต่ความเป็นจริงหาได้เป็นไปตามนี้ไม่ จากตารางที่ ๕ แสดงให้เห็นว่าเด็ก ๆ จันฑาลเข้าโรงเรียนน้อยมากเพียงไร

แม้ความเป็นจริงจะปรากฏว่า การทำงานยังคงมีความสำคัญเป็นหลัก ส่วนโรงเรียนสำคัญเป็นรอง แต่ก็ยังพบว่าเด็กผู้ชายจันฑาลจำนวนหนึ่งยังสามารถเรียนต่อไปถึงชั้นมัธยมได้ ประเด็นสำคัญข้อหนึ่งก็คือก่อนเด็กชายจะมีอายุถึง 15 ปี หรือมากกว่านั้น หน้าที่การงานและการไปโรงเรียนมักจะไม่ใช่ชั้ดกัน การเลี้ยงควายเป็นงานกึ่งเวลาซึ่งสามารถทำตอนกลับจากโรงเรียน แต่ถ้าเด็กคนใดคนหนึ่งได้เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาแล้ว โดยทั่วไปเขาก็จะอยู่เรียนจนกระทั่งอายุได้เกณฑ์ที่จะเริ่มทำงานเป็นกรรมกรกสิกรเต็มเวลาเท่านั้นเอง อีกนัยหนึ่งคือ

ตารางที่ ๑
การศึกษาของเด็กจังหวัด

โรงเรียนชั้นประถม (ระดับ 1—5)				โรงเรียนชั้นมัธยม (ระดับ 6—10)		
เพศ	จำนวนทั้งหมด ในวัยเข้าเรียน	จำนวนทั้งหมด ที่เข้าเรียน	ร้อยละ	จำนวนทั้งหมดที่ ในวัยเข้าเรียน	จำนวนทั้งหมด ที่เข้าเรียน	ร้อยละ
เด็กชาย	31	15	48.4	30	15	50.0
เด็กหญิง	33	7	21.2	26	—	0.0
รวม	64	22	34.3	56	15	26.8

เขาจะเลิกเรียนเมื่อพร้อมจะทำงานหาเงินได้อย่างเต็มที่ เราจะเห็นได้ว่าแม้จะมีเด็กผู้ชายฉลาด 15 คน ในชั้นมัธยมศึกษา แต่เป็นเด็กในระดับ 6 ถึงหกคน ระดับ 7 สามคน ระดับ 8 สามคน ระดับ 9 มีสองคน และระดับ 10 มีเพียงคนเดียวเท่านั้น

เห็นได้ชัดจากตารางที่ 9 ว่า ครอบครัวจัมทาลไม่ได้ให้ความสำคัญแต่อย่างใดเลยต่อการศึกษาระดับมัธยมของลูกผู้หญิง แต่แม้กระนั้นก็ด้วยแต่งงานก็มีแนวโน้มสูงขึ้น ทั้งนี้เพราะเด็กหญิงในปัจจุบันเป็นกำลังแรงงานทางกสิกรรมอยู่ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว ยิ่งผู้หญิงอยู่เป็นโสดนานเท่าใด หล่อนก็สามารถช่วยเพิ่มรายได้ของครอบครัวได้นานวันขึ้นเท่านั้น

กล่าวสำหรับชนชั้นเกษตรกรต่าง ๆ ในมณฑลแล้ว นับได้ว่าโครงการเร่งรัดพัฒนาการเกษตรได้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของโครงการ นั่นคือบนทอนอำนาจของพวกพราหมณ์ นายทุนเงินกู้ และเร่งการเติบโตของชนชั้นนายทุนชนบทวรรณะจัท แต่ในทางตรงกันข้าม โครงการคานาต้องคว้านาเหลวทั้งหมด โครงการคานาต่างกับโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทตรงที่มันมิได้ตอบสนองความจำเป็นที่เบ็ดเสร็จของประชาชนเหล่านี้แต่อย่างใดเลยทั้งสิ้น

เราได้เห็นแล้วว่า สำหรับชนชั้นเกษตรกรที่มชีวิตอยู่ในสังคมที่ใช้เทคโนโลยีระดับต่ำ และความอยู่รอดของชีวิตตลอดจนการแข่งขันต้องขึ้นอยู่กับจำนวนคนนั้น แรงงานเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญสุดยอด ต่อพวกเขาเหล่านี้ การวางแผนครอบครัวหมายถึงการลดกำลังแรงงานของครอบครัวโดยเจตนา ซึ่งหมายถึงการเล่นกับความ

หายนะทางเศรษฐกิจ และเท่ากับเป็นการกระทำที่ไร้เหตุผลเป็นที่สุด ต่อเมื่อเทคโนโลยีที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้ในการทำงานได้ถูกยกระดับ สูงขึ้นอย่างมีความสำคัญแล้วเท่านั้น ที่ขั้นตอนการวางแผนครอบครัวจึงจะเปลี่ยนไป นี่เป็นความจริง ไม่ว่าจะสำหรับโครงการใดๆ หรือใครจะเป็นผู้ปฏิบัติงานของโครงการก็ตาม

บทที่ 5

ปัญหาประชากรกับวรรณะผู้ขายบริการ

เทคโนโลยี “แบบใหม่” ในหมู่บ้านมนูประสงผลชั้นมูลฐานให้ การเกษตรเจริญก้าวหน้า และทำให้ครอบครัวเกษตรกรรับเทคโนโลยีสมัยใหม่รูปแบบอื่น ๆ ด้วยอีกต่อหนึ่ง แต่สำหรับครอบครัวที่มีได้ ประกอบอาชีพการเกษตร เทคโนโลยีสมัยใหม่กลับมีผลเป็นการสร้างความหายนะแก่เขา ชีวิตของคนเหล่านี้มีอันต้องเปลี่ยนไปอย่างรุนแรงกะทันหันและอย่างน่าเวทนาเป็นที่สุด การนำเทคโนโลยีแบบใดแบบหนึ่งมาใช้แม้แต่แบบเดียว เช่น การใช้จักรเย็บผ้า มีผลกระทบรุนแรงเท่ากับเป็นการทำลายฐานทางวัตถุดิบจำเป็นแห่งการดำรงชีวิตของครอบครัวจำนวนมากทีเดียว ปรากฏการณ์ในหมู่บ้านมนูประสามารถสะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีในสังคมทุนนิยมที่พัฒนาแล้วได้เป็นอย่างดี แม้จะไม่เหมือนทั้งหมดก็ตาม ประวัติศาสตร์นั้นเมื่อนอหว่า “คนที่ได้รับผลเสียหายเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เก็บเกี่ยวดอกผลของการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด” ประวัติศาสตร์ในรอบยี่สิบปีที่ผ่านมาของชาวบ้านมนูประที่มีได้ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของตนเองท่ามกลางคลื่นลมจัดลูกใหม่โดยแท้

บุคคลที่สังกัดอยู่ในภาคบริการนอกสาขาการเกษตรประกอบด้วย
 ชนชั้นสูงดั้งเดิมและบางส่วนของชนชั้นต่ำ ซึ่งอาจมีทั้งคนรวยและ
 คนจน ปฏิกริยาตอบสนองของคนเหล่านี้ต่อการเปลี่ยนแปลงทาง
 เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับเราเป็นอย่างมาก เพราะเป็นประ
 โยชน์สำหรับการทดสอบข้อสมมุติใหญ่ของนักทฤษฎีประชากรถัน
 เกิน “ที่ว่า” ประชาชนควรจะคิดว่าความยากจนมีสาเหตุจากลูกมาก
 ดังนั้นจึงควรจำกัดจำนวนลูกให้น้อยลงก่อนที่จะยิ่งยากจนลงไปอีก
 เราจะต้องมาวิเคราะห์กันดูว่าพฤติกรรมตอบสนองเช่นนั้นหรือทำไม
 เหตุผลถูกต้อง

เนื่องจากว่า “สังคมใหม่” ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทาง
 เทคโนโลยีมิได้สร้างงานอย่างเพียงพอ ต่อการจรรโลงการดำรงชีพ
 นอกภาคการเกษตรให้เป็นไปได้โดยราบรื่น พฤติกรรมสนองตอบ
 ของชาวบ้านที่มิได้สังกัดวรรณะการเกษตรจึง มีโอกาสเป็นไปได้แค่
 เพียงสองทางกล่าวสำหรับพวกวรรณะสูง ถ้าหากต้องการจะคงมาตร
 ฐานครองชีพที่เป็นมาแต่เดิมเอาไว้ ก็ต้องอพยพออกไปอยู่ที่อื่น แต่
 จะทำได้ก็ต่อเมื่อผู้นั้นมีความรู้ความสามารถและมีเงินพอ แต่สำหรับ
 คนอื่น ๆ ที่เหลือมทางเลือกน้อยมาก เขาอาจจะดำเนินอาชีพดั้งเดิม
 อีกต่อไป ถ้านั้นยังเป็นไปได้อยู่ แต่ถ้าไม่ได้ก็จำต้องปรับตัวให้เข้ากับ
 “สังคมใหม่” ซึ่งก็คือปรับตัวเองให้เข้ากับความต้องการของชนชั้นผู้ม
 ฐานะครอบงำคือชาวนาเจ้าที่ดิน

ตามหลักประเพณีปฏิบัติแล้ว วรรณะต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ให้บริการ
 เช่น ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ช่างตัดผม และอื่น ๆ มีส่วนร่วมในชีวิต
 ทางสังคมและเศรษฐกิจของหมู่บ้านโดยผ่านระบบจักษmaniเช่นเดียว

กับพวกวรรณะทางการเกษตร ความสัมพันธ์ระหว่างระบบจัษมานีกับเหล่าวรรณะผู้ขายบริการมีความสำคัญตรงที่เป็นการกำหนดให้ผู้ที่ทำงานให้บริการมีสิทธิที่จะได้รับผลิตผลบางส่วน จากท้องนาของพวกวรรณะเกษตรกรเป็นค่าตอบแทนแก่บริการ ควรสังเกตว่าข้อตกลงแลกเปลี่ยนดังกล่าวช่วยสะท้อนให้เห็นลักษณะการกระจายอำนาจทางการเมืองในระดับหมู่บ้านได้อย่างไรดี แต่ปรากฏว่าการแลกเปลี่ยนหาได้เป็นไปอย่างยุติธรรมไม่ พวกวรรณะที่มีอำนาจเหนือกว่าก็มักจะได้ผลิตผลส่วนใหญ่ไป

เนื่องจากว่าความสัมพันธ์ระหว่างพวกวรรณะขายบริการกับจัษแมนของเขาซึ่งสังกัดอยู่ในวรรณะสูงเป็นไปแบบสับทอดกันต่อ ๆ มาภายใต้ระบบจัษมานีจึงไม่ปรากฏมีการแข่งขันระหว่างคนภายในวรรณะขายบริการเดียวกัน นอกจากนั้นการที่มชธรรมเนยมีข้อห้ามมิให้วรรณะอื่น ๆ ทั้งหมดประกอบกิจการงานที่พวกวรรณะต่ำที่ขายบริการทำอยู่ก็เท่ากับเป็นกรขจัดการแข่งขันระหว่างวรรณะออกไปอีก จะเห็นได้ว่าไม่ว่าจะเป็นตัวชวานาหรือเมียของพราหมณ์ ก็ไม่อาจจะตัดเย็บเสื้อผ้าด้วยตัวเองได้ แต่ต้องไปใช้บริการของช่างตัดเย็บเสื้อผ้าประจำครอบครัว ในขณะที่เดียวกันช่างตัดเสื้อผ้านั้น ๆ ก็ก็ต้องพร้อมที่จะให้บริการเมื่อมีความต้องการ และห้ามมิให้ทำงานอื่นอีกเลยนอกจากตัดเย็บเสื้อผ้าเท่านั้น

ระบบจัษมานีนี้อาจดูกันอย่างเผิน ๆ ก็เหมือนกับว่ามีประโยชน์ช่วยประกันความมั่นคงด้านอาชีพการงานต่าง ๆ แก่คนทุกคนในหมู่บ้านแต่แท้จริงแล้ว หน้าที่ของมันก็คือการกำจัดให้ระบบสังคมที่มีการ

แบ่งชนวรรณะอย่างเข้มงวด ซึ่งกีดกันมิให้มีการไต่บันไดชนชั้นแต่อย่างใดเลยในสังคมดำเนินอยู่ต่อไปได้

ระบบจัษมานิในฐานะเป็นรูปแบบกำหนดความสัมพันธ์ทางสังคมของคนได้ถูกทำลายหรือเลิกไปเมื่อมันมิได้ให้ประโยชน์ต่อวรรณะที่มีฐานะครอบงำ คือพวกจัท้อกต่อไปแล้ว ทุกวันนเมยฆวานาทำหน้าที่เย็บเสื้อผ้าส่วนมากสำหรับคนในครอบครัว (เธอมีจักรเย็บผ้า) ปีมี่นาเอง สระผมเอาเอง แม้ว่าจะยังคงมีครอบครัวช่างตัดเย็บเสื้อผ้าคนหาบนำ และครอบครัวช่างตัดผมจำนวนมากอยู่ในหมู่บ้านก็ตาม ส่วนในหมู่ชาววรรณะให้บริการที่ยังคงดำเนินอาชีพดั้งเดิมอยู่นั้นเล่า คำตอบแทนที่เขาได้ก็หาใช้ส่วนแบ่งผลิตผลที่เคยได้รับไม่ ทั้งนี้เพราะทั้งปริมาณและมูลค่าของผลผลิตการเกษตรได้เพิ่มสูงขึ้นเป็นอย่างมาก ปัจจุบันค่าบริการจ่ายเป็นตัวเงิน โดยคิดตามชนิดของบริการที่ให้เฉพาะเจาะจง ทั้งหมดนี้หมายความว่าเศรษฐกิจแบบตลาดที่ใช้เงินตราเป็นสื่อในการแลกเปลี่ยนได้อย่างกรายเข้ามาในมณูปุระแล้ว

มาจศรี (Marasi) และชวารี (Jhevar) :

ชนชั้นผู้ใช้แรงงานรุ่นใหม่ในท้องถิ่น

ทั้งมาจศรีและชวารีเป็นวรรณะต่ำดั้งเดิมในมณูปุระที่อาชีพตามวรรณะของตนต้องมอันเสื่อมสลายไปเพราะผลของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ทั่วทั้งหมู่บ้านมณูปุระมีชาววรรณะชวารี (คนหาบนำ) 53 คน และมาจศรี (คนตักถอง) 18 คน คนหาบนำได้สูญเสียอาชีพของตนให้แก่เครื่องสูบน้ำ ส่วนคนตักถองก็ไม่เป็นที่ต้องการ

ต่อไปเมื่อคุรุทวาร (Gurudwaras) (สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของพวกซิกข์) มีเครื่องขยายเสียงใช้

เนื่องจากคนพวกนั้นเห็นชนชั้นไร้สมบัติ อีกทั้งยังไม่มีความสามารถหรือมีฝีมือความชำนาญอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นที่ต้องการของตลาดแรงงาน หนทางเลือกโดยการย้ายออกไปทำมาหากินที่อื่นจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ทางเดียวที่เหลือไว้ก็คือ เข้าร่วมกับกองกำลังแรงงานในท้องถิ่น ซึ่งเป็นแหล่งเดียวที่ระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้านจะให้ผลตอบแทนมูลค่าสูงสุดแก่คนวรรณะต่ำ อย่างไรก็ตามกระทั้งทางเลือกนี้ก็ยิ่งถูกปิดกั้นสำหรับชาววรรณะซัวร์และมารศรี เหตุทั้งนี้ก็เพราะพวกเขาไม่เคยมีประสบการณ์หรือความชำนาญในงานเกษตรแต่อย่างใดเลย ในบรรดาคนวรรณะต่ำทั้งหมดในหมู่บ้านมารศรีและซัวร์จัดเป็นพวกที่ไม่เหมาะสมมากที่สุดที่จะเป็นคนงานไร่นา และถึงแม้พวกเขาจะต้องการเข้าร่วมในภาคเศรษฐกิจการเกษตรก็ตาม ก็ไม่สามารถทำเช่นที่ต้องการได้ เพราะพวกจัตต้องการให้ทำงานอย่างอื่น เช่น เป็นคนถือสารไปส่งหมู่บ้านอื่น ซึ่งไม่มีใครในหมู่บ้านอื่นนี้จะทำเพราะเป็นงานที่ต้อยค่า กินเวลา แล้วยังถือเป็นงานที่ไร้ศักดิ์ศรีอีกด้วย แต่มารศรีและซัวร์ก็ไม่มีทางเลือก จำต้องทำตามความต้องการของพวกจัตซึ่งมีฐานะเป็น “เจ้านาย” มันไม่เป็นการฉลาดเลยที่คนจำนวนน้อยซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจอ่อนแอเช่นคนหาบนำเหล่านี้จะทำให้เจ้านายของเขาไม่พอใจหรือแค้นเคือง ชนทำอย่างนั้นพวกเขาก็อยู่ในหมู่บ้านไม่ได้ นอกจากนั้นในหมู่บ้านมารศรีและซัวร์ด้วยกันเองก็ยังขาดความสามัคคี ไม่อาจผนึกกำลังกันได้ พวกเขานอกจากจะมีความอ่อนแอทางเศรษฐกิจแล้ว ยังมีจำนวนน้อยนิด

อีกด้วย (ครอบครัวคนหาบนำมี 10 ครอบครัว ส่วนพวกตลกก็มี 5 เพราะฉะนั้นการดำรงอยู่ของวรรณะทั้งสองนั้นจึงขึ้นอยู่กับพวกวรรณะครอบครัวชาวนาโดยสิ้นเชิง

แต่เคราะห์ที่ชนรุ่นลูกของคนสองวรรณะนี้ มิได้ถูกผูกมัดด้วยข้อจำกัดข้างต้นด้วย เด็ก ๆ สามารถทำงานได้หลาย ๆ ชนิดที่ไม่ต้องอาศัยความชำนาญหรือฝีมือ เช่น เก็บมูลสัตว์ หรือไม้ก่เลียงถวายให้ชาวนาขณะที่ยังน้อยก็อาจเริ่มทำงานทางการเกษตรที่เบา ๆ ไปก่อน ซึ่งก็เป็นการสร้างสมประสบการณ์ไปด้วยในตัว ลูกชายของคนวรรณะมารศรีและซัวร์สามารถ จะเข้าร่วมเป็นผู้ใช้แรงงานในท้องถิ่นได้ ซึ่งนอกจากจะได้ค่าตอบแทนแล้วยังนำความสามาสู่พ่อแม่อีกด้วย ดังนั้นเองครอบครัวของคนสองวรรณะนี้จึงมีกัมมขนาดใหญ่

ในทันจะขอยกตัวอย่างให้เห็นสักสองสามราย ฟากีร์ สิงห์ (Fakir Singh) อยู่ในวรรณะคนหาบนำมาแต่ดั้งเดิม หลังจากทั้งหมดอาชีพก็กลายมาเป็นถือสารให้กับครอบครัวจัทที่เคยเป็นเจ้านายของตน โดยมรยาได้แก่เพียงพอยังชีพ ฟากีร์ สิงห์ มีลูกทั้งหมด 11 คน อายุตั้งแต่ 4 ถึง 25 ปี เขาเป็นคนหนึ่งที่ได้ออกกับเจ้าหน้าที่ของโครงการคานาว่ากำลังใช้ยาเม็ดคุมกำเนิดอยู่ ต่อมาภายหลังเมื่อเจ้าหน้าที่วางแผนครอบครัวของรัฐบาลมาติดต่อให้เขาทำหมัน เขาก็ตอบตกลง แต่ครั้งแล้วครั้งเล่าก็ไม่เคยไปปรากฏตัวรับการทำหมันตามที่นัดหมายไว้เสียที ครั้นเมื่อถูกถามเขาก็มีข้อแก้ตัวต่าง ๆ นานา ฟากีร์ สิงห์ ระลึกอยู่เสมอว่าลูกชายของเขาทุกคนล้วนมีค่า อย่างลูกชายคนเล็กสุด อายุราว 5-8 ปีก็ออกไปเกี่ยวหญ้าให้วัวควาย คนถัดมาที่โตจนหน้อยก็ดูแลเลี้ยงควาย ลูกชายที่อายุตั้งแต่ 6 ถึง 16 ขวบ สามารถหาเงินได้ทั้ง

หมดประมาณ 150-200 รูปี ต่อปี ออกทั้งยังได้อาหารกินทุกมอกับเสื่อผ้า
 อีกเท่าที่จำเป็น ส่วนคนที่อายุ 16 ปีขึ้นไปก็จะได้อาหารเป็นเงิน
 ถึงปีละ 2,000 รูปี แล้วยังมีอาหารกินเสร็จสรรพ ซึ่งเมื่อถึงตอนนั้น
 ฟากีร์ สิงห์ ก็จะมีและกล่าวเพิ่มเติมว่า “การเลี้ยงดูลูกอาจจะเป็น
 สิ่งที่ยากลำบาก แต่เมื่อใดที่ลูกโตเมื่อนั้นก็จะมีแต่ความสุขความ
 สบาย”

ตัวอย่างคนหาบนำอีกคนหนึ่ง คือ ทามาน สิงห์ (Thaman
 Singh) ตอนที่ผู้เขียนไปพบขอพูดคุยด้วย เขาเข้าใจผิดคิดว่าผู้เขียน
 เป็นเจ้าหน้าที่โครงการคานาที่เดินทางกลับมาหมู่บ้านอีกในระหว่าง
 ฤดูร้อน เขาเชื่อเชิญให้เข้าไปในบ้าน ชงชามาให้ดื่ม (เขาชงอย่าง
 ภาคภูมิใจในภายหลังว่า ชาที่เขามาเสิร์ฟชงกับนมสดและน้ำตาลที่
 ซ่อมมาจากตลาด) และกล่าวว่า

“เมื่อปี 1960 คุณได้พยายามพูดให้ผมเชื่อว่าผมไม่ควรจะมีลูกเพิ่ม
 อีกแล้ว แต่เห็นผม เดียวผมมีลูกชายหกคน กับลูกสาวสองคน ผม
 ไม่ต้องทำอะไรเลย นอกจากนั่งเล่นไปวัน ๆ เพราะลูก ๆ โตกันหมด
 แล้ว สามารถทำงานหาเงินให้ผมได้ แลผมลูกชายคนหนึ่งของผมยังได้
 ทำงานเป็นคณงานที่นอกหมู่บ้านอีกด้วยสิ คุณเคยบอกผมว่าผมเป็นคน
 จน ไม่ควรมีครอบครัวใหญ่ ๆ แต่คุณดูเดี๋ยวนี้ ผมรวยขึ้นมาได้ก็
 เพราะมีครอบครัวใหญ่นั้นแหละ”

โดยมาตรฐานคนวรรณะต่ำแล้ว ก็นับได้ว่าฐานะของทามาน
 สิงห์ จัดอยู่ในระดับดีทีเดียว ซึ่งก็สมกับที่เขาว่ากันว่า “เวลาได้
 พิสูจน์แล้วว่าผมเป็นฝ่ายถูก” แน่แน่นอนบรรดาคนยากจนในหมู่บ้าน

มนุษย์พยายามจะเจริญรอยตามตามาน สิ่ง และคนอื่น ๆ ที่ประสบความสำเร็จอย่างเดียวกัน

กุมาร (Ghumar);

มั่งมีศรีสุขก็เพราะมีลูกมาก

พวกกุมาร แตกต่างจากพวกคนหาบนำ และคนตักลงตรงที่ทำงานอาชีพดั้งเดิมเพียงบางลักษณะของพวกเขาท่านนที่ต้องเสียมสลายลงไปเพราะการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี อาชีพเดิมของพวกกุมารก็คือเป็นคนเผาอิฐ ช่างก่อสร้าง และช่างبنหม้อ ปัจจุบันนี้ไม่มีใครจะมีคนนิยมให้พวกกุมารสร้างบ้านให้อีกต่อไปแล้ว เพราะกุมารรู้จักแต่การสร้างบ้านแบบกาจา (Kaca) ซึ่งทำด้วยโคลนและอิฐตากแห้ง บ้านแบบนี้ลูกมาก จึงเป็นเรื่องไม่เกินความสามารถของครอบครัวชาวนายากจน บ้านแบบกาจามักมีสภาพไม่แข็งแรง พังทลายได้ง่ายในฤดูที่มีฝนมรสุม สำหรับพวกจั๊กหรือชาวนาที่เพิ่งร่ำรวยขึ้นมา จึงมักนิยมสร้างที่อยู่อาศัยเป็นบ้านแบบปักกะ (Packa) ซึ่งทนทานต่อดินฟ้าอากาศมากกว่า อิฐที่ใช้ทำบ้านก็ซอมมาจากนอกหมู่บ้านด้วยสนนราคาที่ย่อมชางถูก เพราะเป็นการผลิตที่ละมาก ๆ จากโรงงานขนาดใหญ่ ภายใต้งานใจใหม่ดังกล่าวนี้เอง พวกกุมารได้สูญเสียงานอาชีพดั้งเดิมส่วนใหญ่ของเขาไป ปัจจุบันนี้งานอาชีพของพวกเขาก็ถูกจำกัดเหลือแค่เพียงงานبنหม้อให้แก่ชาวนาเท่านั้น

เนื่องจากพวกกุมารมิได้รับผิดชอบเป็นผู้สร้างบ้านให้กับจั๊ก ส่วนของผลิตผลที่จั๊กเคยให้กับพวกเขาจึงถูกยกเลิกไปโดยปริยาย ทุกวันนี้กุมารไม่มจัทท์เป็นเจ้านายของตนโดยตรง และก็ไม่มีใครจะจ่ายค่า

ตอบแทนเป็นผลผลิตประจำปีแก่เขาอีกด้วย ดังนั้นจึงได้แก่เพียงค่าตอบแทนจากการบ่มหม้อดินขายเท่านั้น ซึ่งใคร ๆ ก็ซื้อได้ และค่าตอบแทนก็ได้เปลี่ยนจากข้าวมาเป็นตัวเงินมากขึ้นทุกที ในหมู่บ้านมีครอบครัวข้างบนหม้อเพียงสองครอบครัว แต่งานบ่มหม้อจะให้เงินตอบแทนเพียงแค่ว่าใช้เลี้ยงครอบครัวข้างบนหม้อได้เพียงครอบครัวเดียวเท่านั้นเอง ดังนั้นครอบครัวหนึ่งซึ่งไม่สามารถเข้าร่วมในอาชีพการเกษตรได้เพราะข้อจำกัดด้านความสามารถและความชำนาญจึงได้ตัดสินใจย้ายออกไปจากหมู่บ้าน มีพี่ชายน้องชายสี่คน ซึ่งยังเป็นโสดทั้งหมดได้เดินทางออกจากหมู่บ้าน โดยสองคนแรกไปอยู่ในกรุงเทพฯ ทำงานเป็นลูกมือของช่างตัดเสื้อผ้าและช่างไฟฟ้า คนที่สามย้ายออกไปอยู่ในหมู่บ้านอื่น และคนสุดท้ายไปเป็นทหาร ครอบครัวนี้ยังเหลือพี่ชายคนโตอยู่ในหมู่บ้านรับจ้างทำงานจิ๊ปตะปะจนสิ้นชีพิตักษัย จนถึงปะยางรถจักรยาน โดยมีรายได้แค่พอประทังชีวิตรอดไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น เขาอยู่ด้วยความหวังว่าในอนาคตเมื่อลูก ๆ ของเขาเติบโตใหญ่แล้ว ความเป็นอยู่ของเขาจะดีขึ้น

ดังนั้นหมู่บ้านจึงเหลือแต่มีลคา สิงห์ (Milkha Singh) คนเดียวที่มีอาชีพบ่มหม้อ มีลคา สิงห์ มีลูกชายสามคน ลูกสาวสามคน ลูกชายคนโตออกจากหมู่บ้านไปหางานทำในเมืองเมื่อปี 1970 ลูกชายคนนั้นมีการศึกษาพอสมควร แต่นั่นแหละ ถ้าเขาหางานทำในเมืองตามคุณสมบัติของเขาไม่ได้ ก็คงต้องกลับมาทำงานในไร่เช่นเดียวกับพวกที่ไม่มีการศึกษา ลูกชายคนกลางทำงานกับครอบครัวชาวนา โดยได้รับค่าจ้างเป็นส่วนผลผลิตมีมูลค่าประมาณปีละ 1,500 รูปี ส่วนลูกชายคนสุดท้ายต้องอายุได้ 10 ขวบ กำลังเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษา 5

ระหว่างวันหยุดเขาก็ช่วยพ่อทำงานปันทมื่อ และระหว่างที่เรียนหนังสือ ก็ไปทำงานรับใช้พวกจัทซังเป็นเจ้านายเก่าของพ่อ โดยได้รับอาหาร และเสื้อผ้าเป็นค่าจ้าง คิดเป็นตัวเงินก็ตกราว 30-50 รูบต่อปี ลูกสาวของมิลคาทำงานกันทุกคน โดยทุก ๆ เช้าจะออกไปเก็บขี้วัวขี้ควาย มาให้ชวานาทำปุ๋ย เพื่อแลกกับอาหารในวันนั้น ๆ เป็นค่าตอบแทน

สำหรับมิลคา สิ่งที่เขาไม่ต้องการจะจำกัดขนาดของครอบครัว ความคิดของเขาก็เหมือนกันกับคนยากจนในมนูปุระทั่วไป “คุณคิดว่าผมจนเพราะผมมีลูกมาก (เขาพูดพลางหัวเราะพลาง) แต่ถ้าผมไม่มีลูกชายแม้แต่คนเดียว ผมก็คงมีฐานะดีไม่เท่ากับที่เบนีอยู่ขณะนี้หรอก พระเจ้าเท่านั้นที่จะรู้ว่าผมกับเมียจะเป็นอย่างไร เมื่อเราแก่เกินกว่าที่จะทำมาหากินได้แล้ว”

โลฮาร์-ทาร์คาน (Lohar-Tarkhan) :

กรณีตัวอย่างของ “ประชากรล้นเกิน”

ตามหลักปฏิบัติแล้วอาชีพของโลฮาร์ (ช่างตีเหล็ก) และของทาร์คาน (ช่างไม้) รวมอยู่ในคน ๆ เดียวกัน แต่ก่อนพวกเขาทำหน้าที่ซ่อมแซมเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรของชาวนาที่เป็นเจ้านาย ปัจจุบันเครื่องมือเหล่านี้พัฒนามาแบบที่ซับซ้อน แต่ฝีมือของช่างตีเหล็กกลับไม่สามารถพัฒนาได้ตามการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีการเกษตรได้ทัน เช่น เครื่องตัดฟางอาจใช้ได้สำหรับตัดทังอ้อยและฟาง รถแทรกเตอร์เริ่มถูกนำเข้ามาใช้แทนที่คันไถ ชาวนาบางคนได้เริ่มเอาเครื่องมือเหล่านี้ไปซ่อมที่เมืองคานนา ส่วนคนที่ไม่สามารถสู้

ราคาค่าซ่อมที่ค่อนข้างแพงในเมืองได้ก็ต้องหัดซ่อมเล็กซ่อมน้อยด้วยตัวเอง

ภายใต้เงื่อนไขใหม่ข้างต้น ความต้องการใช้บริการของช่างเหล็กในมณูประได้ลดน้อยลง สำหรับชาวนาเองในฐานะที่เบ็นจัต เมื่อสามารถไปใช้บริการในคานนา จึงได้ยกเลิกความสัมพันธ์ระหว่างเขากับช่างเหล็กตามระบบจัมมานิ ซึ่งสืบทอดกันมาช้านานเสีย ส่วนในหมู่ช่างเหล็กด้วยกันพวกเขาก็ต้องแข่งขันกันหางาน ทำทุกอย่างเท่าที่จะหาได้ ซึ่งการแข่งขันกันเองนี้เท่ากับเป็นการฝ่าฝืนข้อห้ามทางวรรณะที่เดียว

ดูเหมือนว่าช่างตีเหล็กจะเบ็นกรณีแบบฉบับในอุดมคติของนักวางแผนครอบครัวทีเดียว กล่าวคือเบ็นกรณีตัวอย่างที่กลุ่มประชาชนต้องเดือดร้อนเพราะมี “ความกดดันทางประชากร” นั่นคืองานมีน้อยขณะที่คนมีมาก เหตุเพราะว่าเราไม่สามารถจะเพิ่มงานได้ ทางเลือกจึงมีอยู่อย่างเดียวกคือ ลดจำนวนคนลงให้เหลือขนาดเหมาะสมกับงานที่มีอยู่ ซึ่งจะทำได้ก็ต้องมีการวางแผนครอบครัว

ที่ว่าช่างตีเหล็กในมณูประหาได้คิดเช่นนั้นไม่ ผู้เขียนได้พูดคุยกับปัญหาและ “ทางออก” ตามแบบฉบับนักวางแผนครอบครัวให้ช่างตีเหล็กคนหนึ่งฟัง คือ ฮากิกา สิงห์ (Hakika Singh) ซึ่งเบ็นผู้ที่ได้รับผลเสียหายอย่างหนักหน่วงที่สุด จากภาวะการลดลงของงานช่างเหล็กอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันเขาทำงานให้กับชาวนาเพียงห้าครอบครัว แทนที่จะเบ็นประมาณ 50 ครอบครัว เหมือนกับในสมัยพ่อของเขา ทั้งนี้โดยได้ค่าตอบแทนเพียงพอสำหรับการยังชีพให้อยู่รอดเท่านั้น ฮากิกามีปฏิกิริยาต่อปัญหาที่ผู้เขียนตั้งขึ้นไว้ดังนี้

“ถ้าทุกอย่างยังคงเป็นไปเหมือนเดิม ก็ชวานาทงหลายยังคงเอา
 เครื่องมือเครื่องใช้ไปซ่อมในเมืองลกะก็ ผมคงต้องหมดอาชีพเป็นแน่
 ทางออกของผมนักคือ ถ้าหากไม่ยากอพยพไปท่อน ผมก็ต้องสอน
 ลูก ๆ ให้แก้เครื่องจักรใหม่ ๆ เป็นให้ได้ และบางทีผมคงจะต้องหา
 เครื่องมือใหม่ ๆ มาไว้ใช้ด้วย แต่ปัญหาอยู่ว่าผมไม่มีเงิน จะไปกู้
 ชุมมนุสหรณห์หรือเขาก็ให้แต่ชวานากูเท่านั้น จริง ๆ แล้วผมมีทาง
 ออกอยู่ทางเดียว คือมีลูกชายไว้ให้มากเพียงพอ ไปรดอัยย์มอย่างนั้น
 เลยคุณ ฟังผมให้จบก่อนเถอะ ถ้าผมมีลูกชายหลาย ๆ คน เขาก็
 สามารถหางานทำนอกหมู่บ้านได้ งานอะไรก็ได้ทั้งนั้น ไม่ว่าจะต้อง
 ใช้แรงงานหนักเยี่ยงวัวควายก็ตาม ช่งแน่นอนละ ผมและลูก ๆ ก็จะมี
 ทรัพย์ได้ ในขณะที่ลูกคนอื่น ๆ ทำงาน จะมีลูกชายคนหนึ่งเรียนวิชา
 การซ่อมเครื่องมือเครื่องจักรใหม่ ๆ และบางทีถ้าลูก ๆ ทำงานจะมี
 เงินพอเก็บได้บ้าง เราก็คงจะมีเงินพอซ่อมชุดเครื่องซ่อมของเราเอง
 คุณรู้มั๊ยว่า ในหมู่บ้านจะมีงานให้เราทำอย่างเพียงพอทีเดียว ถ้าเพียง
 แต่เราจะรู้และทำเป็น”

กล่าวสำหรับ ฮากิกา สิ่งนี้ แล้ว หนทางการแก้ปัญหาคความ
 ยากจนของเขามีใช้โดยการลดขนาดของครอบครัวที่เขาจะต้องเลี้ยงดู
 หากแต่เป็นการเพิ่มขนาดครอบครัว เหตุทั้งนี้ก็เพราะครอบครัวนั่นเอง
 ที่เลี้ยงดูเขา ที่เบนความหวังของเขา แน่่อนที่สุดว่าในการขยาย
 ขนาดครอบครัวนั้น เขาจะต้องเสี่ยงไม่น้อย เพราะลูกคนต่อไปอาจ
 เป็นหญิงแทนที่จะเป็นชาย อย่างไรก็ตามในสภาพที่เขาต้องเผชิญหน้า
 กับความหายนะทางรายได้ขณะนี้ ไม่มีอะไรจะดีกว่าเต็มใจยอมเสี่ยงมี
 ลูก การมีลูกชายมากพอ แม้จะมีได้เป็นหลักประกันร้อยเปอร์เซ็นต์

ว่าความหวังของเขาจะต้องเป็นจริง แต่ก็เป็นความหวังเพียงอันเดียว
ที่เขาจะหวังได้ ถึงโอกาสที่จะสมความมุ่งหมายจะมีน้อยเพียงใดก็ตาม
ลูกชายของเขาก็น่ามีฐานะ เป็นหนทางอันเดียวที่นำไปสู่ความสำเร็จ
เมื่อการสนทนาของเราสิ้นสุดลง ฮากิโกะ สิ่งนี้พูดเป็นคำสุดท้ายว่า
“คนรายนี้นลงทุนโดยซื้อเครื่องจักร แต่เราคนจนต้องลงทุนโดยการ
มีลูกชาย นี่เป็นข้อเท็จจริงทั้งฝ่าย ๆ และธรรมดา ๆ ที่สุด”

ดาร์ซี (Darzi) และไน (Nai) :

ครอบครัวใหญ่เป็นหลักประกันการศึกษา

ในบัญชีรายชื่อ “เหยื่อ” ของความเจริญรุ่งเรืองของชาวนา จัก
ต้องนับรวมช่างตัดผม และช่างตัดเสื้อผ้าเขาไปด้วย แม้ว่าตามหลัก
ปฏิบัติทางวรรณคดีจะถือว่าคนทั้งสองพวกนี้ มีฐานะก่อนข้างต่ำก็ตาม
แต่ในวรรณคดีด้วยกันแล้วอาจกล่าวได้ว่าทั้งไน (ช่างตัดผม) และ
ดาร์ซี (ช่างตัดเสื้อผ้า) เป็นพวกที่มั่งคั่งที่สุด เดิมทีเดียวช่างตัดผม
เป็นผู้ตัดผมให้กับชาวนา* ตัดผม ตัดเล็บมือ และเล็บเท้าให้กับพราหมณ์
ส่วนเมียของเขาแล้วก็ต้องสระผมให้กับเมียของพราหมณ์และชาวนา
ทว่ามาบัดนี้ชาวนาซอมัดโกนมาตัดผมเอง และเมียชาวนา ก็ขอแซมพู่
มาสระผมเอง

* ชาวนาทั้งหมดในมณฑลนี้เป็นพวกซิกข์ (Sikhs) หลักศาสนาห้าม
มิให้ชาวนาตัดผมหรือขนด้วยตัวเองแม้แต่เส้นเดียว อย่างไรก็ตาม ชาวนามัก
โกนหนวดเคราเอง และในระหว่างฤดูร้อนที่ทิ้งร้อนและชื้น ชาวนาจำนวนมาก
มากถึงกับตัดผมจุกกลางกระหม่อมออก แล้วโพกผ้าแทน

นอกจากการตัดผมแล้ว พวกไนยังต้องทำงานเป็นคนนำสารให้ แก่พวกวรรณะสูงที่ส่งถึงญาติโยมในหมู่บ้านใกล้เคียง และบ่อย ๆ ครั้งทีเดียวที่ยังทำหน้าที่เป็นพ่อสอนแม่สอนอีกด้วย สิ่งที่พวกไนได้รับ เป็นค่าตอบแทนก็คือของขวัญในทุก ๆ โอกาสที่ครอบครัวจ้ชแมนของ เขามีพิธีเฉลิมฉลอง และส่วนแบ่งผลผลิตประจำปีจำนวนหนึ่ง วรรณะ ไนมักไม่มีการศึกษา แม้ว่าในบทบาทของพ่อสอนแม่สอนเขาจะต้องติด ต่อกับโลกภายนอก และรู้จักครอบครัวต่าง ๆ ในหมู่บ้านรอบข้างเป็นอย่างดีก็ตาม ปัจจุบันในหมู่บ้านมนูประมามีหัวหน้าครอบครัวช่างตัดผม จำนวนสกรอบครัวที่ไม่ได้ทำงานเป็นช่างตัดผมอีกต่อไปแล้ว งานที่ เหลืออยู่อย่างเดียวคือเป็นคนนำสารให้กับพวกจ้ช โดยมียาได้แก่เพียง หนึ่งในสี่ของรายได้ที่เขาเคยได้รับแต่ก่อนนี้ ซึ่งพอสำหรับค่าอาหาร เท่านั้น

วรรณะช่างตัดเสื้อผ้ามียาได้จากการขายผ้าและตัดเสื้อกางเกง ให้กับพราหมณ์และชาวนา อาชีพนี้ทำให้เขาต้องมีระยะติดต่อในเมือง คานนาบ่อย ๆ เช่น ส่วนใหญ่ผ้าก็ต้องซอจากที่นั่น ดังนั้นพวกเขาจึง ต้องมีความรู้อ่านออกเขียนได้ อีกทั้งยังต้องรู้อะไรเรื่องการบัญชีขนพนฐาน ภายใต้อ่อนใจเช่นนี้ ลูกชายของช่างตัดเสื้อผ้าจึงมักมีการศึกษาอย่าง น้อยก็ระดับมัธยม ซึ่งตัวพ่อแม่เองก็มียาได้มากพอที่จะส่งเสียได้ นอก จากนี้พวกเขายังเคยเป็นนายทุนเงินกูรายย่อย แต่หลังจากที่รัฐบาล ออกเงินกู้แก่ชาวนาเสียเองแล้ว การให้กู้ในรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งรวมทั้งของ พวกช่างตัดเสื้อผ้าก็ต้องหมดไปในที่สุด และต่อมาเมื่อครอบครัวคน ชั้นสูงในมนูประมแทบทุกครอบครัวมีจักรเย็บผ้าใช้เองในบ้าน อาชีพ ตัดเย็บเสื้อผ้างหมดความจำเป็นลงไปอีก จากจำนวนหัวหน้าครอบครัว

ครัวช่างตัดผ้าห้าคน มีสองคนเปลี่ยนอาชีพไปเป็นครู อีกหนึ่งคนเป็น
 คนขายผ้าในคานนา เหลืออีกสองคน ซึ่งมีอายุสูงกว่าเพื่อน ยังคง
 ประกอบอาชีพช่างตัดเสื้อผ้า แต่ทั้งสองคนก็ยังคงหารายได้เพิ่มเติม
 ด้วยการหางานอื่น ๆ ทำ เช่น ซ่อมจักรเย็บผ้า หรือขายขนมเค้ก

ปัจจุบันนี้ทั้งช่างตัดเสื้อผ้าและช่างตัดผมต่างก็ต้องดิ้นรนอย่างสุด
 ฤทธิ์ที่จะปรับตัวเข้ากับแบบแผนชีวิตใหม่ และพยายามหาทางดำรง
 สถานภาพและรายได้อย่างแต่ก่อนเอาไว้ พิจารณาในแง่หนึ่ง พวกเขา
 พยายามต้านกระแสที่พัดพาบรรณะผู้ให้บริการอื่น ๆ ในหมู่บ้านเกือบ
 ทั้งหมดไปสู่ฐานะผู้ใช้แรงงานในท้องถิ่นมาแล้ว ทว่าทางเลือกที่เบ็ด
 ไข่ม้วนแต่เพียงการโยกย้ายออกไปที่อื่น หรือไม่ก็ต้องพัฒนาความ
 สามารถของตัวเองให้สูงขึ้นเพื่อเป็นทางเลือกของหมู่บ้าน ทางเลือก
 โดยการอพยพทั้งครอบครัวออกไปอยู่ที่ยอดเขาจะเป็นเรื่องเป็นไปได้ยาก
 ในปัจจุบัน เพราะขาดเงิน ดังนั้นพ่อแม่ชาวบรรณะทั้งสองจึงมุ่งมุ่น
 จะให้ลูกชายพัฒนาความสามารถอันเป็นทางเลือกของตลาด (คือการ
 ศึกษา) เพื่อว่าลูก ๆ จะสามารถหางานที่ต้องใช้ฝีมือทำในหมู่บ้าน
 (เช่นเป็นครู) หรือไม่ก็สามารถอพยพไปอยู่เมืองอื่น

ทั้งบรรณะดาร์ตและบรรณะไน ต่างก็ต้องการมีลูกจำนวนมากพอ
 ที่จะทำให้ออมทรัพย์ได้ เช่นเดียวกันกับบรรณะผู้ให้บริการอื่นในหมู่บ้าน
 ประเด็นนี้สองกรณีนี้มีลักษณะน่าสนใจเป็นพิเศษตรงที่ว่ามันเดินสวน
 ทางกับ “ข้อเท็จจริง” อันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในหมู่บ้าน
 วางแผนครอบครัวที่ว่า ครอบครัวที่ต้องการให้ลูก ๆ มีการศึกษา โดย
 เฉพาะการศึกษาขั้นสูงนั้น มักจะต้องจำกัดขนาดครอบครัวของเขา
 เพราะการศึกษาขั้นสูงต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก ซึ่งค่าใช้จ่ายทั้งหมดนี้จะ

ยังสูงมากถ้ามีลูกมาก ดังนั้นการวางแผนครอบครัวจึงสามารถก่อให้เกิดการประหยัดค่าใช้จ่าย และจึงควรเป็นทางเลือกอันสมเหตุสมผลที่สุดของพ่อแม่เหล่านี้

ทว่าระบบความคิดอย่างมีเหตุผลของช่างตัดเสื้อผ้าและช่างตัดผมมีลักษณะตรงกันข้ามกับความคิดดังกล่าวข้างต้นของนักวางแผนครอบครัวโดยสิ้นเชิง ข้อเท็จจริงประการแรกก็คือ ครอบครัวส่วนใหญ่มีเงินออมทรัพย์น้อยมาก หรือแทบไม่มีเลยก็ได้ อีกทั้งรายได้ที่หาหามาได้ก็น้อยเกินกว่าจะพอส่งลูกไม่ว่าจะเป็นคนไหนให้เรียนได้แม้แต่เพียงแค่ชั้นมัธยม เพราะฉะนั้นถ้าอยากให้ลูก ๆ ได้เรียนสูง ๆ ละก็ ครอบครัวจำเป็นต้องมีรายได้จากทางอื่นมาช่วย ทางหนึ่งที่จะช่วยได้สามก่าบอกเล่าของช่างตัดผมคนหนึ่งก็คือ “ต้องมีลูกให้มากพอ เพื่อจะได้มีลูกชายอย่างน้อยสามหรือสี่คนในครอบครัว” ลูกชายแต่ละคนอาจเรียนจนจบชั้นมัธยมพร้อม ๆ ไปด้วยไปกับการทำงานให้กับชานาในตอนเย็นหลังโรงเรียนเล็ก ซึ่งทำให้มีรายได้อย่างน้อยก็พอค่าอาหารประจำวันของเขา หลังจากจบโรงเรียนมัธยมกันหมดแล้ว ลูกชายคนหนึ่งก็จะถูกส่งไปเรียนต่อที่มหาวิทยาลัย โดยอาศัยเงินค่าใช้จ่ายจากการทำงานของลูกชายทั้งหมดที่เหลือ และในระหว่างปิดภาคฤดูร้อนลูกชายคนที่เรียนอยู่ในมหาวิทยาลัยก็จะต้องทำงานหาเงินเป็นค่าใช้จ่ายส่วนหนึ่งของเขาด้วย หลังจากที่ถูกคนนั้นเรียนจบแล้ว เขาจะต้องใช้รายได้ที่มากที่สุดเพิ่มขึ้นมาส่งเสียน้องชายให้เรียนต่อ ปรกติแล้วลูกชายคนแรกที่จบมหาวิทยาลัยจะยังไม่แต่งงานมีครอบครัว จนกว่าน้องชายคนรองลงมาจะจบการศึกษา และสามารถรับภาระค่าใช้จ่ายในการศึกษาของน้องชายคนที่สามต่อไปได้

ลองมาดูกรณีของช่างตัดผมกือมาคาน สิงห์ (Makan Singh) เป็นตัวอย่างก็ได้ มาคาน สิงห์ มีลูกชาย 5 คน และลูกหญิง 2 คน ลูกผู้หญิงคนโตเรียนจบชั้นมัธยมและออกเรือนไปแล้ว ส่วนลูกผู้หญิงอีกคนหนึ่งกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมระดับ 1 ลูกผู้ชายคนโตสามคน ต่างจบการศึกษาสูง ๆ กันทั้งหมด (คนแรกจบปริญญาตรี ทำงานเป็นครู คนที่สองจบปริญญาโท ทำงานเป็นครูเหมือนกัน ส่วนคนสุดท้ายจบปริญญาตรี ทำงานเป็นข้าราชการ) มีข้อน่าสังเกตว่าลูกผู้ชายคนที่สามนั้นเมื่ออายุจะปาเข้า 30 ปีแล้ว แต่ก็ยังไม่แต่งงาน มาคาน สิงห์ บอกผู้เขียนอย่างหนักแน่นว่าลูกชายคนนี้จะยังไม่แต่งงานจนกว่าน้องชายคนถัดมา ซึ่งเขาคงเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยบิตทหนึ่งจะได้เรียนจบเสียก่อน ซึ่งการแบบนี้เดียวกันนั้นก็จะเป็นความรับผิดชอบของลูกชายคนที่สี่ต่อไป สำหรับน้องชายคนเล็กสุดที่กำลังเรียนอยู่ชั้นประถมระดับ 7 ขณะนี้

สภาพครอบครัวของไอเซอร์ สิงห์ (Iser Singh) ก็มีลักษณะทำนองเดียวกันนี้ ลูกชายคนโตซึ่งเรียนจบวิศวกรรม อายุ 25 ปี แต่ยังไม่ได้แต่งงาน ต้องรับผิดชอบส่งเสียน้องชายคนรองที่กำลังเรียนในมหาวิทยาลัย ความจริงแล้วในครอบครัวทั้งสี่ครอบครัวซึ่งมีลูกอยู่ในวัยการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยนั้น (ครอบครัวช่างตัดผมสองครอบครัวและช่างตัดเสื้ออีกสองครอบครัว) มีลูกที่เรียนจบแล้วถึงเจ็ดคน และที่กำลังเรียนอยู่อีกเพียงสี่คน อย่างไรก็ตาม มีบัณฑิตสองคนที่ยังกว้างงาน ซึ่งโดยทั่วไปก็สะท้อนให้เห็นว่าอัตราการว่างงานในหมู่ผู้มีการศึกษาในประเทศอินเดียอยู่ในระดับสูง (เกี่ยวกับการว่างงานมีข้อควรสังเกตสองประการ คือหนึ่ง การว่างงานในหมู่ปุระเกิด

งานในหมู่บ้านมีการศึกษาเท่านั้น และสอง การว่างงานเป็นปรากฏการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นในหมู่บ้าน) จากการสัมภาษณ์ปรากฏว่า บรรดาคุณพ่อครูที่วิตกกังวลเกี่ยวกับการว่างงานนั้นเป็นอันมาก ต่างก็หวังว่าคงเป็นปรากฏการณ์ชั่วคราวช่วยยามเท่านั้น แต่กระนั้นก็ตามทั้งหมดก็เห็นพ้องกันว่าทางรอดทางเดียวที่เป็นไปได้ก็คือให้ลูกมีการศึกษา

เรามากจะไม่ใคร่พบว่ามีการวางแผนครอบครัว ใน หมู่ ช่าง ตัดผม และช่างตัดเสื้อผ้า สำหรับครอบครัวที่มีการคุมกำเนิดนั้น ส่วนใหญ่ก็เป็นครอบครัวที่มีลูกชาย “เพียงพอ” จำนวนหนึ่งแล้วเท่านั้น ข้อเท็จจริงเป็นอย่างนี้ทั้ง ๆ ที่หัวหน้าครอบครัวช่างตัดเสื้อผ้าหลาย ๆ คน และลูกชายของเขาจัดได้ว่า เป็นพวกที่มีการศึกษาดีที่สุดในหมู่บ้านทีเดียว ตัวอย่างเช่นในกรณีของอาเจบ สิงห์ (Ajai Singh) ซึ่งจบปริญญาตรีและปัจจุบันทำงานเป็นครูในหมู่บ้านใกล้เคียง ๆ เขาเพิ่งไปผ่าตัดทำหมันชายเมื่อไม่นานมานี้ ภายหลังจากที่มึนลูกไปแล้วเจ็ดคน โดยเป็นชายเสียห้าคน สำหรับบุคคลเหล่านี้ การศึกษาในตัวของมันเองไม่สามารถอธิบายได้ว่า เขามีปฏิกิริยาต่อการมีครอบครัวขนาดเล็กอย่างไร แต่ต่อไปเมื่อเราพูดถึงพวกพราหมณ์ซึ่งมีการศึกษาดีพอ ๆ กับช่างตัดเสื้อ เราจะเห็นได้ว่าพราหมณ์มีทัศนคติต่อการคุมกำเนิดแบบตรงกันข้ามเลยทีเดียว

อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่ามีปัจจัยที่สำคัญอันหนึ่ง ซึ่งกำลังจะมีอิทธิพลต่ออัตราการเพิ่มตามธรรมชาติของ สมาชิก ครอบครัว เหล่านี้ นั่นก็คือการที่บรรดาลูกชายมักต้องแต่งงานช้า (ปกติอายุมากกว่า 30 ปี) อาจจะทำให้ขนาดครอบครัวของเขาเล็กลงในอนาคต

ปรากฏการณ์ที่อายุแต่งงานสูงขึ้น เห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดในหมู่ครอบครัววรรณะช่างตัดเสื้อผ้าและช่างตัดผม นอกจากนี้ในหมู่ชนชั้นกสิกร ก็มีความโน้มเอียงทำนองเดียวกัน เพราะการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีทำให้ผลิตภาพแรงงานและปริมาณงานมีมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้สตรีแต่งงานช้าลง สิ่งที่น่าสนใจตามที่โครงการคานนาไดซ์ให้เห็นก็คือว่า การที่อายุแต่งงานเพิ่มจาก 17.5 ปี ในปี 1958 เป็น 20 ปี ใน ค.ศ. 1969 ก็สาเหตุสำคัญที่ทำให้อัตราการเกิดในหมู่บ้านลดลงจาก 40 ต่อ 1,000 คน ในปี 1957 มาเป็น 35 ต่อ 1,000 คน ในปี 1968 โครงการคุมกำเนิดมิใช่ปัจจัยสำคัญในการลดอัตราการเกิดดังกล่าว ที่สุดแล้วก็คือ โครงการคุมกำเนิดต้องคว้านาเหว การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสังคมต่างหากที่มีผลทำให้อัตราการเกิดลดลง

พราหมณ์ : พวกผู้ตกยาก

จักตีปราสาท (Shaktiprasad) เป็นพราหมณ์คนหนึ่ง ที่ห้องนั่งเล่นชั้นที่สองของบ้าน เขากำลังนั่งหันหน้าออกไปทางหน้าต่าง เบื้องหน้าเป็นทิวทัศน์หมู่บ้านด้านตะวันตก เขาเหม่อมองออกไป ครุ่นคิดทอดถอนใจ นึกถึงความหลังอันรุ่งโรจน์ “ในบ้านหลังนี้ไม่เคยมีการนับเงิน เคยแต่ชั่งเอา ในวันหนึ่ง ๆ คุณปู่ของผมจะนำเงินกลับเข้าบ้านเป็นพัน ๆ รูปี (สมัยนั้นเป็นเงินรูปีทำด้วยเงิน) ซึ่งถ้าจะนั่งนับคงกินเวลาเอามาก ๆ จึงใช้วิธีชั่งน้ำหนักแทน”

จักตีปราสาทนั่งพิงกับผนังห้อง ผ่านมือทั้งสองประสานกันรองรับศีรษะ บ่อย ๆ ครั้งที่เขาจะขยับตัวเพื่อสูดอากาศเย็นที่โชยมากับลม

อ่อน ๆ ทางหน้าต่างระหว่างฤดูร้อนอากาศแสนจะอบอุ่น ลมอ่อน ๆ จึงช่วยบรรเทาความร้อนได้บ้าง แม้จะร้อนแสนร้อน แต่จิกดีปราสาทก็ไม่มีพัดลมไฟฟ้าใช้เหมือนกับครอบครัวชาวนาหลาย ๆ ครอบครัว

เครื่องเฟอร์นิเจอร์ในบ้านสะท้อนให้เห็นถึงอดีตอันรุ่งโรจน์ และปัจจุบันอันขมขื่น เดิมมีอายุเก่าแก่ราว 40 ปี ประดับประดาอย่างฉูดฉาดและแลดูบึกบึน ตุเสื่อผ้าทำด้วยไม้ทาสีบางส่วนหนังของฝาผนัง ประตูเป็นไม้แกะสลักและมีทึบทำด้วยแก้ว ทว่าฝาผนังภายในบ้านมีรอยร้าว บ้านของเขาไม่มีไฟฟ้าใช้ แม้ว่าทั้งหมู่บ้านจะเริ่มมีไฟฟ้าใช้แล้วตั้งแต่ปี 1964 ตะเกียงน้ำมันที่ให้แสงสลัว ๆ ในบ้านตอนกลางคืนเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นถึงความเสื่อมสลายของเหล่าพราหมณ์ในหมู่บ้านนี้ได้เป็นอย่างดี

เท่าที่ทราบจากปากคำของจิกดีปราสาทเอง ปู่ของเขาไม่ใช่เป็นสามัญชนธรรมดา แต่เป็นผู้ที่ร่ำรวยที่สุดในอำเภอ เป็นนายทุนเงินกู้ เป็นหมอแผนโบราณที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ชาวบ้านในกว่า 20 หมู่บ้านรู้จักกันดี จิกดีปราสาทบอกกับปู่เขื่อนว่า “ผมเป็นคนแรกในหมู่บ้านที่เรียนมหาวิทยาลัย ตอนนั้นไม่มีใครเลยที่มีปัญญาจะส่งลูกเรียนสูง ๆ อย่างนี้ ทดสินสองข้างทางตลอดถนนสายนี้ นะครั้งหนึ่งเป็นของเรา แต่ปัจจุบันเราต้องขายมันไปบ้าง ที่เหลือก็ต้องแบ่งกันในหมู่ญาติพี่น้องจำนวนมาก”

คราใดที่พวกพราหมณ์พูดถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายเหล่านี้ที่อุบัติขึ้น เขาจะไม่เอ่ยถึงความรุ่งโรจน์ของพวกชาวนาเจ้าที่ดิน หรืออนาคตอันสดใสของชาวบ้านทั้งหมด แต่พูดถึง “ความละโมภและ ความลุ่มหลงในวัตถุของพวกจัท” พูดถึง “วัฒนธรรมอันต่ำทราม

และความป่าเถื่อนของจิต” และในบางครั้งเกี่ยวกับ “การขูดรีดแรงงานการเกษตรของคณาภิรณะดำที่ขายแรงงานในไร่มา” แม้ว่าโดยผิวเผินแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างพราหมณ์กับจิตจะเป็นไปอย่างปกติ แต่ในส่วนลึกกลับปรากฏความขุ่นเคืองที่กำลังปะทุเดือด การเปลี่ยนแปลงทางสังคมยังผลให้เกิดความก้าวหน้าสำหรับชาว นาเจ้าที่ดิน (จิต) แต่สำหรับเหล่าพราหมณ์แล้วมันคือความตกต่ำจากสถานการณเช่นนี้ เว้นหรือจะให้พราหมณ์ต้องปรับตัวเองใหม่ในทุกด้าน ซึ่งเป็นความเจ็บปวดอย่างยิ่งสำหรับพวกเขา ครอบครัวพราหมณ์ถูกระทบกระเทือนอย่างรุนแรงรวดเร็วทันควัน และร้ายแรง

ในปี 1920 มีครอบครัวพราหมณ์อยู่ในมณฑลปุระ 50 ครอบครัวโดยประมาณ แต่ปัจจุบันเหลือแค่เพียง 16 ครอบครัวเท่านั้น (ร้อยละ 4.8 ของประชากรทั้งหมดในหมู่บ้าน) เนื่องจากพราหมณ์เป็นพวกที่มทรพัสสะสมมาก่อน อีกทั้งมีการศึกษาดี ซึ่งแตกต่างกับช่างตัดเสื้อผ้าและช่างตัดผม ดังนั้นเมื่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมิได้เป็นผลดีกับตน การโยกย้ายออกไปที่อื่นโดยทันทีทันใดจึงเป็นทางเลือกอันเป็นไปได้ ดังนั้นหลาย ๆ ครอบครัวจึงโยกย้ายออกจากมณฑลปุระ แม้ภายในครอบครัวที่ยังคงอยู่ในมณฑลปุระเอง สมาชิกก็หาได้อยู่กันพร้อมหน้าเหมือนเดิมไม่ คนใดที่มีความสามารถก็อพยพออกไป ทิ้งให้คนบ๊วยคนแก่ คนที่ไม่ใครจะมีเงิน และคนที่มีการศึกษาน้อย อยู่เบื่องหลังให้คนรุ่นต่อสู้อุปการรักษาสถานภาพ อภิสัทธและรายได้ ที่เคยมีมาแต่ก่อนแต่เพียงดำพั้ง ซึ่งพราหมณ์คนหนึ่งได้อธิบายให้ฟังว่า นั่นหมายถึงภาวะจำยอม “ต้องทำงานอย่างไม่ใช้พราหมณ์” นอกจากนี้ยังหมายถึงว่าพวกเขาต้องทำงานหลาย ๆ อย่าง ในขณะที่เดียวกัน

เพราะพ้นไปจากงานการเกษตรแล้ว แทนไม่มีงานชนิดใดชนิดเดียวที่สามารถให้รายได้มากเกินระดับพอยังชีพ

สำหรับในครอบครัวพราหมณ์ที่ยังคงอยู่ในมณฑลมีจำนวนสมาชิกครอบครัวที่มรายได้เพียงร้อยละ 35 เท่านั้นที่ทำงานในมณฑลที่เหลืออีกร้อยละ 65 มีงานทำนอกหมู่บ้าน ในหน้าที่ทำงานในมณฑลซึ่งรวมถึงพวกพระด้วยนั้น ปรากฏว่ามีอาชีพเบ็ดเตล็ดค้าขายเสวยร้อยละ

48

ดิลิปจัน (Dilipchand) เป็นน้องชายของจกตีปราสาท ภายหลังจากเรียนจบชั้นโรงเรียนมัธยมแล้ว เขาใช้เวลาเรียนวิชาการแพทย์แผนโบราณอยู่ที่บ้านอีกสัปดาห์เต็ม จึงได้มีอาชีพเป็นหมอ แต่ปัจจุบันงานการรักษายาบาลของเขามีน้อยลงมาก เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่หันไปใช้บริการฟรีที่โรงพยาบาลของรัฐในคานนา ดังนั้นดิลิปจันจึงต้องหางานอย่างอื่นทำไปด้วยเพื่อหารายได้เพิ่มเติม เขาเปิดกิจการร้านค้าแห่งหนึ่ง และยังทำงานเป็นบุรุษไปรษณีย์ประจำหมู่บ้านอีกด้วย รายได้ประจำเดือนของเขามาจากแหล่งต่อไปนี้

หมอแผนโบราณ	200	รูปี
ร้านค้า	40-50	รูปี
บุรุษไปรษณีย์	50	รูปี
รวม	290-300	รูปี

การที่ดิลิปจันต้องเก็บออมเงินบางส่วนไว้ใช้ในยามฉุกเฉิน และโอกาสพิเศษในอนาคต เช่น การแต่งงาน เป็นต้นนั้น ลำพังเงินรายได้จำนวน 290-300 รูปี ต่อเดือน จึงไม่ใ้พอที่จะเลี้ยงดูครอบครัวซึ่งมีด้วยกันถึงแปดคน แต่ดิลิปจันคิดว่าเขาค่อนข้างจะโชคดีที่มี

ลูกชายถึงสามคน เพราะลูกชายสองคน ซึ่งทำงานเป็นเสมียนในเมือง
ไกล ๆ และอีกคนหนึ่งที่เป็นทหารได้ส่งเงินมาช่วยรายจ่ายของครอบครัว
ทุกเดือน จากแหล่งเงินเหล่านั้นเองที่ทำให้ดัลปีจันสามารถจัดการ
งานศพของแม่ของเขา เมื่อเดือนมิถุนายนปีที่แล้ว ซึ่งใช้เงินถึง 500
รูปี อีกทั้งยังมีเงินเหลือเก็บไว้สำหรับอนาคตอีก

ดัลปีจันมีลูกสาวสามคน คนหนึ่งอายุได้ 12 ปี เกิดในปี 1958
เขาเล่าว่าได้บอกกับเจ้าหน้าที่โครงการคานนาไปว่าได้ใช้เครื่องมือคุม
กำเนิด ทั้ง ๆ ที่จริงแล้วไม่ได้ใช้ เขากล่าวเพิ่มเติมว่า “ถ้าการที่พวก
เขาได้เขียนชื่อเราลงไปในรายงาน แล้วทำให้พวกเรามีความสุขละก็
ปล่อยให้เขาทำกันไปเถอะ เราไม่ต้องไปกังวลกับเขาหรอก” ในปี
1980 อันเป็นปีที่โครงการคานนาสิ้นสุดลง เขาตัดสินใจละเว้นการ
ร่วมหลับนอนกับเมีย และก็ทำได้จริงตั้งแต่นั้นมา ทั้งนี้โดยให้เหตุผล
สองประการ ประการแรกคือ การมีลูกคนที่เจ็ดเป็นชายนั้นแทนที่เขา
จะได้ประโยชน์ ก็กลับจะต้องมีแต่เสียค่าใช้จ่าย เพราะกว่าลูกชาย
คนนั้นจะมีอายุประมาณ 16 ปี ซึ่งโตพอสำหรับพวกพราหมณ์ที่จะทำงาน
หาเงินได้ เขาและเมียอาจจะตายไปแล้ว หรือไม่ก็แก่เกินกว่าที่จะได้
รับประโยชน์ และประการที่สอง ลูกคนที่เจ็ดจะเป็นหญิงหรือชายก็
ไม่รู้ได้ เขาไม่ต้องการจะเสี่ยงมีลูกคนที่เจ็ดเป็นผู้หญิง

ร้านค้าทั้งหมดในหมู่บ้านมีด้วยกันเก้าร้าน โดยเป็นของพวกเขา
วรรณะสูงดั้งเดิมเสียหกร้าน (วรรณะพราหมณ์สี่ร้าน วรรณะกษัตริย์

หนังสือ และวรรณคดีโบราณหนังสือ* สองร้านเป็นของจันทาล
 เหลือออกหนังสือเป็นของใหม่) สำหรับพวกจันทาลแล้ว การทำการค้า
 ได้ว่าเป็นความพยายามที่จะเลื่อนฐานะทางสังคมของตนให้สูงขึ้น แต่
 สำหรับพวกวรรณคดี การค้าคือการตุนนมให้ตกยาก

อาชีพเปิดร้านค้าให้ผลตอบแทนน้อยมาก เจ้าของร้านมีเงินเหลือ
 เกือบน้อยหรือไม่เลย มีรายได้แค่พอกินไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ทุก ๆ
 สองหรือสามวัน จะต้องไปซื้อของที่คานานาขาย โดยให้คนอื่นไป
 หรือไม่ก็ต้องไปเอง การซื้อแต่ละครั้งก็ไม่มีเงินพอจะซื้อทีละมาก ๆ
 ในกรณีที่เขามูลุกขายซึ่งตามปกติเจ้าของร้านมักจะมีลูกขายกันทุกคน
 ก็จะให้ลูกขายคนหนึ่งดูร้านแทน ขณะที่เขาไปซื้อของ ส่วนลูกขาย
 หรือลูกสาวที่เหลือหรือทั้งสองคนก็ต้องทำหน้าที่เลี้ยงควาย หาหญ้า
 และน้ำให้ควายกิน พาไปอาบน้ำหนองน้ำ และอื่น ๆ ไม่มีเจ้าของ
 ร้านรายได้เงินจ้างคนมาทำหน้าที่เหล่านี้ เพราะฉะนั้นบ้านใดไม่มี
 ลูก บ้านนั้นก็มักไม่มีวัวควาย

* ตามหลักประเพณีปฏิบัติแต่เดิม พวกกษัตริย์เป็นเจ้าของร้านค้า และ
 พวกขุนนางเป็นช่างทอง แต่ในระหว่างใต้การปกครองของอังกฤษ ทั้งสองวรรณะ
 นกหลายมาเป็นพวกนายทุนเงินกู้เช่นเดียวกับพวกพราหมณ์ ดังนั้น ทั้งกษัตริย์
 และขุนนางจึงมีฐานะทางชนชั้น และฐานะทางสังคมเทียบเท่าพวกพราหมณ์
 บ้างนับสองในสามหัวหน้าครอบครัวกษัตริย์ และขุนนางเป็นเจ้าของร้านค้า
 ส่วนนอกคนหนึ่งซึ่งยังโสดอยู่เป็นพนักงานวางแผนครอบครัวของรัฐบาล ดังนั้น
 เราจึงอาจกล่าวถึงครอบครัวกษัตริย์และขุนนางทั้งสองนี้ได้ว่า เป็นเจ้าของร้าน
 ค้าวรรณคดี นอกจากนี้ปฏิบัติการต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทัศนคติ
 การวางแผนครอบครัวของพวกเขาที่มีลักษณะใกล้เคียงกับของพวกพราหมณ์

อาชีพของชาววรรณะพรหมณ์

ภาคเศรษฐกิจ	สถานที่ทำงาน	อาชีพ	จำนวน รวมในหมู่บ้าน	จำนวนรวมทั้งหมด
เกษตรกรรม พาณิชย์กรรมและ— การลงทุน	ในหมู่บ้าน นอกหมู่บ้าน ในหมู่บ้าน	ชาวนา คนงานก่อสร้าง (1) กิจการร้านค้า * (5) เจ้าของและขับรถแท็กซี่ (1)	1 8	2 7
ภาคบริการที่ใช้— แรงงานมีฝีมือ (อย่าง— น้อยต้องจบการศึกษาชั้น มัธยมปลาย)	นอกหมู่บ้าน ในหมู่บ้าน นอกหมู่บ้าน	กิจการร้านค้า (1) แพทย์แผนโบราณ ** (1) อาจารย์ (1) คนร่างหนังสือ (2) ช่างซ่อมวิทยา (1) เสมียน (4) ข้าราชการ (1) ครู (1)	1	11

ภาคเศรษฐกิจ	สถานที่ทำงาน	อาชีพ	จำนวนรวมในหมู่บ้าน	จำนวนรวมทั้งหมด
ภาคบริการที่ใช้แรงงาน มีฝีมือปานกลางและไร้ฝีมือ (ไม่จำเป็นต้องจบการศึกษาชั้นมัธยมปลาย)	ในหมู่บ้าน นอกหมู่บ้าน	คนขับแท็กซี่ กิจการร้านค้า (1) ซ่อมจักรยาน (2) ทหาร (3) ตำรวจ (2) พระ (2) ฟักหรือแกะสลักอายุ (3) นักศึกษา (3)	1	9
ไม่ประกอบกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจ				

* เจ้าของร้านคนหนึ่งยังเป็นนายไ้รถมณีและแพทย์แผนโบราณด้วย นอกจากนี้ แม้จะมีพวกพวกรวมอยู่ที่ทำงานกิจการร้านค้าถึง 5 คน แต่ร้านค้าของพวกพวกรวมมีอยู่เพียง 4 ร้านเท่านั้น เพราะพวกพวกรวมอีกคนหนึ่งทำงานในร้านของพ่อ

** แพทย์แผนโบราณยังทำหน้าที่เป็นคนเข็นใบ้ที่กุศลเรื่องอีกส่วน

ตารางที่ ๑๑

การเป็นเจ้าของวัวควาย แยกแสดงตามวรรณะ

วรรณะ	จำนวนครอบครั้ว	จำนวนครอบครั้ว ที่มีวัวควาย	คิดเป็นร้อยละ
ชวานาเจ้าที่ดิน (จิต)	143	140	97.9
จณฑาล	61	54	88.5
วรรณะบริการ ชนตา	41	30	73.2
วรรณะบริการ ชนสูง	20	11	55.0
รวม	265	235	88.7

อาชีพเบ็ดร่านขายของต้องทำงานหนักตลอดวัน ตั้งแต่ห้าจนถึง
สี่ทุ่ม บางทีเราอาจคิดว่าอาชีพการค้าในหมู่บ้านจะเก็บเกี่ยวผลประ
โยชน์ได้จากความมั่งคั่งของภาคการเกษตร แต่ความจริงหาได้เป็น
เช่นนั้นไม่ พวกชวานาส่วนใหญ่ปลูกพืชผลไว้กินเองอย่างเกือบเพียง
พอกับความต้องการของตัวเอง ในกรณีที่ต้องซื้อของจากภายนอก
พวกเขาก็ไม่นิยมซื้อจากร้านของพราหมณ์ เพราะชวานากับพราหมณ์
เป็นคู่อริกันมาแต่ไหนแต่ไร แต่กลับไปซื้อจากในเมืองคานนาแทน
ดังนั้นโดยทั่วไปแล้วร้านค้าในหมู่บ้านจึงเป็นทนายของเล็กน้อยๆ เช่น
เครื่องเทศ ขนมหวานสำหรับเด็ก ผักสด และน้ำมันทำกับข้าวเท่านั้น
เจ้าของร้านส่วนใหญ่โดยเฉพาะพวกสังกัดในวรรณะสูงมีความหวังว่า

อย่างดีที่สุดกิจการค้าคงทำให้เขามีเงินออมพอส่งเสียให้ลูกชายของเขา
 ศึกษาศึกษาเพื่อว่าชีวิตของอนุชนรุ่นต่อไปจะได้มีโอกาสดีกว่านี้ ดัง
 ตัวอย่างเช่น กริชาน ลาล (Krishan Lal) ซึ่งเป็นพราหมณ์เจ้าของ
 ร้านค้าคนหนึ่งบอกกับข้าพเจ้าว่า “ผมทำงานวันละ 18 ชั่วโมง ตั้งแต่
 ตีห้าจนถึงห้าทุ่มทุกวัน ไม่มีใครหรอกที่จะทำงานหนักเท่านี้ และคุณ
 คงไม่คิดหรอกนะว่า ผมอยากจะให้ลูกชายของผมต้องมีชีวิตลำบาก
 อย่างผมนี้”

ทัศนคติของพวกวรรณะพราหมณ์ นับว่าแตกต่างกับพวกช่าง
 ตัดเสื้อผ้าและช่างตัดผม บรรดาช่างตัดเสื้อผู้รักเต็มใจที่จะให้ลูก
 ชายคนน้องรับจ้างชวานาทำงาน หรือแม้แต่จะเป็นคนรับใช้ทำงาน
 บ้าน เพื่อว่าลูกชายคนพี่จะได้มีโอกาสเล่าเรียนหนังสือ แต่สำหรับ
 พราหมณ์แล้ว พวกเขามองการขายแรงงานในท้องถิ่นด้วยสายตาคู
 หมิ่นเหยียดหยาม และรู้สึกหวนเกรงที่จะต้องทำเช่นนั้นอย่างมาก
 ทัศนคติเช่นนี้มีบ่อกำเนิดจากระบบวรรณะที่กำหนด ให้การทำงานเป็น
 คนรับใช้มีสถานภาพทางสังคมอันต่ำต้อย พราหมณ์มีความภาคภูมิใจ
 ว่าตนไม่เคยแตะต้องพื้นดินเลย พวกเขาคูหมิ่นเหยียดหยามการใช้
 แรงงาน และถือว่ามเกียรติสามารถหลีกเลี่ยงมันเสียได้ กระทั่งทุก
 วันนี้พวกเขาก็ยังดิรนที่จะรักษาเกียรติอันนี้ไว้ แม้และสำหรับเขาแล้ว
 การยอมให้บุตรหลานไปรับจ้างทำงานให้กับชวานาผู้ซึ่งสังกัดวรรณะที่
 ต่ำกว่าตนก็เท่ากับเป็นการยอมรับความเสื่อมถอยของชนชั้นพราหมณ์
 ผู้ปกครองอย่างออกนอกหน้า

ในท่ามกลางกระแสแห่งความเจริญก้าวหน้าที่กำลังขยับสูง พวก
 คนวรรณะสูงที่ทำงานด้านการบริการ ไม่เพียงแต่จะถูกพัดผ่านเลยไป

เท่านั้น หากแต่ยังถูกทำลายอีกด้วย ในบรรดาบรรณะต่าง ๆ ทั้งหมด พวกเขาจัดได้ว่า เป็นบรรณะที่เผชิญกับการเปลี่ยนแปลง อย่าง รุน แรง และรู้สึกไม่แน่นอนต่ออนาคตเป็นอย่างมาก เพราะฉะนั้นคนพวกนี้จึง ย้ำเรื่องการประหยัดและการอดออมเป็นพิเศษ และเน้นความจำเป็นที่ จะต้องมีควมมั่นคงทางการเงิน สำหรับครอบครัวกับความมั่นคงทาง การศึกษาสำหรับลูก ๆ ลูก ๆ ของพวกเขา ทั้งหญิงและชายมักจะมี การศึกษาดที่สุด คือมากกว่าระดับมัธยมปลายและก็เช่นเดียวกับลูก ๆ ของช่างตัดเสื้อผากับช่างตัดผม มักจะแต่งงานช้าที่สุด และอพยพ ย้ายถิ่นออกไปจากหมู่บ้านมากที่สุด อย่างไรก็ตามสิ่งที่พวกพราหมณ์ แตกต่างกับช่างตัดเสื้อผาและช่างตัดผมก็คือ พวกเขามักจะเล็งเห็น ประโยชน์ของการวางแผนครอบครัว

ตารางที่ 12
การศึกษาของลูก ๆ พรหมณ์

ชั้นประถม (ระดับ 1--5)				ชั้นมัธยม (ระดับ 6--10)		
เพศ	จำนวนเด็ก ที่เข้าเรียน	จำนวนเด็ก ที่เข้าเรียน	ร้อยละ	จำนวนเด็กที่ อยู่ในวัยเรียน	จำนวนเด็กที่ เข้าเรียน	ร้อยละ
ผู้หญิง	3	2	67.0	6	4	67.0
ผู้ชาย	8	7	88.0	13	10	77.0
รวม	11	9	82.0	19	14	74.0

* ตัวเลขนี้รวมทั้งถึงจำนวนครอบครัวที่อพยพออกไปจากหมู่บ้านรวมทั้งครอบครัว ซึ่งเป็นการประเมินค่าเกินไป ที่จริงแล้วต้องประเมินโดยนับการย้ายถิ่นของแต่ละบุคคลด้วย

โครงการคานนาได้กล่าวว่า อัตราการย้ายถิ่นสู่ระดับสูงใน
 มนุประเทศเป็นเครื่องแสดงความพยายามในส่วนของชาวบ้านในการแก้ไข
 ปัญหาประชากรของเขา แต่กึ่งที่เราได้แสดงให้เห็นแล้วว่า การย้าย
 ถิ่นในระดับสูงมิได้เกิดขึ้นในทุกวาระ แต่เป็นเฉพาะบางวาระ
 โดยเฉพาะวาระที่มีได้ทำงานภาคเกษตรกรรมเท่านั้น ข้อมูลของ
 โครงการคานนา ที่เก็บมาระหว่างการดำเนินโครงการก็สนับสนุนข้อ
 เถ็จจริงนี้ แต่การสรุปผลของเขากับของเรากลับแตกต่างอย่าง
 สิ้นเชิง

โครงการคานนารายงานว่าพวกวาระสูง ยกเว้นพวกจัท ใน
 เขตการศึกษาอัตราการย้ายถิ่นสู่สูงสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ ถึงเท่าตัว² ใน
 มนุประเทศวาระสูงที่สำคัญที่สุดก็คือพราหมณ์ และมันก็เป็นความ
 จริงว่า จำนวนครอบครัวพราหมณ์ได้ลดลงจาก 28 ครอบครัว ในปี
 1955 เหลือเพียง 16 ครอบครัว ในปี 1970 ร่องลงมาได้แก่ครอบครัว
 ช่างตัดเสื้อและช่างตัดผม ซึ่งมีจำนวนลดลงจาก 13 ครอบครัว ในปี
 1955³ มาเป็น 9 ครอบครัว เท่านั้นในปี 1970*

พวกพราหมณ์ส่วนน้อยกับพวกช่างตัดผมและช่างตัดเสื้อผ้า มี
 อะไรบางอย่างที่เหมือนกัน กล่าวคือบรรดาคนเหล่านี้เป็นผู้มีฐานะมั่ง
 กั่งมาแต่เดิมในมนุประเทศ แต่ปัจจุบันฐานะทางวัตถุแห่งชีวิตของพวกเขา
 เขาได้ถูกสั่นคลอนด้วยความเจริญรุ่งเรืองของพวกเขา จัท ชนชั้น ชาว นา
 เจ้าที่ดิน และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีในหมู่บ้าน อันที่

* ตัวเลขนี้หมายถึงจำนวนครอบครัวที่อพยพออกไปจากมนุประเทศทั้งครอบ
 ครัว ซึ่งเป็นการประเมินต่ำเกินไป ที่จริงแล้วต้องประเมินโดยนับรวมการย้าย
 ถิ่นของแต่ละบุคคลด้วย

จริงครอบครัวของเขาเหล่านี้มีได้มีขนาดใหญ่ที่สุดหรือจนที่สุดในหมู่
 ประตามสถิติปี 1959 พวกที่ยากจนและมีครอบครัวใหญ่ที่สุด คือ
 วรรณมีชัย ทวามทบ.บินพวกที่อพยพย้ายถิ่นน้อยที่สุด ส่วนจมา
 กับจัม ซึ่งทำงานในภาคเกษตรกรรม มีอัตราการย้ายถิ่นเฉลี่ยเท่า ๆ
 กัน นอกจากนี้ในปี 1959 พวกมีชัยแม้จะเป็นพวกจนที่สุด แต่ก็ม
 เพียงร้อยละ 3 ของครอบครัวมีชัยเท่านั้นที่ได้รับความช่วยเหลือทาง
 การเงินจากสมาชิกครอบครัวชายที่พำนักและทำงานนอกหมู่บ้าน แต่
 สำหรับพราหมณ์แล้วตัวเลขสูงถึงร้อยละ 16

ยิ่งกว่านั้น ถ้าไม่นับพวกวรรณมีชัยแล้ว วรรณอื่น ๆ ที่มี
 อัตราการย้ายถิ่นสูงก็มักจะถือว่า การมีครอบครัวใหญ่เป็นความ
 จำเป็นสำหรับการอยู่รอดของเขา อันที่จริงพวกพราหมณ์เองก็หาได้มี
 ส่วนบรรเทาปัญหาประชากรด้วยการย้ายถิ่นแต่ประการใดไม่ เหตุที่
 ก็เพราะว่า อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรพราหมณ์อยู่ในระดับต่ำอยู่
 แล้ว ซึ่งโครงการคานนาก็ยืนยันตามนี้ นนหมายความว่าพวกเขาได้
 จัดการจำกัดขนาดของครอบครัวเรียบร้อยแล้วก่อนการย้ายถิ่น ดังนั้น
 การที่กักเอาว่าอัตราการย้ายถิ่นในระดับสูง หมายถึงความพยายามที่
 จะบรรเทา "ความกดดันทางประชากร" หรือแก้ปัญหามาตรกอย่าง
 ที่โครงการคานนาทำ จึงมีผลเท่ากับเป็นการเข้าใจข้อเท็จจริงอย่างผิด
 พลาด ความจริงมีอยู่ว่า การย้ายถิ่นในเขตการศึกษาเป็นตัวแปรทาง
 เศรษฐกิจสังคม หาใช่ตัวแปรทางประชากรไม่

ในบทนี้เราได้พยายามทำความเข้าใจถึงการตอบสนองของวรรณ
 ผู้ทำงานบริการต่าง ๆ ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีในหมู่
 บ้าน ปฏิกริยาตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมย่อมขึ้นอยู่กับ

ฐานะทางชนชั้นของแต่ละคนในสังคม และการรับรู้ของเขาเกี่ยวกับโอกาสที่สังคมเปิดให้ และนี่คือเหตุผลว่าทำไมภายใต้สถานการณ์อันเดียวกัน คนจึงตอบสนองแตกต่างกันกับคนรวย และคนที่ร่ำรวยน้อยมีวิธีการแก้ไขปัญหาคือคนร่ำรวยมาก เพราะฉะนั้นในมุมมองเราจึงได้พบว่า ผู้ที่ไม่มีสมบัติหรือน้อยตอบโต้ต่อการเปลี่ยนแปลงโดยการเพิ่มจำนวนประชากร มิใช่ลดประชากร เขาจะมีความมั่นคง และมีโอกาสที่จะสุขสบายบ้างในอนาคตก็ด้วยการมีครอบครัวขนาดใหญ่เท่านั้น

บทที่ 6

ชีวิตครอบครัว

วิถีชีวิตของชาวบ้านนุปุระ คือการดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอด โดยแท้ ชาวบ้านแต่ละคนต่างก็ใช้เวลาส่วนใหญ่ของตนเฉพาะสำหรับการไถ่ไถ่ ไถ่ไถ่ตามที่ได้เข้าไปในนุปุระแม้แต่เพียงผิวเผินก็จักต้องได้สัมผัสกับบรรยากาศแห่งการดิ้นรนไขว่คว้าหาวัตถุปัจจัย จริงอยู่ในรอบสัปดาห์ที่ผ่านมา ความเจริญได้เข้ามาเยี่ยมเยียนหมู่บ้านนุปุระบ้าง กระนั้นก็ตามสำหรับชาวนาส่วนใหญ่แล้ว ความเจริญดังกล่าวมีผลแค่เพียงทำให้เขามีอาหารกินครบสามมื้อต่อวันเท่านั้นเอง การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีแม้จะมีผลทำให้ผลิตภาพของที่ดินและแรงงานของเขาสูงขึ้น แต่นั่นก็หมายถึงรูปแบบการเกษตรแบบประหยัดที่ดิน (intensive agriculture) และภาระการทำงานที่หนักอึ้งมากกว่าเดิมด้วย

งานที่ทำนอกจากจะหนักแล้วยังกินเวลาอีก เวลาพักผ่อนไม่ต้องพูดถึง เพราะมันน้อยครั้งมาก และนาน ๆ จึงจะได้พักผ่อนที่จริง ๆ แล้วการทำงานเป็นการใช้เวลาที่มีค่าสำคัญ เป็นอันดับหนึ่งเสมอ เวลาไว้สำหรับการทำงาน ไม่มีการแยกอย่างตายตัวว่าเวลานั้นเป็นเวลาทำงาน เวลานี้เป็นเวลาพักผ่อนหาความสุข ต่อเมื่อฝนตกซึ่งทำให้ทำงานไม่ได้เท่านั้น จึงเป็นไปได้ที่จะหาความบันเทิงใจ และต่อเมื่อร่างกายอ่อนเพลียเกินกว่าจะทำงานต่อไปได้อีกแล้วเท่านั้น จึงถึง

เวลาพัก วันหยุดสุดสัปดาห์ไม่มีเพราะทุกๆ วันเป็นวันแห่งการทำงาน ทั้งสิ้น สำหรับชาวบ้านมณูปุระแล้ว *ชีวิตคือการทำงาน*

การทำงานของผู้ชายโดยเฉพาะชวานาอาจหยุดยั้งได้เพราะฝนตก แต่สำหรับผู้หญิงแล้วไม่ว่าฝนจะตกหรือฟ้าจะร้อง ก็ต้องทำงานไม่หยุด ยิ่งสามฟักจากงานอยู่กับบ้านเพราะฝนตก งานของภรรยาที่จะยิ่งหนักเพิ่มขึ้น เพราะต้องปรนนิบัติรับใช้สามเพิ่มเป็นพิเศษ ผู้หญิงจะหยุดงานได้บ้างก็ตอนที่เธอตั้งครรภ์ แต่โดยทั่วไปแม้ขณะตั้งครรภ์ก็ต้องทำงานหนักตามปกติ จนกว่าอีกสามสัปดาห์ก่อนจะคลอดเท่านั้นจึงหยุดทำงานหนักนอกบ้าน แต่ก็ยังต้องทำงานบ้านอยู่ ในช่วงงานนอกบ้าน (เช่นดูแลวัว ควาย) ก็ต้องจำคนอ่อนหรือญาติพี่น้องมาช่วยทำให้ กล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว ผู้หญิงจะหยุดทำงานจริงๆ ก็ตอนก่อนจะคลอดเพียงไม่กี่ชั่วโมงเท่านั้น การพักหลังคลอดของผู้หญิงก็กินเวลาอย่างมากเพียงเจ็ดวัน

นอกเหนือจากเด็กเล็กและผู้เฒ่าผู้แก่จริงๆ แล้ว สมาชิกทุกคนในครอบครัวต่างมีส่วนช่วยเสริมธุรกิจของบ้านทั้งนั้น สตรีวัยสูงอายุก็อาจใช้เวลาไปในการควั่นเชือกซังเป็นงานเบาๆ และไม่ต้องใช้เวลานั่งทำนานๆ เชือกที่ผลิตขึ้นก็อาจใช้กันในครัวเรือนหรือเอาไปขายเป็นเงินหรือแลกเปลี่ยนข้าว

ทางด้านเด็กผู้หญิง แม้ว่าจะต้องไปโรงเรียนตอนกลางวัน แต่ตกเย็นหลังโรงเรียนเลิกเด็กๆ เหล่านี้จะทำงานทอเสื่อไปด้วย เสื่อที่ทอมีแบบหลายหลากสี บางผืนอาจเก็บไว้ประดับบ้าน ส่วนที่เหลือนำไปขายในหมู่บ้านหรือในเมืองคานนา เหลือจากการขายเท่าไร เด็กผู้หญิงก็จะเก็บไว้เป็นสินสอดทองหมั้นสำหรับการแต่งงานของเธอใน

อนาคต นอกจากนยามใดที่มีเวลาว่างก็จะหางานรับจ้างอื่น ๆ ทำเพื่อสะสมเงินไว้สำหรับค่าสินสอดด้วยตัวของเธอเองให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ในสภาพที่ชาวบ้านต้องสละเวลากับการทำงานมาขนาดนี้ วันหยุดงานตามประเพณีในโอกาสงานเทศกาลต่าง ๆ จึงค่อย ๆ ลดความสำคัญลง อย่างเช่น เทศกาล ทิจ (Tij) และจันมาสทมิ (Janmashtmi) ซึ่งแต่ก่อนทั้งหมู่บ้านเคยหยุดงานร่วมเฉลิมฉลองกันนั้น ปัจจุบันกลับปรากฏว่ามีแต่เด็ก ๆ เท่านั้นที่เฉลิมฉลอง บรรดาผู้ใหญ่และหนุ่มสาวมิได้หยุดด้วย อย่างมากที่ทำกันก็แค่เพียงมีของหวานกินหลังอาหารเย็นเป็นพิเศษเท่านั้นเอง ในทำนองเดียวกันประเพณีเกี่ยวกับการเดินทางไปเยี่ยมเยียนญาตินอกหมู่บ้าน (ตัวอย่างเช่นเยี่ยมพ่อ แม่ของภรรยา) ก็มีการปฏิบัติน้อยลงไปมาก เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่าสิ่งที่สังคมเคยถือกันว่าเป็นข้อปฏิบัติที่ต้องทำอย่างจริงจังนั้น ปัจจุบันชาวบ้านปฏิบัติกันพอเป็นพิธีเท่านั้นเอง ดูเหมือนว่าบุคคลที่รู้สึกขมขื่นเพราะการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดก็คือ ผู้เฒ่าผู้แก่ หญิงชราคนหนึ่ง อายุราว 80 กว่าถึง 90 ปี ตัดพ้อต่อว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างขมขื่นจนว่า “ทุกวันนี้เขาล้มป่วยตายาย ล้มบ่อน้ำ ล้มวัวควายกันหมดแล้ว”

ลักษณะโครงสร้างครอบครัวในหมู่บ้านเป็นแบบพ่อเป็นใหญ่อย่างเข้มงวด แลเมยังนิยมการใช้อำนาจสั่งการอีกด้วย ดังนั้นหมายความว่า พ่อเป็นหัวหน้าครอบครัว ซึ่งเป็นผู้เดียวที่มีอำนาจเด็ดขาดภายในบ้าน ในทางปฏิบัติพ่ออาจแบ่งอำนาจให้กับแม่บ้าง ซึ่งจะแบ่งหรือไม่ มากน้อยแค่ไหนก็ขึ้นอยู่กับแต่ละครอบครัว อย่างไรก็ตาม ตัวพ่อก็ยังม

ฐานะสูงที่สุดในบ้าน ส่วนลูก ๆ มีฐานะต่ำที่สุด ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกดำเนินไปตามหลักง่าย ๆ ว่า พ่อแม่ออกคำบัญชา และลูกต้องเชื่อฟังปฏิบัติตามคำบัญชา ลูก ๆ ที่โตแล้วก็มีประสบการณ์ชีวิตอาจได้รับความไว้วางใจและมีอำนาจบ้าง แต่สำหรับเด็กเล็ก ๆ การเชื่อฟังพ่อแม่มีลักษณะเด็ดขาด ทันทีที่ได้ยินเสียงพ่อแม่เรียก เด็กก็ต้องหยุดเล่นทันที ไม่ว่าจะกำลังสนุกสนานเพียงใดอยู่ก็ตาม

ระบบครอบครัวอย่างนี้ เป็นหลักประกันอย่างมั่นคงสำหรับชายหัวหน้าครอบครัวซึ่งเป็นคนมีอายุ (ปกติหมายถึงอายุ 40 ขึ้นไป) ว่าชีวิตของเขาภายในบ้านจะมีความสุขสบายทีเดียว ถ้าเพียงแต่เขาจะมีลูกสักจำนวนหนึ่งไว้คอยปรนนิบัติรับใช้ เมื่อกลับมาจากการทำงานไม่ว่าจะเป็นงานอะไรก็ตาม ลูกคนสุดท้ายท้องก็จะเข้ามาบับนวดที่ศีรษะและเท้าหรือตามเนื้อตามตัวที่ปวดเมื่อย หาน้ำมาให้ล้างหน้าและอาบ และถ้าอากาศมันร้อนอบอ้าวนัก ก็จะจัดแจงหาน้ำมะนาวมาให้ดื่มแก้กระหายอีกด้วย ตามปกติเด็ก ๆ จะทำงานจิ๊บ่าละสารพัดสารพันอย่าง ชนิดที่ผู้ใหญ่เห็นว่า เป็นงานที่แสนจะน่าเบื่อหน่ายและกินเวลา มาก บางครั้งเราอาจได้พบผู้ชายที่ไม่มีลูกเล็ก ๆ ต้องหาบน้ำจากบ่อน้ำด้วยตัวเอง ขณะที่หาบอยู่ก็จะสบลไปด้วยว่าช่างโง่คร้ายเหลือเกิน ที่ตนมีลูกน้อยเกินไป ไม่ว่าจะยากดีมีจน อย่างน้อยพ่อก็จะมีความสุขพอแก่อดีตภาพ ถ้าตนมีลูกมากพอ

เนื่องจากเด็ก ๆ สามารถทำงานให้เป็นประโยชน์กับครอบครัวได้มาก บรรดาพ่อแม่จึงค่อนข้างกวดขันชีวิตและการใช้เวลาของเด็กอย่างเข้มงวด เด็กซยโตการกวดขันก็ยิ่งทวีความเคร่งครัด ตามปกติ

เด็กเล็กจะได้รับการดูแลเอาใจใส่ไม่พอก จนกระทั่งอายุย่างเข้าหกขวบ
แต่ก่อนหน้านั้นอาจเป็นตอนอายุได้ห้าขวบหรือสัปดาห์ด้วยซ้ำ เด็กก็
ต้องค่อย ๆ เริ่มรับผิดชอบดูแลน้องชายหรือน้องสาวของตนแล้ว พอ
อายุได้หกขวบ ท่าทีของผู้ใหญ่ต่อเด็กและวิถีชีวิตของเด็กก็จะเปลี่ยน
ไป ทักษะที่เด็กต้องฟังผู้อื่นจะถูกละทิ้งไปโดยสิ้นเชิง

เด็กโตจะต้องทำหน้าที่เลี้ยงน้อง ๆ เอาไปเล่นด้วย พาไปถ่ายใน
ทุ่งตอนเช้าและเย็น และแม้ขณะที่ทำงานอยู่เช่นตอนเลี้ยงควาย ก็ยัง
ต้องเอาน้องใส่เอว บ่อยครั้งที่เด็กรักหญิงจะหอมหัวเอาน้องของ
เธอไปโรงเรียนด้วย แม้ว่าน้องยังเล็กเกินกว่าจะไปโรงเรียนได้ ที่ทำ
อย่างนั้นก็เพราะเธอจะได้ดูแลน้องขณะเรียนหนังสือ ส่วนทาง
โรงเรียนเองก็ต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นของสังคม เช่น
เดียวกับอีกหลาย ๆ สถาบันในหมู่บ้าน

ดาร์ชณะ กุมารี (Darshana Kumari) เป็นเด็กหญิงอายุ 13 ปี
กำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมระดับ 2 กิจกรรมประจำวันของเธอเริ่มในตอน
ดึก ทำ ต้นจากที่นอนเธอก็ต้องเตรียมผ้าไว้สำหรับตอนเช้า เสร็จ
สรรพแล้วจึงถึงเวลาออกไปจัดการธุระส่วนตัวในทุ่ง และถือโอกาส
ขนควายไปใส่ดั่งไว้ใช้ทำปุ๋ย โรงเรียนเริ่มจากเจ็ดโมงครึ่งถึงบ่าย
โมงครึ่ง หลังโรงเรียนเลิกเธอใช้เวลาทำการบ้านนอกหัวโมงครึ่ง แล้ว
หลังจากนั้นเป็นต้นไปคือตั้งแต่เวลาบ่ายสามโมงครึ่งถึงสามทุ่ม ก็ต้อง
สาละวนอยู่กับงานบ้านหลากหลายชนิด ตามปกติแล้วหน้าที่ความรับ
ผิดชอบของเธอก็คือ คอยดูแลควายตัวหนึ่ง พามันไปอาบน้ำ กินหญ้า
กินน้ำ ในตอนเย็นก็ต้องรดนมควาย เก็บส่วนหนึ่งไว้ใช้ชงกับชาใน
ตอนเช้า ที่เหลือเอาไปทำนมเปรี้ยวและเนย หลังอาหารค่ำ เธอต้อง

ล้างชามอีกด้วย นอกจากนั้นทุก ๆ วันพุธและวันอาทิตย์ ดาร์ชณะกุมารี ต้องใช้เวลาสองชั่วโมงซักเสื้อผ้าชุดนักเรียนของเธอ เมื่อสามปีที่แล้ว ตอนที่เธออายุครบ 10 ปี เธอไม่ไปเล่นกับเพื่อน ๆ ที่บริเวณสนามหญ้าหมู่บ้านอีกต่อไป เหตุผลนะหรือเธอบอกว่า “ก็เพราะฉันโตแล้วนะสิ มีแต่เด็กเท่านั้นนะที่ชอบวิ่งเล่น”

ในหมู่บ้านมนูปุระไม่ปรากฏว่ามีวัยรุ่น จะมีก็แต่ด้วยเด็กหรือไม่ก็วัยรุ่นผู้ใหญ่ไปเลย คนหนุ่มสาวในมนูปุระหาได้มีทัศนะสนุกสนานกับชีวิต เขาแต่ใจตัวเอง ดังที่สังคมอุตสาหกรรมที่ทักท้อว่าเป็นลักษณะของหนุ่มสาวไม่ เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ตั้งแต่ต้นมื่อว่าถ้าจะเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวแล้ว ก็ต้องทำตัวให้ประโชชน์ เพราะฉะนั้นเด็กจึงเติบโตไปสู่การเป็นผู้ใหญ่วัยหนุ่มสาว มิใช่เป็นวัยรุ่น

อำนาจของครอบครัวที่มีอยู่เหนือชีวิตของเด็กในบ้านนั้นเป็นแบบเบ็ดเสร็จ พ่อแม่เป็นผู้จัดการหาคู่ครองให้กับลูก ๆ จริง ๆ แล้วการแต่งงานก็คือการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวนั่นเอง บัจฉัยที่มีความสำคัญในการตัดสินใจเลือกคู่ครองให้ลูกก็คือ ฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าบ่าวหรือเจ้าสาวแล้วแต่กรณี

ข้อเท็จจริงที่ว่าครอบครัวมีฐานะเป็นหน่วยพื้นฐานของการทำงานนั้นนับว่ามีนัยยะทางสังคมสำคัญ ๆ หลายประการที่เดี๋ยวกการทำงานต้องมีระเบียบวินัยซึ่งก็สัมพันธ์แนบแน่นกับระเบียบวินัยในครอบครัว ดังนั้นจึงอาจถือได้ว่าครอบครัวเป็นสถาบัน ที่ทำหน้าที่รักษาระเบียบวินัยของสังคมได้อย่างดีที่สุด และอันที่จริงมันก็เป็นการสมเหตุสมผลที่แต่ละคนยอมรับระเบียบวินัยของครอบครัว จากเนื้อหาในสองบทที่แล้วเราได้ประจักษ์ว่า สำหรับคนส่วนใหญ่ในมนูปุระ หน่วยการทำ

งานซึ่งเป็นหน่วยการเงินก็คือหน่วยครอบครัว อันมีฐานะเป็นแหล่ง
 ประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจของสมาชิกแต่ละคน ทั้งแก่และ
 เขียววัย เมื่อพ่อแม่แก่ชราเกินกว่าจะทำงานได้แล้ว ทั้งแหล่งเดียว
 ของพ่อแม่ก็คือลูก และสังคมก็ยอมรับสิทธิ์ของพ่อแม่ที่จะเรียกร้อง
 อะไรก็ได้จากบุตรหลานของตน ในกรณีที่ถูกตายหมดหรือไม่มีลูกเลย
 ซึ่งเป็นกรณีพบเห็นได้น้อยมาก พ่อแม่ก็จะยังอาศัยอยู่ในบ้านของ
 ครอบครัว ดำรงชีวิตไปได้ก็โดยอาศัยความช่วยเหลือจากญาติพี่น้อง
 หรือคนอื่น ๆ ในวรรณะเดียวกัน ชีวิตภายในเงื่อนไขนี้กล่าวกันว่า
 “เป็นความอับมั่งคั่งและน่าขายหน้าเป็นที่สุด”

เนื่องจากลูกผู้หญิงมักจะต้องแต่งงานอยู่กับชาย นอก หมู่บ้าน
 ดังนั้นความมั่นคงในชีวิตยามแก่ชราของพ่อแม่จึงขึ้นกับจำนวนลูกชาย
 ที่ตนจะมีได้แต่เพียงอย่างเดียว สังคมตั้งข้อห้ามมิให้พ่อแม่ไปอาศัย
 อยู่กับครอบครัวของฝ่ายชายโดยเด็ดขาด แม้เพียงแต่คิดก็ไม่ได้ นอก
 จากนั้นยังมีข้อห้ามมิให้พ่อแม่เอาอะไรเปล่า ๆ จากลูกสาวที่ออกเรือนไป
 แล้ว ซึ่งอันนี้กินความถึงพี่ชายหรือน้องชายของลูกสาวคนนั้นด้วย
 บางครั้งข้อห้ามมีความเข้มงวดถึงขนาดที่พ่อแม่จะไปพำนักค้างคืนใน
 หมู่บ้านที่ลูกสาวอยู่ไม่ได้เลย แม้แต่กินเดียว

นอกเหนือจากหลักประกันด้านเศรษฐกิจ ครอบครัวยังให้หลัก
 ประกันด้านความปลอดภัยอีกด้วย ในหมู่บ้านมนุประไม้มันตำรวจ หรือ
 กองกำลังเจ้าหน้าที่ถูกต้องตามกฎหมายใด ๆ ทั้งสิ้น ตามหลักการ
 แล้วข้อพิพาทใด ๆ ต้องเสนอให้ปัญญัติ (คณะกรรมการหมู่บ้าน-ผู้
 แปล) เป็นผู้ตัดสิน แต่จริง ๆ แล้ว ปัญญัติหาได้มีเครื่องมือที่จะใช้
 บังคับคำตัดสินของตนไม่ นอกเสียจากจะเรียกเจ้าหน้าที่รักษากฎหมาย

มาจากเมืองคานนา ประเด็นสำคัญที่สุดก็คือว่า เนื่องจากไม่มีกองกำลังเจ้าหน้าที่ตงชนถูกต้องตามกฎหมายไว้เป็นเครื่องมือ ในทางปฏิบัติ บัญชาาัยจึงขาดอำนาจอันแท้จริงที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยในหมู่บ้าน

ข้อพิพาทส่วนใหญ่ในหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัว หรือระหว่างกลุ่ม สามารถจัดแบ่งเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกัน กรณีพิพาทจำนวนมากเกิดขึ้นระหว่างชวานาด้วยกัน ซึ่งมักมีสาเหตุมาจากลักษณะการถือครองที่ดินในหมู่บ้าน ในสภาพที่ดินของชวานาแต่ละคนมีขนาดเล็กมาก แต่ละคนจึงมักจะตั้งตาครอบครองอย่างระมัดระวังมิให้ชวานาเจ้าของที่ดินติด ๆ กัน กลักกรายเข้ามาเบียดเบียนที่ของตน ในช่วงฤดูไถนมักเกิดกรณีพิพาทเรื่องการรุกกล้าที่ดิน เพราะขณะที่ไถเข้าไปเกือบสุดเขตที่ดินของตนนั้น ถ้าไถแรงไปนิดเดียวมันก็รุกเข้าไปในที่ดินของคนอื่นแล้ว

กรณีพิพาทอีกประเภทหนึ่งเกิดขึ้นระหว่างชวานากับกรรมกรการเกษตร ความสัมพันธ์ของคนสองฝ่ายนี้ไม่สู้จะราบรื่นนักในสภาพที่มีการขาดแคลนแรงงานในบางฤดู ซึ่งทำให้ค่าจ้างคนงานถีบตัวสูงและอำนาจต่อรองของคนงานมีมาก พวกเขาจ้ฉนาลซึ่งขายแรงงานในไร่นาจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ เริ่มปฏิเสธการทำงานภายใต้กฎเกณฑ์ของระบบจ้ฉmani เช่น การกำจัดสัตว์ตายให้แก่พวกจ้ฉ ส่วนจ้ฉเองก็มักกล่าวหาว่าพวกเขาฉนาลมาทำเป็นแข่งข้อ หรือไม่ก็หาว่าพวกนัฉหลังอำนาจอย่างไรก็ตาม เนื่องจากจ้ฉนาลเป็นกองกำลังแรงงานการเกษตรส่วนใหญ่ จ้ฉจึงทำอะไรกับพวกนัฉไม่ได้ถนัดนัก ในระยะยาวแล้วทั้งสองฝ่ายรู้ดีว่ากระบวนการแปรการเกษตรเป็นแบบใช้เครื่องจักรกลจะเป็น

ตัวตัดสินปัญหาข้อขัดแย้งนี้ ซึ่งชาวนาถักงจะเป็นฝ่ายได้เปรียบในที่สุด แต่ในระยะสั้นคือปัญหาเฉพาะหน้าที่พวกคนงานจัมทาลต่อสู้แข็งข้อ พวกชาวนาทมีฐานะเป็นเจ้านายโดยเฉพาะคนที่กำลังกังวลใจกลัวจะไม่ได้ผลผลิตคุ้มทุน ก็อาจกระทำการหักหาญเลือกเอาคนงานคนใดคนหนึ่งซึ่งมีครอบครัวไม่ใหญ่ และไม่ใครจะมีญาติพี่น้องมาลงโทษ เพื่อมิให้คนอื่นเอาเป็นเยี่ยงอย่างต่อไป

อย่างไรก็ตามข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน มิได้ลงเอยด้วยการใช้กำลังเสมอไป อาจกล่าวได้ว่า เกือบร้อยละ 90 ของความขัดแย้งทั้งหมดซึ่งรวมถึงการพิพาทเล็ก ๆ น้อย ๆ และระหว่างวรรณะต่าง ๆ กันที่เกิดขึ้นสามารถตกลงกันได้โดยสันติโดยผ่านคนกลาง คือ บัญญัติ

บัญญัติประกอบด้วยสมาชิกห้าคน ซึ่งมาจากการเลือกในขอบเขตทั่วทั้งหมู่บ้าน กฎหมายระบุว่าสมาชิกคนหนึ่งจะต้องเป็นจัมทาล ส่วนนอกสคณฑเหลื่อมมักเป็นพวกจัท เพราะจัทเป็นชาวบ้านส่วนใหญ่ (ประมาณร้อยละ 60) และเป็นพวกที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจสูงสุดในหมู่บ้าน ในฐานะที่เป็นองค์กรการเมือง ฐานะของบัญญัติจึงเป็นเครื่องสะท้อนสภาพการกระจายอำนาจในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี กล่าวคือคณะกรรมการเป็นกลไกรักษาฐานะครอบงำของจทเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของชาวนา กรรมการซึ่งสังกัดวรรณะจัมทาลหาได้มีบทบาทสำคัญแต่อย่างใดไม่ ผลการพิจารณาคดีพิพาทระหว่างจัทกับผู้อื่นโดยบัญญัติก็มักปรากฏอยู่เสมอว่าฝ่ายจัทจะเป็นผู้ได้รับชัยชนะ

ส่วนข้อขัดแย้งที่รุนแรงภายในวรรณะเดียวกัน ก็ระหว่างชาวนาด้วยกันนั้น แทนที่จะปล่อยให้บัญญัติพิจารณา ชาวนาผู้กรณมักจะทำตัดสินกันเองด้วยการใช้กำลังเข้าหาหน้กัน โดยใช้อาวุธไม้ มีด ดาบ

และกระทั่งบน* ซึ่งมักจะปรากฏอยู่เสมอว่าเกิดการบาดเจ็บถึงตาย
แน่นอนว่าฝ่ายที่ได้เปรียบในการตักันมักเป็นฝ่ายที่มีกำลังคนเหนือกว่า

ตามปกติแล้วไม่ใช่ว่าครอบครัวของชวานาจะมีเรื่องกรณีพิพาท
ขัดแย้งดังกล่าวเป็นประจำทุกปี บางครอบครัวอาจไม่เคยมีเรื่องเลย
ในชีวิตเสียด้วยซ้ำ แต่ทุกครอบครัวต่างตระหนักว่าเหตุการณ์เช่น
นี้อาจเกิดขึ้นกับตัวเองได้ทุกเมื่อ เพราะฉะนั้นจึงต้องเตรียมตัวเตรียมใจ
ไว้คอยรับมือกับมัน และในการนี้พวกเขาเรียนรู้ว่า ยิ่งถ้าครอบครัวมีผู้
ชายที่แกร่งกล้าน้อยคนเท่าไร ก็มีโอกาที่จะถูกระรานมากขึ้นเท่านั้น
อันที่จริงในเมืองคานนาก็มีทั้งศาลสถิตยุติธรรมและตำรวจซึ่งรับผิดชอบ
ชอบหมู่บ้านมนูไปด้วย แต่เนื่องจากทั้งศาลและตำรวจตั้งอยู่ไกลเกิน
ไป อีกทั้งเมื่อการโต้ตอบล่วงเกินเกิดขึ้นก็ไม่สามารถยื่นมือเข้าจัดการ
ได้ทันหวังที่ ชวานาจึงต้องป้องกันตัวเองเสียส่วนใหญ่ นอกจากนี้
เรื่องศักดิ์ศรีของคูร์ณิกเป็นสิ่งสำคัญ มักปรากฏอยู่เสมอว่าข้อพิพาท
กว่าจะไปถึงศาลหรือตำรวจ คูร์ณิกก็ได้จัดการใช้กำลังกันไปเรียบร้อย
แล้ว

ความจำเป็นด้านการประกันสวัสดิภาพของสมาชิกครอบครัวดัง-
กล่าวนี้เองที่เป็นเหตุหนึ่งให้พ่อแม่นิยมมีครอบครัวใหญ่ เช่นกรณี
ตัวอย่างของปูราน สิงห์ (Puran Singh) ซึ่งอายุอานามมากกว่า 50 ปี
และตลอดมาได้เคยเห็นหรือมีส่วนร่วมในกรณีวิวาทตักันมาหลายต่อ
หลายครั้ง กล่าวได้ว่าการวิวาทตักันเป็นส่วนประกอบสำคัญในชีวิต
ของเขาทีเดียว ปูราน สิงห์ รู้สึกเป็นหนี้บุญคุณพระเจ้าที่ได้อุปถัมภ์

* พวกจัทท์ที่เคยเป็นทหารมาก่อนมักจะบน ส่วนชวานาอื่น ๆ ก็อาจจะ
มีบนเหมือนกัน แต่มนอชราช

ลูกชายแก่เขาจำนวนมาก เพราะลูกชายนำมาซึ่งความร่ำรวย สันติสุข และศักดิ์ศรีของครอบครัว แลมยังบอกว่าผู้เขียนน่าจะได้ตระหนักว่า บรรดาลูกชายของเขาเองที่มีส่วนทำให้เขารอดชีวิตมาจนถึงทุกวันนี้ ปुरาน สิ่งนี้ เห็นว่าความคิดเกี่ยวกับการคุมกำเนิดเป็นเรื่องไร้สาระ และกล่าวเสริมว่า “ในหมู่บ้านเหล่านี้เรามีการสู้กันระหว่างกลุ่มต่อกลุ่ม และคุณจะเป็นฝ่ายชนะได้ก็ด้วยคน ไม่ใช่ด้วยเครื่องมือคุมกำเนิด”*

การแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกันตามหมู่บ้าน สิ่งนี้ พุดถึงนั้น เป็นสภาพชีวิตในหมู่บ้านมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว อย่างไรก็ตามเมื่อเงื่อนไขทางสังคมในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป ส่วนประกอบทางสังคมของกลุ่มต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน เดิมทีได้ของกลุ่มตามลักษณะที่พุดถึง มีชื่อเรียกว่า “โธลา” (Thola) ซึ่งก็คือกลุ่มเครือญาติที่สัมพันธ์กันทางสายเลือด ความสำคัญของโธลาในฐานะเป็นองค์กรทางการเมืองได้เสื่อมถอยลงไปพร้อม ๆ กับการเสื่อมถอยของระบอบกรรมสิทธิ์รวม ทั้งนี้เพราะการดำรงอยู่ของมันมีรากฐานอยู่ในระบอบกรรมสิทธิ์รวมรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง (ซึ่งอาจดำรงควบคู่ไป

* ถึงปี 1970 คำกล่าวเช่นนี้จะเป็น “ความเชื่อ” ที่ชาวบ้านโดยทั่วไปยึดถือ ทั้งนี้เพราะแม่แต่ ดร. ไวอัน แห่งโครงการคานาเองก็เคยได้ยินได้ฟังเช่นนั้นจากปากคำชาวบ้านคนหนึ่ง ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า บรรดาผู้อำนวยการโครงการคานาไม่ใช่ไม่รู้เสียทีเดียวว่า ปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจมีส่วนกำหนดการตัดสินใจเกี่ยวกับขนาดครอบครัว เพียงแต่พวกเขาไม่ได้คิดว่ามันจะมีความสำคัญมากมาอย่างใดเท่านั้น

กับระบอบกรรมสิทธิ์เอกชน) กับความสัมพันธ์กันทางสายเลือด* ปัจจุบัน เศรษฐกิจหมู่บ้านเปลี่ยนแบบตลาดระบอบกรรมสิทธิ์เอกชนมีฐานะครอบงำในสังคม องค์ประกอบของกลุ่มใหม่ซึ่งมีชื่อเรียกว่า ดาห์ลา (Dhala) จึงมิได้เป็นแบบเครือญาติอีกต่อไป หากแต่เป็นกลุ่มของครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัว ซึ่งร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ ผูกพันกันในด้านพิธีกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม และเป็นพันธมิตรทางการเมืองระหว่างการเลือกตั้งในหมู่บ้าน เมื่อถึงคราวที่ครอบครัวขยายต้องแยกตัวเองออกเป็นครอบครัวย่อย ๆ ครอบครัวที่แตกแยกออกมามีอิสระจะเลือกเข้ากับกลุ่มดาห์ลาใดก็ได้

ชาวบ้านหลาย ๆ คนมีความเห็นว่า การเสื่อมถอยของโรลาเกิดขึ้นเพราะเมื่อมีการศึกษามากขึ้น พวกเขาจึงเกิดทัศนคติต่อต้านการรวมกลุ่มที่ขาดลักษณะผูกพันกันทางสายเลือด อย่างไรก็ตามเราพบว่า การรวมกลุ่มแบบดาห์ลาหาได้จำกัดอยู่เพียงภายในหมู่บ้านที่มีการศึกษาด้านนี้ไม่ จริง ๆ แล้ว การเปลี่ยนแปลงนี้ เป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของการจัดองค์การทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยการผลิตมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว หรือครอบครัวกึ่งขยายมากขึ้นทุกที แทนที่จะเป็นครอบครัวรวม (Joint Family) หรือครอบครัวขยายเหมือนแต่เดิม

* “โรลา” มีความหมายคล้ายคลึงกับ “หน่วยเครือญาติ” (Cian) ของนักมานุษยวิทยา หรือดาร์ ท้อสการ์ ลิวอิส กล่าวถึงในการศึกษาของเขาที่หมู่บ้านรามปุระในรัฐเดลี (ดู Oscar Lewis, *Village Life in Northern India* (Urbana: University of Illinois Press), pp. 113-

สำหรับคนยากจนในหมู่บ้าน การก่อสร้างอันผันผวนต่อชีวิตมิได้
 มาในรูปการต่อสู้วิวาทกันเท่านั้น หากยังเป็นในรูปภัยธรรมชาติอีก
 ด้วย ความหายนะเข้ามาเยี่ยมเยือนมากที่สุดก็ในระหว่างฤดูมรสุม ซึ่ง
 ฝนตกอย่างหนักแต่ละครั้งอาจทำให้บ้านเรือนสามสี่หลังต้องพังพินาศ
 ลงไป บ้านที่พังทลายได้ง่ายที่สุดคือบ้านของคนจนซึ่งทำด้วยโคลน
 ดากแห้งที่เรียกว่า กัจฉะ (Kacha) ซึ่งมีประมาณร้อยละ 40 ของบ้าน
 เรือนทั้งหมดในหมู่บ้าน คินวันหนึ่งระหว่างฤดูร้อนปี 1970 โคลนที่ซึ่ง
 เป็นคนตักลอบอกเวลาก็ตกเป็นเหยื่อของพายุฝน เช้าวันรุ่งขึ้น
 ผู้เขียนพบเขานั่งชันเข่าอยู่เบื้องหน้ากองเศษดินซึ่งครึ่งหนึ่งเคยเป็น
 บ้านของเขาเอง ขณะที่เมียของเขาสกละวอนอยู่กับการเก็บข้าวของสอง
 สามชิ้นพร้อมกับดูแลลูกน้อยอีกสองคน เขาโอดครวญว่า “ดูบ้านของ
 ผมสิ เห็นไหมพายุฝนทำลายมันจนหมดสิ้นไปแล้ว นี่ถ้าครอบครัว
 ของผมมีคนมากพอ เราก็จะสามารถสร้างมันขึ้นมาใหม่ได้ แต่ตอน
 นี้ผมต้องจ้างคนมาช่วยทำให้ ซึ่งนั่นก็เท่ากับว่าผมจะต้องรัดเข็มขัด
 ตัวเองให้แน่นมากจนอกระยะหนึ่งทีเดียว”

ยามเมื่อต้องเผชิญกับความผันผวนที่ไม่ได้คาดคิดมาก่อน ซึ่งกิน
 ความรวมถึงความรุนแรงจากการใช้กำลังเข้าหาหนต่อสู้กันด้วย ชาว
 บ้านจะมั่นใจได้ทีเดียวกว่าคนที่อยู่ในครอบครัวเดียวกันจักให้ความช่วย
 เหลือเขา ทั้งนี้ไม่ว่าเขาจะเป็นคนอย่างไรก็ตาม นี่เป็นสภาพปรกติ
 วิสัยที่ดำรงอยู่ ซึ่งก็คือเป็นเรื่องมีเหตุผล ในหมู่บ้านมณูปุระ ความ
 ผูกพันระหว่างสมาชิกครอบครัวไม่เพียงเป็นโดยสายเลือดเท่านั้น หาก
 ยังเป็นเรื่องเศรษฐกิจอีกด้วย ครอบครัวมีฐานะเป็นหน่วยเศรษฐกิจ
 เพราะฉะนั้นการคุกคามต่อสมาชิกครอบครัวคนใดคนหนึ่งจึงมีผลเท่า

กับเป็นการคุกคามครอบครัวทั้งหน่วยด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ลักษณะพื้นฐานดังกล่าวของครอบครัวจะยังเหมือนเดิม แต่รูปแบบของครอบครัวหากเดิมไม่ ทุก้านหน่วยครอบครัวมักจะเป็นครอบครัวเดี่ยว ส่วนครอบครัวขยายได้เสื่อมถอยลงทุกวัน

ฐานะความสำคัญของลูก โดยเฉพาะลูกผู้ชายต่อชาวบ้านนุประเบนสงที่เราได้สัมผัสมาแล้วซ้ำออก ภายใต้งอนใจอันแน่นอนนึ่งศาสนา ดำเนิน ประเพณี และพิธีกรรม ต่างมีส่วนช่วยหนุนให้ ความเชื่อเกี่ยวกับการมีลูกชายแน่นแฟ้นขึ้น ไม่ว่าจะเป็เพลง นิทาน สุภาษิต หรือกระทั่งคำอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ก็มุ่งมั่นต่อจุดหมายในแนวนั้น กล่าวคือชี้ให้เห็นว่า เป็นภารกิจทางศาสนาและสังคมที่ทุกคนจักต้องมีลูก (นั่นคือการมีลูกถือว่าเป็นธรรมะ) ความต้องการมีลูกจำนวนมากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ ไม่เพียงแต่จะเป็นสถาพรธรรมชาติเท่านั้น หากยังเบบเครื่องบ่งบอกถึงคุณธรรมความดีอีกด้วย

สำหรับคนนอกที่เข้าไปในมนุประ เปรสบการณ์ที่เขาได้สัมผัสบ่อยมากที่สุดและสร้างความสับสนแก่เขามากเช่นกันก็คือ ในระหว่างการสนทนากัน ชาวบ้านมักแสดงความคิดแบบไม่คงเส้นคงวา กลับไปกลับมาระหว่างการใช้เหตุผลอย่างจริงจัง กับความคิดแบบไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าและสุภาษิตแบบแผนชีวิต เมื่อคนนอกผู้นั้นพยายามเรียกร้องคำอธิบายถึงเหตุผลเข้า คำตอบที่เขาได้รับก็จะเต็มไปด้วย “ความเชื่อแบบงมงาย” และ “ไสยศาสตร์” ปฏิกริยาของเขาก็คือหยุดการสนทนา สายั้ระยะเหมือนกับจะพูดว่า “เอาอีกแล้ว” ที่สุดการสนทนาจึงจบลง “ปัญญาชน” คนกลับสู่เหย้า “ชาวนา” ยังคงเป็นชั้นชนที่ “ต่อต้านกับการเปลี่ยนแปลงที่นำมาโดยคนภายนอก” และ “ความเชื่อทางไสยศาสตร์” ยังดำรงอยู่

ในทันทีจะขอยกตัวอย่างการใช้คำพังเพยมาเป็นคำตอบของชาวบ้าน ซึ่งผู้เขียนได้ประสบกับตัวเองมาให้เห็นกัน การสนทนาระหว่างผู้เขียนกับ ฮากิกา สิงห์ เป็นไปอย่างสนุกสนานในครึ่งชั่วโมงแรก จากนั้นการสนทนาจึงเปลี่ยนมาเป็นประเด็นการงานของผู้เขียน และจำนวนลูกของฮากิกา สิงห์ ผู้เขียนพยายามพูดให้เขาแสดงเหตุผลว่าทำไมจึงไม่ยอมใช้เครื่องมือนักคณิตศาสตร์ ๆ ขณะนั้นเขามือถืออยู่แล้วถึงห้าคน พยายามอยู่ถึงครึ่งชั่วโมง แต่ก็ไม่ได้รับคำตอบที่น่าพอใจที่สุดผู้เขียนจึงถามเขาไปอย่างแรง ๆ ว่า “แต่ทำไมเล่าครับ ทำไมถึงต้องมีลูกมาก ๆ มากกว่าห้าคน?” ฮากิกา สิงห์ ตอบผู้เขียนดังนี้ “เตาไฟไม่เคยรู้จักพอในเชื้อเพลิงที่ได้รับมันใด แม้ก็ไม่เคยรู้จักพอในจำนวนลูก ๆ ที่มีมันนั้น”

อีกครั้งหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าได้ประสบคือ รุ่งเช้าวันหนึ่ง ตอนราวตีห้าครึ่ง ชาวบ้านทุกคนต่างพากันออกไปธุระส่วนตัวอันเป็นกิจวัตรประจำวันกลางทุ่ง เสร็จสรรพแล้ว ก็พากันแยกย้ายเดินเข้ามาจับกลุ่มคุยกัน เป็นกลุ่มเล็กน้อยตรงบริเวณทางสามแพร่งเข้าหมู่บ้าน ผู้เฒ่าคนหนึ่งกำลังสูบบุหรี่อย่างสบายอารมณ์ แกล้วก็มือเรียกผู้เขียนให้เขยิบเข้าไปใกล้ และกล่าวด้วยเสียงอันแหบห้าวตามแบบฉบับของตนว่า “หลาน อ้ายที่พูด ๆ กันว่าจะต้องควบคุมไม่ให้มีลูกมันเป็นอย่างนี้กันนะ ตาไม่เข้าใจเลยว่าทำไมต้องพูดกันอย่างนั้น เด็ก ๆ เป็นของขวัญที่พระเจ้าท่านประทานมาให้พวกเรา เพราะฉะนั้นเราต้องยินดีกับการมีเด็ก ไม่ใช่เช่นฆ่าเด็ก”

จากรี กอร์ (Jagir Kaur) มีลูกสาวหกคน และลูกชายอีกหนึ่งคน ครั้งหนึ่งหล่อนเคยกล่าวกับผู้เขียนว่า หล่อนไม่อาจจะคุมกำเนิดได้

แม้จะมีความปรารถนาเช่นนั้น เพราะนั่นเท่ากับเป็น “การละเมิด
 คำมั่นสัญญาอันศักดิ์สิทธิ์ที่สุลาภินีเคยให้ไว้กับพระอาจารย์” * ผู้เขียน
 ได้ยินอย่างนั้นก็ถึงกับงุนงงไปหมดเพราะความไม่รู้ไม่เข้าใจ จึงต้อง
 ขอให้ จาคัวร์ กอร์ เล่าเรื่องนให้ฟัง

“สุลาภินี แต่งงานออกเรือนมาอยู่ในหมู่บ้านอย่างเอ็กเกริก เธอ
 มีความสุขมาก แต่ไม่นานนักเธอก็กลับมีความสุขเป็นอย่างยิ่ง เพราะ
 เธอยังไม่มีลูกเสียที เธอได้แต่โทษโชคชะตาของตัวเอง เผอิญทำบุญ
 สุนทานกับคนยากจน สวดมนต์ต่ออันวอนพระเจ้า กระนั้นก็ยังไม่มีลูก
 ต่อมาวันหนึ่งพระอาจารย์คนหนึ่งเข้ามาในบ้าน ท่านได้ยิน
 เรื่องอันแสนเศร้าของสุลาภินี จึงตัดสินใจช่วยคลบนันดาลาให้เธอมีลูก
 สมดังหวัง เพื่อมิให้ดูเป็นการโลกมาก สุลาภินีจึงขอพรให้มีลูกชาย
 เพียงคนเดียว ซึ่งพระอาจารย์ก็ยอมตามนั้น และเตรียมจะเขียน
 หมายเลข ‘หนึ่ง’ ลงในกระดาด แต่ขณะนั้นเองปรากฏว่ามีที่พระ-
 อาจารย์อยู่ เกิด ขยับตัวทำให้พระอาจารย์ เขียนเลข คลาดเคลื่อนไป
 เป็น ‘เจ็ด’ เมื่อได้เขียนลงไปเช่นนั้นแล้ว ผลย่อมเป็นไปตามนั้น จะ
 ดอนกลับมิได้ ดังนั้นพระอาจารย์จึงบอกให้สุลาภินีเอาลูกชายไว้คน
 เดียว ส่วนหกคนที่เหลือพระอาจารย์จะเอาไปด้วย แต่สุลาภินีอ้อน
 อวนขอเอาลูกชายทั้งเจ็ดไว้ คนหนึ่งไว้ไกลนา อีกคนหนึ่งไว้เลี้ยงควาย
 คนที่สามไว้ดูแลบ้านช่อง และอื่น ๆ พระอาจารย์เองเมื่อได้ยินคำร้อง
 ขอเช่นนั้นก็ให้ความยินยอม เพราะฉะนั้นจึงเป็นเหตุผลว่า ทำไมพวก

* พระอาจารย์ในทันคอกูร์ (Gurn) ซึ่งเป็นครูสอนศาสนาฮินดู ใน
 สมัยโบราณเป็นผู้เผยแผ่คำภีร์พระเวท และชาวฮินดูมีความเชื่อว่า คุรุ
 เป็นครูศักดิ์สิทธิ์เพราะสามารถติดต่อกับพระเจ้าได้ (ผู้แปล)

เราในมนูปุระจึงต้องดูแลเลี้ยงดูลูก ๆ ทั้งหมดที่เราอาจจะมีได้ ไม่เช่นนั้นแล้วก็อาจจะทำให้พระอาจารย์โกรธเอาได้”

จาگیر กอร์ เป็นเมียชาวนา สำหรับเธอแก้ว การมีลูกชายมากกว่าหนึ่งคนทมิอยู่เดิมถือได้ว่าเป็นความจำเป็นทีเดียว แต่เมื่อต้องอธิบายว่าทำไมจึงมีลูกมาก เธอก็กลับอ้างถึง “คำมั่นสัญญาอันศักดิ์สิทธิ์ที่สุลาภินให้ไว้กับพระอาจารย์” ซึ่งก็คือการดำเนินรอยตามวิธีการสร้างความชอบธรรมให้กับความจำเป็น อันเป็นทางปฏิบัติที่สังคมนิยมมาใช้

การแต่งงานในมนูปุระเป็นแบบวงนอก (exogamous) กล่าวคือตัวเจ้าบ่าวเป็นคนในหมู่บ้าน ส่วนเจ้าสาวนั้น แม้จะสังกัดวรรณะเดียวกันกับเจ้าบ่าว แต่ก็ต้องเป็นหญิงจากหมู่บ้านอื่น นับแต่วันแรกที่แต่งงานเจ้าสาวเข้ามาในหมู่บ้าน เธอก็ต้องยอมจำนนต่อเงื่อนไขสังคมที่เรียกร้องให้เธอยกเอาความจำเป็นของครอบครัวไว้เหนือความจำเป็นส่วนตัว และนั่นคือพันธะอันยิ่งใหญ่และสำคัญที่สุดที่เธอต้องปฏิบัติ จักต้องคิดว่าก่อนอนใดเธอต้องเป็นแม่คน และเป็นแหล่งอำนาจแรงงาน (labor power) ของครอบครัว เมื่อก้าวเข้ามาในบ้านของผู้สามเป็นก้าวแรก สิ่งที่ต้องทำก่อนอนใดก็คือ การแสดงความเคารพนบนมแม่ผู้ด้วยการเอานวมอแตะที่เท้าของหล่อน แล้วแม่ผู้ก็จะกล่าวตอบว่า “ขอให้แกมีลูกชายสักเจ็ดคน” ภายในบ้าน เธอต้องทักทายกับญาติพี่น้องของสามและผู้หลักผู้ใหญ่ในวรรณะเดียวกัน คนเหล่านั้นก็จะตอบโต้ด้วยถ้อยคำที่คล้าย ๆ กันว่า “จงอาบน้ำนม แล้วแกจะลูกชายดก” จะเห็นได้ว่าพวกเขาเปล่งพินบ้านซึ่งร้องกันเนือในโอกาสพิธีแต่งงาน การคลอดลูก หรือตอนฤดูเก็บเกี่ยวก็มีเนือหายก้องแม่

ทมุลูกตก และแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ เรื่องราวและนิทานที่เล่าสู่กันฟัง ก็มักเกี่ยวกับความรักของแม่ที่ให้กับลูกชาย กล่าวกันว่ามันเป็นรูปแบบ ความรักที่บริสุทธิ์ที่สุดของมนุษย์ แม่ผู้เสียสละเพื่อลูกชายถือเป็น การกระทำที่มเกยรตมากที่สุด แน่่อนว่าเนื้อหาที่ได้รับการตอกย้ำ ก็ คือ ความเป็นแม่เป็นสงที่มค่าสูงที่สุด และเป็นบทบาทที่น่าฟังพอใจ มากที่สุดสำหรับผู้หญิง ส่วนความหมายนั้นก็ชัดเสียยิ่งกว่าชัด หลัก ธรรมสำหรับผู้หญิงก็คือการมีลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกผู้ชาย

สังคมไม่เพียงแต่จะสร้างแรงกดดันให้ผู้หญิงมีลูกเท่านั้น ยังลง โทษผู้หญิงที่ไม่มีลูกอย่างรุนแรงอีกด้วย นอกจากนั้นการมีแต่ลูกหญิง อย่างเดียว ไม่มีลูกผู้ชายเลยก็หาได้ปลอดจากการลงโทษของสังคม ไม่ จากการพูดคุยกับผู้หญิงจณทาลคนหนึ่งเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้ บางทีคลอดลูกเป็นหญิง ไม่เป็นชาย เธอกล่าว่า คัมภีร์กรันธซาเฮบ (Granthsaheb) (คัมภีร์ศาสนาของพวกซิกข์) บอกว่าผู้ใดมีกรรมชั่ว ผู้นั้นก็จะได้ลูกหญิงมากกว่าลูกชาย แน่่อนว่า กรรมชั่วที่พูดถึงเป็น ของเมียมิใช่ตัว สังคมถือว่า เมียที่ไม่มีลูกนำความอภัยสมาสู่ครอบครัว เป็นตัวช่วยที่ควรแก่การดูหมิ่นเหยียดหยาม บางคนอาจจะคิดเลย เถิดไปกระทั่งว่าหล่อนเป็น “แม่มด” ที่สามารถสาปแช่งสิ่งเลวร้าย ให้บังเกิดกับเด็ก ๆ ได้ นอกจากนี้ยังถูกห้ามมิให้เข้าร่วมพิธีการคลอด หรือเฉลิมฉลองการมีลูก การรื่นเริงในวาระพิเศษต่าง ๆ อีกด้วย การ ไม่มีลูกเป็นเหตุผลพื้นฐานที่นำไปสู่การหย่าร้าง และสนับสนุนให้ผู้ ชายมีเมียหลายคนได้ในขณะเดียวกัน

* จริง ๆ แล้วในคัมภีร์กรันธซาเฮบ ไม่มีคำกล่าวเช่นนั้น

บ่อยครั้งที่เด็วทผ่ายสนับสนนการคุมกำเนิดมักจะอ้างว่า เนื่อง
จากแม่เป็นผู้มีความทุกข์ยากมากที่สุดจากการมีลูกมาก (เช่นการมีลูก
ถี่ ๆ ทำให้สุขภาพทรุดโทรม ต้องทำงานหนักมากขึ้น และอื่น ๆ)
ดังนั้นเธอจึงควรมี เครื่องมือคุมกำเนิด ไว้ใช้โดยไม่ต้องให้สามีรู้เห็น
ด้วยได้ แต่จริงๆ แล้วบทลงโทษที่สังคมกำหนดขึ้นใช้สำหรับ “การ
มีลูกไม่มากพอ” มีความรุนแรงและเป็นทักกล่าวขวัญกันมากพอที่จะ
ทำให้ผู้หญิงที่มีความปรารถนา จะทำเช่นนั้น ต้องหยุดยั้งความคิดของ
เธอไม่ว่าจะเป็นการจำกัดจำนวนลูกหรือมีลูกให้ห่างขึ้นก็ตาม

เราได้ประจักษ์ชัดแล้วว่าพ่อแม่ปรารถนาลูกชายมากกว่าลูกหญิง
ขนบธรรมเนียม ประเพณี ของ สังคม เล่าก็ผลักดัน ให้เป็น ไปเช่นนั้น
บ่อย ครั้ง ที่ มีการ กล่าว ว่า ลูกชาย จุติมา ในท้อง แม่ตอนคืน เดือนหงาย
ส่วนเด็กสาวเป็นตอนคืนเดือนมืด การร่วมเพศกันตอนช่วงแรกของคืน
จะได้ลูกชาย แต่ถ้าในช่วงหลังของคืนจะได้ลูกหญิง ทั้งนี้เพราะใน
ช่วงหลังผู้หญิงจะแข็งแรงกว่าผู้ชาย

ในอดีตการฆ่าทารกที่คลอดออกมาเป็นหญิงเป็นเรื่องธรรมดาใน
หมู่บ้านรัฐบันจาบ แต่ในปัจจุบันกล่าวกันว่าไม่มีการกระทำเช่น
นี้อีกแล้ว อย่างไรก็ตามยังมีความลำเอียงที่จะดูแลเลี้ยงดูลูกชายดีกว่า
ลูกหญิงอยู่ดี เห็นได้ว่าอัตราตายของทารกหญิงสูงกว่าอัตราตายของ
ทารกชาย และโดยทั่วไปแล้ว อัตราส่วนของประชากรชายมีมากกว่า
หญิง¹ (ทั้ง ๆ ที่ในส่วนอื่น ๆ ของโลกอัตราตายหญิงต่ำกว่าชาย) ดังนั้น
ก็เช่นที่หนังสือ*โครงการคาน*กล่าวไว้ว่า

เด็กผู้หญิงวัยต่ำกว่าสองขวบมีโอกาสรอดชีวิตน้อยกว่าเด็ก
ผู้ชายในวัยเดียวกันค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่แล้วเด็กผู้หญิงจะเสียชีวิตด้วยสาเหตุเหมือน ๆ กัน ดังจะเห็นได้ว่า แม่แม่จะเริ่มให้อาหารที่ย่อยยากแก่เด็กหญิงและชายในวัยเดียวกัน แต่พ่อแม่ก็

มักให้การรักษายาบาลแก่เด็กชายดีกว่าเด็กหญิง อีกทั้งยังอาจให้อาหารเสริมอื่น ๆ มากกว่าด้วย²

เราอาจคาดได้ว่า อัตราส่วนของชายต่อหญิงน่าจะสูงที่สุดในหมู่บรรณวิกรมความจำเป็นต้องมีลูกผู้ชายไว้ช่วยงานมากที่สุด และต่ำลงสำหรับบรรณอื่น และความเป็นจริงก็เป็นเช่นที่คาด ในเขตการศึกษาของโครงการคานนา ผู้ชายมีมากกว่าผู้หญิงอย่างมากในหมู่ชาวนา (1231:1000) ส่วนในหมู่บรรณสูงผู้ขายบริการ จำนวนผู้ชายมากกว่าผู้หญิงไม่สู้มากนัก (1069:1000)^{3*}

โดยปรกติทารกถ้าเป็นหญิง จะถูกลำเค้นมาท่ามกลางความเย็นชานองคนที่เกี่ยวข้อง การทำพิธีเฉลิมฉลองในโอกาสได้ลูกก็เป็นไปอย่างแกน ๆ แต่ถ้าเป็นชายละก้อผู้คนจะยินดีปรีดาจัดงานเฉลิมฉลองกันใหญ่โต ยิ่งกว่านั้นยังมีพิธีการจัดฉลองโอกาสได้ลูกชายต่างหากเป็นพิเศษอีก กล่าวคือเมื่อเด็กมีอายุครบ 13 วัน ก็มีพิธีอวย

* การที่ชาวนามีทารกชายมากกว่าทารกหญิงอย่างมาคนั้น นับว่ามีความหมายสำคัญต่อระบบการแต่งงานในมนูปุระ เพราะว่าเมื่อเด็กเหล่านี้โตขึ้นเป็นหนุ่มสาว ผู้หญิงก็จะไม่มีพอสำหรับผู้ชาย ภายใต้สภาพการขาดแคลนผู้หญิงชีวิตคู่แบบหลายผัว เมียเดียว (Polyandry) จึงได้พัฒนามากขึ้น ในหมู่พี่น้องที่เป็นชายจะมีเพียงคนเดียวที่แต่งงาน ส่วนคนอื่น ๆ จะเข้าร่วมเป็นสามีของหญิงนั้นด้วยทั้งหมด และทุกคนก็จะร่วมกันทำนา การแต่งงานแบบหลายผัวเมียเดียวมักจะเป็นการปฏิบัติอยู่ในแวดวงชาวนาที่ยากจนมาก ๆ ในมนูปุระเท่านั้น กล่าวได้ว่าครอบครัวเหล่านี้ไม่มีใครให้ความสุขกับหญิงที่เป็นเจ้าสาวเท่าไรนัก อย่างไรก็ตามทุกวันนี้ทารกที่เป็นหญิงมีโอกาสรอดชีวิตมากกว่าในอดีต ซึ่งก็ทำให้จำนวนผู้ชายมีไม่มากกว่าผู้หญิงมากนัก ผลก็คือผู้ชายหาเมียได้ง่ายขึ้น ดังนั้นการแต่งงานแบบหลายผัวเมียเดียวจึงได้ลดความสำคัญลงไป

พรแม่และเด็ก โดยจะมีการแขวนโคมระยงไว้ที่ประตูหน้าบ้าน และ
 นิมนต์พระมาฉันอาหาร พระจะทำพิธีรดน้ำมนต์ให้เด็กและแม่เพื่อ
 เป็นการชำระบาปและคุ้มครองคนทั้งสอง อีกหนึ่งบให้หลังพิธีกรรม
 แบบคล้าย ๆ กันนี้ จะได้รับการจัดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนั้นมันก็
 เป็นโอกาสที่พวกบรรณคดีได้สังกัดพวกจัทแมนจะได้รับของขวัญเมื่อ
 ชาวนาผู้เป็นนายได้ลูกชาย ดังนั้นถ้าจะเปรียบไปแล้วกำเนิดของทารก
 หญิงก็คือความโศกเศร้าที่ไม่อาจแสดงออกนอกหน้า ส่วนกำเนิด
 ของทารกชายมีแต่ความชื่นชมยินดีกันอย่างทั่วหน้า

ประเด็นสุดท้ายที่จำเป็นต้องย้ำเป็นพิเศษคือ จุดมุ่งหมายของ
 เราในทันทีจะเป็นการเสนอคุณภาพที่หยุดนิ่ง ของเหตุการณ์ที่กำลังก่อ
 รูปและคลี่คลาย หรือเป็นการให้ความสำคัญแก่นบธรรมเนียมและ
 ความเชื่อทางสังคมมากเกินไป เป็นไปได้ยิ่งกว่าถึงแม้
 สังคมหมู่บ้านนั้นจะเปลี่ยนแปลงไป เพลง นิทาน สุภาษิต
 และขนบธรรมเนียมเก่า ๆ ก็ยังคงอยู่ ในขณะที่เดียวกันความเชื่อ
 และขนบธรรมเนียมใหม่ ๆ ก็อาจจะเกิดขึ้นถ้าสามารถตอบสนองความ
 จำเป็นของสังคมใหม่ได้ กล่าวได้ว่าความเชื่อและประเพณีแนวใหม่
 เองจะยังคงอยู่แม้จะไม่มีประโยชน์ต่อสังคมแล้ว แต่กระนั้นก็ตาม
 ในช่วงเวลาหนึ่ง ก็ย่อมต้องมีความเป็นเอกภาพระหว่างความเชื่อ
 กับการปฏิบัติ เอกภาพอันนี้ก็คืออิทธิพลของความเชื่อต่อการปฏิบัติ
 นั้นเอง ที่เป็นประเด็นการวิเคราะห์ของเราในบท

บทที่ 7

ชาวบ้านมองการคุมกำเนิดอย่างไร

เราได้เห็นแล้วว่าชาวบ้านมีชีวิตที่ไม่เหมือนกันเสียหมดทีเดียว สำหรับชาวบ้านส่วนมาก (ประมาณร้อยละ 95 ของชาวบ้านทั้งหมด) ซึ่งมีอาชีพเกี่ยวข้องโดยตรงหรือโดยทางอ้อมกับสาขาการเกษตร ขนาดครอบครัวที่ใหญ่เป็นเรื่องจำเป็นยิ่ง แต่สำหรับคนส่วนน้อยซึ่งมีชีวิตภายใต้เงื่อนไขทางภววัตถุที่แตกต่างโดยสิ้นเชิงจากพวกแรก เช่น ครู ข้าราชการ (ส่วนใหญ่ทำงานในโครงการวางแผนครอบครัว) และพวกอดีตนายทุนเงินกู้ ลุคมีความสำคัญต่อเขาน้อยมาก กล่าวได้ว่าเมื่อพูดถึงการรับรู้ของชาวบ้านต่อการคุมกำเนิด ก็หมายถึงการรับรู้ของคนสองกลุ่มนั่นเอง

ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่อาจทำใจให้ยอมรับได้ว่า โครงการคานนาเข้ามาในหมู่บ้านก็เพื่อเสนอให้ชาวบ้านมีการคุมกำเนิด แน่ละพวกเขาไม่ได้ปิดหูปิดตาไม่เห็นรูปการที่เป็นจริงของโครงการคานนาในหมู่บ้าน เพราะถ้าว่ากันไปแล้วเจ้าหน้าที่ของโครงการก็ได้ใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านเป็นเวลาหลาย ๆ ปี และ “คงได้ใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมากทีเดียว” แต่กระนั้นก็ตามพวกเขาก็ไม่อาจจะเข้าใจว่า ทำไมจึงต้องทุ่มเททั้งเงิน ทอง และความ พยายาม อย่าง มากมาย เช่นนี้ไปกับการวางแผนครอบครัว ในเมื่อ “ชาวบ้านทุก ๆ คนรู้ว่าลูกเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับ

ชีวิตเพียงไร” ดูเหมือนว่าความเชื่อดังกล่าวจะเป็นเอกภาพอันเดียวที่ชาวบ้านมีอยู่ร่วมกันท่ามกลางความคิดต่างๆ มากมายอันเต็มไปด้วยความแปลกประหลาดและสับสน

ปฏิกิริยาที่ชาวบ้านมีต่อโครงการคานนา คือความพยายามที่จะ “อธิบาย” หรือเข้าใจที่มาของโครงการคานนาอย่าง “มีเหตุผล” มากกว่าที่จะเชื่อว่าโครงการนี้เป็นความปรารถนาจะให้พวกเขาควบคุมขนาดครอบครัวแต่เพียงอย่างเดียว ส่วนใหญ่แล้วคำอธิบายต่างๆ ของชาวบ้านมักได้มีการกล่าวถึงในรายงานการศึกษา ของโครงการ ซึ่งทางผู้เขียนรายงานดังชื่อเรียกคำอธิบายเหล่านี้เสียสยหรือว่า “เป็นความเข้าใจผิดทางวัฒนธรรม” (cultural misunderstanding)

ในรายงานความก้าวหน้า ของโครงการในปี 1955 ได้เอ่ยถึงเรื่องนี้และแสดงความวิตกกังวลว่า “มีชาวท้องถิ่นมากกว่า เหตุผลที่แท้จริง ในการทำโครงการคานนาก็เพื่อจะได้จัดเก็บภาษีเพิ่มขึ้น บางทีก็เป็นงานของพวกมิชชันนารี หรือไม่กี่เป็นความพยายามจะเข้ามาแทรกแซงของต่างชาติไปเลย”¹ รายงานอีกชิ้นหนึ่งรายงานไว้ในช่วงระยะเวลาเดียวกันเกี่ยวกับชาวท้องถิ่นว่า “คณะผู้วิจัยของโครงการ เป็นสปลายสายลับ... เป็นพวกที่ต้องการให้การปกครองของอาณานิคมอังกฤษในประเทศอินเดียกลับฟื้นคืนชีพใหม่ หรือไม่ก็อยากให้อเมริกาเข้ามาปกครองแทน...หรือบางทีก็ลือกันว่า พวกเราจะเข้ามาทำลายหมู่บ้านเพื่อเอาเนื้อที่มาตัดถนนสายตรง”²

* รัฐบาลได้จัดการสร้าง “หมู่บ้านตัวอย่าง” แห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ไกลจากมนูปุระไปราว 20 ไมล์ หมู่บ้านนี้มีผังเมืองเป็นรูปคล้ายกระดาดหมากซอสคือมีถนนตรงๆ ตัดกัน ชาวบ้านมนูปุระได้ยื่นข้อเสนอนี้ และเกรงว่าหมู่บ้านของตนจะถูกทำแบบนั้นบ้าง

ทางด้าน ชาวบ้านเองก็ พยายามเสาะ หาทุกสิ่ง ทุกอย่าง ที่อาจ มีนัย
บอกให้รู้ว่า “จริง ๆ แล้ว โครงการกานนาทำอะไรอยู่” พฤติการ
ทุกอย่างของเจ้าหน้าที่ของ โครงการ ได้รับการจับตามองอย่างใกล้ชิด
ด้วยความเคลือบแคลงสงสัย รายงานชิ้นหนึ่งกล่าวถึงปรากฏการณ์
เช่นนี้ไว้ว่า “บางที่แม่แต่งงานเล็ก ๆ ซึ่งไม่สลักสำคัญอะไรก็ยังมี
ปัญหาเกิดขึ้นอย่างรุนแรง เช่น ตอนทำรายละเอียดแผนที่หมู่บ้านทั้งๆ
ที่เราได้ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของหมู่บ้านเรียบร้อยแล้ว แต่ก็ยังไม่วายจะ
เกิดมีข่าวลือกันมากอย่างขยิบขยิบไม่ได้ว่า จะมีการเก็บภาษีเพิ่มบ้าง จะ
เกิดสงครามบ้าง หมู่บ้านกำลังจะถูกย้ายบ้าง”³

กล่าวสำหรับผู้รับผิดชอบโครงการกานนาเองก็มีได้นั่งนอนใจต่อ
เหตุการณ์เช่นนี้ ได้พยายามค้นหา “ตัวแปรทางวัฒนธรรม” ที่ก่อ
ให้เกิด “ความเข้าใจผิดพลาด” น้อย่างลึกซึ้งนั้น บัจฉัยทางวัฒน-
ธรรมดังกล่าวที่เห็นได้โทนโทที่สุด ก็คือการที่ชาวอังกฤษทำหน้าที่
เป็นประชาสัมพันธ์ของโครงการประจำอยู่ในหมู่บ้าน เพราะฉะนั้น
ต่อมา “ผู้ช่วยผู้อำนวยการงานสนาม ซึ่งเป็นทั้งชาวบัญจาบ และ
เซอชาติซิก จึงได้รับมอบหมายให้เป็นผู้เจรจา และเหตุจูงใจ
ของเราแก่ชาวบ้านแทน”⁴ ทว่าสถานการณ์ก็มิได้ดีขึ้น แม่เมื่อสน
สุดขนตอนการศึกษาสำรวจ ซึ่งกินเวลาทำงานในหมู่บ้านแห่งนี้ด้วยถึง
18 เดือน ปรากฏว่ามีเรื่องน่าตกใจเกิดขึ้น ดังเช่นที่ผู้ช่วยผู้อำนวยการ
งานสนามกล่าวรายงานไว้ว่า “ตอนที่เรากำลังจะออกจากหมู่บ้าน
ซาโคไฮ (Chakohi) หลังจากที่ได้ทำงานที่นั่นมาได้สิบแปดเดือนแล้วนั้น
ผมได้พูดคุยกับผู้นำหมู่บ้านคนหนึ่งว่า ‘ผมคิดว่าคงเข้าใจงานของเรา
ที่ในรอบแปดสิบเดือนที่ผ่านมาแล้วนะซี’ ผมแทบไม่เชื่อหูของตัว

ตัวเองที่ได้ยินคำตอบว่า พวกเราได้ใช้ความพยายามอย่างสุดฤทธิ์ที่จะ
ทำให้พวกเขาผูกใจกับอเมริกาแทนที่จะเป็นรัสเซีย”⁵

ปรากฏว่าชาวอเมริกันมิได้จำกัดวงอยู่ในหมู่บ้านเดียว หรือ
ล็อกันในช่วงระยะเวลาหนึ่งเวลาเดียวกันนั้น ในช่วงอายุของ โครงการ
รายงานการศึกษาทดลองในปี 1958 กล่าวอย่างพิสดารว่า

และแล้วชาวอเมริกันชาติก็เริ่มแพร่กระจายไปทั่วอีก เช่นเดียวกับ
ที่เกิดขึ้นในตอนทำการศึกษาสำรวจ ทั่ว ๆ ทั่ว ทั่ว งาน
ส่วนใหญ่ชาวบับญาบเป็นคนทำเอง มิใช่ผู้อำนวยการงานสนาม
ชาวอังกฤษแต่อย่างใด ความคิดที่ชาวบ้านสะท้อนให้เจ้าหน้าที่
ชายของเราฟังก็เช่น

1. พวกคุณเป็นคน ที่รัฐบาลส่งมา ทำการรื้อถอน บ้านเรือนของ
เราเพื่อตัดถนนใหม่ให้เป็นเส้นตรง
2. พวกคุณหวังจะปิดโรงงานผลิตเด็ก
3. พวกคุณมาเพื่อเก็บภาษีจากชาวบ้าน หรือไม่ก็มาเกณฑ์ชาว
บ้านไปเป็นทหาร
4. ทำไมนะพวกหมอชาวอังกฤษจึงมาทำดีกับเราตอนนั้น ทั่ว ๆ ทั่ว
แต่ก่อนตอนที่อังกฤษปกครองเรา พวกเขาไม่เคยแยแสเรา
เลย⁶

อย่างไรก็ตาม สำหรับบรรดาผู้อำนวยการโครงการคานนา สิ่ง
ต่าง ๆ เหล่านี้กลับเป็นเพียงเครื่องขำเกิดมี “ปัญหาการสื่อสาร”
เท่านั้น เช่น ไม่ได้ติดต่อกับผู้นำที่ “เหมาะสม” หรือไม่ก็มีความ
บกพร่องในการเผยแพร่ข้อมูล “ถูกต้อง” เป็นต้น แต่ก็อย่างที่เห็น
กันชัด ๆ แล้วว่า ในเรื่องการคุมกำเนิดนั้นห้ามผู้นำในหมู่บ้านไม่
และดูเหมือนว่า โครงการทั้ง โครงการ จะเป็นเรื่อง ไร้แก่นสาร สำหรับ

ชาวบ้านเกือบทุกคน นอกจากนั้นก็ด้วยข้อมูลอัน “ถูกต้อง” ที่บอกว่าการคุมกำเนิดกับการวางแผนครอบครัวเป็นวัตถุประสงค์อัน “แท้จริง” ของโครงการเองแหละ ที่ประชาชนรู้สึกว่าเป็นการยากมากที่สุดที่จะเชื่อ ดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าทำไมไม่ว่าจะเพิ่มการให้ข้อมูลอันถูกต้องมากขนาดไหน โครงการคานานาก็มีได้คนมากเท่าไรนัก ในที่สุดรายงานการศึกษาทดลองจึงสรุปลงท้ายว่า “ความสงสัยเคลือบแคลงของชาวบ้านยังคงเป็นศัตรูตัวฉกาจของเราโดยตลอด แม้ว่าเมื่อเวลาล่วงเลยไป ชาวบ้านจะเริ่มหันมาไว้วางใจเรามากขึ้นก็ตาม”⁷⁷

เมื่อวันเวลาผ่านไป ชาวบ้านจำนวนมากเริ่มเชื่อว่าโครงการคานานามีเจตนาจะส่งเสริมการวางแผนครอบครัวจริง แต่จากการพิจารณาปฏิกริยาตอบสนองของชาวบ้าน ต่อเจตนาารมณ์ของ โครงการ เราอาจจำแนกพวกเขาออกได้เป็นสามกลุ่มด้วยกัน กลุ่มแรก แสดงท่าทียอมทนอย่างเสียไม่ได้ต่อสิ่งที่เขาคิดว่าไม่มีเหตุผล ดังนั้นก็เช่นที่คนทอผ้าคนหนึ่งบอกกับผู้เขียนว่า ในความคิดของเขาแล้ว “คนต่างถิ่น” เหล่านี้ช่าง “ไม่รู้อะไรเลย” ชาวบ้านอีกพวกหนึ่งแสดงความสงสัยในเหตุจูงใจของการทำโครงการค่อนข้างมาก ซึ่งจะเห็นได้จากคำถามต่อไปซึ่งผู้เขียนพบด้วยตัวเองหลายต่อหลายครั้งขณะที่ทำงานในหมู่บ้าน “ประหลาดจริง ๆ ที่เขาให้ยาฟรี ๆ เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้หญิงมีลูก แต่กลับไม่มีอะไรจะช่วยคนที่ไม่มีลูก ทั้ง ๆ ที่ในหมู่บ้านของเราแล้วยาจะมีประโยชน์ก็สำหรับบุคคลเหล่านี้”

ปฏิกริยาของกลุ่มที่สามมีลักษณะเป็นการโจมตีโครงการอย่างรุนแรง ชาวนาเจ้าที่ดินคนหนึ่งบอกกับผู้เขียนในขณะที่หมอกำลังลู่ได้

เส้นผมของลูกชายตัวน้อย ๆ อยู่ว่า “ชาวอเมริกันเหล่านี้เป็นปรปักษ์กับรอยยิ้มบนใบหน้าของเด็ก พวกเขาสนใจแต่ทำสงครามหรือไม่ก็วางแผนครอบครั”

แน่ละ มีชาวบ้านบางคนในหมู่บ้านที่ช่วยกู้กองสะท้อนเสียงของ “คนต่างถิ่น” พวกเขาให้เหตุผลว่าชาวนา “น้ำ” จะหวั่นวิตกต่อสภาพการกระจัดกระจายของที่ดิน ชาวนาน้ำจะได้ตระหนักถึง “ความกดดันทางประชากร” และน้ำจะมีแรงจูงใจในการวางแผนครอบครัแล้วในที่สุดเขาก็ให้เหตุผลเก่า ๆ ที่ฟังไม่ขึ้นว่า การที่เกษตรกรมีท่าทีคัดค้านการวางแผนครอบครั เป็นเพราะ “กลัวอยู่แล้วว่าชาวนาพวกมันนั้นแสนจะโง่เง่า” ส่วนใหญ่แล้วคนที่มีความคิดทำนองนี้ ถ้าไม่ใช่เป็นพวกเจ้าที่ดินขนาดใหญ่จำนวนไม่กรายที่ใช้เครื่องจักรกลในการทำนา ก็เป็นพวกที่มีได้ประกอบการเกษตร เช่น ครู พนักงานวางแผนครอบครั หรืออดีตนายทุนเงินกู้ยืมอยู่อย่างใดอย่างหนึ่ง บุคคลเหล่านี้ถ้าเขาไม่ล้มถึงจะมีได้ตระหนักว่า เงินในใจทางกวัดลุดของเขาเองเป็นตัวชักนำให้เขาจำกัดขนาดครอบครัตัวเอง แม้ว่าพวกเขาจะเป็นคนที่ท้องถิ่นในหมู่บ้าน แต่ก็ม้อคติทางความคิดเหมือนกันกับบรรดาผู้อำนวยการโครงการ และคณะผู้ทำงานส่วนใหญ่ และนักก่อลัทธิฆะทางชนชั้นของการรับรู้นเอง

ทว่าในหมู่บ้านหมู่บ้านยังมีชายคนหนึ่งที่มีได้ตีอคติทางชนชั้นเขาคือบัณฑิตปริตัมทาตซึ่งเป็นพร้าหมณ์อายุราว 50 ปี ขณะทำงานเป็นเสมียนอยู่ที่โรงเรียน ในระหว่างการต่อสู้เพื่อเอกราชของประเทศอินเดีย เขาเป็นผู้มีการศึกษาที่ได้จากหมู่บ้านไปเป็นทหารกองทัพแห่งชาติอินเดีย ร่วมทำการสู้รบกับรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษ ครึ่งหนึ่ง

ในการสนทนากันกับผู้เขียน เขากล่าวว่า “อฟริกามีประชากรเพียง 35 คนต่อตารางกิโลเมตร นับว่ามีประชากรน้อยมาก และไม่มี ความกดดันทางประชากรเลย แต่อฟริกาก็ยังยากจน เราไม่ได้ยากจน เพราะ พวกเรามีจำนวนมากหรอก แท้ที่จริง เหตุแห่งความยากจนเป็นอย่างอื่น...”

เหตุแห่งความยากจนนี้หยั่งรากลึกอยู่ในโครงสร้างของสังคมอินเดีย ลึกเกินกว่าที่หนังสือเล่มนี้จะเจาะลงไปให้ถึง

ภาคผนวก

ศาสตร์าวุศทางสถิติ

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ปัญหาในทางปฏิบัติที่เผชิญหน้าโครงการระยะยาว ซึ่งมุ่งหมายจะก่อรูปความเปลี่ยนแปลงในทางเทคโนโลยีก็คือ ปัญหาการประเมินผลความสำเร็จในระยะสั้น เรื่องการประเมินผลนั้นนับว่าเป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อนมากเอาการอยู่ อีกทั้งอันตรายจากการใช้อัตตวิสัยในการประเมินก็มีอยู่มาก โครงการคานาเองได้พยายามหลีกเลี่ยงข้อยุ่งยากดังกล่าว โดยกำหนดกลุ่มประชากร "เป้าหมาย" ที่โครงการจะทำการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมขึ้น โดยนัยของการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มประชากรเป้าหมายก็คือ เครื่องวัดความสำเร็จของโครงการนั่นเอง อย่างไรก็ตาม วิธีการเช่นนี้ก็ยังมีปัญหา โดยเฉพาะเรื่อง การนิยามความหมายของกลุ่มประชากรที่ตกเป็นเป้าหมาย

ประการแรกทีเดียว กลุ่มประชากรในขณะใดขณะหนึ่งอาจมีสตรีที่กำลังตั้งครรภ์ หรือที่เพิ่งคลอดเพราะประจำเดือนไม่มา หรือสตรีที่ยังไม่มีลูกเลยรวมอยู่ด้วย สำหรับสตรีเหล่านั้นแล้ว "ความจำเป็น" จำต้องใช้เครื่องมือคุมกำเนิดเกือบเรียกได้ว่าไม่มี เพราะฉะนั้นปัญหาของโครงการคุมกำเนิดจึงมีอยู่ว่า ในการประเมินผลความสำเร็จของโครงการ* กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ควรกำหนดให้กลุ่ม

* ปัญหานี้มีอยู่ในระยะสั้นเท่านั้น ในระยะยาวแล้ว ธรรมชาติความสำเร็จของโครงการคุมกำเนิดที่ถูกต้องอย่างเดีวก็คือ ความสามารถของโครงการที่ทำให้อัตราการเกิดลดลงในกลุ่มประชากร ซึ่งจะรู้ได้ก็โดยการเปรียบเทียบการลดลงของอัตรา การเกิดในกลุ่ม ประชากร ที่ศึกษา กับ กลุ่ม ประชากรควบคุมซึ่งไม่มีโครงการคุมกำเนิด

ประชากรเป้าหมายมีความหมายรวมถึงผู้หญิงเหล่านั้นทั้งหมดหรือบางคนดี? แน่นอนว่าการตัดสินใจเลือกใช้คำนิยามของประชากรเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปย่อมจะมีผลอย่างมากต่อการประเมินโครงการ โดยส่วนใหญ่แล้วคำนิยามที่ใช้จะกำหนดผลลัพธ์ที่ตามมาว่าจะ “ดี” สักเพียงใด ผลการประเมินโครงการอาจจะออกมาว่าสำเร็จมาก น้อย หรือปานกลางก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าเราใช้วิธีการแยกแยะกลุ่มประชากรอย่างไร

ปัญหาเรื่องนี้ นับว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อโครงการคานาอายุของโครงการ จะสั้นหรือยาวขึ้นอยู่กับว่าการปฏิบัติงานสนามจะมีความสำเร็จ “มากหรือน้อย” และความสำเร็จนั้นก็ขึ้นกับพฤติกรรมของประชากรเป้าหมายอีกต่อหนึ่ง แต่ทว่าขนาดของประชากรเป้าหมายนี้อาจทำให้ใหญ่หรือเล็กก็ได้ แล้วแต่ว่าจะใช้วิธีการแยกแยะแบบใด ซึ่งมีหลายวิธีตามที่แสดงไว้ข้างล่าง และโครงการคานาเองก็ได้กระทำการขยายและหัดขนาดประชากรเป้าหมายของตน โดยการเว้นใช้วิธีการทุก ๆ วิธีมาตลอดแล้ว

นิยามที่หนึ่ง : สตรีในวัยเจริญพันธุ์

หมายถึงสตรีที่แต่งงานแล้วและไม่เป็นหมัน อายุระหว่าง 15 ถึง 44 ปี

1. “อัตรารวม” ของภรรยาในวัยเจริญพันธุ์ (จำนวนสตรีในวัยเจริญพันธุ์ ทั้งหมด)

2. “อัตรารับปรับปรุงแล้ว” สำหรับภรรยาในวัยเจริญพันธุ์ (อัตรารวมลดด้วยสตรีที่ตั้งครรภ์)

นิยามที่สอง : สตรีที่มีเงื่อนไขพร้อม

คำว่า “มีเงื่อนไขพร้อม” ถูกนำมาใช้แยกแยะสตรีออกเป็นสี่ประเภทตามเงื่อนไขเวลาที่แตกต่างกัน

1. สตรีที่แต่งงานแล้ว และไม่เป็นหมั้น มีอายุระหว่าง 15-44 ปี หักลดออกด้วยผู้ที่กำลังตั้งครรภ์¹ (ซึ่งก็คืออัตรารับปรับปรุงแล้ว สำหรับหญิงในวัยเจริญพันธุ์นั่นเอง)

2. “อัตรารับปรับปรุงแล้ว” สำหรับภรรยาในวัยเจริญพันธุ์ ลดด้วย “ผู้ที่กำลังต้องการลูกสักคนหนึ่ง”²

3. “อัตรารับปรับปรุงแล้ว” สำหรับภรรยาในวัยเจริญพันธุ์ ลดด้วยผู้ที่อยู่ในระยะให้นมลูก³

4. “อัตรารับปรับปรุงแล้ว” สำหรับภรรยาในวัยเจริญพันธุ์ ลดด้วย (ก) ผู้ที่ยังมิได้มีประจำเดือนหลังจากคลอดลูกแล้ว และ (ข) ผู้กำลังมีความต้องการจะมีลูก⁴

นิยามที่สาม : สตรีที่มีเงื่อนไขพร้อมสรรพ

สตรีที่กำลังตั้งครรภ์ ที่ประจำเดือนยังไม่มาหลังคลอดลูก และที่กำลังมีความต้องการจะมีลูก ถูกจัดเข้าในประเภทสตรีที่ไม่มีเงื่อนไขพร้อม แต่เนื่องจากว่าภวีสันเป็นเพียงชั่วคราวเท่านั้น จึงได้มีคำถามถามสตรีเหล่านั้นว่าจะรับเครื่องมอดคุมกำเนิด หรือไม่เมื่อมีเงื่อนไข

พร้อมในอนาคต นั่นคือเมื่อเริ่มประจำเดือนอีก หากนำคำตอบที่ได้ไปรวมนับพวกภรรยาที่มีเงื่อนไขพร้อม ก็จะได้นิยามที่สามที่โครงการกานนาเรียกว่า “สตรีที่มีเงื่อนไขพร้อมและไม่มีพร้อมแต่ได้แสดงความประสงค์จะคุมกำเนิดหลังจากที่เหตุแห่งความไม่พร้อมนั้นได้ถูกขจัดไป”⁵ เพื่อป้องกันความสับสน ผู้เขียนขอเรียกสตรีประเภทนี้ว่า “มีเงื่อนไขพร้อมสรรพ”

คราวนี้เราลองมาดูผลการศึกษาลำรวจในหมู่บ้านซาโคโฮ เมื่อปี 1955 พนักงานวิจัยได้ติดต่อเสนอเครื่องมือการคุมกำเนิดให้แก่ภรรยา 107 ราย สาม 115 ราย โดยเป็นคู่สามีภรรยาเสีย 105 คู่* จากจำนวนนั้นผู้ยอมรับเครื่องมือคุมกำเนิด คิดเป็นภรรยา 31 ราย สาม 28 ราย และคู่สามีภรรยา 18 คู่⁶ การนำเสนอข้อมูลนั้นไปในสอยลักษณะ⁷ คือ

อัตราการรับรวม ในกรณีภรรยาอยู่ในวัยเจริญพันธุ์	
ภรรยา	ร้อยละ 28.8
สาม	22.7
คู่สามีภรรยา	17.1
อัตราการรับที่ปรับปรุงแล้ว ในกรณีภรรยาอยู่ในวัยเจริญพันธุ์	
ภรรยา	ร้อยละ 38.4
สาม	28.0
คู่สามีภรรยา	22.4

* หมายความว่ามีการให้เครื่องมือคุมกำเนิดแก่ภรรยา 105 คน และสาม 105 คน เท่ากับสามีภรรยา 105 คู่ นอกจากนี้ยังแจกให้แก่ภรรยาอีกสองคน (มิได้ให้กับสามีของหล่อนด้วย) และสามอีก 10 คน (มิได้ให้กับภรรยาของเขาด้วย) เพราะฉะนั้นผลรวมจึงเป็น คู่สามีภรรยา 105 คู่ สตรี 107 ราย และบุรุษ 115 ราย

จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าอัตราสำหรับภรรยา สาม และคู่สาม ภรรยาอื่นแตกต่างกันมากทีเดียว และการเลือกใช้อัตราใดอัตราเดียว ย่อมชักนำความคิดไปในทางที่ผิดได้ อย่างไรก็ตามการค้นกลับปรากฏว่า ผู้อำนวยการ โครงการ มักไม่เสนอ อัตราการรับ ทั้งสามอัตราพร้อมกัน ยิ่งไปกว่านั้นในการรายงานผลการศึกษาคู่กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ก็มีได้ ใช้อัตราตัวเดียวกันโดยตลอด ปรกติมักใช้อัตราสำหรับภรรยา แต่ บางครั้งก็ใช้อัตราสำหรับคู่สามภรรยา

อัตราการรับทั้งสามตัวที่กล่าวนี้ เป็นในกรณีภรรยาในวัยเจริญ พันธุ์ เท่านั้น อัตราทั้งสามจึงขยาดความแตกต่างขนอกเมื่อกำหนด จากประเภท “สตรีที่มีเงินไขพร้อม” และ “สตรีที่มีเงินไขพร้อม สรรพ” ในกรณีภรรยา 31 คน จากภรรยา 107 รายที่รับเครื่องมอ คุมกำเนิด ก็ได้มีการเสนอผลอันนี้ในโอกาสต่าง ๆ กันโดยใช้อัตรา การรับต่างกันไปดังนี้

อัตราการรับรวมสำหรับภรรยาในวัยเจริญพันธุ์ ร้อยละ 28.8

อัตราการรับที่ปรับปรุงแล้วสำหรับภรรยาในวัยเจริญพันธุ์ ร้อยละ 38.4

อัตราการรับสำหรับสตรีที่มีเงินไขพร้อม ,, 48.0

อัตราการรับสำหรับสตรีที่มีเงินไขพร้อมสรรพ ,, 65.0

เพราะฉะนั้น อัตราการรับเครื่องมอ คุมกำเนิด ในหมู่บ้าน ซาโคไฮ ระหว่างเดือนมีนาคม 1955 อาจมีค่าเท่าไรก็ได้ในพิสัยระหว่างร้อยละ 28.8 ถึง 65.0 ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าจะใช้วิธีการแยกแยะกลุ่มประชากร ว่าเป็นแบบใด

* ข้อมูลที่อ้างถึงตั้งแต่ต้นเป็นต้นไปในบทนี้ได้มาจากตาราง ก. และ เชนเจอร์ลของตาราง

อันที่จริงการที่ไม่เคยมีการ ศึกษาวิจัยในทำนองเดียวกันกับโครงการคานานามาก่อนเลย น่าจะเป็นข้อดีสำหรับโครงการคานานาที่สามารถทำการแก้ไขปัญหาด้านวิธีการศึกษา (methodology) ที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินโครงการได้ทันทีทั้งที่ ระหว่างการปฏิบัติงานภาคสนาม คณะผู้วิจัยคงจะได้เรียนรู้ว่าการแยกแยะกลุ่มประชากรแต่ละวิธีมีข้อดีข้อเสียอย่างไรแล้ว ก็น่าที่จะได้เลิกใช้วิธีที่ยังมีข้ออ่อนหันไปใช้วิธีที่ดีกว่าแทน แต่จริง ๆ กลับมิได้มีการแก้ไขปรับปรุงด้านวิธีการศึกษาแต่อย่างใดเลย คณะผู้วิจัยมิได้มีการเลิกใช้วิธีการแยกแยะประชากรที่ถูกต้องที่สุด ยิ่งไปกว่านั้น นอกจากจะใช้วิธีการแยกแยะต่างกันในแต่ละวาระแล้ว เมื่อต้องเขียนรายงานเรื่องหนึ่งเรื่องใด ก็ยังใช้วิธีการต่างกันออกไปอีก แล้วแต่ว่าจะเขียนให้ใครอ่าน

ข้อมูลเกี่ยวกับผลการปฏิบัติงานของโครงการ เป็นที่สนใจของบุคคลสามกลุ่มด้วยกัน กลุ่มที่สำคัญอันดับแรก ก็คือคณะกรรมการที่ปรึกษา ซึ่งทำหน้าที่เสนอแนะแก่มูลนิธิหรือคณิศรเฟลเดอร์และรัฐบาล อันเดี่ยวว่าควรให้เงินอุดหนุนโครงการต่อไปหรือไม่ กลุ่มที่สอง คือประชาชนผู้ให้ความสนใจซึ่งรวมถึงผู้เชี่ยวชาญด้านการคุมกำเนิด และนักประชากรศาสตร์ และกลุ่มที่สามสุด ได้แก่บรรดาผู้อำนวยการโครงการ ซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบายกับคณะผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้ดำเนินงานประจำโครงการ

คำรายงานเกี่ยวกับโครงการมีที่มาจากแหล่งเดียวกัน คือ ดร. จอห์น ไวอัน ซึ่งเป็นผู้อำนวยการงานสนาม เป็นผู้เตรียมข้อมุลและโดยปกติแล้ว ดร. จอห์น กอร์ดอน จะนำข้อมูลมาเขียนขึ้นเป็นรายงานอีกทีหนึ่ง แต่สำหรับรายงานที่เสนอต่อคณะผู้วิจัยนั้น ดร. ไวอันเป็นทั้งผู้เตรียมข้อมุลและผู้เขียน ทั้งสองคนแยกกันเขียนรายงาน

โดยที่รายงานแต่ละชั้นมุ่งเสนอต่อคณะบุคคลต่างคณะกัน รายงานความก้าวหน้าประจำปีและรายงานพิเศษจัดทำขึ้นเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการที่ปรึกษา จุดประสงค์ก็เพื่อให้เหตุผลสนับสนุนการดำเนินโครงการต่อไป นอกจากนี้คณะกรรมการที่ปรึกษายังรับรายงานขนาดยาวเกี่ยวกับการศึกษาสำรวจสองครั้งและการศึกษาทดลอง ความยาวขนาด 132, 279 และ 371 หน้าตามลำดับ ทว่ากว่าที่รายงานสามฉบับนี้จะมาถึงคณะกรรมการที่ปรึกษา การตัดสินใจอนุมัติเงินสำหรับโครงการก็ได้ทำไปเสร็จเรียบร้อยแล้ว เช่นการศึกษาสำรวจครั้งที่หนึ่งเสร็จสิ้นลงในเดือนมีนาคม 1955 แต่บทรายงานผลกลับยังมีได้เขียนออกมาจนกระทั่งเดือนตุลาคม 1956^๑ แม้ว่าเนื้อหาของส่วนของรายงานนั้นจักได้พูดถึงไว้บ้างแล้วในรายงานความก้าวหน้าประจำปี และรายงานพิเศษแต่ในทางปฏิบัติ ข้อสรุปก็ยังมีอยู่ประการเดียว คือ บทรายงานผลความสำเร็จของการศึกษาสำรวจที่ออกมามีได้มีผลต่อการพิจารณาของคณะกรรมการแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม รายงานที่เต็มไปด้วยรายละเอียดเหล่านี้ได้ช่วยให้ผู้อำนวยการโครงการ และคณะผู้วิจัยทำความเข้าใจอย่างรอบด้านต่อพฤติกรรมของประชากรที่กำลังศึกษาอยู่อย่างมาก ข้อเขียนสั้น ๆ ที่มีเนื้อหาเฉพาะเจาะจงถูกเขียนขึ้นมาเวียนกันอ่านในหมู่นักวิจัยในโอกาสต่าง ๆ เช่น ตอนทบทวนปัญหาเกิดขึ้น เป็นต้น นอกจากนี้ผู้อำนวยการโครงการยังได้เขียนหนังสือโครงการศึกษาคานนา เพื่อให้ประชาชนผู้สนใจได้อ่านอีกด้วย

การตรวจสอบรายงานต่าง ๆ ที่โครงการคานนาเสนอออกมานั้น ก็ถือเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็น ทั้งนี้เพราะรายงานแต่ละชั้นช่วยสะท้อน

ลักษณะการตีความประสบการณ์การทำงาน ระยะหกปีของโครงการ
 คานนาทแตกต่างกันมาก ยิ่งไปกว่านั้นข้อมูลทัพบรรจุไว้ก็แตกต่างกัน
 อีก ขนอยู่กับว่าคณะบุคคลผู้อ่านรายงานนั้น ๆ มีความสำคัญแค่ไหน
 และมีความสัมพันธ์กับโครงการอย่างไร

ตาราง ก. แสดงถึงการตีความอันแตกต่างกันเกี่ยวกับผลของทั้ง
 โครงการที่นำเสนอต่อกลุ่มผู้อ่านสามกลุ่มด้วยกัน (จากกรกฎาคม
 1954 ถึง เมษายน 1960) สังเกตได้ว่าการใช้คำนิยามของประชากร
 ที่เป็นเบ้าต่างกัน ทำให้ได้อัตราการรับเครื่องมุกำเนิดในแต่ละเดือน
 แตกต่างกันอย่างมาก จากการตรวจสอบพบว่ามีลักษณะคงเส้นคงวา
 ของการใช้คำนิยามในบางระดับ รายงานที่เสนอต่อคณะผู้ทำงานมักใช้
 ตัวเลขอัตราต่ำสุด อัตราการรับที่รายงานต่อคณะกรรมการที่ปรึกษา
 มักอยู่ในระดับสูง และแสดงสถานการณ์ที่ด้อยโดยตลอด ตัวอย่างเช่น
 รายงานการศึกษาสำรวจครั้งที่หนึ่ง ให้ตัวเลขอัตราการรับของภรรยา
 ในวัยเจริญพันธุ์เท่ากับร้อยละ 38.4 ในเดือนมีนาคม 1955 แต่ใน
 เดือนเดียวกันรายงานความก้าวหน้าส่งให้กับคณะกรรมการที่ปรึกษา
 ระบุว่าร้อยละ 48.0 ของจำนวนสตรีที่มีเงื่อนไขพร้อม และร้อยละ 65
 ของจำนวนสตรีที่มีเงื่อนไขพร้อมสรรพ ได้รับเครื่องมือมุกำเนิด

ตามทักล่าวมานมขอยกเว้นอยู่นหนึ่ง ซึ่งเป็นแค่เพียงปรากฏ
 การณ์ มิใช่เนื้อหาของรายงาน กล่าวคือในตารางที่บรรจุอยู่ในรายงาน
 กล่าวคือ ในตารางที่บรรจุอยู่ในรายงานความก้าวหน้าเดือนเมษายน
 1956 ให้ตัวเลขอัตราการรับของสตรีในเดือนมีนาคม 1955 เท่ากับ
 ร้อยละ 28.8 ทว่าในส่วนหนึ่งของอนุกรมซึ่งแสดงว่ามีสตรีที่รับ
 เครื่องมือมุกำเนิด ร้อยละ 80.9 ในเดือนพฤศจิกายน 1954 ร้อยละ

28.8 ในเดือนมีนาคม 1955 และ 42.0 ในเดือนเมษายน 1956 ดังนั้นจึงได้ขอสรุปว่า “ระดับการรับแต่แรกที่ได้แตกประกายเป็นไฟลามทุ่ง ซึ่งเป็นผลระยะยาวของการให้การศึกษาด้านสาธารณสุข มิได้มอดดับลง”¹⁰ แต่ละจุดประสงค์ของรายงานก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า ไม่เพียงแต่ประชาชนจะมีท่าทียอมรับการคุมกำเนิดเท่านั้น แต่การยอมรับยังมีส่วนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการปฏิบัติงานของ โครงการอีกด้วย ความจำเป็นเฉพาะหน้าขณะนี้มีให้อัตราการรับที่สูงสม่ำเสมอ แต่เป็นอัตราที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนและทั้งนนักเพื่อให้เห็นประสิทธิผลของโครงการ และดูเหมือนจะเป็นเหตุผลที่ผู้อำนวยการโครงการเลือกใช้การนิยามประชากรสองแบบ ที่แตกต่างกันในการเสนออัตราการยอมรับของเดือนมีนาคม 1955 ต่อคณะกรรมการที่ปรึกษา อัตราทั้งสองอัตราถูกใช้เพื่อประโยชน์ต่อการอธิบายประเด็นที่แตกต่างกัน

เป้าหมายประการหนึ่งในสองประการของการศึกษาทดลอง ก็คือการทดลองสอบหา “ประสิทธิผล” ของยาเม็ดคุมกำเนิด¹¹ ในการประชุมของคณะกรรมการที่ปรึกษา เมื่อวันที่ 8 เมษายน 1956 ได้มีการแถลงว่า “ยาเม็ดคุมกำเนิดมีประสิทธิภาพสูง อัตราการตั้งครรภ์ในหมู่สตรีที่รับยาคุมกำเนิดได้ลดลงถึงร้อยละ 50 เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มประชากรควบคุมทั้งหมด”¹² หลักฐานที่นำมาใช้สนับสนุนคำแถลงนั้นเพียงอย่างเดียวเท่านั้น คือตารางที่ 2 ซึ่งเราได้นำมาแสดงไว้ในที่นี้ด้วยโดยใช้ชื่อว่าตาราง ข. มีข้อพึงสังเกตว่าตารางนี้เพียงแต่แสดง *การเปรียบเทียบ* อัตราการตั้งครรภ์ของผู้รับยากับของประชากรทั้งหมดในกลุ่มควบคุม อย่างไรก็ตามตัวเลขนี้ไม่สามารถแสดงได้เลยว่า อัตราการตั้งครรภ์ที่ต่ำกว่าในหมู่ประชากรทดสอบเป็นผลของการใช้ยาเม็ดคุมกำเนิด นอกเสียจากต้องสมมุติว่า อัตราการตั้งครรภ์ใน

หมู่ผู้รับยาและในประชากรที่ควบคุมนั้นเท่ากันตั้งแต่เมื่อ เริ่มต้น โครงการ ผู้อำนวยการโครงการได้อ้างไว้กับคณะกรรมการที่ปรึกษาว่าจริงๆ แล้วประสิทธิภาพของยาเม็ดคุมกำเนิดตามที่รายงานมานั้นประเมินไว้ต่ำกว่าความเป็นจริง ทั้งนี้ “เพราะว่าระดับภาวะเจริญพันธุ์ของผู้รับยา อยู่สูงกว่าของผู้ไม่รับถึง 1.2 ต่อ 1”¹³ อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏมีการ เสนอหลักฐานใดๆ มาสนับสนุนคำอ้างนี้ และถ้าเราย้อนกลับไป พิจารณาแล้ว มันก็เป็นไปได้อย่างมากว่าข้ออ้างนี้ไม่ถูกต้อง ก็ใน เมื่อข้อเท็จจริงซึ่งในที่สุดผู้อำนวยการโครงการต้องยอมรับในหนังสือ *โครงการคานนา* แล้วมีอยู่ว่า ความสำเร็จประการเดียวของโครงการใน งานการคุมกำเนิดก็คือ “การกระตุ้นให้คู่สามีภรรยาที่ปฏิบัติการคุม กำเนิดอยู่แล้วหันมาใช้เครื่องมือที่ทันสมัยมากขึ้น”¹⁴ เราจึงอาจจะเห็นได้ ว่า แม้กระทั่งก่อนหน้าที่โครงการจัดได้เริ่มต้น ภาวะเจริญพันธุ์ ของผู้รับยาก็อยู่ในระดับต่ำกว่ากลุ่มประชากรควบคุมทั้งหมดอยู่แล้ว การ ทดสอบของการศึกษาทดลองเป็นการยืนยันข้อเท็จจริงนี้เท่านั้น มิได้ เป็นการพิสูจน์ถึงควมมีประสิทธิภาพของยาเม็ดคุมกำเนิดแต่อย่างใด

อนาคตของโครงการคานนานั้นขึ้นอยู่กับผลสำเร็จของ *การศึกษา ทดลอง* ในรายงานที่เสนอต่อคณะกรรมการที่ปรึกษา วันที่ 3 เมษายน 1956 กล่าวว่าผล*การศึกษาทดลอง*เป็นการยืนยันว่า “ร้อยละ 25 ของ ภรรยาที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์ และร้อยละ 75 ของภรรยาทั้งหมดที่มี เงินใจพร้อมต่อการคุมกำเนิดได้รับและใช้เครื่องมือคุมกำเนิด” แต่ นั้นแหละอีกสองปีครึ่งให้หลัง รายงานการศึกษาทดลองกล่าวว่า อัตราการใช้เครื่องมือคุมกำเนิดสำหรับภรรยาเป็นเพียงร้อยละ 13 และ อัตราการรับเป็นร้อยละ 19 ข้อเท็จจริงดูเหมือนจะนำไปตามที่กล่าว ไว้ในรายงาน*การศึกษาทดลอง* นั้นคือตลอดขอบบั้นหนึ่งของการศึกษา

ทดลอง ไม่เคยมีจำนวนภรรยามากกว่าร้อยละ 17 ที่ได้ใช้เครื่องมือคุมกำเนิด

ในรายงานวันที่ 3 เมษายน 1956 ที่เสนอต่อคณะกรรมการที่ปรึกษา กล่าวว่าภรรยาได้ “รับ” และ “ใช้” เครื่องมือคุมกำเนิด นั้นนับว่าเป็นครั้งแรกที่ได้มีการยอมรับบ้างถึงความแตกต่างระหว่างการรับและการใช้ (โครงการมีข้อสมมุติฐานแต่แรกเลยว่า คนที่รับคือคนที่ใช้เครื่องมือคุมกำเนิด) ผู้อำนวยการโครงการบอกกับคณะกรรมการที่ปรึกษาว่าเพิ่งได้ตระหนักว่า ชาวบ้านจำนวนมากรับเครื่องมือคุมกำเนิดไปโดยไม่ได้ใช้เมื่อเดือนธันวาคม 1957 นั้นเอง ซึ่งนับเป็นเวลาหนึ่งปีครึ่งหลังจากที่ได้เริ่มต้นการศึกษาจริง อย่างไรก็ตามในความรูสึกของคณะผู้วิจัยแล้ว การณ์กลับเป็นตรงกันข้ามทีเดียว

ดร. โซฮาน สิงห์ ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ช่วยผู้อำนวยการโครงการ ๑๑ รายงานสนามสองคนได้ให้สัมภาษณ์ยืนยันว่า “ข้อแตกต่างนี้ได้เป็นที่ตระหนักกันแล้วในการศึกษาทดลอง” อีกทั้งยังกล่าวเสริมว่า คณะผู้วิจัย “เคยคุยกันถึงเรื่องนี้อยู่เป็นประจำ แต่คนที่เขียนรายงานคือ ดร. ไวอัน ไม่ใช่เรา”¹⁶ ตามคำอธิบายของ ดร. สิงห์ คณะผู้วิจัยได้สังเกตเห็นข้อแตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างอัตราการรับของภรรยากับสามตั้งแต่แรกทั้งในการศึกษาสำรวจและการศึกษาทดลอง พนักงานสนามซึ่งเป็นผู้หญิงได้ใช้เวลาทำงาน อย่างมาก ในหมู่บ้านศึกษาสำรวจ ซึ่งมีอัตราการรับของสตรีสูงสุด ในทำนองเดียวกันในหมู่บ้านศึกษาทดลองพนักงานชายได้ใช้เวลานานพอ ๆ กัน และทั้งอัตราการรับของผู้ชายก็อยู่สูงสุด ทั้งนี้โดยที่ยังมิได้มีการเสนอเครื่องมือคุมกำเนิดให้แก่ประชาชนในทั้งสองหมู่บ้าน ข้อสรุปของเราก็คือว่า การที่การยอมรับของผู้หญิงสูงกว่าในหนึ่ง และของผู้ชายสูงกว่าในอีก

หนึ่งนั้น เป็นผลของความปรารถนาที่จะสร้างความพอใจแก่พนักงาน
วิจัยมากกว่าจะใช้จริง บัณฑิต ลาโฮรี ราม ซึ่งเป็นหนึ่งในพนักงาน
สนามจำนวนสองคนของการศึกษาทดลองกล่าวว่า เขาตระหนักว่า
“ชาวบ้านบางคนรับเอายาเม็ดไป แต่ไม่ได้ใช้มัน” เขาได้รายงาน
เช่นนี้ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 1955¹⁷

เหตุใดผู้อำนวยการโครงการจึงไม่ได้ชี้แจงเรื่องนี้ต่อคณะกรรมการ
ที่ปรึกษาฟังอย่างถ่องแท้ แต่ประวิงเวลาจนกระทั่งได้เริ่มการศึกษา
จริงไปแล้ว? ผู้อำนวยการโครงการได้ชี้แจงเหตุผลให้ผู้เขียนฟังอย่าง
ตรงไปตรงมาดังนี้ “เราถูกกดดันมากทีเดียว เพราะมูลนิธิร็อกกเฟล-
เลอร์และรัฐบาลอินเดียต้องการให้มีการยอมรับการวางแผนครอบครัว
... เราอยากให้การดำเนินงานของเราประสบความสำเร็จ ก็ในเมื่อเรามีตัว
เลขการรับเครื่องมือคุมกำเนิดที่สูงแล้วอย่างนี้ จะต้องไปสนใจกับเรื่อง
การใช้ทำไมอีก?”¹⁸

กล่าวได้ว่าทัศนคติเช่นนี้มิใช่เป็นการกลังกลอกเอาตัวรอด หาก
แต่เป็นการวิเคราะห์ตนเองในหนหลังอย่างสัจซอซอทีเดียว

ถึงแม้ว่าขั้นการศึกษาจริงได้เริ่มลงมือดำเนินการแล้ว และเงิน
งบประมาณของโครงการกานนาได้รับอนุมัติมาใช้เป็นจำนวนมากแล้ว
แต่กระนั้นก็ดี ลักษณะของรายงานที่เสนอต่อคณะกรรมการที่ปรึกษา
ก็หาได้เปลี่ยนแปลงไปไม่ กระทั่งเดือนเมษายน 1957 รายงานความ
ก้าวหน้าต่อคณะกรรมการฯ ก็ยังมีได้พูดถึงเลยแม้แต่น้อยว่า การรับ
เอายาเม็ดไปนั้นไม่จำเป็นต้องกินยาเสมอไป ตรงกันข้ามกลับกล่าวว่า
“ผลของการศึกษาจริงในปีแรกปรากฏว่า ร้อยละ 32 ถึง 38 ของสตรี
ที่แต่งงานแล้วและมีเงื่อนไขพร้อม บอกรับเครื่องมือคุมกำเนิด จะเห็น

ได้ว่าอัตราตอบรับที่สูงมาก สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่เราตั้งไว้เท่ากับร้อยละ 25 ซึ่งได้มาจากการทำการศึกษาคัดสอบ (experimental design) เสียอีก”¹⁹

การศึกษาคัดสอบที่ใช้ในขั้นการศึกษาจริงตามตัวอย่างข้างต้นนั้น ดึงชนจากผลของขั้นการศึกษาคัดสอบ เราคงจำกันได้ดีว่า เกณฑ์มาตรฐานที่การศึกษาคัดสอบกำหนดขึ้นนั้นหาใช่เป็นระดับร้อยละ 25 ของสตรีที่แต่งงานแล้ว และมีเงื่อนไขพร้อมที่ได้บอกรับเครื่องมือคุมกำเนิดไม่ หากแต่เป็นร้อยละ 75 ของสตรีที่แต่งงานแล้วและมีเงื่อนไขพร้อมที่ได้บอก “รับ” “ใช้” เครื่องมือคุมกำเนิดต่างหาก²⁰

จวบจนกระทั่งขั้นการศึกษาจริงได้เริ่มไปแล้วสองปี คือในวันที่ 21 มีนาคม 1959 นั้นแหละ คณะกรรมการที่ปรึกษาจึงได้รับคำบอกกล่าวไว้ในระหว่างปีแรกของการศึกษาจริง คือ จากเมษายน 1956 ถึงมีนาคม 1957 ได้ปรากฏมีข้อแตกต่างระหว่างอัตราการรับกับอัตราการใช้ และแม้ว่าร้อยละ 49 ของสตรีในวัยเจริญพันธุ์ จักได้รับเครื่องมือคุมกำเนิด แต่มีเพียงร้อยละ 8 ของผู้รับเท่านั้นที่ได้ใช้เครื่องมือคุมกำเนิดอย่างสม่ำเสมอเป็นเวลาสี่เดือนขึ้นไป²¹

การประชุมครั้งสุดท้ายของ คณะกรรมการ ที่ปรึกษาฯ ในวันที่ 1 เมษายน 1960 อันเป็นวันสุดท้ายในการปฏิบัติงานสนามของโครงการคานนา ถึงตอนนั้นผู้อำนวยการได้ประจักษ์ชัดแล้วว่าโครงการคุมกำเนิดประสบความสำเร็จล้มเหลว แต่กระนั้นก็ดี กำแพงแห่งการตั้งแต่มลัดที่ผู้อำนวยการโครงการ ได้บรรจุสร้างขึ้นล้อมรอบผู้ให้ความสนับสนุนทางการเงินแก่โครงการก็ยังมีได้ปรากฏรอยร้าวแม้แต่น้อย แต่แน่ละ

ตาราง ก.

กลุ่มผู้อ่าน รายงาน	การศึกษาสำรวจครั้งที่ 1 และ 2						การศึกษาทดลอง						การศึกษาจริง								
	1954			1955			1956			1955			1956			1957			1958	1959	1960
	กรกฎาคม	กันยายน	พฤศจิกายน	กุมภาพันธ์	มีนาคม	ตุลาคม	มีนาคม	เมษายน	เมษายน	กันยายน	ตุลาคม	มีนาคม	เมษายน	เมษายน	ตุลาคม	พฤศจิกายน	มีนาคม	มีนาคม	เมษายน		
คณะผู้วิจัย	90% เห็นชอบด้วยกับการคุมกำเนิด				ภรรยาในวัยเจริญพันธ์ 38.4% การรับขึ้นรับปรุงแล้ว ²		ภรรยาในวัยเจริญพันธ์ : 46.6% อัตราการรับปรับปรุงแล้ว ³		ภรรยา : 17% ที่ใช้ ⁴	ภรรยา : 10% ที่ใช้ ⁴		ภรรยา : 13% ใช้ ⁵			การบอกรับทดลองเหลือต่ำกว่า 25%	อัตราใช้จริงเป็น 10% 8 อัตราการใช้ประมาณ 15% ⁷ ตามีและภรรยาทั้งหมดจำนวน 12% ใช้ ⁵					
คณะกรรมการที่ปรึกษา		ภรรยาบอกรับ 57% กรณีเงื่อนไขพร้อม 76% กรณีเงื่อนไขพร้อมสรรพ ⁸	80.9% ภรรยาบอกรับ ¹⁰	ภรรยาบอกรับ : 57% กรณีเงื่อนไขพร้อม 76% กรณีเงื่อนไขพร้อมสรรพ 40% ภรรยาบอกรับ 40% กรณีเงื่อนไขพร้อม 78% กรณีเงื่อนไขพร้อมสรรพ ¹¹	ภรรยาบอกรับ : 48% กรณีเงื่อนไขพร้อม 65% กรณีเงื่อนไขพร้อมสรรพ 28.8% ภรรยาบอกรับ ¹²		ที่มีเงื่อนไขพร้อม : ภรรยา 46% ตามี 40% คู่สามีภรรยา 39% ที่บอกรับและใช้เครื่องคุมกำเนิด ¹³	ภรรยาบอกรับ 42%			ที่มีเงื่อนไขพร้อม : ภรรยา 30% ตามี 39% คู่สามีภรรยา 29% ที่บอกรับและใช้เครื่องคุมกำเนิด ¹⁴	ภรรยา 25% กรณีในวัยเจริญพันธ์ 75% ในกรณีมีเงื่อนไขพร้อมที่บอกรับและใช้ ¹⁵	คู่สามีภรรยา : 10% ที่ใช้ ¹⁶	ภรรยา : 32-38% . กรณีเงื่อนไขพร้อมที่บอกรับ ¹⁶ ภรรยาวัยเจริญพันธ์ : 49% บอกรับ 39% ที่ใช้ (แต่เพียง 8% ที่ใช้อย่างสม่ำเสมอไม่น้อยกว่า 4 เดือน) ¹⁷	ภรรยามากกว่า 50% ที่ทดลองใช้อย่างน้อย 6-9 เดือน ¹⁸		คู่สามีภรรยา 17% ที่อยู่ในวัยเจริญพันธ์บอกรับ ¹⁹	คู่สามีภรรยา 17% ของทั้งหมดบอกรับ ¹⁹			
ผู้อ่านทั่วไปที่สนใจ							คู่สามีภรรยาในวัยเจริญพันธ์ 24% ที่รับยาเม็ดคุมกำเนิด ²⁰					คู่สามีภรรยาที่มีเงื่อนไขพร้อม : 19% ที่บอกรับ	คู่สามีภรรยา : 15% ที่ใช้ ²²				คู่สามีภรรยา : 16% ที่ใช้ ²³		ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 1957 เป็นต้นไป อัตราใช้เครื่องคุมกำเนิดของคู่สามีภรรยาอยู่ในอัตราคงที่ประมาณ 20%		

ลักษณะการให้เหตุผลได้เปลี่ยนไป คณะกรรมการที่ปรึกษาได้รับคำบอกกล่าวไว้

ในช่วงสี่ปีของโครงการ คือตั้งแต่เมษายน 1956 ถึง เมษายน 1960 การใช้ยาเม็ดคุมกำเนิดได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 10 เป็นร้อยละ 17 ของคู่สามีภรรยาทั้งหมดที่ภรรยาอยู่ในวัยมีลูก อย่างน้อยที่สุดอัตราการรับเครื่องมือคุมกำเนิดมีอยู่ในระดับสูงกว่าที่ได้รายงานไว้ในโครงการทำนองเดียวกันที่ทำกันมาแล้วในประเทศอินเดียถึงสามเท่าตัว²²

และแล้วในที่สุดก็ถือกันว่าโครงการคานนาได้ประสบความสำเร็จโดยเปรียบเทียบ

ไม่เพียงแต่ว่าอัตราต่าง ๆ ที่ผู้อำนวยการโครงการรายงานต่อผู้ให้เงินทุนสนับสนุนโครงการจะมีความไม่ถูกต้องในเนื้อหาเท่านั้น หากแต่ยังผิดพลาดในแง่เทคนิคอีกด้วย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่ามาตรการตรวจสอบควบคุมซึ่งมีอยู่ในโครงการคานนาโดยผ่านการดูแลของคณะกรรมการที่ปรึกษา ไม่บังเกิดผลแต่อย่างใดทั้งสิ้น ประเด็นที่สำคัญที่สุดอยู่ตรงที่ว่าข้อมูลทั้งหมดที่คณะกรรมการที่ปรึกษาได้รับมีที่มาจากผู้อำนวยการโครงการ ซึ่งเป็นบุคคลที่คณะกรรมการฯ ต้องทำการประเมินผลการปฏิบัติงานของเขา ในสภาพเช่นนี้มันย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่การปฏิบัติงานของคณะกรรมการฯ ต้องดำเนินการอยู่ภายในกรอบที่ผู้อำนวยการได้ขีดวงเอาไว้ ผลลัพธ์ก็คือข้อเท็จจริงถูกบิดเบี่ยงและมาตรการการควบคุมถูกบ่อนทำลาย

รายงานสุดท้ายที่เขียนโดยผู้อำนวยการโครงการก็คือหนังสือโครงการคานนา ซึ่งตีพิมพ์ภายหลังจากการศึกษาติดตามผลได้สิ้นสุดลงในปี 1969 ทั้งนี้โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสนอผลงานทั้งหมดของโครงการ

ต่อประชาชนผู้สนใจทั่วไป หนังสือเล่มนี้จัดการแต่งเรื่องเสียใหม่ โดยตัดทอนส่วนที่จะแสดงให้เห็นถึงลักษณะการเรียงผลต่ออย่างเกินจริง ของผู้อำนวยการ โครงการ ใน ระหว่างการ ปฏิบัติ โครงการ ออกเสีย อัตรการรับในช่วงเดือนมีนาคม 1956 ถึงมีนาคม 1958 อยู่ในระหว่าง ร้อยละ 15 ถึง 24 (ดูตาราง ก.) โดยที่ได้นำเอาค่านิยมประชากร ที่เป็นเบ้าต่าง ๆ กันมาใช้สนับสนุนผลลัพธ์ที่ได้ในระดับปานกลางซึ่ง มีลักษณะคงเส้นคงวาเหล่านี้

ผลอันหลักเลียงเสียมิได้จากการกระทำเช่นนั้นก็คือ ในรายงาน หลายๆ ชั้นที่เขียนออกมา ปรากฏผลที่ไม่สอดคล้องกันเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น สำหรับเดือนมีนาคม 1956 ซึ่งตรงกับ การสิ้นสุดของชั้น การศึกษาทดลอง รายงานการศึกษาทดลองกล่าวว่าร้อยละ 18 ของ ภรรยา "ใช้" เครื่องมือคุมกำเนิด แต่รายงานที่เสนอต่อคณะกรรมการ ปรึกษากลับอ้างว่า ร้อยละ 75 ของภรรยาทั้งหมดสนใจพร้อม "รับ และใช้" เครื่องมือคุมกำเนิด และในหนังสือโครงการคานนาเองก็ บอกว่าร้อยละ 19 ของคู่สามีภรรยา "รับ" เครื่องมือคุมกำเนิด อย่างไร ก็ตาม แม้ว่าหนังสือโครงการคานนาจะได้รับการตีพิมพ์ในปี 1971 เนื้อหาของมันก็ไม่ได้กล่าวพาดพิงถึงการ "ใช้" เครื่องมือคุมกำเนิด ในขั้นนี้แต่อย่างใด ทงๆ ทมตัวเลขอยู่แล้ว เมื่อหนังสือกล่าวไปถึง ชั้นการศึกษาจริง ก็ปรากฏมีรายงานตอนหนึ่งว่า "อัตราการใช้ได้เพิ่ม สูงขึ้นจนถึงเดือนพฤศจิกายน 1957 จึงอยู่ในระดับคงตัวที่อัตราร้อยละ 20 ของคู่สามีภรรยา ทว่าในรายงานสามฉบับที่เวียนกันอ่านในหมู่คณะ ผู้วิจัยกลับปรากฏว่า ตัวเลขอัตราการใช้สำหรับเดือนและปีเดียวกันนี้ เป็น ร้อยละ 20 ร้อยละ 12 และ "ประมาณร้อยละ 15" ไม่มีที่ใดเลยที่

บอกว่าเป็นร้อยละ 20

งานภาคสนามของโครงการคานนาดำเนินอยู่เป็นเวลาหกปี คือ จากปี 1954 ถึง 1960 แต่หนังสือโครงการคานนาให้ตัวเลขอัตราการรับเพียงช่วงสองปี จาก 1956 ถึง 1958 โดยที่เลขช่วงสองปีแรก ตอนเริ่มโครงการที่มีการคาดหวังผลที่เกินจริงเป็นอย่างมาก และในช่วงสองปีสุดท้ายที่อัตราการรับได้ตกต่ำอย่างถึงที่สุด

เชิงอรรถ

บทนำ

1. Paul Ehrlich, *The Population Bomb* (New York : Ballantine Books, Inc., 1968), p. 15.
2. Jae Mo Yang, "Fertility and Family Planning in South Korea," *Proceedings of the World Population Conference* (Belgrade, August 30 - September 10, 1965), p. 310.
3. Population Council, "India : The Singur Study," *Studies in Family Planning* (July 1963), p. 3.
4. Ibid., p. 4.
5. Ronald Freedman, et al., *Family Planning in Taiwan, an Experiment in Social Change* (Princeton : Princeton University Press, 1969), p. 45.
6. Lien-Ping Chow, "Evaluation of the Family Planning Program in Taiwan, Republic of China," *The Journal of the Formosan Medical Association*, vol. 67, no. 9 (July 28, 1968), p. 305. See also Dudley Kirk, p. 58.
7. Ibid., p. 305.
8. Dudley Kirk, "Prospects for Reducing Natality in the Underdeveloped World," *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, Vol. 369 (January 1967), p. 59.
9. Philip M. Hauser, "Family Planning and Population Programs : A Book Review Article," *Demography*, vol. 4, no. 1 (1967), p. 402.
10. Bernard Berelson, "KAP Studies in Fertility," in *Family Planning and Population Programs : A Review of World Developments* (Chicago : University of Chicago Press, 1966), pp. 657, 659, and 658.
11. Ibid., p. 660. Emphasis mine.
12. John E. Gordon, *Exploratory Investigations I. Population Dynamics, Chakoh Village, Punjab, India, June 1954 to March 1955*, p. 277 (study report issued in October 1956). Hereafter cited as *Exploratory Investigations I*.

บทที่ 1

1. Interview with Dr. Sohan Singh (Chandigarh, Punjab, July 8, 1970).
2. John B Wyon and John E. Gordon, *The Khanna Study : Population Problems in the Rural Punjab* (Cambridge : Harvard University Press, 1971), Preface, p. xviii. Hereafter cited as *The Khanna Study*.
3. *Original Plan of Analysis, July 1953, Part I : Public Health Aspects*, p. 14.
4. *Exploratory Investigations I*, p. 11
5. John E. Gordon, *First Annual Report*, December 31, 1954, p. 10.
6. *Original Plan of Analysis, July 1953, Part 3 : Plan of the Study*, p. 25.
7. *The Khanna Study*, p. 300.
8. *Ibid*, p. 298.
9. *Ibid*. Emphasis mine.

บทที่ 2

1. *Use of contraceptives in seven Punjab villages, April 1955 to March 1958*, p. 2 (staff report for the India-Harvard-Ludhiana Population Study, issued May 6, 1958).
2. *Agenda* for the sixth Advisory Committee meeting of the India-Harvard-Ludhiana Population Study (March 21, 1959), p. 5.
3. Interviews with Mrs. Sampuran Singh Ghuman (Ranjeet Bagh, Punjab, August 14, 1970) and Pandit Lahori Ram (Jallunder City, Punjab, August 6, 1970).
4. Interview with Dr. Sohan Singh (Chandigarh, Punjab, July 8, 1970).
5. Interview with Mr. Banta Singh Rai (Amritsar, Punjab, August 7, 1970).
6. Interview with Mrs. Kulwant Rana (Khanna, Punjab, July 8, 1970).
7. *Original Plan of Analysis, July 1953, Part 6 : Extracts from Dr. Gordon's Diary*, p. 134.
8. *First Annual Report*, December 31, 1954, p. 55.
9. *Exploratory Investigations I*, p. 277
10. Interview with Pandit Lhori Ram (August 6, 1970).
11. Interview with Dr. Sohan Singh (July 8, 1970).
12. *Use of contraceptives in seven Punjab villages, April 1955 to March 1958*, p. 2 (staff report).
13. John B. Wyon, *Need for an effort to increase the strength of desire of Punjab people to achieve small families*, p. 4 (staff report, April 11, 1958).
14. *Use of contraceptives during the first year of offer in seven Punjab villages up to March 1958*, p. 4 (staff report issued July 16, 1958).

15. *Use of contraceptives in seven Punjab villages, April 1955 to March 1958* (staff report).
16. *Original Plan of Analysis, July 1953, Part 1 : Public Health Aspects*, p.13; *Progress Report, 1955*, p.3; *Exploratory Investigations I*, p.218; *The Khanna Study*, p.3; Interview with Dr. John B. Wyon (November 12, 1970).
17. *Exploratory Investigations I*, pp.218-250.
18. *The Khanna Study*, p.3.
19. *Ibid.*, p.4.
20. *Original Plan of Analysis, July 1953, Part 2 : The Epidemiologic Approach*, pp.8-21.
21. Interview with Dr John Gordon (Cambridge, Mass., October 26, 1970).
22. *Original Plan of Analysis, July 1953, Part 4 : Statement of the Project*, p.4.
23. *The Khanna Study*, p.18.
24. John E. Gordon and John B. Wyon, *A field study of motivation to family planning*, p.4 (staff report, no date).
25. John E. Gordon, *Progress Report, April 1957*, p.2.
26. *Need for an effort to increase the strength of desire of Punjab people to achieve small families*, p.8 (staff report).
27. *Minutes of the Advisory Committee meeting (October 29, 1957)*, p.3.
28. *The Khanna Study*, p.47.
29. John B. Wyon, *Design of a special study to determine factors which influence the decision of village people to use or not to use contraceptives*, p.3 (staff report, July 4, 1957).
30. *Ibid.*
31. *Proposed field work for anthropologist in Chakohi : July to September 1959* (staff report, July 19, 1959).
32. *Exploratory Investigations I*, p.36.
33. *Use of contraception during the first year of offer in seven Punjab villages up to March 1958*, p.6 (staff report).
34. *The Khanna Study*, Chs. 9 and 10.
35. *Ibid.*, p.200.
36. *Original Plan of Analysis, July 1953, Part 2. : The Epidemiologic Approach*, p.35.
37. *Original Plan of Analysis, July 1953, Part 1 : Public Health Aspects*, pp.8-13.
38. *The Khanna Study*, p.48.
39. *Ibid.*, p.226.
40. *Ibid.*

41. *First Annual Report*, December 31, 1954, p. 10.
42. *Pilot Study* (issued in November 1958), p.S. 1
43. *Exploratory Investigations I*, p. 5.
44. *Original Plan of Analysis, July 1953, Part 3 : Plan of the study*, p. 25. Emphasis mine. The same statement, word for word, was given to the Advisory Committee in the *Progress Report up to 1954*.
45. *Original Plan of Analysis, July 1953, Part 4 : Statement of the Project*, p. 1
46. *The Khanna Study*, p.277.
47. *Ibid.*, Preface, p. xvii.
48. Interview with Dr. Prem Vir Ghulati (New Delhi, August 14, 1970).

บทที่ 3

1. The historical information in this section is based primarily on the following readings : H. Calvert, *The Wealth and Welfare of the Punjab Being Some Studies in Punjab Rural Economics* (Lahore, 1922), pp.120-139; G. S. Chhabra, *Social and Economic History of the Punjab (1849-1901)* (Jallunder City : S. Nagin & Co., 1962), pp.168-198, 301-334, Romesh Dutt, *The Economic History of India in the Victorian Age, 1837-1900, vol.2 (first publication 1903; second publication 1960, by the Ministry of Information and Broadcasting, Government of India), pp. 60-72; and H. K. Trevasik, The Land of the Five Rivers : An Economic History of the Punjab from the Earliest times to the Year of the Grace 1890* (Oxford : Oxford University Press, 1928), pp. 307-350
2. Dutt, p.71.
3. Chhabra, p.322.
4. Chhabra, p.326; quoting a British administrator, S. S. Thorburn, from *Mussalmans and Moneylenders in the Punjab* (1886), pp.246-247.
5. Calvert, p.126. Emphasis mine.
6. *Ibid.*, pp.92-93.
7. Correspondence with Shri Shaktiprasad (December 26, 1970).
8. The 1960 figures are from *The Khanna Study*, p.304. The 1969-70 figures are village estimates.

บทที่ 4

1. *The Khanna Study*, p.305
2. *Ibid.*

บทที่ 5

1. *The Khanna Study*, pp.298, 300.
2. *Ibid.*, p.215.
3. *Pilot Study*, p.60.
4. *The Khanna Study*, p.212.
5. *Ibid.*, p.215.

บทที่ 6

1. *The Khanna Study*, p.194.
2. *Ibid.*, p.195.
3. *Ibid.*, p.251. Table 33. This data refers to the Test and Control A population.

บทที่ 7

1. *Progress Report*, 1955, p.17. Emphasis mine.
2. *Exploratory Investigations I*, pp. 35-36.
3. *Progress Report*, 1955, p.5.
4. *Exploratory Investigations I*, p.36.
5. Interview with Dr.Sohan Singh (July 8, 1970).
6. *Pilot Study*, pp.18-19.
7. *Ibid.*, p.31.

ภาคผนวก

- p. 1.
1. *Agenda* for the third meeting of the Advisory Committee (October 8, 1955).
 2. *Minutes* of the second meeting of the Advisory Committee (February 26, 1955), p.2.
 3. *Report to the Advisory Committee* (April 3, 1956), p.2.
 4. *Progress Report, 1955*, p.11.
 5. *Ibid.*
 6. *Report to the Advisory Committee*, Table 4.
 7. *Exploratory Investigations I*, p.279.
 8. Interview with Dr. John B. Wyon (November 12, 1970).
 9. *Ibid.*
 10. *Report to the Advisory Committee*, p.2.
 11. *Pilot Study*, p.S. 1.
 12. *Report to the Advisory Committee*, p.2.
 13. *Ibid.*, p.3.
 14. *The Khanna Study*, p.298.
 15. Table B is reproduced from Table 2 in the *Report to the Advisory Committee*.
 16. Interview with Dr. Sohan Singh (July 8, 1970).
 17. Interview with Pandit Lahori Ram (August 6, 1970).
 18. Interview with Dr. John B. Wyon (November 12, 1970).
 19. *Progress Report, April 1957*, p.2.
 20. *Report to the Advisory Committee*, p.2.
 21. *Agenda* for the sixth Advisory Committee meeting (March 21, 1959), p.5.
 22. *Minutes of the Advisory Committee meeting* (April 1, 1960), p.2.

เชิงอรรถของตาราง ก.

1. *Exploratory Investigations I*, p.277.
2. *Ibid*, p.279.
3. John E. Gordon, *Exploratory Investigations II*, Population Dynamics, Chakohi Village, Punjab, India, April 1, 1955, to March 31, 1956, p 132 (study report issued in November 1957).
4. *Pilot Study*, p.S.20.
5. *Use of contraception during the first year of offer in seven Punjab villages up to March 1958*, p 1 (staff report).
6. *Ibid.*, p.3.
7. *Ibid.*, p.6.
8. *Use of contraception in seven Punjab villages, April 1955 to March 1958* (staff report), p.3.
9. *Progress Report, 1955*, p. 11.
10. *Report to the Advisory Committee (April 3, 1956)*, p.2.
11. Minutes of the second meeting of the Advisory Committee (February 26, 1955), p. 1.
12. *Progress Report, 1955*, p.12.
13. *Agenda for the third meeting of the Advisory Committee (October 8, 1955)*, p.1.
14. *Report to the Advisory Committee*, p.2.
15. *Minutes of the Advisory Committee meeting (April 1, 1960)*, p.2.
16. *Progress Report. April 1957*, p.2.
17. *Agenda for the sixth Advisory Committee meeting (March 21, 1959)*, p.5.
18. *Minutes of the Advisory Committee meeting (October 29, 1957)*, p.3.
19. *Extract from the minutes of the meeting of the Advisory Committee (March 21, 1959)*, p.1.
20. *The Khanna Study*, p.42.
21. *Ibid*, p.141.
22. *Ibid*.
23. *Ibid.*, p.47.
24. *Ibid.*, p.141.

บรรณานุกรม

Khanna Study Material

Unpublished Material

1. *Reports to the Advisory Committee*

Original Plan of Analysis, July 1953

Part 1 : Public Health Aspects

Part 2 : The Epidemiologic Approach

Part 3 : Plan of the Study

Part 4 : Statement of the Project

Part 5 : Progress Report, 1955

Part 6 : Extracts from Dr. Gordon's Diary

Progress Report up to 1954. For use of Advisory Board only (Unsigned).

John E. Gordon. First Annual Report, December 31, 1954.

Progress Report, 1955 (Unsigned).

John E. Gordon. Progress Report, April 1957.

2. *Advisory Committee meetings : minutes, reports, and agendas.*

Minutes of the second meeting of the Advisory Committee of the India-Harvard-Ludhiana Population Study, held in the Committee Room of the Indian Red Cross Society, Red Cross Road, New Delhi, on February 26, 1955, from 10 : 00 A.M. to 1 : 15 P.M., signed, John B. Wyon, Secretary-Convenor, Advisory Committee.

Agenda for the third meeting of the Advisory Committee of the India-Harvard-Ludhiana Population Study, to be held at New Delhi on October 8, 1955, signed, Dr. Carl E. Taylor.

Minutes of the third meeting of the Advisory Committee of the India-Harvard-Ludhiana Population Study, held in the Committee Room of the Tuberculosis Association of India, New Delhi, on October 8, 1955 from 10 : 30 A.M. to 1 : 30 P.M., signed, John B. Wyon, Secretary and Convenor.

Report to the Advisory Committee, Khanna, April 3, 1956.

Agenda for the meeting of the Advisory Committee of the India-Harvard-Ludhiana Population Study, at Khanna at 9 : 30 A.M. on Wednesday, April 4, 1956.

Minutes of the Advisory Committee meeting of the India-Harvard-Ludhiana Population Study, held in the Indian Red Cross Society Building, New Delhi, at 10 : 00 A.M. of Thursday, October 29, 1957.

Agenda for the sixth meeting of the Advisory Committee of the India-Harvard-Ludhiana

Population Study, to be held on Saturday, March 21, 1959, at 10 : 00 A.M. in the Music Room, Hotel Cecil, Delhi.

Extract from the minutes of the meeting of the Advisory Committee of the India-Harvard-Ludhiana Population Study, held on Saturday, March 21, 1959, at 10 : 00 A.M. in the Music Room of Hotel Cecil, Delhi, signed John B. Wyon, Secretary, April 10, 1959, Khanna.

Minutes of the meeting of the Advisory Committee of the India-Harvard-Ludhiana Population Study, held in Claridge's Hotel, New Delhi, April 1, 1960 (first draft).

Interim Report of the India-Harvard-Ludhiana Population Study, covering the period April 1953 to April 1969, prepared for the Government of India, Health Ministry.

3. Staff reports

John E. Gordon and John B. Wyon. *A field study of motivation to family planning.* (No date.)

John B. Wyon, *Design of a special study to determine factors which influence the decision of village people to use or not to use contraceptives.* July 4, 1957.

John B. Wyon, *Need for an effort to increase the strength of desire of Punjab people to achieve small families.* April 11, 1958.

Use of contraceptives in seven Punjab villages, April 1955 to March 1958. (Issued by the India-Harvard-Ludhiana Population Study on May 6, 1958).

Use of contraception during the first year of offer in seven Punjab villages up to March 1958. (Issued by the India-Harvard-Ludhiana Population Study on July 16, 1958).

Proposed field work for anthropologist in Chakohi : July to September 1959. (Unsigned, dated July 19, 1959.)

4. Study reports

John E. Gordon. *Exploratory Investigations I.* Population Dynamics, Chakohi Village, Punjab, India, June 1954 to March 1955. (Issued in October 1956.)

John E. Gordon. *Exploratory Investigations II,* population Dynamics, Chakohi Village, Punjab, India, April 1, 1955, to March 31, 1956. (Issued in November 1957.)

Pilot Study, 1st April 1955 to 31st March 1956. India-Harvard-Ludhiana Population Study, Report IV. (Issued in November 1958.)

Published Reports

Wyon, John, B., and John, E. Gordon. *The Khanna Study : Population Problems in the Rural Punjab.* Cambridge, Mass : Harvard University Press, 1971.

Interviews

Dr. John E. Gordon, Study Director, Cambridge, Mass., October 26, 1970.

Dr. John B. Wyon, Field Director, Boston, Mass., April 28, 1970; May 6, 1970; May 18, 1970; May 22, 1970, November 12, 1970.

- Dr. Helen Gideon, Assistant Field Director, New Delhi, India, June 22, 1970.
- Mr. Prakash Chandra Sekhri, New Delhi, India, June 24, 1970.
- Mrs. Prakash Chandra Sekhri, New Delhi, India, June 24, 1970.
- Mr. A.K. Padmanabha, Medak, Andhra Pradesh, June 16, 1970.
- Pandit Lahori Ram, Jallunder City, Punjab, August 6, 1970.
- Mrs. Sampuran Singh Ghuman, Ranjeet Bagh, Punjab, August 14, 1970.
- Mr. Sampuran Singh Ghuman, Ranjeet Bagh, Punjab, August 15, 1970.
- Mr. Banta Singh Rai, Amritsar, Punjab, August 7, 1970.
- Mrs. Banta Singh Rai, Amritsar, Punjab, August 7, 1970.
- Mrs. Kulwant Rana, Khanna, Punjab, July 8, 1970.
- DR. Prem Vir Ghulati, New Delhi, India, August 14, 1970.

Other References

- Agarwala, S.N.A *Demographic Study of Six Urbanising Villages*. Bombay : Asia Publishing House, 1970.
- Banks, J.A. "Historical Sociology and the Study of Populations." *Daedalus*, Spring 1968.
- Bettelheim, Charles. *India Independent*. New York : Monthly Review Press, 1968.
- Berelson, Bernard. "KAP Studies on Fertility." In *Family Planning and Population Programs : A Review of World Developments*. Edited by Bernard Berelson. Chicago and London : University of Chicago Press, 1966.
- Bhatia, Dipak. "India : A Gigantic Task." In *Family Planning Programs : An International Survey*. Edited by Bernard Berelson. New York : Basic Books, Inc., 1969.
- Calvert, H. *The Wealth and Welfare of the Punjab : Being Some Studies in Punjab Rural Economics* : Lahore, 1922.
- Chandrasekhar, S. "Cultural Barriers to Family Planning in Under-developed Countries." *Population Review : A Journal of Asian Demography*, vol.1, no.2, July 1957.
- Chhabra, G.S. *Social and Economic History of the Punjab (1849-1901)*. Jallunder City: S.Nagin & Co., 1962.
- Chow, Lien-Ping. "Evaluation of the Family Planning Program in Taiwan, Republic of China." *The Journal of the Formosan Medical Association*, vol.67, no.7 July 28, 1968.
- Dandekar, Kumudini. *Communication in Family Planning : Report on an Experiment*. Gokhale Institute of Politics and Economics, Poona 4. Asia Publishing House, 1967.
- Dutte, Romesh, *The Economic History of India in the Victorian Age, 1837-1900*, vol.2. First published in 1903; second publication by the Ministry of Information and Broadcasting. Government of India, 1960.

- Easterlin, Richard A. "Effects of Population Growth on the Economic Development of Developing Countries." *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, vol. 369, January 1967.
- Ehrlich, Paul. *The Population Bomb*. New York : Ballantine Books, Inc., 1968.
- Freedman, Ronald. "The Sociology of Human Fertility : A Trend Report and Bibliography." *Current Sociology*, vol. 10-11, no.2, 1961-62.
- Freedman, Ronald et al. *Family Planning in Taiwan : An Experiment in Social Change*. Princeton : Princeton University Press, 1969.
- Hauser, Philip M. "Family Planning and Population Programs : A Book Review Article." *Demography*, vol. 4, no. 1, 1967.
- Kirk, Dudley. "Prospects for Reducing Natality in the Underdeveloped World." *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*. vol. 369, January 1967.
- Lewis, Oscar. *Village Life in Northern India*. Urbana : University of Illinois Press, 1958.
- Lukacs, Georg. *History and Class Consciousness : Studies in Marxist Dialectics*. Translated by Rodney Livingstone. Cambridge, Mass : The M.I.T. Press, 1971.
- Myrdal, Gunnar. *Asian Drama : An Inquiry into the Poverty of Nations*, vol. 2. New York : Random House, 1968.
- The Population Council. "India : The Singur Study." In *Studies in Family Planning*, July 1963.
- Ranadive, K.T., Shanbag, K.G., Gujarathi, K.J. "A Socio-Economic Survey of a Population Group in Relation to Family Planning." *Population Review*, vol. 5, no. 1, January 1961.
- Schultz, Paul T. "Effectiveness of Family Planning in Taiwan : A Methodology for Program Evaluation." A Rand Corporation Paper, November 1969. Mimeographed.
- Schultz, Paul T. "An Economic Model of Family Planning and Some Empirical Evidence from Puerto Rico." A Rand Corporation Paper. Mimeographed.
- Sovani, N.V. and Kumudini Dandekar. *Fertility Survey of Nasik, Kolaba and Satara (North) Districts*. Gokhale Institute of Politics and Economics, Publication no. 31, Poona 4, 1955.
- Srinivas, M.N. *Caste in Modern India*. Bombay : Asia Publishing House, 1962.
- Trevaskis, H.K. *The Land of the Five Rivers : An Economic History of the Punjab from the Earliest Times to the Year of the Grace 1890*. Oxford : Oxford University Press, 1928.
- Wu, Hsin-Ying "A Demographic Study on the Relationships of Nuptiality, Child Mortality, and Attitude Toward Fertility to Actual Fertility in Hsue-Chia Township in Taiwan."

The Journal of the Formosan Medical Association, vol.69, no.5, May 28, 1970.

Yang, Jae Mo. "Fertility and Family Planning in South Korea." *Proceedings of the World Population Conference*. Belgrade, August 30-September 10, 1965.

Table 1 : General Statistics about Thailand's Population

1. Total population of Thailand	41,869,000
2. Female population of Thailand	20,841,000 ¹
3. Population 16-55 years of age	20,603,000 ²
4. Female population 16-55 years of age	10,257,000 ²
5. Total labour force	14,997,700 ³
6. Female labour force	6,747,900 ³
7. Total number of primary school graduates (7 grades)	2,001,800 ⁴
8. Female primary school graduates (7 grades)	819,400 ⁴
9. Secondary school graduates (12 grades)	242,300 ⁴
10. Female secondary school graduates (12 grades)	83,300 ⁴
11. Number of vocational training school graduates	359,700 ⁴
12. Female vocational training school graduates	140,600 ⁴
13. Number of college graduates	107,600 ⁴
14. Female college graduates	38,700 ⁴
15. Income earning population	14,683,800 ⁴
16. Female income earning population	6,598,300 ⁴
17. Number of married women in the population	7,242,100 ⁵

1. *Report of the Labour Force Survey, Round 1, January-March, 1975*. National Statistical Office, Office of the Prime Minister, Bangkok, 1975, p. 27

2. *Id.*, p. 30

3. *The Utilisation of Labour in Thailand, 1975*. National Statistical Office, Office of the Prime Minister, Bangkok, 1975, p. 32.

4. *Id.*, pp. 47-50.

5. *Id.*, p. 43.

Source: *Status of Women in Two Rural Areas*, Thammasat University Survey, 1977

Table 2 : Average Wage Rate per month by Industry

<i>Industry</i>	<i>Men</i>	<i>Bahts per month</i>		
		<i>Average wage-rate</i>		
		<i>Women</i>	<i>Children</i>	<i>All workers</i>
Food Manufacturing industries, except beverage industries	790.0	309.5	190.8	649.80
Beverage industries	1,103.0	1,209.0	—	1,136.90
Tobacco manufactures	450.4	300.3	300.0	343.00
Manufacture of textiles	531.8	440.0	315.0	463.00
Manufacture of footwear other wearing apparel and made-up textile goods	569.9	517.0	425.0	543.60
Manufacture of wood and cork except manufacture of furniture	599.8	511.7	100.0	578.60
Manufacture of furniture and fixtures	705.6	375.0	—	672.00
Manufacture of paper and paper products	483.4	555.7	150.0	506.70
Printing, publishing and allied industries	493.9	484.6	—	491.10
Manufacture of leather and leather and fur products except footwear and other wearing apparel	410.5	300.0	—	382.50
Manufacture of rubber products	468.7	391.7	150.0	435.50
Manufacture of chemical and chemical products	461.6	405.5	—	425.50
Manufacture of products of petroleum and coal	350.0	—	—	350.00
Manufacture of non-metallic mineral products, except products of petroleum and coal	1,326.6	662.7	150.0	1,196.70
Basic metal industries	682.0	600.0	—	669.40

Manufacture of metal products, except machinery and transport equipment	705.6	470.2	375.0	623.30
Manufacture of machinery, except electrical machinery	634.0	618.0	300.0	620.61
Manufacture of electrical machinery apparatus appliances and supplies	688.4	516.2	150.0	575.34
Manufacture of transport equipment	441.9	625.2	340.0	452.05
Miscellaneous manufacturing industries	556.0	425.0	—	503.28
All industries	670.3	445.8	243.8	551.37

Source : Sarkar, *Industrial Structure of Greater Bangkok*, 1974 (Table 12)

Table 3 : Size and Occupational Distribution of the Female Labour Force in Thailand, 1960

Women occupied in given group as
percentage of all adult women in the
country^a

Occupation	Employees	Percentage of women among			Percentage of women among		
		Employers, own-account workers and family workers	Total	Employees	employers, own-account workers and family aids	Total	
1. Agriculture ^b	1.6	75.3	76.9	35	51	51	
2. Industry and construction	2.1	1.5	3.6	27	47	33	
3. Mining, transport	0.1	0.1	0.2	4	13	8	
4. Trade	0.2	5.3	5.4	22	58	56	
5. Clerical work	0.3		0.3	13	36	14	
6. Administration				5	15	9	
7. Professions	0.7	0.1	0.8	34	32	34	
8. Private domestic services	0.6		0.6	78		78	
9. Other services	0.2	0.8	1.0	16	53	35	
10. Unspecified		0.5	0.5	3	41	25	
11. All economically active	5.8	83.5	89.3	27	51	48	

^aThe number of adult women (i.e. women of 15 years and over) was 7.5 million or 50 per cent of all adults.

^bIncluding animal husbandry, hunting, fishing and forestry

Source: Boserup, *Woman's Role in Economic Development*, 1970.

Table 4 : Structure of Economically Active Female Population : Thailand 1960 and 1970

Occupational Group	Total Female Workers (in thousand)		Percent who were Family Workers		Percentage of Female Labour Force		Female Workers as a percent of the Total Labour Force	
	1960	1970	1960	1970	1960	1970	1960	1970
Professional, Technical, Administrative and Managerial	61.6	134.8	2.1	0.0	9	1.7	30.8	25.4
Clerical and Sales	430.8	532.1	54.9	38.2	6.4	6.6	48.4	51.1
Service Workers	121.1	230.7	27.7	21.7	1.8	2.9	44.9	48.9
Other Non-Agricultural including : Mine, Transport, Construction, Production and New and Unknown Workers	320.8	478.7	18.8	12.6	4.8	6.0	28.4	34.7
Agriculture, Forestry and Fishing	5757.9	6572.1	89.2	87.1	86.1	82.8	50.8	49.7
Total Economically Active	6692.2	7939.4	81.7	76.0	100.0	100.0	48.4	47.1

Source : CICRED, 1974. The Population of Thailand. Bangkok : Thai Watana Press. Adapted from Table VI-4, p. 102. In Cook, *Female Labour Force Participation, Modernity and Fertility in Rural Thailand*, 1977.

Table 5 : Economically active Population and Labour Force Participation Rates for Women : Thailand 1960 and 1970 (in thousands).

Age	Economically Active		1960	1970
	1960	1970		
Under 15	593.2	897.5	10.6	11.7
15-19	1,046.6	1,455.5	84.7	77.2
20-24	1,043.2	1,075.4	86.6	79.0
25-29	880.1	896.9	85.0	78.4
30-49	2,247.0	2,705.6	86.5	79.6
50-59	598.5	626.6	80.9	70.3
60 and over	261.4	279.5	40.0	30.5
Unknown	13.1	2.4	61.2	10.8
Total	6,692.1	7,939.4	51.1	46.0

Source : CICRED, 1974. *The Population of Thailand*. Bangkok : Thai Watana Press.

Adapted from Table VI-2, p.104, in Cook, *Female Labour Force Participation, Modernity and Fertility in Rural Thailand*. 1977.

ภาพหลอนของปัญหาประชากร ของมาห์มูด มัมดानी มีจุดมุ่งในการวิเคราะห์ความล้มเหลวของโครงการคุมกำเนิดโครงการหนึ่งในประเทศอินเดีย แน่แน่นอนว่านี่เท่ากับเป็นการวิพากษ์แนวทฤษฎีโอมัลทัสและนโยบายคุมกำเนิด การวางแผนครอบครัวที่ปฏิบัติกันอยู่อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

ในด้านการวิพากษ์ทฤษฎีแนวนี้โอมัลทัส นับว่าผู้เขียนได้เผยให้เห็นจุดอ่อนและอคติของนักวิชาการสำนักนี้อย่างชัดเจน พร้อมด้วยรูปธรรมความเป็นจริงที่อุบัติขึ้นในโครงการคุมกำเนิด ในแง่เนื้อหาความเป็นจริงที่วงการวิชาการและการวางแผนครอบครัวของไทยได้ถูกครอบงำด้วยความคิดทฤษฎีประชากรสิ้นเกินมาโดยตลอด จนอาจกล่าวได้ว่านี่เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรมที่เดียว งานวิพากษ์นี้โอมัลทัส จึงมีความสำคัญ เพราะการปฏิเสธความคิดที่มีฐานะครอบงำอยู่ ไม่ว่าจะสำเร็จหรือไม่ ย่อมหมายถึงกระบวนการแห่งการพัฒนาก้าวหน้าไม่หยุดนิ่ง

(จากบางส่วนของคำนำของผู้แปล)